

ANTI

Περίοδος Β'
Τεύχος 462
Παρασκευή
22 Μαρτίου 1991
Δρχ. 250

ΣΤΟ ΧΑΟΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΤΑΞΗΣ

ΚΗ ΣΚΑΝΔΑΛΩΝ:
μεγάλοι απόντες

**ΤΟ ΧΑΟΣ ΤΗΣ
ΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑΣ:**
υφορεία ή Ρέο;

**ΠΡΟΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ
ΠΡΒΑΡΟΤΗΤΕΣ:**
Κίτσα, Χίος και
Κιάνας

**ΑΣΠΑΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ:**
Βουλγαρία ●
ΕΔ ● Αλβανία

**ΦΥΛΙΟΣ ΚΑΙ
ΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ:**
Κ-Κουβέιτ ● Η
σκηπη της Βηρυττού

Όπου... το κυκλοφοριακό χάος βασιλεύει, ο Μάνος χτίζει στον Ελαιώνα, ο Τσοβόλας αγορεύει, ο Παπανδρέου περιοδεύει, ο Μητσοτάκης ομφαλοσκοπεί, η Παπαρήγα κυριαρχεί και η χώρα αναστενάζει...

ν Περσικό ο πόλεμος
ιωσε, αλλά ο
ίλιος μαινεται στο
... Στα Βαλκάνια το
ιστιο κοχλάζει...
θάνων εμφύλιος; Τα
κά κύματα
ιάζουν στην
άδα, όπου...

Mary Renault

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΚΡΑΣΙ

Τα βράδια, όταν ερχόταν ντυμένος για το δείπνο, τον κοίταζα κι αναρωτιόμουν πώς νοιώθει κανείς όταν είναι όμορφος. Ήταν πάνω από ένα κι ογδόντα ψηλός κι είχε γκριζα μάτια, ηλιοκαμένο δέρμα και χρυσαφένια μαλλιά. Έμοιαζε με τους μεγαλόσωμους Απόλλωνες που φτιάχνει το εργαστήρι του Φειδία. Όσο για μένα, αναπτυσσόμουν αργά και ήμουν μικρόσωμος για την ηλικία μου. Έδειχνα κιόλας πως θα έπαιρνα από το σόι της μητέρας μου, που οι άντρες του είναι μελαχρινοί και γαλανομάτες και γίνονται δρομείς και άλτες μάλλον, παρά παλαιστές και παγκρατιαστές.

Χαιρόμουν όμως να βλέπω τον πατέρα μου με τον καλό του μπλε μανδύα, που άφηνε γυμνό το μελαχρινό του στήθος και τον αριστερό του ώμο, λουσιμένο και χτενισμένο κι αλειμμένο με γλυκομύριστα λάδια, με το κεφάλι στεφανωμένο και το γένη του χτενισμένο και μυτερό. Αυτό σήμαινε πως θα γινόταν συμπόσιο.

Κάποτε έδωσε ένα τέτοιο συμπόσιο στο οποίο ήρθε κι ο θεός Ερμής. Έτσι τουλάχιστον πίστεψα στην αρχή. Όχι μόνο γιατί ο νέος εκείνος ήταν τόσο ψηλός και όμορφος που δεν μπορούσε παρά θεός να είναι, αλλά και γιατί ήταν ολόιδιος ακριβώς με την ερμαϊκή στήλη, που βρισκόταν έξω από ένα αρχοντικό. Κι όπως έμαθα αργότερα, το κεφάλι της στήλης είχε φτιαχτεί μ' εκείνον μοντέλο. Τέλος πάντων, συνήλθα από την κατάπληξή μου μόνον όταν τον είδα να βγαίνει στην αυλή, πράγμα που με έπεισε σχεδόν πως ήταν άνθρωπος. Τότε κάποιος φώναξε από μέσα: «Αλκιβιάδη! Πού είσαι;»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΕΝΤΗΣ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 5 • 1ος ΟΡ. • 106 79 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ.: 3623553

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

• **ΝΕΦΕΛΗ**, ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 3604793 • **ΠΑΤΑΡΙ**, Χ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ 31, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 3602542
• **ΠΡΟΟΔΟΣ**, ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ 5, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 3621001 • **ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ - ΚΑΝΑΚΗΣ**, Ζ. ΠΗΓΗΣ 2, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 3623113 • **ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ**, ΣΟΛΩΝΟΣ 81, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 3607876 • **Α. ΠΟΥΛΟΥΚΤΣΗ & ΣΙΑ**, ΔΑΣΣΑΝΗ 9, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΤΗΛ.: 285857.

• Περίοδος Β'
• Χρόνος 18ος
• Τεύχος 462
Παρασκευή 22 Μαρτίου 1991
Δρχ. 250

**ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**
Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
FAX: 72.26.107 - TELEX: 214179 ANTI

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
  - Διαφημίσεις:
ΠΟΥΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ
  - Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ
  - Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
  - Φωτοστοιχειοθεσία —
Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δημοχάρους 60
Τηλ. 72.49.300
  - Εκτύπωση:
«ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ» Α.Ε.
Λ. Ηρακλείου 145
Τηλ. 25.15.340
- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει τις απόψεις του συγγραφέα του.
• Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

- Εσωτερικού**
Εξαμ. 2.700 δρχ.
Ετήσια 5.400
Ετήσια Οργανισμών,
Τραπεζών, κτλ.: 20.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 4.800
- Εξωτερικού**
Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
Εξαμνη: ..... δολ. 27
Ετήσια: ..... δολ. 54
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
Εξαμνη: ..... δολ. 30
Ετήσια: ..... δολ. 60
- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
- 1ΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ:** δρχ. 250
1ΑΔΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 350
- ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ**
• Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ANTI»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240
• Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου,
Α. Πουλουκτσή και Σια Ε.Ε.
Λασσάνη 9,
Τηλ. (031) 285.857
54 622 Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ Η ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΑ; _____ 41

Ένα απάνθισμα των μικρών και μεγάλων προβλημάτων στην Αθήνα και την υπόλοιπη Ελλάδα που κάνουν αφόρητες τις συνθήκες διαβίωσής μας.

ΔΙΚΗ ΚΟΣΚΩΤΑ _____ 13

Ο *Ρεπόρτερ* αναφέρεται στις πολιτικές διαστάσεις της δίκης και η *Ι. Μάνδρου* από την αίθουσα του δικαστηρίου μεταφέρει το κλίμα της δίκης, την υπερασπιστική γραμμή των κατηγορουμένων - απόντων και παρόντων και τα όσα διαδραματίζονται στα παρασκήνια και τους διαδρόμους.

Συνέντευξη _____ 20

Ο *Τάσος Παπαδόπουλος*, στέλεχος του ΔΗΚΟ, μιλά στο ANTI για τις τελευταίες εξελίξεις στο Κυπριακό και τις παγίδες που εμπεριέχει η αποδοχή του ψηφίσματος 649, μεμονωμένα.

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Ο *Α.Τ. Σπανίδης* διεισδύει στις επιπτώσεις της σύρραξης στον Περσικό Κόλπο τόσο στη θεωρία και την πρακτική του πολέμου όσο και στα μέσα ενημέρωσης (σελ. 34) ο *Χ.Γ.Π.* δίνει το στίγμα της πρόσφατης διάσκεψης της ιρακινής αντιπολίτευσης στη Βηρυττό (σελ. 32), η *Ειρ. Χειλά* τεκμηριώνει το αβάσιμο των εδαφικών διεκδικήσεων του Ιράκ έναντι του Κουβέιτ (σελ. 30) και ο *Γ. Σχίζας* αναφέρεται στο ενεργειακό πρόβλημα (σελ. 29).

Γράφουν ακόμη

Ο *Χρ. Λαζαρίδης* αναπτύσσει τη θέση ότι «Αριστερά σημαίνει ελπίδα» (σελ. 17), ο *Ρεπόρτερ* καταγράφει τους μετασυνεδριακούς συσχετισμούς στα ηγετικά κλιμάκια του ΚΚΕ (σελ. 18), ο *Στ. Κούλογλου* γράφει για το δημοψήφισμα στην ΕΣΣΔ (σελ. 22), η *Τ. Παπαδοπούλου* για τις ευρωπαϊκές προοπτικές μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας (σελ. 24), ο *Κ. Βασιλείου* διερευνά το ερώτημα εάν ήλθε η ώρα των στρατηγών στην Γιουγκοσλαβία (σελ. 26) και πάλι ο *Στ. Κούλογλου* για τα όσα συμβαίνουν στην Αλβανία (σελ. 28).

**ΣΤΟ «ΕΠΟΜΕΝΟ»
ΤΕΥΧΟΣ**

Ένα μεγάλο αφιέρωμα στον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

- ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ _____ 5**
Στάθης
**ΠΟΛΙΤΙΚΟ
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ _____ 6**
Όταν τα πράγματα βαλτώνουν...
**ΑΝΤΗΝΩΡ
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ _____ 8**
ΘΕΣΕΙΣ _____ 10
Η Πέρσα Ζέρη αναφέρεται στις πανταχόθεν πιέσεις που δέχεται η ΕΡΤ.
**ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ _____ 12**
ΔΙΑΛΟΓΟΣ _____ 51
Στη στήλη «Υγείαν Έχομεν» ο Αγ. Ελεφάντης απαντά στο ερώτημα εάν υπάρχουν αντίρροπες δυνάμεις στο φαινόμενο του λαϊκισμού.

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ _____ 53

Μια ...Καρδιά (καημένη), ένα καινούριο σατιρικό περιοδικό στην Ιταλία, με χιούμορ που ...σπάει κόκκαλα (βλέπε και αντιπροσωπευτικό σκίτσο). Γιατί έχουν καταστραφεί παλιά κινηματογραφικά φιλμ με περίσσιο ιστορικό ενδιαφέρον; Γιατί υπάρχει πρόθεση να ενωθεί το ΥΠΠΟ με το υπουργείο Παιδείας. Γιατί; Γιατί; Μια παρεμβατική ματιά στα πολιτισμικά πράγματα του τόπου μας —και όχι μόνο, βεβαίως...

**ΜΙΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ
ΤΡΑΓΩΔΙΑ**

Αναβρασμός στα Βαλκάνια

ΚΟΧΛΑΖΕΙ το ηφαίστειο στα Βαλκάνια, την περιοχή αυτή όπου τόσες σκληρές μάχες δόθηκαν στον αιώνα μας για την απελευθέρωση των λαών από τον Οθωμανικό ζυγό και την εθνική συγκρότηση ανεξάρτητων κρατών.

Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ του υπαρκτού σοσιαλισμού δεν επέφερε μόνο το τέλος του διπολισμού αλλά αποδέσμευσε συνάμα και διασταυρούμενες εθνικιστικές και εθνοτικές διαμάχες, με απρόβλεπτες επιπτώσεις. Η αστάθεια και η ρευστότητα που επικρατεί, αγγίζουν πλέον άμεσα και την Ελλάδα. Είναι δίπλα μας. Στα σύνορά μας.

ΕΚΔΗΛΗ πηγή αναταραχής αποτελεί η εκκρεμότητα του πολιτικού καθεστώτος, θέμα ακόμα άλυτο. Σε πολλές βαλκανικές χώρες ο εκδημοκρατισμός δεν έχει ακόμα προχωρήσει. Ο βηματισμός του είναι άνισος. Μίσση και πάθη βγαίνουν τώρα στην επιφάνεια με εκρηκτική δύναμη ενώ οι παλιές μεταμφιεσμένες κομμουνιστικές ηγεσίες προσπαθούν με τα δόντια να κρατηθούν στην εξουσία και να νομιμοποιηθούν. Και η κατάσταση επιδεινώνεται από την οδυνηρή μετάβαση στην οικονομία της αγοράς που προσδίδει πράγματι μια άλλη τραγική διάσταση στη μοίρα αυτών των λαών. Γιατί οι μεταβάσεις και οι προσαρμογές είναι δύσκολες. Και τα πράγματα κινδυνεύουν να ξεφύγουν από κάθε έλεγχο.

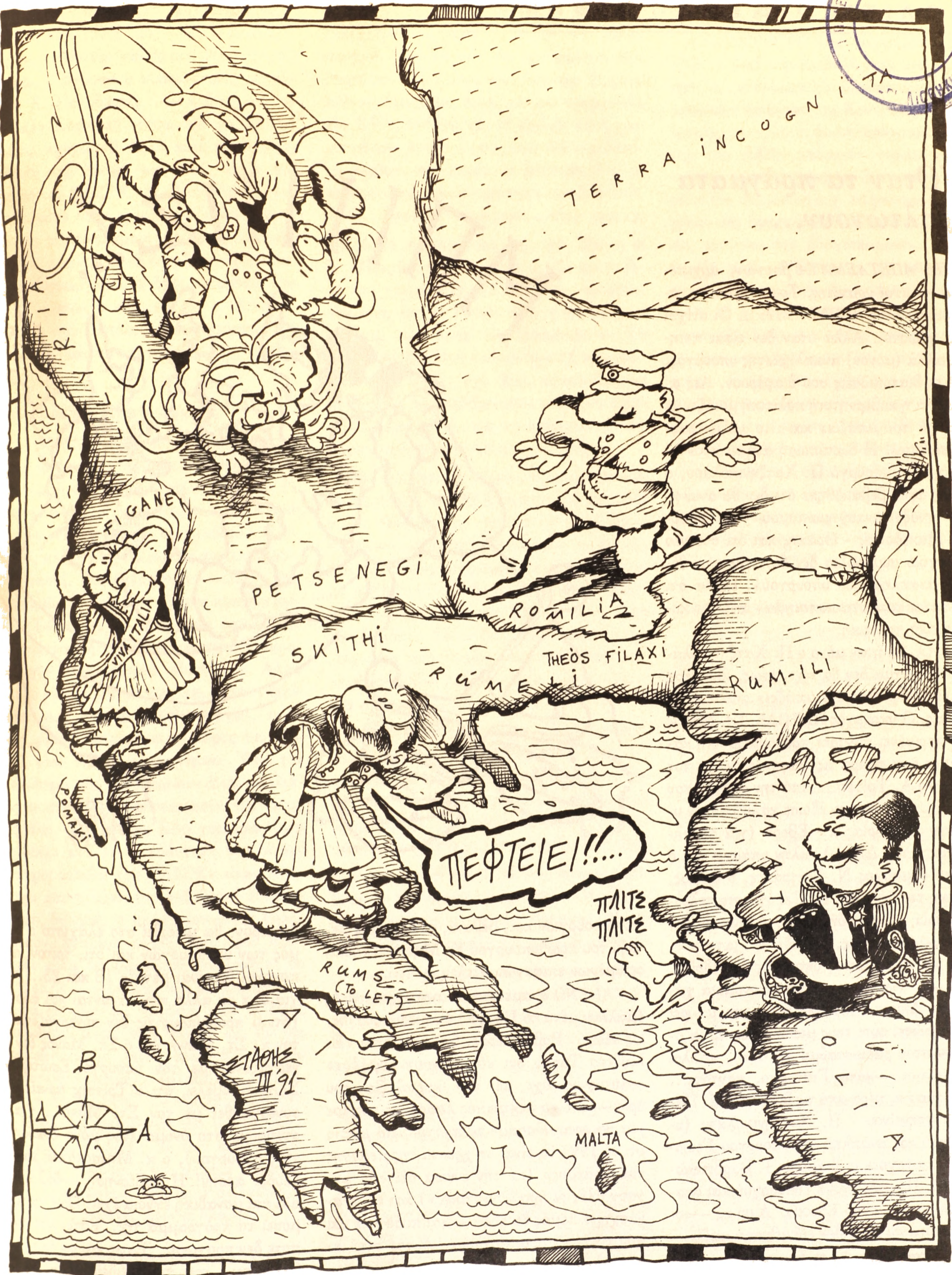
ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ο Αλία επιδιώκει να διασώσει και να νομιμοποιήσει το καθεστώς του με τις εκλογές στις 31 Μαρτίου, ενώ δεκάδες χιλιάδες νέων Αλβανών εγκαταλείπουν απελπισμένοι τη χώρα τους. Η Ρουμανία έχει περιπέσει σε αφάνεια, σιωπή και εσωστρέφεια, πνιγμένη στα εσωτερικά της προβλήματα. Η Βουλγαρία βυθίζεται καθημερινά στην πολιτική και οικονομική κρίση με προφανή τα αδιέξοδα. Η Γιουγκοσλαβία βρίσκεται στο χείλος του εμφύλιου πολέμου με απτές πλέον τις πιθανότητες διαμελισμού της, ενώ ο στρατός караδοκει να επέμβει και ο Μιλόσεβιτς απεργάζεται σχέδια για μια Μεγάλη Σερβία δια πυρός και σιδήρου. Και τέλος η Τουρκία, ενθαρρυμένη από την αμερικανική εύνοια εκτείνει την αδιαλλαξία της στο Κυπριακό και συμπεριφέρεται με απροκάλυπτη και απειλητική αλαζονεία έναντι της Ελλάδας, χτυπώντας μια στο καρφί και μια στο πέταλο.

ΜΕΣΑ σ' αυτήν την κινούμενη άμμο των ανακατατάξεων όπου όλοι αναζητούν ερείσματα και συμμαχίες, όπου ελάχιστες είναι οι σταθερές, η Ελλάδα εμφανίζει μια περιέργη ακινησία. Κι αν αυτά δεν είναι δηλωτικά αμηχανίας και σύγχυσης τότε πρόκειται για επικίνδυνη αδράνεια που θα έχει σοβαρές συνέπειες στο εγγύς μέλλον. Φανερώνουν έλλειψη σαφούς προσανατολισμού και καθορισμού του ρόλου της χώρας στην περιοχή, όταν η Τουρκία με κυκλωτικές κινήσεις προσπαθεί να μας αποκόψει από ένα χώρο ζωτικό για τα συμφέροντα και την ασφάλειά μας και η Ιταλία, ακόμα, μας πλευροκοπεί προσπαθώντας να πατήσει πόδι στα Βαλκάνια.

ΑΛΛΑ η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της περιοχής που ανήκει στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, προς την οποία προσβλέπουν όλες οι βαλκανικές χώρες για οικονομική και πολιτική υποστήριξη. Και πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλίες παίζοντας σωστά το χαρτί αυτό και αναδεικνυόμενη ως παράγοντας ισορροπίας και σταθερότητας, εφόσον η αδύναμη οικονομική της κατάσταση δεν της επιτρέπει πιο μεγάλοπνοες κινήσεις, που τις προσφέρει η συγκυρία.

ΜΟΝΟ μια ενεργή, σοβαρή και προσεκτική πολιτική της Ελλάδας μπορεί να μειώσει τους κινδύνους εθνικιστικής ανάφλεξης και μειονοτικής έξαρσης στα Βαλκάνια. Πριν είναι πολύ αργά.

Όταν τα πράγματα βαλτώνουν...

«ΠΑΡΑΠΕΤΑΣΜΑΤΑ βουνών, αρχιπέλαγα, γυμνοί γρανίτες. Το καράβι που ταξιδεύει το λένε ΑΓΩΝΙΑ 937»... Οι σίχοι είναι γνωστοί. Αλλά όταν δεν είσαι ποιητής, αλλά (μόνον) αναπληρωτής υπουργός, τότε οι διατυπώσεις σου διαφέρουν. Λες απλώς ότι η κυβερνητική πολιτική μοιάζει με «καράβι που μπάζει» και ...ο σώζων εαυτόν σωθήτω! Η διατύπωση ανήκει στον αναπληρωτή υπουργό Π. Χατζηνικολάου, ο οποίος αφού βεβαιώθηκε ότι δεν θα αναλάβει —ενόψει ανασχηματισμού— το υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης και ότι στο νέο υπουργικό συμβούλιο δεν θα υπάρχουν θέσεις «αναπληρωτού υπουργού», έκρινε ότι έπρεπε να «αποστασιοποιηθεί» από την κυβερνητική πολιτική.

ΑΛΛΑ ΑΝ ήταν μόνο ο Π. Χατζηνικολάου, το πράγμα δεν θα είχε, ίσως, ιδιαίτερη σημασία. Το «καράβι μπάζει» από πολλές πλευρές. Ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ, Στ. Μάνος λ.χ. περιμένει πάντοτε πρωθυπουργική κάλυψη σε ό,τι αφορά τις διαφορές του με τον δήμαρχο Α. Τρίτση... Από την πλευρά του ο Α. Τρίτσης ναι μεν έδωσε κάλυψη στον υπουργό Προεδρίας κ. Έβερτ (για τα ελλείμματα του Δήμου), πλην υπάρχει και ο πρώην δήμαρχος Ν. Γιατράκος, ο οποίος, με δική του δήλωση, θυμίζει ότι, στα τελευταία τρία χρόνια, δήμαρχος Αθηναίων δεν ήταν μόνον ο ίδιος, δηλαδή ο Γιατράκος, αλλά και ο σημερινός υπουργός Προεδρίας. Συνεπώς, για τα σημερινά οικονομικά χάγια του Δήμου (που έφθασε να μην μπορεί να πληρώσει ούτε τους μισθούς των εργαζομένων στον ραδιοσταθμό «9,84»), πολλοί οι υπαίτιοι —κατά Γιατράκο, πάντοτε... Και, φυσικά, πέρα από τις διαφορές Μ. Παπακωνσταντίνου - Π. Χατζηνικολάου (υπουργού και αναπληρωτή υπουργού Γεωργίας), υπάρχουν οι διαφορές Ι. Βαρβιτσιώτη - Μ. Παπαδόγγονα (υπουργού και αναπληρωτή υπουργού Εθνικής Άμυνας —«οι δυο υπουργοί ποτέ δεν εθεάθησαν μαζί»— έγραφε κάποιος...), οι διαφορές μεταξύ ό-

τών υπουργών και, βέβαια, οι διαφορές μεταξύ του πρωθυπουργού Κ. Μητσοτάκη και ορισμένων επιφανών στελεχών του...

ΚΑΙ ΕΝΩ αναμένεται ο ανασχηματισμός (μάλλον μετά το Πάσχα) ο πρωθυπουργός, ως νέος... Ροβεσπιέρος, δηλώνει στον «Ελεύθερο Τύπο» ότι «θα πέσουν κεφάλια» —ευτυχώς όχι με την κυριολεξία του όρου— ότι «ο ελληνικός λαός μας ψήφισε για να εφαρμόσουμε το πρόγραμμά μας», ότι το 1991 θα είναι «η χρονιά της μείωσης του κράτους» (με την έννοια ότι «θα φύγουν όλες οι προβληματικές») και ότι ο ανασχηματισμός θα είναι —και ποσοτικά και ποιοτικά— «ουσιαστικός». Αυτό, στην απλοελληνική θα πει ότι, πρώτον, δεν θα υπάρχουν «αναπληρωτές υπουργοί», ότι,

δεύτερον, θα μειωθεί στο ελάχιστο ο αριθμός των υφυπουργών και ότι, τρίτον, οι υπουργοί θα είναι μεταξύ 18 και 23... Όσο για όλα τα άλλα που λέγονται και άδονται (ότι ο πρωθυπουργός δεν συνεργάζεται με τον κ. Στ. Μάνο, ότι ο Στ. Μάνος δεν συνεργάζεται με τον υπουργό Εσωτερικών Σωτ. Κούβελα, ότι ο Τρίτσης αρνείται να συνεργασθεί με τον Στ. Μάνο... για να σταθούμε στο όνομα ενός μόνο διαφωνούντος υπουργού), ο κ. Μητσοτάκης τα διαψεύδει άρδην! Η κυβέρνηση —δηλώνει— μία και μοναδική έγνοια έχει: Πώς να εφαρμόσει το πρόγραμμά της. Έστω και αν τίποτε δεν προχωρεί. Έστω και αν όλα έχουν βαλτώσει —από την Παιδεία μέχρι τις συγκοινωνίες...

ΚΑΙ ΕΝΩ η κυβέρνηση Μητσοτάκη συμπληρώνει ενός έτους ζωή —και ο απολογισμός της «κρίνεται καλός και θετικός», όπως μας βεβαιώνει ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Β. Πολύδωρας...— η δική για το σκάνδαλο Κοσκωτά, έστω και με αργούς ρυθμούς, προχωρεί! Αλλά αυτή και μόνη η συνέχιση της δίκης, αποτελεί, κατά τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ Α. Παπανδρέου, «επιβεβαίωση» ότι η χώρα βαδίζει κατά κρημνών και ότι γινήκαμε η χλεύη της οικουμένης. Πού ακούσθηκε να δικάζεται ένας πρώην πρωθυπουργός ή άνδρες επιφανείς του ΠΑΣΟΚ, όπως ο εντιμότατος κ. Κουτσόγιωργας, που διετέλεσε και υπουργός Δικαιοσύνης, και αντιπρόεδρος, και πρωθυπουργεύων;

Και η δική προχωρεί...

ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ γεγονός, βεβαίως, ότι και οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ είπαν «ναι» στην παραπομπή των Μ. Κουτσόγιωργα και Γ. Πέτσου. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι η δική δεν είναι «σκευωρία», «παρωδία», κλπ., εφόσον, πλάι στους εκλεκτούς αυτούς πρασιάνθρωπους, παραπέμφθηκε —άπαγε της βλασφημίας— και ένας πρώην πρωθυπουργός! (Το σύνταγμα προβλέπει ακόμα και την παραπομπή του προέδρου της Δημοκρατίας, για συγκεκριμένα αδικήματα. Αλλά άλλο τι λέει το Σύνταγμα, και άλλο η περίπτωση ενός πρώην πρωθυπουργού, ο οποίος, εφόσον παραμένει πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, είναι υπεράνω του νόμου. Όσο για το ερώτημα που διατυπώνουν ένοι σχολιαστές σε σχέση με την παρουσία του Δημ. Τσοβόλα —«ο οποίος δίδει νομιμοφάνεια στη δική» κλπ.— η απάντηση που δίνουν «έγκυροι κύκλοι του ΠΑΣΟΚ» είναι ότι υπάρχει και η λύση της «εξόδου»! Κάποια στιγμή, δηλαδή, ο πρώην υπουργός Οικονομικών, έμπλεως οργής, και αφού εξαντλήσει «όλα τα περιθώρια υπομονής», θα πει BASTA —«έως εδώ και μη παρέχει»— και θα αποχωρήσει ηρωικώς από τη δική, αφού καταγγείλει τους πάντες ως άθλιους «σκευωρούς», οι οποίοι απεργάζονται την «αποσταθεροποίηση», δηλαδή το τσουβάλιασμα του ΠΑΣΟΚ. Το σχέδιο προβλέπει, μάλιστα, την αποχώρηση και του Μ. Κουτσόγιωργα, ο οποίος, εκ των πραγμάτων, θα βαδίσει στο δρόμο που χάραξε ο Τσοβόλας! (Είναι κανείς που θυμάται εκείνο το τραγικό: «Τσοβόλα, δώστα όλα»);).

Οι διεργασίες στην Αριστερά

ΜΕΣΑ ΣΤΟ δεκαπενθήμερο που επισκοπούμε, συνέβησαν αρκετά σημαντικά στον

κόσμο της Αριστεράς: Η Μαρία Δαμανάκη εκλέχτηκε παμφηφεί πρόεδρος του Συνασπισμού, ύστερα από την αποχώρηση των Χαρίλαου Φλωράκη και Λεωνίδα Κύρκου από τις θέσεις του προέδρου και γραμματέα του ΣΥΝ, αντίστοιχα. Η εξέλιξη αυτή χαιρέτισθηκε, από πολλούς, σαν ένα ελπιδοφόρο συμβάν, που μπορεί να βοηθήσει στην ανανέωση και ανασυγκρότηση του Συνασπισμού. Ωστόσο, εκκρεμούν ακόμα πολλά: Το αν θα παραμείνουν λ.χ. στη Βουλή οι Χ. Φλωράκης και Λ. Κύρκος. Το αν τη θέση του γραμματέα του ΣΥΝ θα καταλάβει στέλεχος της ΕΑΡ, που είναι η δεύτερη, σε δύναμη, συνιστώσα του Συνασπισμού. Το αν θα υπάρξει θέση «αναπληρωτή γραμματέα» στην ΕΑΡ ή όχι. Και, προπαντός, το αν το ΚΚΕ θα βοηθήσει στην αναζωογόνηση του Συνασπισμού, για να καταστεί κέντρο παραγωγής πρωτογενούς πολιτικής.

ΚΑΙ ΩΣ προς το πρώτο, ανανεωτικοί και συντηρητικοί του ΚΚΕ συμφωνούν ότι τόσο ο Χ. Φλωράκης, όσο και ο Λ. Κύρκος «πρέπει» να αποχωρήσουν από τη Βουλή. Με την άποψη αυτή όμως, διαφωνεί σύσσωμη η ΕΑΡ: «Το τι θα κάνετε με τον Χαρίλαο —διαμήνυσαν στο ΚΚΕ— είναι δική σας δουλειά. Το αν θα μείνει όμως ή όχι ο Λεωνίδας στη Βουλή αυτό είναι δική μας υπόθεση. Και μεις, με μια φωνή, λέμε: Να μείνει! Και θα μείνει!».

ΟΣΟ ΓΙΑ το ποιος θα καταλάβει τη θέση του γραμματέα του ΣΥΝ, οι απόψεις διίστανται. Οι «μικροί εταίροι» του ΣΥΝ, αλλά και το ΚΚΕ, προτιμούν «συλλογικό γραμματέα» —διάβαζε συλλογική γραμματεία. Η ΕΑΡ όμως υποστηρίζει ότι η θέση του γραμματέα του ΣΥΝ τους ανήκει αυτοδικαίως και προτείνει τον Φώτη Κουβέλη, που είναι και γραμματέας της ΕΑΡ. Με τη θέση αυτή συμφωνούν και κάποιοι «επειγόμενοι» —όπως χαρακτηρίζονται— νέοι ηγέτες της ΕΑΡ. Μόνο που επειδή «δεν πρέπει» ο Φ. Κουβέλης να είναι και γραμματέας της ΕΑΡ, και γραμματέας του ΣΥΝ (διότι αυτό θα σήμαινε «υπέρμετρη συγκέντρωση εξουσιών») προτείνουν τον θεσμό του «αναπληρωτή γραμματέα» της ΕΑΡ ή —άλλη «βαριάντσα»— τον θεσμό της «συλλογικής γραμματείας» στην ΕΑΡ. Υπάρχει, όμως, και τρίτη παραλλαγή: Η ΕΑΡ, εφόσον δεν καταφέρει να καταλάβει τη θέση του γραμματέα του Συνασπισμού, να διεκδικήσει τη θέση του «κοινοβουλευτικού εκπροσώπου» του Συνασπισμού. Και, φυσικά, για όλες αυτές τις «βαριάντσες», υ-

πάρχουν συγκεκριμένοι υποψήφιοι.

ΑΠΟΜΕΝΕΙ ΤΟ πώς αντιλαμβάνεται το ΚΚΕ τη δική του συμβολή στην ανασυγκρότηση και ανανέωση του Συνασπισμού. Στην τελευταία απόφαση της Κεντρικής του Επιτροπής, με τίτλο «Άμεσο πρόγραμμα δράσης του ΚΚΕ» υπάρχουν πολλές ωραίες —πλην αμφιλεγόμενες— διατυπώσεις. Τα μέλη του κόμματος λ.χ. καλούνται να ενταχθούν και δραστηριοποιηθούν στις «πολιτικές κινήσεις του Συνασπισμού», αλλά η ένταξη αυτή συνδέεται με την υποχρέωσή τους «να προωθούν δημιουργικά τις κομματικές κατευθύνσεις και επεξεργασίες, να συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαμόρφωση των αποφάσεων του και την εφαρμογή τους». Η απόφαση μιλάει για την ανάγκη «συμμετοχής και συμβολής όλων των κομματικών δυνάμεων στην υπόθεση της ανασυγκρότησης και αναζωογόνησης του Συνασπισμού», αλλά πουθενά δεν μιλάει για συνέδριο του Συνασπισμού ή για την ιδιότητα «μέλους του Συνασπισμού» —κατευθύνσεις για τις οποίες με πολύ πάθος εμμένει η ΕΑΡ.

Στον κόσμο των γειτόνων...

ΣΥΝΤΑΡΑΚΤΙΚΕΣ, στο μεταξύ, διαγράφονται οι εξελίξεις στη γειτονική μας Γιουγκοσλαβία, όπου το φάσμα του εμφυλίου πολέμου διαγράφεται πολύ απτό. Και ναι μεν το ανακοινωθέν της ανώτατης στρατιωτικής διοίκησης βεβαιώνει ότι ο γιουγκοσλαβικός στρατός δεν πρόκειται να παρέμβει στις πολιτικές εξελίξεις, εκτός αν σημειωθούν «ένοπλες συγκρούσεις» μεταξύ των εθνοτήτων της χώρας. Αλλά η ηγεσία της Σλοβενίας ήδη χαρακτηρίζει το ανακοινωθέν ως άμεση απειλή που στρέφεται εναντίον της. Τόσο η Σλοβενία, όσο και η Κροατία, ισχυρίζονται ότι μπορούν να τα βγάλουν πέρα με τον «γιουγκοσλαβικό στρατό», επικεφαλής του οποίου, όμως, βρίσκονται Σέρβοι ανώτατοι και ανώτεροι αξιωματικοί. Και κάποιες ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες: Ο γιουγκοσλαβικός στρατός αριθμεί σήμερα 138.000 άνδρες, οι οποίοι απορροφούν το 30% του προϋπολογισμού. Όσο για τις αποδοχές, ένας μεσαίου βαθμού αξιωματικός κερδίζει 2.300 δολάρια το μήνα, όταν οι μέσες αποδοχές του Γιουγκοσλάβου πολίτη ανέρχονται σε 400 δολάρια περίπου. Όμως ήδη η Κροατία και η Σλοβενία έπαυσαν τις εισφορές τους στη συντήρηση ενός στρατού που κανείς δεν ξέρει ακριβώς, τι ρόλο θα παίξει στις εξελίξεις που έρχονται.

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ

«Λαδάδες»

Η σύμβαση της ΔΕΠ με την εταιρεία των αδελφών Διαμαντούρου εξελίσσεται πλέον σε μείζον πολιτικό θέμα αντιπαράθεσης καθώς πολλά σημεία δεν είναι ακόμα ευκρινή. Βέβαια η υπόθεση παραπέμφθηκε στον εισαγγελέα, αλλά ως γνωστόν τα πορίσματα αργούν να εκδοθούν.

Τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι πολλά: πρόκειται άραγε περί «επιχειρηματικού ρίσκου» που ανέλαβαν οι διευθύνοντες της ΔΕΠ, υπεύθυνοι για τις προμήθειες πετρελαίου; Έπαιξαν δηλαδή στην αγορά και έχασαν; Τόσο άσχετοι είναι που ανέθεσαν σε μια εταιρεία που δεν είχε σχέση με πετρέλαια την προμήθεια τόσων χιλιάδων τόννων πετρελαίου; Αν είναι τόσο άσχετοι ζημιώνοντας με αρκετά δισεκατομμύρια το ελληνικό δημόσιο θα πρέπει αμέσως να απολυθούν. Αυτό θα έκανε κάποιος ιδιώτης επιχειρηματίας. Θα απέλυε αμέσως τους υπεύθυνους. Ή μήπως η ανάθεση της προμήθειας συνδέεται με την ιδιότητα του Διαμαντούρου ως μάρτυρα στη δίκη του καλαμποκιού; Τέτοια χοντράδα λοιπόν; Και η ευαισθησία της ΔΕΠ απέναντι στην κατακραυγή; Κι αν ανάλογες συμβάσεις επί ΠΑΣΟΚ «επιχειρηματικού ρίσκου» ζημίωσαν εξίσου το δημόσιο είναι αυτό επιχείρημα (που χρησιμοποίησε ο υπουργός κ. Δήμας) για να καλυφθούν ανάλογοι χειρισμοί της ΔΕΠ; Θεέ και Κύριε! Μήπως πάλι πέσαν τίποτε προμήθειες και μήπως πρόκειται για «μαχαιρώματα» ανταγωνιστών. Άντε να βγάλεις άκρη τη στιγμή που πίσω από όσα γράφονται και διατυμπανίζονται στον Τύπο κρύβονται κατ'άκανόνα, συνήθως, άλλοι «λαδάδες».

Η ουσία είναι πάντως ότι τα σπασμένα θα τα πληρώσουν και πάλι οι φορολογούμενοι. Και μια τελευταία ερώτηση: δεν άκουσαν οι ιθύνοντες της ΔΕΠ τον κ. Μητσοτάκη να λέει ότι ο πόλεμος στον Περσικό θα είναι σύντομος, ώστε να αντιληφθούν ότι οι τιμές του πετρελαίου θα έπεφταν —άλλωστε ήταν χαμηλές στη διάρκεια του πολέμου— ή πίστεψαν τον κ. Παπανδρέου που έλεγε ότι ο πόλεμος θα ήταν μακρύς και αιματηρός;

K.B.

ΣΥΝ: Μια δύσκολη Προεδρία

Επιμερώματα Σαββάτου 17ης Νοεμβρίου 1973· ο ραδιοσταθμός των «Ελεύθερων αγωνιζόμενων φοιτητών, των Ελεύθερων αγωνιζόμενων Ελλήνων» στο κτίριο του Πολυτεχνείου έχει σιγήσει.

Απόγευμα 18ης Μαρτίου 1991, δεκαεφτάμισυ περίπου χρόνια μετά· η «εκφωνήτρια του Πολυτεχνείου» η Μαρία Δαμανάκη ανακηρύσσεται ομόφωνα Πρόεδρος του Συνασπισμού στα 39 της χρόνια, έχοντας πριν δέκα ημέρες εκλεγεί πρώτο σε ψήφους μέλος του ΠΓ του ΚΚΕ από την Κ.Ε. του κόμματος και, πριν είκοσι μέρες, ένα από τα πρώτα σε ψήφους μέλη της Κ.Ε. στο Συνέδριο του ΚΚΕ.

Αυτά ως προς την πολύ πρόσφατη πολιτική βιογραφία της· λίγο παλαιότερα, θα τη δούμε βουλευτή στα 25 της χρόνια (εκλογές Νοεμβρίου 1977) και στη συνέχεια μέλος ανελλιπώς του Ελληνικού Κοινοβουλίου, και μάλιστα με εξαιρετικά υψηλό ποσοστό σταυρών στο ψηφοδέλτιο του ΣΥΝ κατά τις τρεις τελευταίες εκλογές στην Β' Αθηνών, όπου πάντα εκλέγεται.

Ίδια υψηλά «σχορ» στη δημόσια εικόνα της Μ. Δαμανάκη καταγράφονται εξάλλου και σε δημοσκοπήσεις, τουλάχιστον της τελευταίας τριετίας. Ωστόσο, δεν μπορεί να μην παρατηρήσει κανείς ότι η περίπτωση της νέας Προέδρου του ΣΥΝ δεν είναι η παραδοσιακή περίπτωση του κομμουνιστή πολιτικού: η Μ. Δαμανάκη διαμορφώνει

ΚΑΙ ΤΟΤΕ ΕΜΦΑΝΙΣΤΗΚΕ Η ΓΥΝΑΙΚΑ...

την πολιτική της επιρροή κυρίως στο εκλογικό σώμα και όχι μέσα από τον κομματικό μηχανισμό αφού έγινε μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ (και μάλιστα αναπληρωματικό) ενώ είχε ήδη συμπληρώσει δεκαετή κοινοβουλευτική θητεία (τον Μάιο του 1987).

Έχοντας εκφραστεί με σαφήνεια υπέρ των «ανανεωτικών» απόψεων με ένα της άρθρο στον προσυεδριακό διάλογο του «Ριζοσπάστη», λίγες ημέρες πριν την έναρξη του 13ου Συνεδρίου, η νέα Πρόεδρος του ΣΥΝ έχει μπροστά της ένα δύσκολο λειτούργημα με έναν αρκετά «μη ρεαλιστικό» στόχο: να γίνει ο ΣΥΝ κέντρο πολιτικής για την Αριστερά, εξουδετερώνοντας ιδεολογικές αγκυλώσεις ή ιδεολογισμούς που υπακούουν σε στείρες λογικές «εκκαθάρισης λογαριασμών». Παράλληλα αυτή η «προς κέντρα λακτίζει» πολιτική της νέας Προέδρου του ΣΥΝ (και των όποιων συν αυτή στην Προεδρία) δεν θα πρέπει να καταλήξει στους άχρωμους «μέσους όρους», που θα συνεπάγονται περισσότερα δεινά στην κατωφέρεια που βρίσκεται η Αριστερά, αλλά να μπορέσει να συγκρατήσει τις απώλειες σε ένα επίπεδο αξιοπρεπές και, διαπραγματευτικά, επαρκές.

Η Προεδρία θα είναι δύσκολη, αλλά γι' αυτό και θα αξίζει. Καλή επιτυχία, λοιπόν στο δρόμο για την αναστήλωση της «συνείδησης του Συνασπισμού».

T.K.

Ήμαρτον, ήμαρτον!

«Πρέπει να ματώσεις για να σπουδάσεις παιδιά στην Αμερική. Μόνο το νοίκι για ένα δωμάτιο στη Νέα Υόρκη, όπου είναι το Πανεπιστήμιο Κολούμπια, στοιχίζει 1.500 δολάρια το μήνα...».

Τάδε Έφη Αγαμέμνων Κουτσόγιωργας!

Το διάβασα και μελαγχόλησα...

Κι εγώ μένω στη Νέα Υόρκη, σε ένα απλό διαμέρισμα (όχι δωμάτιο) καθαρό, περιποιημένο προς 535,62 δολάρια το μήνα (έχω και αποδείξεις)...

Φυσικά υπάρχουν και «δω-

μάτια» προς 1.500 δολάρια —υπάρχουν και πολύ ακριβότερα— σε πολυτελείς ουρανοξύστες με μαρμάρινα λουτρά, υπερμοντέρνες επιπλώσεις και μαγευτική θέα σ' όλο το Μανχάταν.

Πριν τρία χρόνια έφαχνα να βρω συγκάτοικο να μοιράζεται το μηνιαίο νοίκι μου (450 δολάρια τότε)...

Τι κρίμα να μη βρω το γιό του Μένιου, να γλυτώσω το μισό νοίκι εγώ, να ανακουφιστεί ο Μένιος, να γλιτώσει και η Ελλάδα το σκάνδαλο Κοσκωτά!

Με φρίκη αναλογίζομαι τις προσωπικές μου ευθύνες

—έστω και αθέλητες— για το σκάνδαλο αυτό! Αν είχα βρει τότε τον Κουτσόγιωργα τζούνιορ κι είχαμε γίνει συγκάτοικοι, όλη η Ελλάδα θα είχε γλυτώσει από φοβερές περιπέτειες...

Ήμαρτον, αγαπητοί συμπατριώτες!

Χ.Α.

Η αθέατη πλευρά του σκανδάλου

Μόνο η κορυφή του παγόβουνου έχει αποκαλυφθεί στο μεγαλύτερο πολιτικο-οικονομικό σκάνδαλο που συγκλόνισε την κοινή γνώμη της χώρας μας επί τρία χρόνια. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από την παρακολούθηση των τεκταινομένων επί δύο εβδομάδες ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου, όπου ερευνάται το σκάνδαλο Κοσκωτά ή άλλως σκάνδαλο της Τράπεζας Κρήτης. Τρία σχεδόν χρόνια μετά την αποκάλυψή του, ενώ τόσα έχουν γραφεί και ειπωθεί, φαίνεται ότι οι σοβαρότερες πτυχές παραμένουν ακόμα άγνωστες και ότι όλοι εμπλεκόμενοι δεν έχουν αποκαλυφθεί. Σκοτεινές παραμένουν ακόμα σημαντικές πλευρές της υπόθεσης καθώς πειστική εξήγηση δεν έχει ακόμα δοθεί, πώς και γιατί ο Κοσκωτάς απέκτησε τόσο μεγάλη δύναμη, ποιοι ήταν οι στόχοι του, αν ενεργούσε μόνος ή για λογαριασμό τρίτων και ποιων.

Η κατάθεση μόνο του Προσωρινού Επιτρόπου της Τράπεζας Κρήτης, που κράτησε πολλές μέρες, στάθηκε αρκετή για να καταδείξει ότι το σκάνδαλο Κοσκωτά έχει μεγάλο εύρος και βάθος.

Ο προσωρινός επιτροπος, κεντρικός μάρτυρας στην υπόθεση, μίλησε για λογαριασμούς στην Ελβετία, που ακόμα δεν άνοιξαν και ουδείς γνωρίζει σε ποιους ανήκουν. Μίλησε για λογαριασμό «τροφοδότη», όπως τον αποκάλεσε στην ελβετική τράπεζα «Γιου Μπι Ες» από τον οποίο υπήρχαν εκροές προς άλλους λογαριασμούς αγνώστων προς το παρόν (;) αποδεκτών.

Ο λογαριασμός αυτός με νούμερο 522822, ήταν εκείνος, όπως αποδείχθηκε, από όπου ο Κοσκωτάς πήρε τα 2 εκ. δολάρια και τα κατέθεσε στον λογα-

Ε Σ Ε Ι Σ

Η ΕΡΤ μεταξύ κυβερνητικής πίεσης, κομμάτων και εκδοτικής αγοράς

Οι υπέρμαχοι της ιδιωτικής τηλεόρασης, όχι χωρίς κάποια επιδεξιότητα, παραπέμπουν σ' έναν λανθάνοντα κρατισμό των αντιπάλων τους με το επιχειρήμα: «ο ελεύθερος πολίτης» καθορίζει ο ίδιος το επίπεδο του και τις ανάγκες του με το να μπορεί να επιλέγει όποιο από τα πολλά προγράμματα του προσφέρονται στην αγορά. Όμως όπως και ο ίδιος ο κ. Έβερτ παραδέχθηκε «τα οικονομικά μεγέθη επιτρέπουν μόνον δύο το πολύ τρεις τηλεοπτικούς σταθμούς». Άρα λόγω των εγγενών οικονομικών και τεχνικών συνθηκών αναπαραγωγής της ιδιωτικής τηλεόρασης ο ανοικτός χαρακτήρας της τηλεοπτικής αγοράς πάει περίπατο. Τόσο οι αναπότρεπτες μορφές συγχέντρωσης των μέσων (π.χ. πέντε μεγαλοεκδότες ελέγχουν το MEGA) που δεν έχουν καμιά σχέση με τις κλασικές προϋποθέσεις της αγοράς των καταναλωτών, όσο και το γεγονός ότι οι ιδιωτικοί σταθμοί προσδιορίζουν τους στόχους παραγωγής και διάθεσης των προγραμμάτων τους όχι με γνώμονα τις «ατομικές» αποφάσεις και ανάγκες των τηλεθεατών, αλλά με βάση τις απαιτήσεις της διαφήμισης για μαζικό ακροατήριο, καθώς και ο «καθορισμός του κοινού» και των αναγκών του με τη διαμόρφωση μακροπρόθεσμων στάνταρτς των προγραμμάτων ακυρώνουν το ιδεολόγημα του «κυρίαρχου» καταναλωτή - τηλεθεατή. Η ελευθερία του τηλεθεατή συνδέεται αδιάρρηκτα με την πολυμορφία, το εύρος των θεματικών και την αισθητική διαμόρφωση των τηλεοπτικών προγραμμάτων. Τα ιδιωτικά κανάλια όμως ούτε στο ελάχιστο ανταποκρίνονται σε αυτές τις προϋποθέσεις κι επομένως δεν μπορεί να γίνεται λόγος για «ελευθερία» επιλογής πολυφωνικών προγραμμάτων.

Η ΕΡΤ ως δημόσιος φορέας επικοινωνίας εκπληρώνει ουσιαστικές λειτουργίες για τη δημοκρατία και την πολιτισμική ζωή στη χώρα, αυτό είναι αδιαμφισβήτητο, όπως επίσης αδιαμφισβήτητο είναι ότι τα ιδιωτικά κανάλια επειδή είναι προσανατολισμένα στο κέρδος και στις υψηλές ακροαματικότητες μπορούν να παρέχουν μια πολύ περιορισμένη προσφορά από πολιτισμική σκοπιά και τέλος, είναι πασίγνωστο ότι τόσο οι κυβερνήσεις (κοινοβούλια, κόμματα) στην κρατική τηλεόραση όσο και οι ισχυροί οικονομικοί φορείς (π.χ. εκδότες) στην ιδιωτική τηλεόραση βάζουν σε κίνδυνο και την πολυφωνία και την πολιτισμική ανάπτυξη της ραδιοτηλεόρασης.

Σ' αυτά τα πλαίσια ηχούν παράδοξα οι απόψεις του αρμόδιου για την ΕΡΤ υπουργού («Καθημερινή» 7/3/91)· δήλωσε «απογοητευμένος από την ΕΡΤ και τα δελτία ειδήσεων» για τα οποία υπεύθυνοι είναι άνθρωποι που στην πραγματικότητα έχει ο ίδιος επιβάλει και τους οποίους ελέγχει, και διατύπωσε τη σιβυλλική φράση «γιατί να ασχοληθούμε με το 10% της ακροαματικότητας, στο κάτω - κάτω γνωρίζουμε τι ρόλο παίζουν τα κρατικά μέσα» (καλά που δεν χρησιμοποίησε και την αλτουσερική έκφραση «κρατικοί ιδεολογικοί μηχανισμοί»). Όμως τέτοιες θέσεις, που δεν επιτρέπεται να περνούν απαρατήρητες αποτελούν το απαύγασμα πολύπλοκων οικονομικών διεργασιών με τεράστιες επιπτώσεις στον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού μας συστήματος.

Είναι γνωστές οι αντιρρήσεις που έχουν διατυπωθεί (ακόμη και από συντηρητικούς οικονομολόγους)

για τη συμμετοχή εκδοτικών ομίλων στην ιδιωτική τηλεόραση: περιορισμός του ανταγωνισμού, αναδιανομή των διαφημιστικών εσόδων και αναδιάρθρωση του τοπίου των μέσων, οικονομική κατάρρευση μεμονωμένων εκδοτών, εξαφάνιση του αμοιβαίου δημοσιογραφικού ελέγχου ραδιοφώνου, τηλεόρασης, τύπου (π.χ. κοινό δημοσιογραφικό επιτελείο στον SKY, την «Καθημερινή», το MEGA), ομοιογενοποίηση της πληροφόρησης, ισχυροποίηση των μέσων ως φορέων πολιτικής εξουσίας (παρέμβαση στη διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού).

Οι ανακατατάξεις αυτές δεν μένουν χωρίς αντίκτυπο στα προγράμματα της ΕΡΤ, η οποία όχι μόνον συμπαράσυρεται στο κυνηγητό για μεγαλύτερη ακροαματικότητα με αποτέλεσμα τη σταδιακή αυτοεμπορευματοποίησή της και την ισοπέδωση των προγραμμάτων της, αλλά δέχεται και μια άνευ προηγουμένου πολεμική φθορά από τις ραδιοτηλεοπτικές στήλες των εφημερίδων που ελέγχουν τα ιδιωτικά κανάλια (εμετάλλευση και προβολή των ενδοδιενέξων στην ΕΡΤ, αποσιώπηση των εκπαιδευτικών και πολιτισμικών προγραμμάτων της ΕΡΤ, προβολή κάθε σαπουνόπερας της ιδιωτικής τηλεόρασης, έλλειψη δημοσιότητας για ό,τι συμβαίνει στον τομέα παραγωγής των ιδιωτικών καναλιών (όπως λογοκρισία, κακοδιαχείριση, αυταρχισμός κλπ.), αναξιόπιστες δημοσκοπήσεις ακροαματικότητας κλπ.

Η αντίληψη των κομμάτων για την ΕΡΤ (και για τα μέσα γενικότερα) έχει εκφραστεί όχι μόνον σε ακαδημαϊκές συζητήσεις και ημερίδες, αλλά και έμπρακτα με τη θεσμοποίηση του ίδιου κομματικού οργανωτικού μοντέλου με τις διάφορες παραλλαγές του ανάλογα με την κομματική απόχρωση της κυβέρνησης: νεοδημοκρατική, πασοκική, δι- και τρι-κομματική ΕΡΤ (με μορφή ανάλογη με την κουλτούρα του κάθε κόμματος). Κοινή συνισταμένη της πολιτικής των κομμάτων είναι η πλήρης καθυπόταξη του επαγγελματικού, δημοσιογραφικού παράγοντα στους ιδιοτελείς στόχους και σκοπιμότητες. Στην ΕΡΤ η πολιτική αυτή εκφράζεται ενδοργανωτικά με την εκάστοτε αξιοποίηση των παραγωγικών δυνατοτήτων της από παραγωγούς που διάκεινται φιλικά στο κυβερνών κόμμα.

Όμως παρά τα προβλήματα κακοδιαχείρισης, χειραγώγησης και συχνά απομύζησης του κρατικού τηλεοπτικού τομέα, η ΕΡΤ λόγω των δημόσιων δεσμεύσεων και της ιδιαίτερης ενδοργανωτικής της δομής, διαθέτει πολλά αποθέματα και δυνατότητες για την εκπλήρωση της πολιτισμικής και δημοκρατικής της αποστολής. Στα προγράμματα της ΕΡΤ βρίσκει κανείς και ενδιαφέρουσες ενημερωτικές, πολιτισμικές και μορφωτικές εκπομπές, αλλά και ό,τι καλύτερο υπάρχει από ξένες σειρές και ταινίες σε αντιδιαστολή προς τα χαμηλής ποιότητας ιδιωτικά τηλεοπτικά προγράμματα. Οι ουσιαστικές λειτουργίες της κρατικής τηλεόρασης για τη δημοκρατία και τον πολιτισμό στη χώρα μας επιβάλλουν όχι μόνο τη διασφάλιση των ύπαρξης και της ανάπτυξής της, αλλά επιτέλους και την παραιτήση όλων των κομμάτων από την καταστρεπτική για τους δημοκρατικούς θεσμούς πολιτική τους στα ΜΜΕ.

Πέρσα Ζέρη

ριασμό Κουτσόγιωργα.

Ο προσωρινός επίτροπος αποκάλυψε λογαριασμούς του Κοσκωτά στις ΗΠΑ αλλά και διακίνηση χρημάτων σε τρίτους μέσω της Μέριλ Λιντς.

Αποκάλυψε ακόμα και για δεύτερο λογαριασμό του Γ. Λούβαρη στην αγγλική τράπεζα «Μπέρκλεϋς» και πρόσθεσε ότι το διαμέρισμα Λούβαρη στο Λονδίνο, που αγοράστηκε με τις 650 χιλιάδες γερμανικά μάρκα ανήκει σε εταιρεία στην οποία σήμερα είναι μέτοχος ο Λούβαρης, αύριο μπορεί να είναι άλλος, καθώς οι μετοχές της είναι ανώνυμες και αλλάζουν χέρια.

Και διερωτώνται μέλη και παράγοντες της δίκης, του δικαστηρίου αλλά και όσοι παρακολουθούν τη δίκη: Πίσω από τα νούμερα των λογαριασμών στις ξένες τράπεζες, κρύβονται ανώνυμοι και ασήμαντοι καταθέτες; Εύστοχα παράγοντας της δίκης παρατήρησε: «πίσω από τα νούμερα των λογαριασμών κρύβονται πάντα επώνυμοι και υψηλά ιστάμενοι». Θα αποκαλυφθούν ποτέ; **ΙΩ.Μ.**

Ρομαντισμοί

Την ευαισθησία της Πολιτείας επικαλούνται οι «Παλαιοί Αθηναίοι» με σχετικό τους κείμενο για τη διάσωση του οικήματος στη γωνία Κοραή και Πανεπιστημίου, οικία του Σούτσου και μετέπειτα του Δ. Ράλλη. Περιμένουν ευλάβεια και σεβασμό αυτοί οι αδιόρθωτοι ρομαντικοί; Από ποιον άραγε;

Media SOS

Ο εκδότης της ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑΣ κ. Τεγόπουλος ανακοίνωσε (20/3/91) τη συμφωνία που υπέγραψε με την Ιταλία για την δημιουργία νέου τηλεοπτικού σταθμού, που θα εκπέμπει «αρχικά στην ευρύτερη περιοχή των Αθηνών», από τον προσεχή Σεπτέμβριο. Τις μετοχές του «Σούπερ Τσάνελ», έτσι ονομάζεται ο νέος σταθμός, θα έχει κατά 50% ο κ. Τεγόπουλος και η κόρη του και το άλλο 50% οι Ιταλοί. Τρίβουν τα χέρια τους από τη χαρά οι υπήκοοι τηλεθεατές αυτής της χώρας που θα έχουν σύντομα μια

ακόμα ιδιωτική «επιλογή». Ο κ. Τεγόπουλος, σημειωτέον, έχει και το 20% του *Mega Channel*. Άντε τώρα, με την ιδιοκτησία όλων των τηλεοπτικών σταθμών από τους μεγαλο-

εκδότες του Τύπου, να βρεις εφημερίδα για σοβαρή τηλεοπτική κριτική. Και κάτι άλλο: άδεια εξασφάλισε ο κ. Τεγόπουλος από το Ραδιο-τηλεοπτικό Συμβούλιο;

Γενοκτονία στα μουλωχτά (1)

Γύρω στις 40.000 Ιρακινοί πολίτες έχουν σκοτωθεί από την ώρα που τελείωσε ο πόλεμος! Δεν σκοτώθηκαν...μόνοι τους· δεν αυτοκτόνησαν. Τους σκότωσαν οι στρατιωτικές δυνάμεις οι πιστές στον Σαντάμ Χουσεΐν. Τους δικούς τους, τους συμπατριώτες τους, τους συμπολίτες τους. Όχι εχθρούς...

Μερικούς μάλιστα, τους δολοφόνησαν, όπως λέγεται, με χημικά· αυτά που δεν χρησιμοποίησαν κατά των συμμαχικών στρατευμάτων. Αρκετούς άλλους, λέγεται ότι τους σκότωσαν με αεροπορικούς βομβαρδισμούς. Αυτούς που δεν αποτόλμησαν κατά των συμμάχων.

Όμως τα «ευαίσθητα» περί την ειρήνη δυτικά κινήματα, περιέργως εσιώπησαν για την νέα αυτή γενοκτονία. Κανένας θρήνος, κανένας κοπετός, καμιά ταραχή, τέλος πάντων. Ούτε ένα «ειρηνόφιλο» μάτι δεν δάκρυσε. Ούτε μια κατάρα για τους φονιάδες.

Όπως ουδείς εξ αυτών εξανέστη για την εισβολή του Σαντάμ στο Κουβέιτ. Ορισμένοι χειροκρότησαν μάλιστα.

Όπως ουδείς εθρήνησε για τις φοβερές αγριότητες κατά αμάχων κουβετιανών κατά την διάρκεια της ιρακινής κατοχής. Τι επιτάσσουν τα «ειρηνιστικά» μας καθήκοντα;

Μήπως πρέπει να χειροκροτήσουμε τις σφαγές Σαντάμ κατά αμάχων —Ιρακινών και Κουβετιανών; Το ξέρουμε καλέ, ότι δεν είστε με τον Σαντάμ!

Αλλά... τι καλά να κέρδιζε, ε;

Χ.Λ.

Γενοκτονία στα μουλωχτά (2)

Αμ οι άλλοι;

Οι μη ειρηνόφιλοι, οι ρεαλιστές των πολιτικών συσχετισμών, οι τεχνοκράτες του πολέμου, όλοι αυτοί, τέλος πάντων που ανακάλυψαν εσχάτως το Διεθνές Δίκαιο, και εξεστράτευσαν «συν γυναιξί και τέκνοις»... στην Σαουδαραβία να απαλλάξουν τον κόσμο από τον ολέθριο ηγέτη του Ιράκ. Τώρα τον αφήνουν να σφαγιάζει το λαό του ανενόχλητος.

Είναι μέσα στη χώρα του, είναι δίπλα στις πόλεις που μακελεύονται, αλλά δεν εμποδίζουν τους διαβόητους πραιτωριανούς του Σαντάμ να λιανίσουν πάντα αντιφρονούντα. Μόνο που τον προειδοποίησαν να μη χρησιμοποιεί αεροπλάνα —ίσως τους ενοχλεί ο θόρυβος, ίσως φοβούνται μη φάνε καμιά «ξώφαλτση» γιατί οι ιρακινοί πιλότοι δεν είναι πολύ «δυνατοί» στη στόχευση— ποιος ξέρει;

Για τη σφαγή της Χαλάμπσα το καλοκαίρι του 1988, Αμερικανοί, Σοβιετικοί και Ευρωπαίοι δεν είπαν λέξη. Την «κάλυψαν» και την πρόβαλαν με φρίκη αφότου άρχισε ο πόλεμος στον Περσικό και όταν έπεσαν οι πρώτοι —«τζούφιοι»— «Σκουντ» στο Ισραήλ.

Τότε, μόλις, πήραν διεθνή δημοσιότητα οι προ διετίας εικόνες της φρίκης από το Κουρδικό ολοκαύτωμα στη Χαλάμπσα.

Τώρα ο Σαντάμ δεν μπορεί να απειλήσει πια τους γείτονές του. Πολύ λιγότερο. Άσ' τον λοιπόν να μακελεύει τους ανήσυχους συμπολίτες του ανενόχλητος.

Φρικτός ο Σαντάμ, δεν λέω...

Αλλά αν ξεμπερδεύε κάμποσους Κούρδους στο Βορρά, και Σιίτες στο νότο, τι καλά που θάτανε ε;

Χ.Λ.

● Συνέχεια για τη λεηλασία της «Γραμμής Α.Ε.» εν μέσω της δίκης για το σκάνδαλο Κοσκωτά. Η Τράπεζα Κρήτης ζήτησε με αίτησή της, που συζητήθηκε την περασμένη Παρασκευή (15/3) στο Μονομελές Πρωτοδικείο Αθήνας, την παύση του καθεστώτος αναγκαστικής διαχείρισής της της εταιρείας «Γραμμή Α.Ε.».

Η αναμενόμενη απόφαση έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί θα κριθούν οι αγοραπωλησίες και συμβάσεις εκμίσθωσης περιουσιακών στοιχείων της Γραμμής οι οποίες έγιναν μετά τη φυγή του Κοσκωτά μέχρι και σήμερα και οι οποίες είχαν κηρυχθεί ουσιαστικά παράνομες με την 632/91 απόφαση του πολυμελούς πρωτοδικείου Αθήνας.

Πρόκειται για τις «επτά πληγές» (συμβάσεις) για τις οποίες έγραψε το ANTI στο προηγούμενο τεύχος. Η υπόθεση έχει επιπλέον ενδιαφέρον αφού εμπλέκεται άμεσα στον «εκδοτικό πόλεμο» ο οποίος και αυτό το δεκαπενθήμερο συνεχίστηκε με «μάχες εδάφους-αέρος» (σχετικό ρεπορτάζ στις διπλανές στήλες). Πάντως αν και αρκετές εφημερίδες αναδημοσίευσαν το ρεπορτάζ του ANTI μόνον η «Ελευθεροτυπία» ανέγραψε την πηγή...

● Μικροπροβλήματα λέγεται ότι αντιμετωπίζει η υπό έκδοση νέα εφημερίδα (με χρηματοδότη και τον κ. Κοκόλη της ΜΕΤΚΑ).

Η νέα εφημερίδα δεν θα λέγεται «Ημέρα» όπως γράφαμε στο προηγούμενο τεύχος, αλλά μάλλον ούτε «Ελευθερία» όπως γράφτηκε σε μερίδα του Τύπου. Ο «λαθραναγνώστης» της «Μεσημβρινής» ισχυρίζεται ότι βαπτίστηκε πριν ένα μήνα και της εδόθη το όνομα «Αναγνώστης». Η νέα εφημερίδα, στην οποία θα συμμετέχει και ο Β. Μπιστικας, λέγεται ότι δυσκολεύεται μεταξύ άλλων και στην στελέχωσή της. Πάντως οι εμπνευστές της έκδοσης αισιοδοξούν και ετοιμάζουν «εαρινή επίθεση» μετά την κορυφαία

κόντρα Μητσοτάκη - Αλαφούζου.

Εν αναμονή για το τι θα επικρατήσει. Το έγκυρον της παράταξης, της οικογένειας, των ειδήσεων, των επιχειρηματικών συμφερόντων, των αναλύσεων...

● Η νέα εφημερίδα πάντως θα είναι πρωινή κατ' αρχήν με φιλοδοξία να μετατραπεί και σε απογευματινή στη συνέχεια. Και θα έχει αρκετούς συνεργάτες που εργάστηκαν στην «Πρώτη». Οι «κακές» γλώσσες, και όχι μόνο, μιλάνε για «αριστερό» άλλοθι...

● Θα μείνουν δεν θα μείνουν τελικά οι Θ. Καρτερός και Τρ. Δραβαλιάρης στον «Ριζοσπάστη» και στον «902 Αριστερά στο FM»; Οι αποφάσεις μάλλον έχουν ληφθεί, και αν δεν ανακοινώθηκαν σήμερα θα ανακοινωθούν εντός των ημερών. Ο Ορ. Κολοζώφ «επιτετραμμένος» από το Π.Γ. του ΚΚΕ για τα μέσα ενημέρωσης «οδεύει» προς τον «Ριζοσπάστη». Αυτό σημαίνει ότι ο Θ. Καρτερός εγκαταλείπει τη θέση του διευθυντή, αφού τι σοί διευθυντής μπορεί να είναι όταν άλλος «καθο-

δηγεί» τον «Ρίζο». Η αποχώρηση αυτή εκτιμάται ότι θα έχει αλυσσιδωτές αντιδράσεις σε όλα τα επίπεδα. Ήδη στον «Ρ» γράφονται διάφορα περί «τσιφλικιάδων και κολλήγων» και όλα δείχνουν ότι οι «ταξικές» και άλλες παρεκκλίσεις θα διορθωθούν σύμφωνα με τις επιταγές της ΚΕ δηλαδή της συγκεκριμένης πλειοψηφίας αφού ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός ως γνωστόν έχει «κανόνες».

Ο «902» θα μείνει με επικεφαλής τον σημερινό διευθυντή Τρ. Δραβαλιάρη αλλά με την εποπτεία του «καθοδηγητή» από τον Π.Γ. Συμβιβασμός, δείκτης ισορροπιών, κατευθύνσεων, συσχετισμών και όχι μόνο. Δύσκολο και επικίνδυνο Τριαντάφυλλο το τεντωμένο σχοινί. Καλή δύναμη, αν έτσι έχουν τα πράγματα, για τη μεγάλη ακροβασία...

● Εντός των ημερών αναμένεται να οριστικοποιηθούν οι αποφάσεις για αύξηση της τιμής των εφημερίδων και μείωση των σελίδων των κυριακάτικων εκδόσεων. Στην ΕΙΕΑ συζητείται αν η νέα τιμή θα πάει κατευθείαν στις 150 ή θα υπάρξει

σταδιακή αύξηση. Πρώτα 120 και αργότερα 150. «Αυριανή» και «Νίκη» πάντως πήγαν στις 70. Η νέα τιμή μάλλον «προκαλεί» σε δύσκολους καιρούς λιτότητας και κυκλοφορίας. Η μείωση των σελίδων ίσως αποδειχθεί τελικά ευεργετική και για το αναγνωστικό κοινό...

● Μετακινήσεις και απολύσεις. Από την «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» μετακόμισε στην «Καθημερινή» ο Πάνος Λουκάκος. Από το «Έθνος» «αποχώρησε» ο διευθυντής σύνταξης Νίκος Νικολαΐδης. Από την ίδια εφημερίδα απολύθηκαν και 3 συντάκτες. Από την «Μεσημβρινή» αποχώρησε ο πολιτικός συντάκτης Απ. Αποστολόπουλος. Από την «Καθημερινή» πήγε στο «Βήμα» ο Γ. Λοβέρδος. Μετακινήσεις και αποχωρήσεις πολλαπλής σημασίας...

● Την αποκλειστικότητα των προκηρύξεων της «17Ν» φαίνεται να διαφυλάσσει ο κ. Δ. Τσεβάς. Η εισαγγελική απαγόρευση κατόπιν εορτής (η προκήρυξη δημοσιεύθηκε) δεν περιορίζει έμμεσα την ελευθεροτυπία; Η λογοκρισία ως γνωστόν, έχει πολλά ποδάρια...

● Στην τελική ευθεία είναι η έκδοση του περιοδικού «Νέα της Μόσχας - Νέα της Ευρώπης» από τον Οργανισμό Λαμπράκη. Ήδη βγήκε το πρώτο δοκιμαστικό τεύχος και αναμένεται τέλος Απριλίου - αρχές Μαΐου στα περίπτερα.

● Το «εμπιστευτικό» *Foreign Report*, που εκδίδεται στην Αγγλία δεν χάνει πάλι την ευκαιρία (No 2151 - 14/3/91) να χύσει το δηλητήριό του κατά της Ελλάδας. Αφού αναπτύσσει ένα «περίεργο» σκεπτικό για τη συμβολή Ελλάδας και Τουρκίας στον πόλεμο του Περσικού και «διασκεδάσει» συνοπτικά τις ελληνικές αιτιάσεις περί τουρκικής απειλής, καταλήγει με την απειλητική προειδοποίηση ότι «η συμπεριφορά της Ελλάδας δεν θα ξεχαστεί». Δηλαδή; Εξηγεί: «Μερικοί ανώτατοι διπλωμάτες στις Βρυξέλλες, κουρασμένοι από όλη αυτήν την υπόθεση..., αρχίζουν να λένε κατ' ιδίαν ότι η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα ήταν λάθος». Θα βρεθεί τρόπος να σταματήσουν οι προβοκάτσιες αυτού του άθλιου φερεφώνου της Τουρκίας;

● Ανακοινώθηκε και επίσημα η συμφωνία για τη δημιουργία ενός νέου τηλεοπτικού σταθμού από τον εκδότη της «Ελευθεροτυπίας» Χρ. Τεγόπουλο.

Η συμφωνία υπογράφηκε στην Ιταλία από τον Χ.Τ. και τον όμιλο Μαρκούτσι που έχει την πλειοψηφία των μετοχών του ευρωπαϊκού καναλιού «Σούπερ Τσάνελ» και είναι ιδιοκτήτης των ιταλικών καναλιών «Βιντεομιούζικ» και «Ελεφάντε TV» με συμμετοχή (ελληνική - ιταλική) 50-50%. Ο σταθμός, λέει η ανακοίνωση, θα προβάλλει ποιοτικά και ειδησιογραφικά προγράμματα και θα εκπέμπει από τέλος Σεπτεμβρίου.

Στη νέα εταιρεία που θα αναλάβει το σταθμό και την παραγωγή των προγραμμάτων θα συμμετέχουν με ίσα μερίδια η πλευρά της οικογένειας Μαρκούτσι και της Μαρίας Λόη (αποκλειστικής αντιπροσώπου του «Σούπερ Τσάνελ» στην Ελλάδα) και η πλευρά του Χ.Τ.

Σύμφωνα με ανακοίνωση του κ. Τεγόπουλου ο ίδιος και η κόρη του θα έχουν το 50% των μετοχών της ελληνικής πλευράς. Αυτά σύμφωνα πάντα με τις επίσημες ανακοινώσεις. Στην «Κ» πάντως έχει γραφεί πριν ανακοινωθεί η συμφωνία ότι στο κανάλι θα συμμετέχει και ο Σ. Κόκκαλης εκδότης της «Επικαιρότητας» και ιδιοκτήτης του «Φλας». Ο

Χ.Τ. πάντως συμμετέχει κατά 20% στο «Μέγχα Τσάνελ».

Νέο λοιπόν κανάλι εν μέσω «πολέμου εκδοτών» και εκατέρωθεν επιθέσεις. Οι νέοι συσχετισμοί όπου νάναι θα φανούν. Ως τώρα έχουμε Κυριακού (Αντέννα), πέντε εκδότες (Λαμπράκης, Βαρδινογιάννης, Μπόμπολας, Τεγόπουλος, Αλαφούζος), «Μέγχα» και τώρα Μαρκούτσι-Μαρία Λόη («Σ.Τ.» και κατά την «Καθημερινή» φίλη της Ντόρας Μπακογιάννη) - Τεγόπουλος, «Νέο Κανάλι». Στο τελευταίο «τρίο» προστίθεται και ο Σ. Κόκκαλης σύμφωνα με όσα έχουν γραφεί.

Αν προσθέσετε σε αυτά τα κρατικά κανάλια ΕΡΤ 1,2,3 το «Κανάλι 29» (Κουρής), το «Νιού Τσάνελ», το «Τελε-Σίτυ», το «7Χ», το «TV Πλας», την «Θεσσαλική τηλεόραση», το κανάλι του «Ριζοσπάστη» που εξέπεμψε για το συνέδριο του ΚΚΕ, έχουμε μια εικόνα στην ενημέρωση (έντυπη και ραδιοτηλεοπτική) πολυεπίπεδα πολύμορφη. Μαζί παρατηρούμε συνεργασίες, συμπράξεις και νέες σχέσεις με την εξουσία. Όπως όλα δείχνουν πάμε ολοταχώς προς «νέα τάξη πραγμάτων» και στην ενημέρωση, έντυπη και ηλεκτρονική. Τι περιεχόμενο θα έχει και τι παιχνίδια παίζονται θα φανεί. Οι πρώτες ανακατατάξεις σιγά - σιγά μορφοποιούνται...

Δίκη Κοσκωτά: το 1991 δεν είναι 1989

του Ρεπόρτερ

ΔΕΥΤΕΡΗ εβδομάδα της «μεγάλης δίκης του αιώνα» και έξω από την αίθουσα του Ειδικού Δικαστηρίου λίγοι θα είναι εκείνοι που εξακολουθούν να έχουν την ίδια βεβαιότητα και σαφήνεια γύρω από το «σκάνδαλο Κοσκωτά» με αυτήν που είχαν το καλοκαίρι του 1989. Και δεν είναι τόσο η δικαστική πλευρά της υπόθεσης που έχει μεταβληθεί σε ορισμένες πτυχές της (π.χ. σε ό,τι αφορά την μία από τις τέσσερις κατηγορίες εναντίον του κ. Παπανδρέου, αυτήν της παθητικής δωροδοκίας, με τα γνωστά μάρκα του Γ. Λούβαρη και τα έξοδα νοσηλείας και συνοδείας του τ. πρωθυπουργού στο Λονδίνο)· είναι, κυρίως, οι πολιτικές διαστάσεις της μεγάλης δίκης που έχουν αλλάξει άρδην.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ πολιτικούς πρωταγωνιστές του καλοκαιριού 1989, ο μόνος που δεν άλλαξε στάση ήταν το ΠΑΣΟΚ. Η πολιτική του απέναντι στην εκδίκαση της υπόθεσης εξακολουθεί σταθερά να χαρακτηρίζεται από δύο στοιχεία:

ΠΑΣΟΚ: εντός-εκτός Δικαστηρίου

α) την απουσία - παρουσία στη δίκη. Αυτό προκύπτει από την «ωσει παρών» συμπεριφορά του αρχηγού του και, παράλληλα, την εκτός δικαστηρίου υπέρ αυτού συνηγορία της ομάδας των δικηγόρων, με αναφορές σε συγκεκριμένες πτυχές της υπόθεσης που αποτελούν κεντρικό σημείο στις συνεδριάσεις του Ειδικού Δικαστηρίου· είναι χαρακτηριστικό αυτής της εξωδικαστικής άσκησης των λειτουργιών υπεράσπισης από

μέρους των δικηγόρων του κ. Παπανδρέου, το ότι συγκεκριμένα σημεία της υπερασπιστικής τους γραμμής (π.χ. το γιατί ο κ. Καμάρας δεν ενημέρωσε έγκαιρα την Βουλή για τα λεφτά του Γ. Λούβαρη) τα επικαλείται η υπεράσπιση άλλων, παρόντων κατηγορουμένων.

Η απουσία - παρουσία, εξάλλου, προκύπτει και από τις ευθείες βολές κατά της κυβέρνησης για «ποινικοποίηση» από τις αιτιάσεις σχετικά με το διαβλητό της νομιμότητας του Ειδικού Δικαστηρίου (ο κ. Παπανδρέου μολονότι «δεν νομιμοποιεί» το Ειδικό Δικαστήριο και απουσιάζει, ασχολείται με την «κομματική εκμετάλλευση» της δικαιοσύνης από την κυβέρνηση της ΝΔ και, δια των συνηγόρων του, χαρακτηρίζει ως πρόσωπο του μητσοτακικού περιβάλλοντος του κ. Κόκκινο) κτλ. Το ίδιο εξάλλου κάνει και ο παρών κατηγορούμενος κ. Τσοβόλας, ο οποίος χαρακτηρίζει «κομματάρχη» και εκτελεστικό όργανο του κ. Μητσοτάκη τον Β. Κόκκινο, σαν να έχει επιλέξει τη μετωπική αντιπαράθεση με το Ειδικό Δικαστήριο, αντιπαράθεση που χαρακτηρίζει κάποιον που έχει αποφασίσει να είναι απών από τη δίκη.

β) Παράλληλα με αυτό το παρών - απών, η στάση της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ έχει ένα δεύτερο σταθερό στοιχείο από το 1989 και μετά: την πλήρη πολιτικοποίηση της δίκης, πράγμα το οποίο αποτελεί στην ουσία μια πλειοδότηση στον πολιτικό χαρακτήρα της απόφασης της Βουλής του '89 για παραπομπή των τ. υπουργών και του τ. πρωθυπουργού του ΠΑΣΟΚ. Διότι ήταν ασφαλέστατα πολιτική η απόφαση της παρα-

πομπής, από όλες τις απόψεις της: στην αφετηρία της, στους ποικίλους πολιτικότητας στόχους της, στις πληρέστατα πολιτικές συνέπειές της και στην εξίσου έντονα πολιτική / κομματική δυναμική που αυτή η απόφαση δρομολόγησε. Το ΠΑΣΟΚ, τώρα, έχει απλώς μια εσωτερική αντιμετάθεση στα πεδία της στρατηγικής του απέναντι στη δίκη: από αμυνόμενο το 1989, περνά στην επίθεση, με το να υπενθυμίζει ακριβώς τον πολιτικό χαρακτήρα της παραπομπής και τις αρνητικές συνέπειες που το ΠΑΣΟΚ επιδιώκει να έχει αυτός ο χαρακτήρας εις βάρος του ΣΥΝ και της ΝΔ.

ΝΔ, ΣΥΝ: σταθερές υποχωρήσεις

ΑΝΤΙΘΕΤΑ με αυτή την σταθερά «πολιτική» στάση του ΠΑΣΟΚ, η ΝΔ και ο ΣΥΝ έχουν μεταβάλει άρδην την στάση τους. Και οι δυο πολιτικές παρατάξεις, που θεμελιώσαν την πολιτική τους, ενάμισυ χρόνο πριν, στην «κάθαρση» και στην αποκατάσταση της «νομιμότητας στο δημόσιο βίο», χαρακτηρίζονται τώρα από έναν ιδιότυπο όσο και αμφιβόλου πολιτικής αντοχής νομικισμό: σε ανύποπτο χρόνο, ο κ. Μητσοτάκης και στελέχη του ΣΥΝ επαναλάμβαναν σταθερά ότι «το πολιτικό σκέλος της υπόθεσης έχει τελειώσει, το λόγο τώρα έχει η Δικαιοσύνη» —όταν όλος ο κόσμος, ξέροντας πολύ καλά ότι το πολιτικό σκέλος της υπόθεσης «δεν τελειώνει», θέτει σε ριζική αμφισβήτηση την αξιοπιστία, αλλά και τις ουσιαστικές προθέσεις των δυο κεντρικών «κατηγορών» του τ. πρωθυπουργού, σε ό,τι αφορά τους

ειρισμούς και τα κίνητρά τους από την αρχή ήδη της διαδικασίας της «κάθαρσης».

ΟΜΩΣ δεν αρκέστηκαν στις γενικές αυτές δηλώσεις, ούτε η ΝΔ ούτε ο ΣΥΝ: ο κ. Μησοτάκης συνέστησε στους υπουργούς και ουσεβτήτες της ΝΔ, λίγο πριν αρχίσει η δίη, την αποχή από δηλώσεις και τοποθετήσεις που θα «όξυναν το κλίμα»: παράλληλα, ΣΥΝ, με δηλώσεις επιτελών του, συστήνει νηφαλιότητα», «ψυχραιμία» και αποφυγή δραματοποιήσεων», ενώ δεν πέρασε απατήρητη η εντός του Ειδικού Δικαστηρίου ιαφοροποίηση μεταξύ του κατηγορού του Κωνσταντόπουλου και του αναπληρωή του κ. Γαλανού, στο ζήτημα της αντιμεώπισης της μαρτυρίας Κοσχωτά ενώπιον του Δικαστηρίου.

ΟΙ «ΧΑΜΗΛΟΙ ΤΟΝΟΙ» που επιδιώκει κυβέρνηση της ΝΔ και ο ΣΥΝ στην πολιική πλευρά της αντιμεώπισης του «σκαν-λου Κοσχωτά», έχουν και άλλες, σαφέ-τερες εκδηλώσεις: αυτές, μάλιστα, μετα-έπουν τους «χαμηλούς τόνους» και την κτική της «μη πολιτικοποίησης» της δί-ης, σε ευθεία αναθεώρηση της πολιτικής αάσης των δύο κομμάτων.

ΣΤΟΝ κυβερνητικό χώρο, ένα τμήμα των συντηρητικών έχει προσυπογράψει μέ-ροι κεραιάς την ειδικής βαρύτητας άποψη του Προέδρου της Δημοκρατίας, ότι «έναν πρωθυπουργό δεν τον στέλνεις στη φυλακή,

τον στέλνεις στο σπίτι του». Ήδη, προς αυ-τή την κατεύθυνση κινείται μέρος της κεν-τρικής αθρογραφίας της σοβαρής συντηρητι-κής «Καθημερινής», υπενθυμίζοντας το πο-λιτικό «λάθος» της παραπομπής του τ. πρωθυπουργού, ενώ πολλοί είναι αυτοί που, για διάφορους λόγους, ασπάζονται τα μηνύ-ματα περί εθνικής ομοψυχίας που εκπορεύ-ονται από την Πολιτεία και το περιβάλλον της. Όμως, μια από τις μείζονες χειρονο-μίες που σηματοδοτούν το άλλο κλίμα που επικρατεί σιγά - σιγά στη ΝΔ και την κυ-βέρνηση, εξακολουθεί να είναι η ευθεία πα-ρέμβαση την οποία έκανε ο κ. Μησοτάκης υπέρ του κ. Παπανδρέου, όταν χαρακτήριζε ως απολογητικό υπόμνημα την επιστολή του τ. πρωθυπουργού που διαβίβασε στον ειδικό ανακριτή κ. Σπύρου ο Α. Λιβάνης.

ΣΤΗΝ Αριστερά, η πολιτική μεταστροφή εκφράζεται πλέον δημοσίως, τόσο με τις δη-λώσεις των Λογοθέτη - Παπαρήγα, όσο και με την ομολογή προς αυτές, αλλά προή-γηθείσα, «επιστολή Ανδρουλάκη». Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια σαφή μεταστροφή και αναθεώρηση μιας ολόκλη-ρης αντίληψης που εκφράστηκε κορυφαία στην κυβέρνηση Τζαννετάκη και ασφαλώς υπερέβαινε το ζήτημα της «κάθαρσης»: έ-χοντας την «κάθαρση» ως αφετηρία και βραχυπρόθεσμο στόχο, η αντίληψη αυτή έ-τεινε σε μια συνολική επανατοποθέτηση

στρατηγικών και ιδεολογίας που χαρακτη-ριζε επί δεκαετίες την Αριστερά. Όμως, αυ-τή η αντίληψη δεν «περπάτησε» και σύντο-μα άρχισαν οι αυτοκριτικές της Αριστεράς και οι προβληματισμοί για το αν έπρεπε ή όχι να υπάρχει η κυβέρνηση Τζαννετάκη, για να καταλήξει όλη αυτή η αμφιρρέπεια στη συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ για τις μονο-εδρικές, στις εκλογές του Απριλίου 1990, στη συνολικότερη συνεργασία των δημοτι-κών εκλογών του Οκτωβρίου 1990 και στις σκέψεις για την «εναλλακτική προοδευτική λύση».

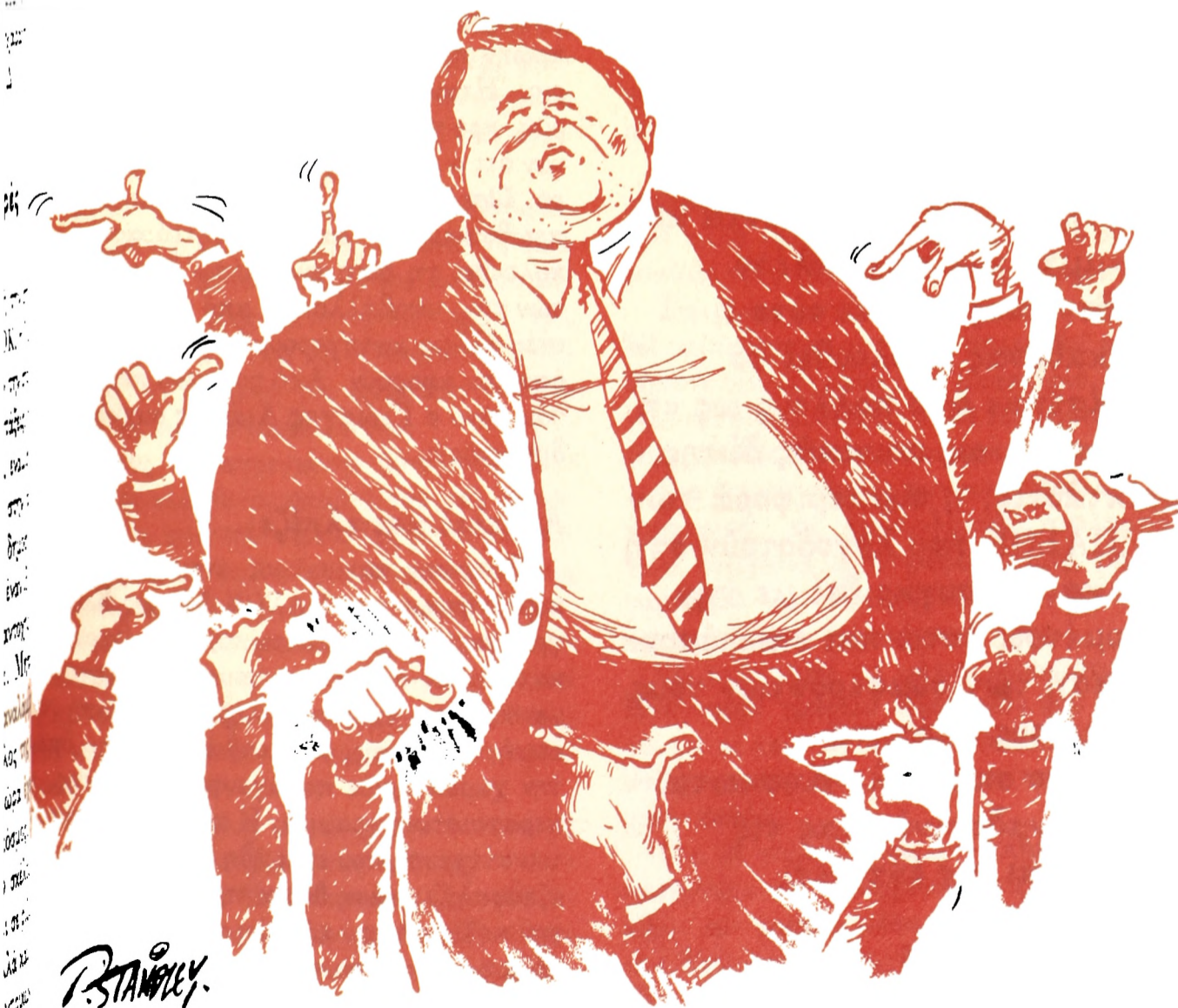
Ανεξάρτητη Δικαιοσύνη;

ΑΝ ΟΛΑ ΑΥΤΑ δεν αποτελούσαν μια έμ-πρακτη αναθεώρηση της πολιτικής του κα-λοκαιριού του 1989, τότε ο καθένας μπορεί σήμερα να ασκεί κριτική στις απόψεις Αν-δρουλάκη, ο οποίος δεν κάνει άλλο από το να ομιλεί ρητά γι αυτή την αναθεώρηση και να κεφαλαιοποιεί τις επιμέρους μεταστροφές του ΣΥΝ τον τελευταίο χρόνο. Ήδη η Αρι-στερά (με εξαίρεση ένα τμήμα της ΕΑΡ και τη «Νέα Πορεία») είχε εμφανώς μεταμελη-θεί για την παραπομπή του Α. Παπανδρέ-ου, διαλεγόμενη μαζί του για τις μονοεδρι-κές και τις δημοτικές εκλογές, και αποδεχό-μενη προηγουμένως τον υπόδικο τ. πρωθυ-πουργό ως ισότιμο συνομιλητή στην οικου-μενική, από κοινού ασφαλώς με τη Ν. Δη-μοκρατία και τον κ. Μησοτάκη.

ΠΟΣΟ αυτονόητο είναι, λοιπόν, ότι το Ειδικό Δικαστήριο θα αποφανθεί ανεπηρέα-στα και για τους 4 κατηγορούμενους; Ήδη, η κοινή γνώμη αντιμετωπίζει με εξαιρετική δυσπιστία τη δυνατότητα απόδοσης δικαιο-σύνης και, με τεκμηριωμένες υποψίες, ομι-λεί περί συναλλαγής των πάντων για τα πάντα: της κυβέρνησης με τον Κοσχωτά, της κυβέρνησης με το ΠΑΣΟΚ και τον ΣΥΝ, του ΠΑΣΟΚ με τον ΣΥΝ, της Δι-καισύνης με τους πολιτικούς.

Στο πολιτικό χρηματιστήριο, ο μόνος τί-τλος που εισάγεται την κρίσιμη τελευταία στιγμή δεν αφορά τόσο τις αξίες που έχουν σχέση με τις διακυμάνσεις ενός ούτως η άλ-λως μη προσδιορισίμου αισθήματος περί δι-καίου και ηθικής. Ο τίτλος που εισάγεται την κρίσιμη στιγμή στο πολιτικό χρηματι-στήριο, διαμορφώνει την αξία του αποκλει-στικά και μόνο στην πολιτική αγορά: σ' αυ-τήν τα συμβόλαια υπάρχουν, τα ήθη υπάρ-χουν, όμως υπακούουν σε άλλους νόμους, αφού αφορούν αντικείμενα διαζευγμένα εν Ελλάδα από το ήθος της πολιτικής.

□

P. STAMBOULIS

Ο καθένας το δρόμο του...

της Ιωάννας Μάνδρου

Μετά από δυο εβδομάδων διαδρομή στη δίκη ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου για το σκάνδαλο Κοσκωτά, έχουν οριστικοποιηθεί οι στοχεύσεις των κατηγορουμένων, απόντων και παρόντων, η υπερασπιστική τους γραμμή, και είναι πλέον φανερό ότι τους χωρίζουν πολλά και δεν τους ενώνει ούτε η κοινή τους ιδιότητα ως υποδίκων. Ο καθένας ακολουθεί το δρόμο του... Στη δίκη, που χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως «η δίκη του αιώνα» με τη διττή της σημασία, ως ποινικής δίκης, αλλά και με σοβαρές πολιτικές προεκτάσεις, η συμπεριφορά των πρώην κυβερνητικών στελεχών του ΠΑΣΟΚ που λογοδοτούν στη δικαιοσύνη, δεν μπορεί να εκτιμηθεί και να συγκριθεί με την συμπεριφορά οποιουδήποτε κατηγορουμένου, έστω και επωνύμου. Καθορίζεται κυρίως από την υπεράσπιση των συμφερόντων τους αλλά σε σχέση πάντα με την πολιτική τους ιδιότητα. Στα πλαίσια αυτά, οι κατηγορούμενοι στο σκάνδαλο Κοσκωτά, ενεργούν εντός και εκτός δικαστηρίου, αναδεικνύοντας τις διαπλοκές των συμφερόντων τους αλλά και τις έντονες αντιθέσεις τους.

Είναι γνωστή η θέση του πρώην πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος δεν εμφανίστηκε στο δικαστήριο ούτε εκπροσωπείται από δικηγόρο. Επί της ουσίας όμως, όπως ευστόχως παρατήρησε και ο συγκατηγορούμενός του Μένιος Κουτσόγιωργας «ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν είναι απών». Και δεν είναι απών, καθώς λόγος πολύς γίνεται στο δικαστήριο για ό,τι τον βαρύνει τόσο με ερωτήσεις από τους δικαστές όσο και από τις τοποθετήσεις των μαρτύρων. Η υπερασπιστική γραμμή του Α. Παπανδρέου, για πλήρη αποχή από τα τεκταινόμενα ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου, έχει επικριθεί από το νομικό του επιτελείο και έχει επανεξεταστεί σύμφωνα με πληροφορίες και από τον ίδιο.

Κρίθηκε εκ των υστέρων, πως το γεγονός ότι δεν έχει δικηγόρο, δεν ήταν η ορθότερη επιλογή, καθώς ό,τι λέγεται ή κατατίθεται στο δικαστήριο, μένει χωρίς απάντηση και χωρίς αντίλογο.

Προσπάθεια άτυπης και έμμεσης εκπροσώπησης του Ανδρέα Παπανδρέου δια συνηγόρου στη δίκη, εκδηλώθηκε την Δευτέρα από τον Ιω. Σταμούλη. Ο ευρωβουλευτής του ΠΑΣΟΚ, χρησιμοποιώντας ως πρόσχημα νομικό τέχνασμα για συμμετοχή στη δίκη, ως αστικώς υπευθύνου, τον πρώην διοικητή του ΗΣΑΠ, Γ. Μπούσμπουρα προσπάθησε ανεπιτυχώς να εκπροσωπήσει τον πρώην πρωθυπουργό στο Ειδικό Δικαστήριο. Ήταν άλλωστε, σύμφωνα με πληροφορίες, προ της δίκης, από εκείνους που επέμεναν ότι ο Ανδρέας πρέπει να στείλει δικηγόρο. Ωσει παρών, λοιπόν στη δίκη ο πρώην πρωθυπουργός, από την τηλεόραση παρακολουθεί τη δίκη ενώ μέσω διαμεσολαβητών του, υποβάλλονται από τους υπερασπιστές άλλων κατηγορουμένων ερωτήσεις για όσα τον αφορούν. Από το στενό περιβάλλον του μόνο ο Γιώργος Λιάνης συχνάζει στο δικαστήριο.

Απειλεί και ελπίζει...

Ο πρώην πανίσχυρος αντιπρόεδρος των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ Μένιος Κουτσόγιωργας, που αντιμετωπίζει τις βαρύτερες κατηγορίες από όλους τους συγκατηγορούμενους του έχοντας πλήρη επίγνωση της δεινής του θέσης, ακολουθεί «έξυπνη» όπως την χαρακτήρισε παράγοντας της δίκης, υπερασπιστική γραμμή. Η πρώτη και βασική του στόχευση που έχει ήδη διαφανεί είναι να εξασφαλίσει πάση θυσία την υπεράσπιση και την πολιτική του κάλυψη από τον κομματικό του χώρο, που τώρα τον έχει εγκαταλείψει. Πολλοί είναι εκείνοι που εκτιμούν ότι

τελικά το ΠΑΣΟΚ, θα προστρέξει προς βοήθεια καθώς ο «φόβος φυλάει τα έρπημα...».

Ο Μένιος ως «πονηρός Αχαιός» από την πρώτη μέρα φρόντισε να εξαπολύσει βολές εναντίον του ΠΑΣΟΚ αλλά και του Ανδρέα Παπανδρέου. Φρόντισε να στείλει μήνυμα προς τους ενδιαφερόμενους ότι η μοναξιά τον ενοχλεί. Μίλησε για «απόντα και απόντες» κατηγορούμενους και την επόμενη μέρα έσπευσε να διευκρινίσει με νόημα «δεν εννοούσα τον Ανδρέα Παπανδρέου. Άλλωστε είναι κατηγορούμενος, δεν είναι απών». Και ενθυμούμενος την τακτική του των παλιών καλών ημερών, πρόσθεσε: «έχω άσους στο μανίκι μου που φθάνουν μέχρι τον αγκώνα» και για λόγους ευνότητος υπενθύμισε: «υπηρέτησα την οικογένεια Παπανδρέου για 25 χρόνια ως δικηγόρος». Κατά τα άλλα ο πρώην αντιπρόεδρος ακολουθεί συμπεριφορά συνετή προς το δικαστήριο, χωρίς οξύτητες και προκλήσεις.

Το ενδιαφέρον του από υπερασπιστικής πλευράς εστιάζεται στο τι θα καταθέσουν οι μάρτυρες για τον διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας, Δημήτριο Χαλικιά, καθώς ο βασικός ισχυρισμός είναι: «για όλα φταιει ο Χαλικιάς».

Επ' αυτού, προσδοκά πολλά από τον Γ. Στρατάκη, ελεγκτή της Τράπεζας της Ελλάδας και στο παρασκήνιο καταβάλλει προσπάθειες να καταθέσει κατά Χαλικιά και ο Βακάλης.

Πυροτεχνήματα και εντάσεις

Ο αυτοαναγορευθείς ως υπερασπιστής του «δικαζόμενου» ΠΑΣΟΚ συνολικά, βουλευτής του Δημ. Τσοβόλας, αντιγράφει την τακτική του προκατόχου του στο εδώλιο Νίκου Αθανασόπουλου.

Εξαπολύει καθημερινά εντός και εντός δικαστηρίου πυροτεχνήματα, «καταγγελίες» και επιτίθεται στον πρόεδρο του Ειδικού Δικαστηρίου και τους κατηγορούς. Δις ή τρις την ημέρα καταγγέλει ότι η δίκη είναι πολιτική και ότι η δίωξη του είναι αποτέλεσμα μπάθειας των αντιπάλων του.

«Ο γιος του αγωγιάτη» όπως τον αποκαλούν οι ελάχιστοι οπαδοί του που παραμένουν έξω από τον Άρειο Πάγο, τον πιεστικά καθημερινά τη διαδικασία με ενστάσεις, επιτάσεις και πάσης φύσεως παρεμβολές.

Αντικειμενικός του σκοπός η δημιουργία ενστάσεων κατά μελών του δικαστηρίου και προσπάθειά του να προλειάνει το έδαφος για να υποβάλει αίτημα εξαίρεσης του προέδρου Β. Κόκκινου.

Ήδη την Τρίτη συγκεκριμενοποίησε τις προθέσεις του υποβάλλοντας ατύπως αίτημα για εξαίρεση του Β. Κόκκινου, προκαλώντας δήλωση αυτοεξαίρεσης του Προέδρου του Δικαστηρίου που δεν έγινε δεκτή.

Σύμφωνα με ασφαλείς πληροφορίες μας, προετοιμάζει κίνηση εντυπωσιασμού διαρ-

κούσης της δίκης, καθώς έχει ήδη αποφασίσει την κατάλληλη στιγμή να αποχωρήσει.

Η αποχώρησή του δεν θα είναι οριστική, καθώς έχει το δικαίωμα να επανέλθει...

Σιωπηρός ο Πέτσος

Ο πρώην υπουργός Μεταφορών του ΠΑΣΟΚ, κρατά στάση σεβασμού προς τους δικαστές του και αφήνει το βάρος της υπερασπίσής του και της υποβολής των αιτημάτων του στον δικηγόρο του Αλ. Κατσαντώνη, προσδοκώντας στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, λόγω των αρίστων νομικών γνώσεων του συνηγόρου του αλλά και λόγω των σημαντικών διασυνδέσεών του.

Μέλημά του είναι να επιτύχει αόριστη κατάθεση του Παν. Βακάλη σε ό,τι αφορά τη δωροδοκία του, 10 εκατομμυρίων δραχμών από τον Κοσκωτά. Στην κατάθεση Βακάλη άλλωστε στηρίχθηκε η σε βάρος του κατηγορία. Ο Γ. Πέτσος αναμένεται να κάνει περιορισμένου χαρακτήρα αποκαλύψεις για τον Α. Παπανδρέου και έχει πλήρως διαχωρίσει τη θέση του από το ΠΑΣΟΚ.

Παιχνίδια και παρασκήνια

Κυρίως εκτός δικαστηρίου διεξάγεται η δίκη για το πολύχροτο σκάνδαλο, καθώς η ακροαματική διαδικασία εξαντλείται σε διαδικαστικά θέματα και στην έρευνα της υπόθεσης επί της ουσίας.

Έντονο παρασκήνιο διεξάγεται εκτός δικαστηρίου, καθώς οι διαβουλεύσεις μεταξύ των συνηγόρων των κατηγορουμένων και των βασικών μαρτύρων, δίνουν και παίρνουν και καθορίζουν την εντός του Δικαστηρίου πορεία και εξέλιξη της δίκης.

Το παρασκήνιο σχετίζεται άμεσα με την υπερασπιστική γραμμή των κατηγορουμένων αλλά και με τις διαπλοκές των συμφερόντων τους και τις αντιθέσεις τους.

Σύμφωνα με πληροφορίες, πριν εκδηλωθεί οποιαδήποτε κίνηση ή σημειωθεί οποιαδήποτε εξέλιξη μέσα στο δικαστήριο, προηγούνται διαβουλεύσεις αλλά και μεθοδική εξέταση κάθε θέματος και από κάθε πλευρά.

Για τις καταθέσεις των μαρτύρων του δικαστηρίου, τις διαβουλεύσεις αναλαμβάνουν, σύμφωνα με πληροφορίες μας, για λογαριασμό των κατηγορουμένων, απόντων και παρόντων, οι συνηγόροι τους.

Οι επισκέψεις με μέτρα συνωμοτικά σε δικηγορικά γραφεία δικηγόρων που εμπλέκονται οι πελάτες τους στο σκάνδαλο, είναι καθημερινό φαινόμενο και τα τηλέφωνα έχουν ανάψει.

Για να σημειώσουμε την έκτασή τους αναφέρουμε ότι οι διαβουλεύσεις γίνονται ακόμα και φανερά μέσα στο δικαστήριο και στα διαλείμματα της δίκης. Την περασμένη βδομάδα στο διάλειμμα συναντήθηκαν ο Φιλ. Δαμόφλης και ο Ν. Μιχόπουλος,

δικηγόρος ο πρώτος του Γιάννη Μαντζουράνη και ο δεύτερος του Κουτσόγιωργα. Αντικείμενο της συζήτησης η κατάθεση Παν. Βακάλη που ενδιαφέρει τον Μένιο, αν προκύψουν από το περιεχόμενό της στοιχεία κατά Χαλικιά, καθώς και η κατάθεση Μαντζουράνη, βασικού μάρτυρα κατηγορίας κατά του πρώην αντιπροέδρου της κυβέρνησης.

«Παιχνίδι» παίζεται και από την πλευρά Πέτσου σε ό,τι αφορά την κατάθεση Βακάλη, ενώ «τράμπα» γίνεται και με τις ενστάσεις. Πριν την υποβολή τους, οι δικηγόροι των κατηγορουμένων εξετάζουν αν πρέπει να υποστηριχθεί η ένσταση και από ποιους, ακόμη και ποιος πρέπει να την υποβάλλει.

Ο Μ. Κουτσόγιωργας ανέλαβε να υποβάλει την ένσταση της παραγραφής όταν κριθεί κατάλληλο, καθώς δεν μπορούσε να την υποβάλει ούτε ο Τσοβόλας ούτε ο Πέτσος που δημόσια έχουν δηλώσει ότι και αν ακόμα το δικαστήριο αποφάσιζε παραγραφή αυτοί θα δικαστούν. Μιλώντας όμως για παρασκήνιο σε υψηλό επίπεδο με ανάλογες στοχεύσεις, μιλάμε για το παιχνίδι που παίζεται «έρχεται δεν έρχεται ο Κοσκωτάς».

Μετά την αποκάλυψη ότι ο φυγόδικος τραπεζίτης άρχισε διαπραγματεύσεις με την Τράπεζα Κρήτης για να πετύχει την παραίτησή της από τις διεκδικήσεις της σε βάρος του για όσα χρήματα έχει στις ΗΠΑ προκειμένου να έρθει ως μάρτυρας στη δίκη, το σήριαλ περί της έλευσης του ή μη στη δίκη, πήρε διαστάσεις. Η αγωνία του «έρχεται δεν έρχεται» συντηρείται από τον δικηγόρο του Αλ. Λυκουρέζο ο οποίος θέτει χρονικές προθεσμίες για την οριστική απόφαση του πελάτη του και αμέσως μετά τις μεταθέτει. Έτσι, δύο βδομάδες μετά τη δίκη, ουδείς μετά βεβαιότητας γνωρίζει αν ο Κοσκωτάς θα έρθει ως μάρτυρας. Πληροφορίες αναφέρουν ότι ούτε επιθυμεί ούτε πρόκειται να έρθει ως μάρτυρας στη δίκη αλλά απλώς εκμεταλλεύεται την ευκαιρία της κλήσης του στη δίκη για να διαπραγματευθεί τόσο την ποινική του μεταχείριση στην Ελλάδα όσο και για να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του ενώπιον των αμερικανικών δικαστηρίων με στόχο ή την μη έκδοσή του ή την καθυστέρησή της.

Οι παράγοντες της δίκης, αλλά και άνθρωποι αρμόδιοι επί των εκδόσεων δηλώνουν ότι «αν τελικά καταθέσει στη δίκη ενώπιον του Ειδικού Δικαστηρίου αυτό μπορεί να συμβεί μόνο αν εκδοθεί διαρκούσης της εκδίκασης της υπόθεσης. Να έρθει δηλαδή ως εκζητούμενος και όχι ως μάρτυρας». Να σημειώσουμε εδώ ότι οι αμερικανικές αρχές έχουν ήδη απαντήσει αρνητικά στο αίτημα της ελληνικής πλευράς να έρθει ο Κοσκωτάς ως μάρτυρας. Μετά την άρνησή τους ο Κοσκωτάς εξεδήλωσε την επιθυμία να έρθει... Ίδωμεν. □

Ο Α(τυπος) «εκδοτικός» πόλεμος...

Άλλη «διάσταση» πήρε αυτό το δεκαπενθήμερο η διαμάχη στο χώρο του Τύπου μετά τη σύγκρουση Μητσοτάκη – Αλαφούζου. Πέφτοντας οι τόνοι στο μέτωπο, που μένει πάντα όμως ανοιχτό, ανέβηκαν ξαφνικά στο «ενδοεκδοτικό». Και στο νέο «μέτωπο» όμως πάλι εμφανίζονται μεγάλα ονόματα από τον κυβερνητικό χώρο. Τώρα «παίζουν» οι Έβερτ, Βαρβιτσιώτης και Παλαιοκρασσάς...

Τον τόνο στη δεύτερη φάση του «εκδοτικού» πολέμου έδωσε η διαμάχη του «Ελευθέρου Τύπου» με την «Ελευθεροτυπία». Αφορμή ήταν ένα δημοσίευμα της «Μεσημβρινής» (20/3) που έγραψε για αλλαγή ιδιοκτησίας σε κάποια εφημερίδα έναντι 1,5 δισ. δρχ.

Ήταν «φωτογραφία» της «Ελευθεροτυπίας» και του Κόκκαλη (ως αγοραστή). Να σημειωθεί εδώ ότι παλαιότερα δημοσιεύματα έφεραν τους Βαρδινογιάννηδες «αφεντικά» και της «Ε».

Την επόμενη μέρα η «Ε» σε οξύτατο άρθρο της με τίτλο «ποιοι και γιατί συκοφαντούν την “Ελευθεροτυπία”» αντέδρασε άμεσα διαψεύδοντας κατηγορηματικά την πληροφορία, αλλά και προτείνοντας «αμοιβαίο - η έστω και μονομερή έλεγχο των οικονομικών στοιχείων, διότι εκεί βρίσκεται το ψητό».

Η «Ελευθεροτυπία» λοιπόν δεν πωλείται – «η ιδιοκτησία», αναφέρεται στο άρθρο, «ανήκει αποκλειστικά στον κ. Χρ. Τεγόπουλο και τις δύο θυγατέρες του, με ονομαστικές, δηλαδή μη μεταβιβάσιμες, ιεροκρυφώς, μετοχές» – αλλά ο πόλεμος «άναψε».

«Μέτωπα» πολλών...

Ο κ. Δημ. Ρίζος απαντώντας σε άρθρο της «Ε» που αναφερόταν στη γνωστή τροπολογία της κυβέρνησης σχετικά με τη δια-

γραφή των αποζημιώσεων για καταδικαστικές αποφάσεις για την οποία «η Ελευθεροτυπία» πρωταγωνιστές θεωρούσε τους Έβερτ, Βαρβιτσιώτη και Παλαιοκρασσά που μετέχουν στο ΔΣ του «Ιδρύματος Λ. Βουδούρη» επιτέθηκε στο κ. Χρ. Τεγόπουλο με βαρύτατους χαρακτηρισμούς.

Για το ίδιο θέμα ο κ. Έβερτ έστειλε επιστολή στην «Ε» προκαλώντας την εφημερίδα να δημοσιεύσει τα «οποιαδήποτε στοιχεία διαθέτει». Η «Ε» χαρακτήρισε «υποκρισία» την επιστολή και άφησε αιχμές για τον προσδιορισμό της κινητής περιουσίας του «Ιδρύματος» στο εξωτερικό.

Ο πόλεμος όμως δεν σταμάτησε. Η «Επικαιρότητα» (Σ. Κόκκαλης) επιτέθηκε στον Δ. Ρίζο του «Ε.Τ.» και σε 3 υπουργούς για την τροπολογία. Με «φωτογραφική διάταξη κομμένη και ραμμένη στα μέτρα του (του Δ. Ρίζου) απαλλάσσεται από την αξίωση υποβολής αποζημιώσεων για καταδικαστικές αποφάσεις που εκδόθηκαν, αλλά δεν δημοσιεύθηκαν. Σίγουρα», κατέληγε η «Επι», «κάτι ξέρουν οι 3 υπουργοί (Έβερτ, Παλαιοκρασσάς, Βαρβιτσιώτης) που μετέχουν στο Δ.Σ. του ιδρύματος Λ. Βουδούρη, για την αγωνία... του υφισταμένου τους». Με κύριο άρθρο της η «Επικαιρότητα» όμως επιτέθηκε και κατά του Βαρδινογιάννη για τα όσα έγραψε η «Μ» για την «Ε».

Στο «χορό» όλο αυτό το διάστημα ήταν σταθερά η «Καθημερινή». Εκτός της αναφοράς στο σχόλιο της «Μ» για την «Ε» (Σημείωνε την περασμένη Πέμπτη: «Πάντως στους παροικούντες την Ιερουσαλήμ δεν χρειάζεται να ειπωθεί τίποτα άλλο... Είναι γνωστό ποια εφημερίδα παρουσίασε τον τελευταίο καιρό περίεργη αλλαγή «γραμμής» επιλέγοντας τη στήριξη αντί του ελέγχου – ως οφείλει ο Τύπος – της εξουσίας»), επανήλθε την Κυριακή μιλώντας για «ουσιαστική εξαγορά της “Ε” από τον κ. Σ. Κόκκαλη».

Στο μεταξύ η «Ε» είχε κατηγορήσει την «Κ» ότι βάζει καπέλο στην Κυριακάτικη εκδοσή της ενώ η «Κ» την Κυριακή έγραφε ότι ο κ. Τεγόπουλος ζήτησε «όσο-όσο» την αποκλειστικότητα των «Φαϊνάνσιαλ Τάιμς» που έχει η «Κ». Στο Λονδίνο, έγραφε η «Κ», ο κ. Τεγόπουλος πήγε με την κ. Μαρία Λόη εκπρόσωπο στην Ελλάδα του «Σούπερ Τσάνελ», η οποία (κ. Λόη) κατά την «Κ» δηλώνει «φίλη της κ. Ντόρας Μπακογιάννη». Στο ίδιο δημοσίευμα γινόταν λόγος για «συνεργασία του Σούπερ Τσάνελ με τον τηλεοπτικό σταθμό που προσπαθεί να στήσει ο κ. Κόκκαλης στην Παλλήνη του Κοσκωτά σε συνεργασία με τον κ. Τεγόπουλο».

Στο μεταξύ με αφορμή την αίτηση της Τρ. Κρήτης κατά της «Γραμμής» που συζητήθηκε στις 15 Μαρτίου επανήλθαν τόσο η «Κ» όσο και η «Ε» για την αγορά της «Καθημερινής» και τις συμβάσεις εκμίσθωσης περιουσιακών στοιχείων της «Γραμμής» και του «SKY». Στην ανακοίνωσή της η «Κ» σημειώνει ότι η αγορά έγινε με «απόλυτη διαφάνεια με τη συναίνεση του επιτρόπου και με δικαστική απόφαση». Από την άλλη η «Ε» θέτει ερωτήματα για τον τρόπο αγοραπωλησίας της «Κ» κατηγορώντας τον Αλαφούζο ότι κρύβει την αλήθεια και για την αγορά της «Κ» και για την λεηλασία της «Γραμμής». (Για τις συμβάσεις που αμφισβητούνται και δεν είναι μία αλλά πολλές και αφορούν και άλλους (Μοάτσο, Λεσιέρ κ.λπ.) είχε γράψει το ΑΝΤΙ στο περασμένο τεύχος).

Στον «εκδοτικό» πόλεμο εμπλέκεται τώρα και η «Μεσημβρινή» (Βαρδινογιάννης) αλλά επανεμφανίζεται και η «Επικαιρότητα» (Κόκκαλης) που εκτός του «Ελ. Τύπου» και του Αλαφούζου «χιτυπάει» και τη «Μ».

Ο «πόλεμος» αυτός διαμορφώνει διαφορετικά «εκδοτικά» μέτωπα που «επισκιάζουν» ή αφήνουν προς το παρόν στο περιθώριο προηγούμενα. Έχουν όμως σχέση και με υψηλά ιστάμενους στην πυραμίδα της εξουσίας και της κυβέρνησης (Κ. Μητσοτάκης, Μ. Έβερτ, Ι. Παλαιοκρασσάς, Ι. Βαρβιτσιώτης, Ντόρα Μπακογιάννη), αλλά και της προηγούμενης εξουσίας (ΠΑΣΟΚ) με άμεσες και διαρκείς συνέπειες και στον πολιτικό χώρο και στους ενδοκομματικούς και άλλους συσχετισμούς που διαμορφώνονται. Δηλαδή ο «πόλεμος» αυτός κάθε άλλο παρά έχει σχέση μόνο με την κρίση στον Τύπο. Συνυπάρχει με την πολιτική κρίση και αναλόγως τότε εκφράζεται σε ένα επίπεδο και τότε σε άλλο.

Με δεδομένα διαφορετικά από αντίστοιχα άλλων «εκδοτικών πολέμων» του παρελθόντος ο σημερινός είναι άγνωστο πού μπορεί να οδηγήσει. Όλοι δείχνουν ότι θα συνεχισθεί και πιθανόν με μεγαλύτερη οξύτητα. Κι όμως παρ' όλα αυτά οι εφημερίδες κάθε άλλο παρά μπορούν να βλέπουν με αισιοδοξία το μέλλον. Το κοινό μειώνεται και νέο δύσκολο δημιουργείται. Ας ελπίσουμε ο πόλεμος αυτός να μην έχει μοναδικό θύμα τον Τύπο και την ενημέρωση. Θα είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να συμβεί για τη Δημοκρατία και την πληροφόρηση.

Ο Τυπικός

Αριστερά σημαίνει Ελπίδα

Η αποχώρηση του Χαρίλαου Φλωράκη και του Λεωνίδα Κύρκου σηματοδοτεί το τέλος μιας εποχής για την Αριστερά... Προσοχή: Το τέλος μιας εποχής —όχι το τέλος της Αριστεράς.

Το τέλος μιας εποχής, κατά τη διάρκεια της οποίας η Αριστερά βρέθηκε από την πρωτοπορία των εθνικών και κοινωνικών αγώνων στις ...οπισθοφυλακές της Ιστορίας!

● Αρχισε με το «βροντάει ο Όλυμπος, αστράφτει η Γκιώνα» και κατέληξε με το «βάστα ...Χόνεκερ».

● Αρχισε με τον ευαγγελισμό απελευθερωτικών οραμάτων και κατέληξε να υπερασπίζεται καταπιεστικά καθεστώτα.

● Αρχισε με την ένοπλη διεκδίκηση της εξουσίας και κατέληξε να ...αμφιταλαντεύεται να τις νομικές διατυπώσεις της κάθαρσης.

● Αρχισε διεκδικώντας τα πάντα και κατέληξε να αμφισβητεί (και συχνά να οικτιρεί) τον δίο της τον εαυτό!

● Αρχισε με ένδοξα και τραγικά γεγονότα που σημάδεψαν την ιστορία της Ελλάδας για δεκαετίες... Και κατέληξε —συμβολικά τουλάχιστον— με την αποχώρηση από την ηγεσία ενός «εικονολάτρη» και ενός «εικονομάχου».

Το μεγάλο στοίχημα...

Ο πρώτος περιφρόνησε την τυφλή πίστη στα σύμβολα, ο δεύτερος αμφισβήτησε την κλονισμένη ορθοδοξία, αλλά κανείς τους δεν έψαξε νέα λυτρωτικά οράματα να φουσκώσουν τις σημαίες της Αριστεράς... Ο πρώτος ηττήθηκε κερδίζοντας, ο δεύτερος δικαιώθηκε χάνοντας, αλλά η Αριστερά δεν έπαψε να είναι περιθωριοποιημένη...

Ο Χαρίλαος Φλωράκης κατόρθωσε ως την τελευταία στιγμή να διασώσει τα κούφια «σύμβολα» της Αριστεράς, ο Λεωνίδας Κύρκος κατόρθωσε να διασώσει την «χαμένη τιμή» της Αριστεράς, αλλά κανείς τους δεν κάλυψε να διασώσει την ίδια την Αριστερά ή, πολύ περισσότερο να διασφαλίσει το μέλλον της... Η αποχώρησή τους από την ηγεσία, σηματοδοτεί το τέλος μιας εποχής για την Αριστερά. Το μεγάλο στοίχημα είναι αν η ανάδειξη της Μαρίας Δαμανάκη θα σηματοδοτήσει και την αρχή μιας νέας εποχής για τον Συν.

Οι περισσότεροι ερασιτέχνες του «πολιτικού ρεαλισμού» είναι από δύσπιστοι ως απαιλόδοξοι. Βλέπουν την κατάρρευση των καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη, βλέπουν την τριούσα αποσύνθεση της ΕΣΣΔ, βλέπουν την πολιτική παραλυσία και τον ιδεολογικό θρυμματισμό της Αριστεράς, βλέπουν τέλος τα κλιμακωτά ποσοστά που δίνουν οι σφυγμομετρήσεις —και δυσπιστούν βαθύτατα ότι η Αριστερά έχει άλλη προοπτική από αυτήν της «πολιτικής οπισθοφυλακής» και άλλο λόγο ύπαρξης από αυτόν του «συμπληρωματικού ρόλου» προς το ΠΑΣΟΚ, με ή χωρίς τον Ανδρέα.

Όμως, ας μας συγχωρηθεί η αυθάδεια προς την «αυθεντία» τους —κάνουν λάθος!.

Από ρόδο βγήκε αγκάθι

Κάνουν λάθος επειδή βλέπουν γραμμικά την ιστορία, κάνουν λάθος γιατί οραματίζονται το μέλλον σαν ευθύγραμμη συνέχεια του παρελθόντος. Οι ίδιοι άνθρωποι, με την ίδια λογική, βλέπουν το 1975 ελπιδοφόρο το μέλλον της Αριστεράς.

Η χούντα μόλις είχε πέσει, το Κομμουνιστικό κίνημα μόλις είχε νομιμοποιηθεί στην Ελλάδα, διεθνώς το γόητρο της Αμερικής κατέρρεε μετά την ήττα της στο Βιετνάμ ενώ το κύρος της ΕΣΣΔ μεσουρανούσε με την εγκαθίδρυση νέων «προπυργίων» στον τρίτο κόσμο, και μέσα στην Ελλάδα η ιδεολογική επιρροή της Αριστεράς προήλανε άνευ σοβαρών αντιστάσεων.

Πράγματι, όσοι έβλεπαν γραμμικά την ιστορία θεωρούσαν τότε απόλυτα ελπιδοφόρο το μέλλον της Αριστεράς. Κι όμως, τα συστατικά της κρίσης της που οδήγησε στο σημερινό κατάντημα, υπήρχαν από τότε. «Από ρόδο βγήκε αγκάθι» —κατά πως υποπτεύονταν όσοι σκέφτονταν διαλεκτικά κι όχι «γραμμικά»...

Όμως αυτοί που μιλούσαν τότε για «κρίση της Αριστεράς» ήταν λίγοι.

Πολύ λίγοι... και «δακτυλοδοκτούμενοι».

Κι ακόμη λιγότεροι ήξεραν τι έλεγαν...

Βλέπετε, εκείνο τον καιρό πολλοί επικαλούντο τη διαλεκτική, αλλά ελάχιστοι την κατανούσαν!

Κι από αγκάθι θα βγει ρόδο...

Σήμερα ισχύει το αντίστροφο: Όλα τα «επιφαινόμενα» της πραγματικότητας «καταδικάζουν» την Αριστερά. Αλλά οι δυνατότητες ανάκαμψης του Συνασπισμού υπάρχουν σήμερα για όποιον ενδιαφέρεται να δει πέρα από τα «επιφαινόμενα»...

Κι από το αγκάθι μπορεί να βγει ρόδο σύμφωνα με παλαιά —και σοφή— εκείνη παραβολή της διαλεκτικής. Της διαλεκτικής, στην οποία ουδείς αναφέρεται πλέον —ούτε οι περί άλλα τυρβάζοντες «εικονολάτρες» του ΚΚΕ...

Ναι, από αγκάθι μπορεί να βγει ρόδο. Φτάνει ο Συνασπισμός να αφουγκραστεί και να εκφράσει τα αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας —να μετατρέψει τις αγωνίες της σε λυτρωτικά οράματα, κόντρα στις ιδιοτέλειες των συντεχνιών, κόντρα στη διαφθορά των «κυκλωμάτων», κόντρα στην εσωστρέφεια των «πνευματικών ταγών» του έθνους, κόντρα στην πνευματική μιζέρια του ίδιου του λαού...

Ενάντια στον κρατισμό...

Να τολμήσει να αναδείξει σε κύριο μέτωπο την πάλη ενάντια στον κρατισμό, τον κρατισμό που δεν πνίγει μόνο την ιδιωτική πρωτοβουλία, αλλά και κάθε κοινωνική πρωτοβουλία, κατακερματίζει την κοινωνία σε αλληλοσπαρασσόμενες συντεχνίες, υποτάσσει την κοινωνία σε «κυκλώματα», υποτάσσει την πληροφόρηση σε ...συγκροτήματα εργολάβων, ενθαρρύνει την ιδιωτική αυθαιρεσία και τη δημόσια διαφθορά.

Το κτύπημα του κρατισμού είναι αναγκαία προϋπόθεση για να υπάρξει οικονομική Ανάπτυξη, με κράτος Δικαίου, με δυναμικό συνδικαλιστικό κίνημα, με άνθιση των δημοκρατικών θεσμών, με αποκέντρωση, με προστασία του περιβάλλοντος, με πνευματική δημιουργία και με εθνική αφύπνιση.

Το κτύπημα του κρατισμού στην Ελλάδα δεν είναι «νεοφιλελεύθερη νεύρωση»!

Είναι πρωταρχικό αριστερό αίτημα. Γιατί αν δεν κτυπηθεί ο κρατισμός, η Ελλάδα θα εξακολουθεί να είναι μια κοινωνία δημόσιων υπαλλήλων, υπερχρεωμένων βιομηχάνων,

«Γούκων» και «Κοσκωτάδων».

Σε μια τέτοια κοινωνία η Αριστερά δεν έχει περιθώρια να υπάρξει, και δεν έχει λόγο ύπαρξης άλλο, παρά να την ανατρέψει, και να απελευθερώσει τις δυνάμεις που αλλοτριώνει, φαλκιδεύει και ευνουχίζει ο κρατισμός.

Επιθετική εθνική πολιτική...

Ο Συνασπισμός πρέπει ακόμα να εκφράσει μια επιθετική εθνική πολιτική, για να βάλει φρένο στην εθνική συρρίκνωση, αλλά και για να τολμήσει να οραματισθεί την Ελλάδα σαν «ατμομηχανή» ανάπτυξης και δημοκρατίας στα Βαλκάνια, σαν κρίκο ανάμεσα στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή, σαν βραχίονα αποτροπής του νεοοθωμανικού επεκτατισμού της Τουρκίας...

Μια πολιτική που οριοθετείται από τον σωβινισμό, αλλά πλειοδοτεί στον πατριωτισμό.

Γιατί η Ανάπτυξη και η Εξωτερική πολιτική δεν είναι πλέον ξεχωριστά πράγματα, αλλά «συγκλίνοντα πεδία». Και δεν υπάρχει πολιτική ανάπτυξης, δίχως διεθνείς διαστάσεις.

Μια χώρα που υφίσταται διεθνείς ταπεινώσεις δεν μπορεί να διεκδικεί θέση στο διεθνή καταμερισμό εργασίας.

Μια χώρα που συρρικνώνεται εθνικά είναι μια χώρα που μαραζώνει πνευματικά. Σε μια τέτοια χώρα δεν μπορούν να ανθίσουν απελευθερωτικά οράματα σαν κι αυτά που ευαγγελίζεται η Αριστερά.

Και γιατί τάχα, ο Συνασπισμός; Γιατί η Ν. Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ, τα κόμματα στυλοβάτες του διπολισμού, είναι καταδικασμένα να συγκρούονται για την μονοπώληση της εξουσίας.

Αφού την κερδίσουν, να σπαράσσονται για την νομή της κρατικιστικής παραλυσίας και τον διαμοιρασμό των προνομίων της.

Όταν την χάσουν να σπαράσσονται για την διαδοχή του Αρχηγού. Αμφότερα τα μεγάλα κόμματα, από τον καθεστωτικό ρόλο τους, αδυνατούν να ξεπεράσουν τα όρια του καθεστώτος που τα εξέθρεψε. Η Αριστερά, από την πλευρά της, πρέπει κι αυτή να ξεπεράσει τις ιδεολογικές καταβολές της: Την ιδεολογία του κρατισμού, του πασιφισμού, του μανιχαϊσμού... Αλλά αυτά πρέπει να τα ξεπεράσει ούτως ή άλλως προκειμένου να υπάρξει. Ας μη τα ξεπεράσει ανόρεχτα, διστακτικά και απολογητικά.

Ας τα ξεπεράσει επιθετικά για να γίνει ηγετική δύναμη σε μια χώρα που αναζητά ηγεσία να γίνει δύναμη πρωτοπόρα, σε μια χώρα που βαλτώνει, να γίνει δύναμη έμπνευσης σε μια χώρα που παρακμάζει ολοταχώς —να γίνει αυτό που θα έπρεπε να είναι: Αριστερά.

Η Μαρία Δαμανάκη καλείται να διαχειριστεί όχι τις ενδοαριστερές ίντριγκες, όχι τα ποσοστά που καρκιγοβατούν, όχι τα ξεφτισμένα σύμβολα, όχι τα κούφια συνθήματα, όχι τις αγεφύρωτες «πλατφόρμες» ενός ξύλινου λόγου.

Καλείται να διαχειριστεί τις ελπίδες όσων εξακολουθούν να οραματίζονται «το αγκάθι που βγάζει ρόδο». Γιατί Αριστερά σημαίνει πάνω από όλα Ελπίδα. Κι ελπίδα είναι ό,τι χρειάζεται αυτός ο τόπος, πάνω απ' όλα.

Χρυσάνθος Λαζαρίδης

Το μετασυνεδριακό ΚΚΕ: νέες ισορροπίες, νέα προβλήματα

Μετά τη λήξη του Συνεδρίου, χρειάστηκαν 12 ημέρες επίμονων και επίπονων διαπραγματεύσεων για να μπορέσει η κ. Παπαρήγα να προτείνει στην ΚΕ ένα 12μελές Π.Γ για το ΚΚΕ. Η πρόταση της νέας Γ. Γραμματέως ψηφίστηκε ως είχε, χωρίς ωστόσο η ψηφοφορία αυτή να μοιάζει σε τίποτα με τις αντίστοιχες προηγούμενων Συνεδρίων: από τα 109 (επί 111) παρόντα μέλη της ΚΕ, 13 ψήφισαν λευκό, 1 άκυρο και 6 απείχαν. Οι «διαφυγούσες» ψήφοι εκτιμάται ότι ανήκουν στην «ανανεωτική» πλευρά, η οποία εμφανίστηκε να διαφωνεί με την επιλογή της πλειοψηφίας των ομοϊδεατών της να γίνει δεκτή η ισορροπιακή πρόταση της «κεντρώας» Γ. Γραμματέως.

Όμως, και το αποτέλεσμα των «καθαρών» 89 ψήφων της ΚΕ δεν θυμίζει προηγούμενες ανάλογες ψηφοφορίες: η διαφορά ανάμεσα στην πρώτη των υποψηφίων για το νέο Π.Γ. κ. Δαμανάκη (79 ψήφοι) και στον τελευταίο κ. Γόντικα (65 ψήφοι) δείχνει ότι ένα 16% των 89 κεντροεπιτρόπων δεν ψήφισε σύμφωνα με τις υποδείξεις της κ. Παπαρήγα. Αυτό, βέβαια, είναι απόλυτα φυσιολογικό, αν σκεφτεί κανείς το κλίμα πόλωσης και διχασμού που επικράτησε για πολύ μεγάλο διάστημα στο σύνολο του ΚΚΕ. Αυτό το κλίμα ήταν λογικό να εκφραστεί, πολύ πιο μετριάσμενα ασφαλώς, στο συσχετισμό δυνάμεων που δείχνει τόσο το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας, όσο και η «ιδεολογική» σύνθεση του νέου Π.Γ.

Το κόμμα των 40ρηδων

Με την παραίτηση του κ. Φλωράκη από την ηγεσία του ΣΥΝ, με αντίστοιχη πρόταση αντικατάστασής του από την εκ των «ανανεωτικών» κ. Δαμανάκη, με τη μη ανάδειξη Προέδρου στο Π.Γ. του Κ.Κ.Ε, και με τη δέσμευση ότι δεν θα απομακρυνθούν (ακόμα;) στελέχη πρώτης γραμμής των ανανεωτικών από τις θέσεις που κατέχουν σήμερα (βλ., κυρίως, Θ.

Καρτερός), ήταν λογικό, από την άποψη των ισορροπιών, να υπάρξει μια σχετική υποαντιπροσώπευση των «ανανεωτικών» στο νέο Π.Γ., όπου διαθέτουν 5 μέλη έναντι 8 των «συντηρητικών».

Από την άποψη της φυσικής και πολιτικής ηλικίας, το ΚΚΕ μπορεί να διεκδικήσει τον τίτλο της ανανέωσης, πρώτο από όλα τα άλλα κόμματα, τη στιγμή μάλιστα που στην ηγεσία του παρέμεναν τα ίδια πρόσωπα επί σειρά δεκαετιών.

Αυτή η ανανέωση — που θα μπορούσε κατά τα λοιπά, να ήταν ένας αναπόφευκτος μονόδρομος — εκφράζει και μια ισορροπία στο σύνολο του κομματικού ιστού του ΚΚΕ, αν ληφθεί υπόψη ότι το σύνολο της ΚΕ, αλλά και η μεγάλη πλειονότητα των συνέδρων, δείχνουν πως ο

κομματικός οργανισμός στηρίζεται κατ'εξοχήν στο ηλικιακό φάσμα των 30-45 ετών.

Στο νέο Π.Γ., ο «γηραιότερος» είναι ο 50ετής Ορ. Κολοζώφ, ο οποίος θυμίζει και αρκετά έντονα το παλαιό ΚΚΕ, εκλεγείς πρώτη φορά τακτικό μέλος της ΚΕ τον Δεκέμβριο του 1973, στο 9ο Συνέδριο του Κόμματος. Στο άλλο άκρο των ηλικιών υπάρχει ο κ. Χουντής, αναπληρωματικό μέλος της Κ.Ε. μόλις στο 12ο Συνέδριο του 1987 και βασικό στέλεχος στην Επιτροπή σύνταξης του περίφημου προσχεδίου θέσεων του Ιουνίου 1990 και ο κ. Τσίγκας μέλος της Κ.Ε. από το 11ο Συνέδριο του 1982, και αναμιγμένος ενεργά στη «σταλινική φράξια» της Πάτρας. Η Πρόεδρος του ΣΥΝ κ. Δαμανάκη ήταν αναπληρωματικό μέλος της ΚΕ μέχρι και

Του ρεπόρτερ

ο φετεινό Συνέδριο του ΚΚΕ, ο κ. Λαβαζάνης ήταν αν. μέλος του Π.Γ. μετά το 1986 και μέλος της ΚΕ μετά το 11ο συνέδριο του '82, ενώ ο κ. Δραγασάκης μετέβη στο Π.Γ. ως αναπληρωματικός από το '89 και μετά, και αναδείχτηκε στην ΚΕ από το 12ο Συνέδριο του '87. Παλαιότερα μέλη ηγεσίας μπορούν να θεωρηθούν οι κ. Γόντικας και Χαλβατζής, που μετέχουν στην Κ.Ε. από το 10ο Συνέδριο του Μαΐου 1978.

Μία πολιτική σε ένα κόμμα;

Η σύνθεση του νέου Π.Γ. θέτει το ερώτημα, αν η νέα πολιτική και φυσική ηλιθιότητα των μελών του μπορεί να οδηγήσει και σε νέα πολιτική, ή αν, αντίθετα, τα πρόσωπα αυτά αποτελούν φορείς ρόλων συμβιβαστικής αφετηρίας και στόχευσης, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις γνώριμες και από τα όσα ακολούθησαν το 12ο Συνέδριο: τότε, δηλαδή, που η πολιτική παραγωγή του ΚΚΕ σε μείζονα θέματα δεν εκπορευόταν από ολοκληρωμένες διαδικασίες στο εσωτερικό του κόμματος, το οποίο ατύχησε σε όσα είχαν αποφασιστεί καταρχήν στο 12ο Συνέδριο (με πρώτο θύμα την περίφημη «ποιοτική στροφή», δηλαδή την περεστρόικα α λά ελληνικά).

Το αν και κατά πόσο θα υπάρξει νέα πολιτική από το ΚΚΕ, είναι κάτι που δεν μπορεί να προεξοφληθεί. Η κ. Παπαρήγα απέφυγε τις ένθεν και ένθεν ακραίες επιλογές και δεν προώθησε πρόσωπα όπως ο κ. Κωστόπουλος, ο κ. Μαΐλης, ο κ. Σκυλάκος κ.ά. όπως και δεν συζήτησε ούτε μια στιγμή το ενδεχόμενο ενός Π.Γ. με συμμετοχή στελεχών σαν τον κ. Καρτερό ή τον κ. Καραγκουλέ. Αυτή η «ισσοροπία όμως, που συμπληρώνεται με την αποδοχή της κ. Δαμανάκη ως κορυφαίας του ΣΥΝ, δεν εξασφαλίζει αυτομάτως και τη συναίνεση των μελών του ηγετικού παρατάξως προς το ποια πολιτική θα ακολουθηθεί και με ποιους τρόπους θα παραχθεί.

Για την πολιτική που θα ακολουθηθεί, τυπικά υπεύθυνος είναι ο εκ των ανανεωτικών κ. Δραγασάκης, ο οποίος έχει την ευθύνη για τα θεωρητικά και ιδεολογικά ζητήματα και για την εκπόνηση του νέου προγράμματος του ΚΚΕ (ευθύνη την οποία είχε και πριν, ως επικεφαλής της επιτροπής « Σχεδίου Προγραμματικών Κατευθύνσεων»). Για τους τρόπους που θα υλοποιηθεί όμως αυτή η πολιτική, υπεύθυνος θα είναι ο κ. Γόντικας, συνεπικουρούμενος στη διαχείριση των οργανωτικών του ΚΚΕ από τους κ. Κωτσαντή και Χαντή. Σχηματικά μιλώντας, θα λέγαμε ότι το «κόμμα», στην υλική (οργανωτική και οικονομική) υπόστασή του ανατίθεται στους «συντηρητικούς», τους κ. Γόντικα και Χαλβατζή, ενώ η διαμόρφωση της ιδεολογικής του φυσιογνωμίας εναποτίθεται στις προθέσεις των ανανεωτικών (τομέα τον οποίο είχαν και πριν, με τον κ. Ανδρουλάκη). Και το ερώτημα είναι: ο κ. Γόντικας μπορεί να παντρέψει το «κόμμα νέου τύπου» που υπερασπίζεται με το «δημοκρατικό σοσιαλισμό» του κ. Δραγασάκη; Και τούμπαλιν.

ΚΚΕ-ΣΥΝ: Η νέα δυναμική

Αυτή η αναπαραγόμενη δυαδικότητα στο ΚΚΕ, έχει πλάγια ένα πεδίο απορρόφησης και ενσωμάτωσής της, τον Συνασπισμό. Η επιλογή και καθολική αποδοχή της κ. Δαμανάκη ως Προέδρου όλων των τμημάτων που συναποτελούν την αριστερά, δεν μπορεί να εκτιμηθεί και να τοποθετηθεί μόνο μέσα στο πλαίσιο του ιδιόμορφου πολιτικού καταμερισμού έργου στο εσωτερικό του ΚΚΕ. Ήδη ο κ. Κύρκος τόνισε το ρόλο της 39χρονης βουλευτίνας του ΚΚΕ ως «συλλογικού προέδρου» του ΣΥΝ. Αυτό σημαίνει, έμπρακτα, ότι ο ΣΥΝ δεν μπορεί να εξακολουθήσει τη μέχρι τώρα πολιτεία του, αυτήν δηλαδή που, σε μεγάλο βαθμό, αποτελούσε συνάρτηση των εξελίξεων στο εσωτερικό του ΚΚΕ. Η μεγαλύτερη αυτονομία του ΣΥΝ από τον ισχυρότερο των εταίρων του, και, παράλληλα, η φθίνουσα οργανωτική κατάσταση και πολύμορφη δυσλειτουργία στο ΚΚΕ, μπορούν να συντελέσουν στο να αναπτυχθεί μια νέα δυναμική στις σχέσεις ΚΚΕ-ΣΥΝ, στηριγμένη στην ανάπτυξη και ανανέωση του ΣΥΝ, που θα υπερβαίνει τους όποιους συσχετισμούς που θα διαμορφώνονται εκάστοτε στο εσωτερικό των κομμάτων του.

Μόλις κυκλοφόρησε

R.P. Feynman

Nobel Φυσικής

Σίγουρα θα αστειεύεστε,
κύριε Feynman

Πρόλογος

Γιώργου Γραμματικάκη

- Ο R.P. Feynman ήταν σίγουρα ο μεγαλύτερος θεωρητικός φυσικός, παράλληλα διέθετε μια έντονη προσωπικότητα. Ελπίζω ότι μέσα απ' αυτό το βιβλίο αυτοί που δεν τον γνώρισαν θα τον ανακαλύψουν. Ο R.F. ζει μέσα απ' αυτές τις γραμμές, το βιβλίο του είναι μια απόλαυση.

New Scientist

- Και κατά κάποιο παράξενο τρόπο, ενώ το βιβλίο περιέχει λίγη επιστήμη αποκαλύπτει πολλά και με τον καλύτερο τρόπο για τη διαδικασία της επιστημονικής δημιουργίας. Είναι γεμάτο ζωή, δημιουργία και χιούμορ. Σχεδόν σου προκαλεί την επιθυμία να γίνεις επιστήμονας.

Science digest

- Ο Mr Feynman είναι παραμυθός του είδους του Μαρκ Τουέν.

New York Times Book Review

- Ένα από τα πιο διασκεδαστικά βιβλία που διάβασα στην ζωή μου.

Times

KΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ τροχαλία ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
Γριβαίων 5 (πάροδος Σκουφά 64)
106 80 Αθήνα - Τηλ. 36.46.426

KΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣ/ΝΙΚΗ
Λέσχη του βιβλίου
Χρ. Οκλαλιώτης - Στ. Ζήκας
Καλαποθάκη 13
546 24 Θεσ/νίκη - Τηλ. 235.584

ΗΠΑ, ΝΑΤΟ και Τουρκία, επείγονται να κλείσει το Κυπριακό. Ο καλόβολος ντε Κουεγιάρ δραστηριοποιείται και πάλι. Πλαίσιο, το γνωστό: ενδοκυπριακός διάλογος και το ψήφισμα 649. Ποιός είπε ότι Κύπρος και Κουβέιτ είναι το ίδιο πράγμα. Όχι πάντως ο Μπους, ο Μπέηκερ ή ο Μέητσορ. Να γίνει η «μοιρασιά» στη βάση της διχοτόμησης να τελειώνουμε!

Η Αθήνα φαίνεται πρόθυμη, αλλά η Λευκωσία δείχνει πιο επιφυλακτική. Το προεκλογικό κλίμα στην Κύπρο εν όψει των βουλευτικών του Μάη δεν προσφέρεται για τέτοιες... «ρυθμίσεις».

Το «ΑΝΤΙ» θέλησε να καταγράψει την γνώμη του Τάσου Παπαδόπουλου για τα τεκταινόμενα. Η προϊστορία του κ. Παπαδόπουλου, πρώην πολιτικού συμβούλου της ΕΟΚΑ ('55-'60), υπουργού όλων των κυβερνήσεων Μακαρίου, πρώην προέδρου της Κυπριακής Βουλής και ειδικού συνομιλητή στον ενδοκυπριακό διάλογο, και σήμερα εκπροσώπου του ΔΗΚΟ στο Εθνικό Συμβούλιο μαζί με τον Σ. Κυπριανού καθιστά τη γνώμη του εξαιρετικά χρήσιμη, και θέλουμε να πιστεύουμε, βαρύνουσα για όσους χειρίζονται το Κυπριακό στην Αθήνα και την Λευκωσία.

Ανδρέας Μπίστης

Μιλά στο «ΑΝΤΙ» ο Τάσος Παπαδόπουλος, ηγετικό στέλεχος του «Δημοκρατικού Κόμματος Κύπρου»

ΕΡ: Πριν ακόμη ξεσπάσει ο πόλεμος στον Κόλπο, πολλοί εισηγούνταν και στην Ελλάδα και στην Κύπρο, να τεθεί άμεσα το Κυπριακό στον ΟΗΕ για να καταγραφεί πια σαν ζήτημα «εισβολής και κατοχής», για να μην επικρατήσει η πρακτική των «δύο μέτρων και δύο σταθμών». Τώρα μας λένε «άλλο η Κύπρος, άλλο το Κουβέιτ». Πώς κρίνετε τις επιλογές που επικράτησαν;

ΑΠ: Η θέση του ΔΗΚΟ αλλά και της Ε-ΔΕΚ, ήταν ότι το Κυπριακό έπρεπε να τεθεί άμεσα από την πλευρά μας για να τονισθεί η ομοιότητα της δικής μας περίπτωσης με εκείνη του Κουβέιτ. Δεν εισακουσθήκαμε και επικράτησε η θλιβερή πολιτική του να αναμεινουμε «να έρθει η σειρά μας». Αποδείχθηκε ότι αυτή η επιλογή ήταν αντιπαραγωγική και καταστροφική.

Δεν είναι όμως μόνον οι μετά τον πόλεμο δηλώσεις του αμερικανού ΥΠΕΞ κ. Μπέηκερ ή του βρεττανού πρωθυπουργού κ. Μέητσορ που δεν αναγνωρίζουν ομοιότητα μεταξύ του Κυπριακού και του Κουβέιτ.

Εκείνο που παραγνωρίστηκε και ακόμη παραγνωρίζεται, ήταν η συμφωνία του κ. Μπέηκερ με τον κ. Οζάλ στις 4 Αυγούστου στην Άγκυρα. Με την συμφωνία εκείνη, η Τουρκία, προκειμένου να βοηθήσει τις συμμαχικές δυνάμεις στον Κόλπο, ζήτησε και έλαβε 4 ανταλλάγματα. Ένα από αυτά ήταν «η Τουρκία να μην ενοχληθεί στην πολιτική που ακολουθεί στο Κυπριακό».

Και σας αποκαλύπτω ότι ο βασικός λόγος που δεν έγινε τελικά η προσφυγή στον ΟΗΕ τον Οκτώβρη του 1990, ήταν γιατί, όπως μας ανακοίνωσε ο πρόεδρος Βασιλείου στο Εθνικό Συμβούλιο, υπήρξαν πιεστικές παραινήσεις των ΗΠΑ «να μην ενοχληθεί η Τουρκία» που συμπληρώθηκαν και από την απειλή ότι «εάν ενοχλήσετε την Τουρκία, θα καταπολεμήσουμε την προσφυγή σας στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ».

Έτσι όμως η Ελλάδα και η Κύπρος έχασαν μια μοναδική ευκαιρία να αξιοποιηθεί η

όποια χρησιμότητα του Ελλαδικού και του Κυπριακού χώρου, πριν από την έναρξη του πολέμου.

Και αξίζει να θυμηθούμε ότι σε αυτή την περίοδο, η διάσταση αυτή προβλήθηκε μόνον 4 φορές. Από τον κ. Αραφάτ, από τον βασιλιά της Ιορδανίας, από τον κ. Μπους αλλά ακόμη και από τον εκπρόσωπο του Ιράκ στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ όταν υπενθύμισε την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο στον τούρκο εκπρόσωπο που μιλούσε για σεβασμό των ψηφισμάτων το ΟΗΕ.

ΕΡ: Το τελευταίο διάστημα, παρατηρείται μια έντονη κινητικότητα γύρω από το Κυπριακό. Η εντύπωση είναι ότι επιχειρείται η επανέναρξη του ενδοκυπριακού διαλόγου στη βάση ότι το Κυπριακό είναι μια «διακοινοτική διαφορά». Είναι έτσι τα πράγματα;

ΑΠ: Πράγματι, έτσι είναι η κατάσταση. Γι' αυτό κιόλας η κινητικότητα που παρατηρείται κάθε άλλο παρά αισιοδοξία εμπνέει. Κατά τη γνώμη μου μάλιστα, πρέπει να είμαστε ανήσυχoi. Πάρτε για παράδειγμα την πρωτοβουλία της προεδρίας της ΕΟΚ, του κ. Πόος. Όπως γνωρίζω και υπευθύνως λέω μετά από πιέσεις της Τουρκίας και χωρών που την υποστηρίζουν ο κ. Πόος έκανε στις 28/2/91 μια δήλωση, διευκρινίζοντας ότι η πρωτοβουλία του «δεν είναι ανεξάρτητη αλλά συμβλητική στις προσπάθειες του Γ.Γ. του ΟΗΕ και εντάσσεται στα πλαίσια του ψηφίσματος 649». Και για να καταλάβετε, σας αποκαλύπτω ότι η παρέμβαση της κυπριακής κυβέρνησης προς τον κ. Πόος μέσω του ΥΠΕΞ κ. Ιακώβου, ήταν για μια ευρωπαϊκή πρωτοβουλία σε συντονισμό μεν, αλλά ανεξάρτητη από εκείνη του κ. ντε Κουεγιάρ.

Η σπουδή του κ. Σαμαρά να διακηρύξει άτοπα, άκαιρα και άστοχα, ότι η πρωτοβουλία της ΕΟΚ ήταν μια μεγάλη επιτυχία του ίδιου, που δεν ήταν, προκάλεσε και την βίαιη και πρόωγη αντίδραση της Τουρκίας και των υποστηρικτών της, με αποτέλεσμα η πρωτοβουλία του κ. Πόος να έχει περιέλθει περίπου σε αχρηστία.

Είχαμε ακόμη τις μέρες αυτές την επίσκεψη στην Κύπρο του απεσταλμένου του κ. ντε Κουεγιάρ, του κ. Φεϋσέλ. Προβλήθηκε, παραπλανητικά, ότι ο χαρακτήρας της επίσκεψης ήταν «ενημερωτικός». Στην πραγματικότητα, η επίσκεψη αυτή ήταν στην ουσία της «εκ του σύνεγγυς διαπραγματεύση» μεταξύ Βασιλείου - Ντενκτάς δια μέσου του

ρίσματος 649/90

Συνέντευξη
του Τάσου Παπαδόπουλου
στον Ανδρέα Μπίστη

Φεϋσέλ, όπως ακριβώς προβλέπει το λεγόμενο «σχέδιο δράσης» του Γ.Γ. του ΟΗΕ για επαναδιατύπωση των επικεφαλίδων του εγγράφου του προκειμένου να προετοιμασθεί αργότερα μια διάσκεψη κορυφής Βασιλείου - Ντενκτάς στη Ν. Υόρκη.

Να υπενθυμίσω εδώ, ότι με ομόφωνη απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου στην Κύπρο, έχει προσδιορισθεί ότι δεν έχει νόημα τανέναρξη οποιουδήποτε διαλόγου, εάν: πρώτον ο κ. Ντενκτάς δεν άρει ρητά τους τρεις όρους περί «δύο λαών», «ξεχωριστού καιώματος αυτοδιάθεσης» και «εκ των υστέρων αποδοχή της στρατιωτικής παρουσίας της Τουρκίας στην Κύπρο», που οδήγησαν σε ναυάγιο τις προηγούμενες συνομιλίες και δεύτερον εάν η Τουρκία δεν παύσει σαφείς ενδείξεις (αποδείξεις λέει το ΗΚΟ και η ΕΔΕΚ) διαλλακτικότητας.

Κανένας από τους δυο αυτούς όρους δεν έχει εκπληρωθεί. Κι όμως με την παρουσία του κ. Φεϋσέλ στην Κύπρο και τις συναντήσεις του με τον κ. Βασιλείου και τον κ. Ντενκτάς, έχουμε μία ντε φάκτο επανέναρξη των συνομιλιών.

Από πλευράς μάλιστα Τουρκίας, με δηλώσεις τόσο του κ. Οζάλ όσο και του ΥΠΕΞ Αλπτεμοτσίν γίνεται πλέον λόγος με σαφήνεια και χωρίς καμιά αναστολή για λύση «συνομοσπονδίας» μεταξύ «δύο ισονόμων κρατών», που θα συνιδρύσουν ένα «κράτος Συνομοσπονδίας».

Ρ: Μα αυτό ακριβώς δεν είναι το πνεύμα του ψηφίσματος 649, που εξάλλου η Τουρκία το «ερμηνεύει» κατ' αυτόν τον τρόπο, χωρίς να αντικρούεται από πλευράς αξιωματούχων του ΟΗΕ; Και πώς εξηγείται οι κυβερνήσεις Αθηνών και Λευκωσίας να το αποδέχονται;

Π: Εδώ ακριβώς βρίσκεται η τραγικότητα του θέματος, ότι τόσο ο πρόεδρος Βασιλείου όσο και χειρότερα ο πρωθυπουργός κ. Μητσοτάκης έχουν χαιρετίσει το 649, και εξακολουθούν να το πράττουν παρά το γεγονός ότι τώρα η Τουρκία το έχει αναγάγει σε ελεγκτικό «λάβαρο του αγώνα» της.

Και γιατί είναι κακό και απαράδεκτο το 649. Διότι:

1ον. Ενσωματώνει την έκθεση ντε Κουεγιάρ της 8ης Μαρτίου 1990, πράγμα που αποτελεί αδικαιολόγητα παραγνωρίζεται και 2ον. Για πρώτη φορά το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθετεί σαν πλαίσιο λύσης του Κυπριακού το έγγραφο αυτό του κ. ντε Κουεγιάρ, με την διατύπωση ότι εκφράζεται η υποστήριξη προς την «εν εξελίξει πρωτοβου-

λία του κ. ντε Κουεγιάρ».

Θέλω μάλιστα να σας πληροφορήσω ότι μετά την δήλωση του κ. Μητσοτάκη στο Δουβλίνο όπου είπε ότι «τώρα έχουμε το ασφαλές θεμέλιο για λύση του Κυπριακού, το ψηφίσμα 649», με ομόφωνη απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου του διαμηνύσαμε να μην προβάλλει αποκλειστικά το 649, αλλά «όλα τα ψηφίσματα του ΟΗΕ». Παρ' όλα αυτά ο κ. Μητσοτάκης επανέλαβε ακριβώς τις ίδιες δηλώσεις τόσο στη Ν. Υόρκη όσο και στην Βουλή των Ελλήνων. Ρ: Ισχυρίζονται, όμως, ορισμένοι, ότι το 649 κάνει αναφορά στα προηγούμενα ψηφίσματα του ΟΗΕ και ότι άρα παραμένουν ανέπαφα τα αιτήματά μας.

ΑΠ: Μόνο θλίψη μπορώ να εκφράσω για τη ρηχότητα ενός τέτοιου επιχειρήματος. Αγνοούν όσοι προβάλλουν αυτό τον ισχυρισμό ότι η αναφορά αυτή γίνεται στο διακηρυκτικό μέρος του ψηφίσματος και όχι στο διατακτικό, που είναι η ουσία του ψηφίσματος;

Ότι το 649, έρχεται στην πραγματικότητα να υποβαθμίσει, να ερμηνεύσει περιοριστικά και άρα να υποσκάψει την ισχύ των προγενέστερων ψηφισμάτων, όταν καταλήγει να υποστηρίζει λύση με το έγγραφο ντε Κουεγιάρ; Και πρόκειται για «αυθεντική ερμηνεία» που δίδει το ίδιο το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Ρ: Γράφτηκε ότι η Τουρκία έχει παρουσιάσει στην Γ.Γ. του ΟΗΕ κάποιες «νέες ιδέες».

ΑΠ: Δεν πρόκειται για προτάσεις, αλλά για όρους. Να σας πω ένα παράδειγμα. Για το ζήτημα των ακίνητων περιουσιών Ελληνοκυπρίων στο Βορρά και Τουρκοκυπρίων στο Νότο λένε τώρα το ζήτημα θα εξετασθεί από «μηδενική βάση». Και τι εννοούν πέρα από το δεδομένο γι' αυτούς γεγονός ότι δεν υπάρχει θέμα επανάκτησης περιουσιών, αλλά μόνον αποζημιώσεων. Εννοούν ότι τα κατεχόμενα στο βορρά εδάφη έχουν χάσει την αξία τους ενώ εκείνα του ελεύθερου νότου, έχουν αναβαθμισθεί λόγω της ανθρωπότητας της κυπριακής οικονομίας. Και εγείρουν θέμα καταβολής πρόσθετης αποζημίωσης για να υπάρξει ισοψφία. Σημειώστε ότι οι εκτάσεις των Ελληνοκυπρίων στον κατεχόμενο βορρά, υπολογίζονται σε 87.000 στρέμματα, ενώ οι αντίστοιχες των Τουρκοκυπρίων στον ελεύθερο νότο είναι 2000 στρέμματα. Μας ζητούν δηλαδή να τους πληρώσουμε και από πάνω για τα εδάφη και τις περιουσίες που έκλεψαν!

Ρ: Ποια θα έπρεπε να είναι η δική μας

στάση, και ιδίως, πώς μπορούμε να εξουδετερώσουμε την παγίδα του 649;

ΑΠ.: Θα έκανα αναφορά στις δηλώσεις του κ. Μπους και της κ. Θάτσερ για την περίπτωση της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ. Δεν υπάρχει θέμα συζήτησης όσο ισχύει η κατοχή. Πρώτα αποχώρηση του εισβολέα και μετά οποιεσδήποτε συνομιλίες. Αυτή η στάση προκάλεσε και τον πόλεμο στον Κόλπο. Εμείς δεν ζητάμε τίποτα περισσότερο. Τρία απλά πράγματα: Να αποσυρθούν τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής από την Κύπρο. Να φύγουν οι έποικοι και να επιστρέψουν όλοι οι πρόσφυγες στα σπίτια τους. Αυτά τα αιτήματα περιλαμβάνονται σε ψηφίσματα του ΟΗΕ και αποτελούν την ουσία του Κυπριακού. Τον σεβασμό αυτών των ψηφισμάτων απαιτούμε, όπως και στην περίπτωση του Κουβέιτ. Αν η Τουρκία δεν είναι πρόθυμη να συμμορφωθεί με τα ψηφίσματα αυτά, τι νόημα έχει να συζητούμε για το πόσα μέλη θα έχει η μικτή κυβέρνηση, ή με ποιο τρόπο θα διορίζονται οι πρέσβεις στο εξωτερικό.

Θέση μας πρέπει να είναι ότι δεν δεχόμαστε κανενός είδους συνομιλίες εκτός εάν η Τουρκία δεχθεί να ικανοποιήσει αυτά τα τρία βασικά αιτήματα. Εξάλλου, σήμερα βλέπουμε πώς οι Τούρκοι χρησιμοποίησαν και «ερμηνεύουν» τις προτάσεις μας. Μιλούν για «συνομοσπονδία» και «δύο κράτη». Ε, λοιπόν δεν δεχόμαστε. Τέτοιου είδους λύση δεν τη δεχόμαστε. Είμαστε οι πρώτοι που επειγόμεστε για λύση γιατί ζούμε το δράμα της Κύπρου. Αλλά λύση σαν αυτή που μας εισηγούνται όσοι σήμερα επείγονται για άλλους λόγους να κλείσουν το Κυπριακό, δεν υπογράφουμε. Και όχι μόνον αυτό. Αλλά αποσύρουμε και κάθε άλλη πρόταση περί ομοσπονδίας που έχουμε κάνει. Ακριβώς έτσι.

Μπορεί να χάσαμε την ευκαιρία να προβάλλουμε έτσι το Κυπριακό πριν ξεσπάσει ο πόλεμος, θα είναι όμως ανεπανόρθωτη ζημιά αν δεν το κάνουμε έστω ΤΩΡΑ. Τώρα που όλοι ακόμη μιλούν για σεβασμό των ψηφισμάτων του ΟΗΕ και διεθνή νομιμότητα.

Τώρα που γίνεται λόγος για σύγκληση Διεθνούς Διάσκεψης για την επίλυση των προβλημάτων της περιοχής, να επιμεινουμε και εμείς το Κυπριακό να λυθεί πάνω στη βάση της ουσίας του σαν ζήτημα «εισβολής και κατοχής», από μια διάσκεψη αντιστοιχία, όχι κοινή.

Αυτή είναι η μόνη επιλογή που έχουμε.

Η πύρρειος νίκη του Γκορμπατσώφ

Πώς μπορεί κανείς να διχάσει ένα κράτος, το οποίο δεν μοιάζει καθόλου με την Ελβετία; Διοργανώνοντας ένα δημοψήφισμα, στο οποίο εξαθλιωμένοι και συγκρουόμενοι μεταξύ τους ανομοιογενείς ψηφοφόροι, καλούνται να γνωμοδοτήσουν για το μέλλον της χώρας τους. Χωρίς κάποιο ποσοστό που να δίνει περιθώρια για θριαμβολογίες, ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ κέρδισε το δημοψήφισμά του επικυρώνοντας τη «νέα» συνθήκη για την «νέα και ανανεωμένη Σοβιετική Ένωση»· ενώ όμως σχεδόν αξεπέραστες δυσκολίες παραμένουν για να εφαρμοστεί η συνθήκη στην πράξη, ο σοβιετικός πρόεδρος κατάφερε να διαιρέσει την επικράτεια και τους κατοίκους της σε όλα τα επίπεδα.

1 • Η διάσταση μεταξύ των πολιτικοποιημένων μεγάλων αστικών κέντρων και της απληροφόρητης επαρχίας της «Αγίας Ρωσίας», έφτασε στο απόγειό της. Οι ίδιες οι μεγάλες πόλεις μοιράστηκαν κυριολεκτικά στα δυο: σ' αυτούς που επιθυμούν την διατήρηση της αυτοκρατορίας, με επικεφαλής το ΚΚ, και σε εκείνους, όπως ο ηγέτης του «κινήματος για την απελευθέρωση της Ρωσίας» Βλαντιμίρ Ιβάνοφ, που θεωρούσαν ότι το πραγματικό ερώτημα του δημοψηφίσματος ήταν: «θέλετε το ΚΚΣΕ να συνεχίσει να κάθεται στις πλάτες μας και να μας κλέβει;».

Στην Μόσχα και το Λένινγκραντ, τα «ναι» υπερισχύουν με ποσοστά 50,01% και 50,54% αντιστοίχως. Στο βιομηχανικό κέντρο των Ουραλίων Σβερντλόφσκ τα «όχι» υπερτερούν με ποσοστό 62,36%, όπως εξάλλου και στο Κιεβο όπου τα «ναι» περιορίζονται στο 44,5%. Δύο εκατομμύρια διακόσιες εξήντα εννέα χιλιάδες Μοσχοβίτες ψήφισαν «ναι», δύο εκατομμύρια εκατόν ογδόντα πέντε χιλιάδες «όχι». Ποιος θα συγκρατήσει τώρα το χάσμα που χωρίζει τις δυο πτέρυγες, όταν σε μια παγκόσμια πρώτη, η πτώση της βιομηχανικής παραγωγής αναμένεται να κυμανθεί για το 1991 σε 10% έως 30% σε σύγκριση μάλιστα με το καταστροφικό 1990;

2 • Οι 15 δημοκρατίες που απαρτίζουν την ΕΣΣΔ είναι και αυτές χωρισμένες στα δυο. Έξη απείχαν, οι περισσότερες με έντονη δυτική ή και ευρωπαϊκή κουλτούρα (οι 3 Βαλτικές, η Μολδαβία, η Γεωργία και η Αρμενία). Το δημοψήφισμα του έδωσε την ευκαιρία να επιστημοποιήσουν το διαζύγιο με την Μόσχα. Τι θα κάνει ο Γκορμπατσώφ με αυτές τις δημοκρατίες;

3 • Από τις 9 οι οποίες πήραν μέρος, οι ασιατικές υπερψήφισαν τον Γκορμπατσώφ σε ποσοστά που για το Καζακστάν της Κεντρικής Ασίας φθάνουν το 94,1%. Στο Λβοβ της Ουκρανίας, το δυτικότερο άκρο της αυτοκρατορίας, τα «ναι» περιορίστηκαν στο 20% ενώ στην ίδια περιοχή, μόλις 90% ψήφισαν υπέρ της δημιουργίας ενός «ανεξάρτητου ουκρανικού κράτους».

4 • Στο εσωτερικό των 6 δημοκρατιών που δεν πήραν μέρος, μεγάλωσε η τάφρος που χωρίζει το ντόπιο πληθυσμό από τους εποίκους Ρώσους, τον ρωσόφωνο πληθυσμό και όσες μειονότητες υποστηρίζονται από το Κρεμλίνο, κυρίως για να αποσταθεροποιηθούν οι ντόπιες αντικομμουνιστικές εξουσίες. Στην Μολδαβία οι διαδηλωτές μπλόκαραν και επιτέθηκαν στα εκλογικά κέντρα τα οποία είχαν στηθεί για όσους ήθελαν να ψηφίσουν. Στην Λιθουανία, τη μέρα του δημοψηφίσματος, συλλαμβανόταν από τις ειδικές μονάδες του υπουργείου Εσωτερικών ο επικεφαλής της λιθουανικής αστυνομίας, χωρίς καμιά κατηγορία. Όσο για

τη Νότια Οσσετία της Γεωργίας, ανταλλάσσονταν εκεί πυροβολισμοί όλο το βράδυ της παραμονής της ψηφοφορίας, ανάμεσα στους Γεωργιανούς και τους Οσσέτους οι οποίοι ήθελαν να πάρουν μέρος στο δημοψήφισμα. Παρά την αντίθετη απόφαση του γεωργιανού κοινοβουλίου...

5 • Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, η πολιτική διαμάχη μεταξύ Γκορμπατσώφ και Γιέλτσιν έφτανε στο απόγειό της, όταν ο πρώτος επιτέθηκε στον δεύτερο, με αφορμή την συμπληρωματική ερώτηση η οποία ετέθη στους Ρώσους ψηφοφόρους για την άμεση εκλογή του προέδρου της Ρωσίας. Ο Μπέρης Γιέλτσιν κινδυνεύει κάθε τόσο να ανατραπεί λόγω της οριακής πλειοψηφίας του Ρωσικού Κοινοβουλίου η οποία τον εξέλεξε πρόεδρο, και επεδίωξε να χρησιμοποιήσει το δημοψήφισμα για να αλλάξει το σύνταγμα και να επανεκλεγεί μέσω εκλογών, στις οποίες δεν θα έχει κανέναν σοβαρό αντίπαλο.

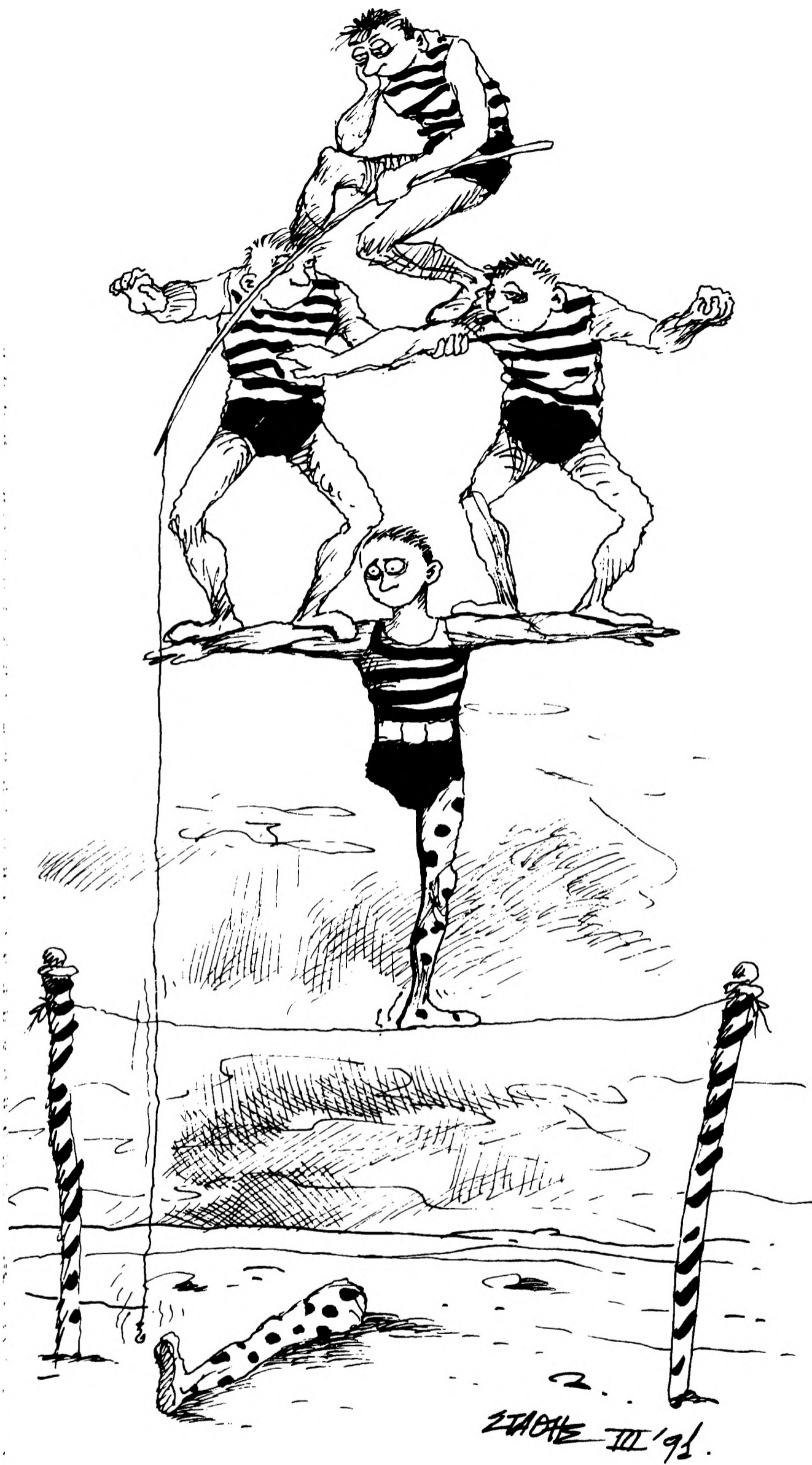
Τα ποσοστά του «ναι» στην «γελταϊνική» ερώτηση είναι σύμφωνα με τα πρώτα αποτελέσματα υψηλότερα από αυτά του Γκορμπατσώφ, αλλά δεν είναι βέβαιο ότι ο Γιέλτσιν θα επιτύχει τον σκοπό του αφού το ρωσικό σύνταγμα θέλει τα «ναι» να ξεπερνούν το 50% επί του συνόλου των εγγεγραμμένων και όχι των ψηφισάντων. Σε κάθε περίπτωση, ο πρόεδρος της Ρωσίας απέδειξε ότι έχει περισσότερους υποστηρικτές από τον άσπονδο εχθρό του, τουλάχιστον στη δημοκρατία της Ρωσίας.

Ένας γιγαντιαίος Λίβανος

Κατάφερε λοιπόν το δημοψήφισμα να ατρέψει την μετατροπή της ΕΣΣΔ σε έναν «γιγαντιαίο Λίβανο», όπως σχολίαζε το πρακτορείο Τας; Η απάντηση είναι μάλλον αρνητική παρά θετική.

Πρώτον γιατί η συνθήκη της «νέας ένωσης» ενεκρίθη από τους εκλογείς, αλλά θα πρέπει να εγκριθεί και από τα 15 Κοινοβούλια. Τα 6 αρνούνται από τώρα. Τα υπόλοιπα έχουν τη δυνατότητα να αλλάξουν το περιεχόμενό της, στηριγμένα στα «παράλληλα» δημοψηφίσματα τα οποία διεξήγαγαν η συμπληρωματική ερώτηση της Ουκρανίας («θέλετε να μπούμε στην ένωση, στην βί-

ρισσότερο, την άμυνα. Συμπέρασμα: μετά από τόση φασαρία, ο σοβιετικός πρόεδρος κινδυνεύει να βρεθεί ξανά στο σημείο από όπου ξεκίνησε για να επιλύσει το πρόβλημα των εθνοτήτων. Ίσως μάλιστα να βρεθεί και πιο πίσω. Γιατί την επομένη του δημοψηφίσματος, σε ένα περίεργο «ευχαριστώ» για τη θετική ψήφο της πλειοψηφίας, ανακοινώνονταν από την κυβέρνηση νέες δραματικές αυξήσεις των τιμών στα βασικά αγαθά οι οποίες θα εφαρμοσθούν από τις αρχές Απριλίου. Την ίδια στιγμή οι απεργοί ανθρακωρύχοι επιμένουν στα αιτήματά τους και τα πολιτικοποιούν ζητώντας την παραίτηση του Γκορμπατσώφ. Στις καντίνες οι οποίες λειτουργούσαν μέσα στα εκλογικά κέντρα, οι Σοβιετικοί κατά την εκτέλεση του καθήκοντός τους ως πολίτες, εκτελούσαν και το καθήκον τους ως άνθρωποι: έτρωγαν φαγητό που είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο να βρουν στα μαγαζιά.

Μετά την ανακοίνωση των αυξήσεων, πολλοί ψηφοφόροι ίσως μετανοιώσουν για τα «ναι» που έδωσαν στον σοβιετικό πρόεδρο. Η άνοδος των τιμών για έναν πληθυσμό σε πολύ δύσκολη θέση, διχασμένο και από το δημοψήφισμα, ίσως αποτελέσει την αφορμή για την γενίκευση της διαμαρτυρίας και την αιτία για μια ακόμη μεγαλύτερη πτώση της δημοτικότητας της σοβιετικής κυβέρνησης και του προέδρου της.

Αν το δημοψήφισμα χρησιμεύει σε κάτι, είναι ότι δίνει τη δυνατότητα στον σοβιετικό ηγέτη να εφαρμόσει τον στρατιωτικό νόμο στις άτακτες δημοκρατίες, πρόβα τζενεράλε για τη γενίκευσή του σε ολόκληρη την Σοβιετική Ένωση. Συγχρόνως αποτελεί ένα καθαρό δείγμα για τους νέους προσανατολισμούς του αρχιτέκτονα μιας περестρόικα, που είναι φανερό ότι δεν επέτυχε τους σκοπούς της. Χρειάζονταν όμως ένα ολόκληρο δημοψήφισμα, για να αποδειχθεί ότι ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ μετά από μερικά χρόνια φλερτ με την Δύση, έφτασε να στηρίζεται στους πιο συντηρητικούς, δεξ οπισθοδρομικούς, συμμάχους, όπως είναι η πλειοψηφία του ΚΚΣΕ, οι υποστηρικτές της τελευταίας, μίζερης ευρωπαϊκής αυτοκρατορίας και οι ασιατικές δημοκρατίες της ΕΣΣΔ. □

τη της διακήρυξης της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας») υπερψηφίσθηκε σε μεγαλύτερα ποσοστά από αυτά της γκορμπατσωφικής ερώτησης.

Όμως η διακήρυξη αυτή θέλει την Ουκρανία των 50 εκατ. κατοίκων, να συμμετέχει μεν στην ΕΣΣΔ αλλά με το δικό της οι-

κονομικό σύστημα, το δικό της νόμισμα και ενδεχομένως τον δικό της στρατό: πρόκειται ακριβώς για μια από τις εξελίξεις που προσπάθησε να αποτρέψει με το δημοψήφισμα ο Γκορμπατσώφ, ο οποίος επιμένει να διατηρεί στα χέρια του τις βασικές εξουσίες, είτε αυτές αφορούν την οικονομία, είτε, πολύ πε-

Η Ευρώπη μετά το Σύμφωνο τ

«Χαίρομαι πολύ που διαλύεται το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Ελπίζω να ζήσω αρκετά χρόνια για να δω να διαλύεται και το ΝΑΤΟ!». Η φράση αυτή ανήκει στον 68χρονο Άντρας Χέγκεντους έναν από τους ... ιδρυτές του Συμφώνου της Βαρσοβίας και ακριβώς για το λόγο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία. Ο Άντρας Χέγκεντους ήταν πρωθυπουργός της Ουγγαρίας, και για λογαριασμό της χώρας του υπέγραψε, πριν περίπου τέσσερις δεκαετίες, τη συνθήκη - ληξιαρχική πράξη γεννήσεως του περίφημου Συμφώνου. Έκτοτε συνέβησαν πολλά. Οι αυταπάτες σιγά - σιγά διαλύθηκαν. Ο σταλινικός αξιωματούχος διαγράφηκε από το κόμμα το 1973 και σήμερα στο γραφείο του έχει μια φωτογραφία του Αντρέι Ζαχάρωφ...

Στις 2 Απριλίου θα γίνει μια παράξενη κηδεία. Μια κηδεία σαν γιορτή. Την ημέρα αυτή θα ενταφιασθεί το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, που η επίσημη ονομασία του ήταν «Σύμφωνο Φιλίας, Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας». Και τους τρεις όρους - τη Φιλία, τη Συνεργασία και ιδίως την Αμοιβαία βοήθεια - τους τίμησε με το παραπάνω.

«Όλοι μας έχουμε ιδίαν πείραν από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας», δήλωνε ο υπουργός Εξωτερικών της Τσεχοσλοβακίας Γίρι Ντιενστμπίρ (υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Χάρτας '77) στη Βουδαπέστη στις 25 Φεβρουαρίου. Εκείνη την ημέρα στην ουγγρική πρωτεύουσα οι υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας της Σοβιετικής Ένωσης, Ουγγαρίας, Τσεχοσλοβακίας, Πολωνίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας

υπέγραψαν την ιστορική συμφωνία για τη διάλυση, ως τις 2 Απριλίου, «όλων των στρατιωτικών οργάνων, θεσμών και δραστηριοτήτων» του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Αρχικά η ημερομηνία ήταν η 1η Απριλίου. Ίσως όμως σκέφτηκαν ότι ένα τέτοιο γεγονός δεν θα έπρεπε να συνδεθεί με την πρωταπριλιά...

Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας ιδρύθηκε πριν 36 χρόνια (14 Μαΐου 1955). Λίγους μήνες νωρίτερα η Δυτική Γερμανία είχε γίνει μέλος του ΝΑΤΟ. Ήταν τότε το απόγειο του ψυχρού πολέμου. Η Ευρώπη χωρισμένη στα δύο, η Γερμανία επίσης. Μόνο το τείχος του Βερολίνου, το κατ'εξοχήν ψυχροπολεμικό σύμβολο, δεν είχε ακόμη ανεγερθεί. Στο curriculum vitae του Συμφώνου περίοπτη θέση έχουν οι εισβολές στις «αδελφές» χώρες και η επαναφορά της «τάξης» με τα τανκς. Έτσι έγινε στη Βουδαπέστη τον Οκτώβριο του '56, έτσι στην Πράγα τον Αύγουστο του '68.

Οι πρώτοι σοβαροί κραδασμοί στη «συμμαχία» εκδηλώθηκαν το καλοκαίρι του '89. Ένας μη κομμουνιστής, ο Ταντέους Μαζοβιέτσκι ορκιζόταν πρωθυπουργός στην Πολωνία. Κάτι τέτοιο ήταν αδιανόητο στο σοβιετικό μπλοκ. Αυτό όμως δεν ήταν τίποτα μπροστά σε όσα ακολούθησαν, το φθινόπωρο, όταν το ένα μετά το άλλο τα καθεστώτα της ανατολικής Ευρώπης κατέρρευσαν. Το γκρέμισμα του τείχους του Βερολίνου έδωσε το αποφασιστικό χτύπημα. Από εκείνο το αλησμόνητο βράδυ της 9ης Νοεμβρίου 1989 το

Σύμφωνο της Βαρσοβίας δεν ήταν παρά σκιά του εαυτού του. Και όταν στις 3 Οκτωβρίου 1990 η Γερμανία ενωνόταν, πραγματικά τι νόημα είχε να καθυστερεί και άλλο η διάλυση του Συμφώνου;

Η ανασφάλεια της κεντρικής Ευρώπης

Το '89 ήταν το έτος της κατάρρευσης των ανατολικοευρωπαϊκών ολοκληρωτικών καθεστώτων, της ευφορίας και του ενθουσιασμού. Το '90 ήταν το έτος των εκλογών και της συνειδητοποίησης των τεράστιων προβλημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι χώρες της «άλλης» Ευρώπης. Το '91 ξεκίνησε πολύ άσχημα. Η κρίση και ο πόλεμος στον Κόλπο επισκίασαν, δικαιολογημένα βεβαίως, κάθε άλλο γεγονός. Έτσι ο Κόκκινος Στρατός βρήκε μια θαυμάσια ευκαιρία για να επέμβει στη Λιθουανία και τη Λεττονία.

Οι νεαρές και εύθραυστες δημοκρατίες της κεντρικής Ευρώπης - η Ουγγαρία, η Τσεχοσλοβακία, η Πολωνία - ανησυχούν πολύ με όσα συμβαίνουν τους τελευταίους μήνες στη Σοβιετική Ένωση. Βρίσκονται πολύ κοντά στον της... Οι χώρες αυτές έχουν κάνει πολύ συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές (κάτι που δεν συμβαίνει στην περίπτωση της Βουλγαρίας και πολύ περισσότερο της Ρουμανίας). Θέλουν να επιστρέψουν στην Ευρώπη και να εδραιώσουν την παρουσία τους σ' αυτήν. «Θέλουμε να γυρίσουμε στην Ευρώπη, εκεί όπου ανήκαμε, εκεί από όπου μας απέσπασαν οι Ρώσοι για να μας ρίξουν στην

«Στ' αλήθεια λυπούμεθα». Το Δεκέμβριο του '89 οι ηγέτες του Συμφώνου της Βαρσοβίας καταδίκασαν την επέμβασή τους στην Τσεχοσλοβακία το 1968.

Βαρσοβίας

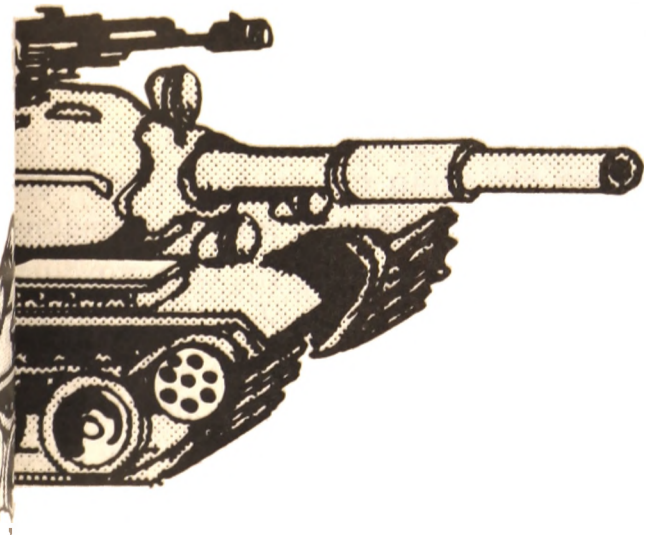
της Τέτας Παπαδοπούλου

Ανατολή». Αυτή τη φράση σε διάφορες παραλλαγές, αλλά με το ίδιο νόημα, την ακούει κανείς παντού σ' αυτές τις τρεις χώρες.

Η επιστροφή τους όμως στην Ευρώπη προϋποθέτει ότι, τουλάχιστον, ορισμένες «εκκρεμότητες» με τη Μόσχα θα έχουν ρυθμιστεί. Μία από τις «εκκρεμότητες» είναι η αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων από το έδαφός τους. Πρώτη, πέρσι, η Ουγγαρία άρχισε διαπραγματεύσεις. Αμέσως μετά ακολούθησε η Τσεχοσλοβακία. Αποτέλεσμα: η αποχώρηση των στρατευμάτων θα έχει ολοκληρωθεί στο τέλος του Ιουνίου. Το παράδοξο είναι ότι οι Πολωνοί, οι οποίοι κυριολεκτικά «άνοιξαν το δρόμο», άργησαν πολύ να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για την αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων από το δικό τους έδαφος... Ο λόγος; Περιμέναν πρώτα να διασφαλίσουν τα σύνορά τους με τη Γερμανία (γραμμή Όντερ - Νάϊσε).

Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας διαλύεται. Η διάλυσή του όμως αφήνει τις πρώην «αδελφές» - χώρες χωρίς σύστημα ασφαλείας. Επί πλέον το ενδιαφέρον της Δύτης επικεντρώνεται τώρα στη Μέση Ανατολή και στη Σοβιετική Ένωση η περσετρόϊκα τέλειωσε. Με το δεδομένο διεθνές πλαίσιο οι χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης έχουν κάθε λόγο να πισθάνονται μετέωρες, μόνες. Πώς αντιδρούν; Προσπαθούν να αποκτήσουν κάποια ερείσματα, να δημιουργήσουν κάποιες σχέσεις με την ΕΟΚ και το ΝΑΤΟ.

Σκίτσο του Plantu στην εφημερίδα *Le Monde*.

Αυτές ακριβώς τις ημέρες (21 Μαρτίου) ο Πρόεδρος της Τσεχοσλοβακίας Βάτσλαβ Χάβελ έγινε δεκτός στην έδρα του ΝΑΤΟ, στις Βρυξέλλες. Ας σημειωθεί ότι είναι ο πρώτος αρχηγός κράτους - μέλους του Συμφώνου της Βαρσοβίας που πραγματοποιεί τέτοια επίσκεψη, η οποία πάντως δεν σημαίνει ότι η Τσεχοσλοβακία ευθυγραμμίζεται με το ΝΑΤΟ. Ο Βάτσλαβ Χάβελ εξάλλου έχει ταχθεί υπέρ της διάλυσης και των δύο στρατιωτικών μπλοκ και της δημιουργίας ενός νέου συστήματος πανευρωπαϊκής ασφάλειας.

Εκτός από τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει κάθε χώρα της μετακομμουνιστικής Ευρώπης για λογαριασμό της, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κοινές προσπάθειές του, όπως αυτές της Ουγγαρίας, της Τσεχοσλοβακίας και της Πολωνίας. Στην πόλη Βίσεγκραντ κοντά στη Βουδαπέστη έγινε στις 15 Φεβρουαρίου συνάντηση κορυφής στην οποία οι πρόεδροι των τριών χωρών, Άρπαντ Γκόντς, Βάτσλαβ Χάβελ, Λεχ Βαλέσα, υπέγραψαν «Συμφωνία συνεργασίας για την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση».

«Οι χώρες μας ακολουθούν διαφορετικούς δρόμους σε αρκετά ζητήματα. Αλλά θα ήταν μάταιο να προσπαθήσει κάθε μία μόνη της να επιστρέψει στην Ευρώπη. Αυτό το μεγάλο άλμα πρέπει να το κάνουμε βοηθώντας ο ένας τον άλλο», δήλωνε στο Βίσεγκραντ ο Λεχ Βαλέσα, ο οποίος δεν φημίζεται για τις φιλοευρωπαϊκές του θέσεις, διαθέτει όμως αλάνθαστο πολιτικό ένστικτο.

Οι πρωτοβουλίες και οι συναντήσεις κορυφής, όπως αυτή του Βίσεγκραντ, δείχνουν την ανησυχία των ενδιαφερομένων μερών. Δείχνουν όμως πάνω απ' όλα πόσο επιτακτική είναι η ανάγκη να προχωρήσει η Ευρώπη στην πολιτική ένωση και ολοκλήρωσή της.

Διαπιστώσεις όπως π.χ. «η εποχή της αντιπαράθεσης πέρασε» ή «η διαίρεση της Ευρώπης σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα αποτελεί παρελθόν» αποτελούν πλέον κοινό τόπο. Από διαπιστώσεις, δόξα τω θεώ, δεν υπάρχει έλλειψη. Το θέμα είναι, τι γίνεται μετά τις διαπιστώσεις...

1. *Libération*, 25/2/91

Νεφέλη / Γλωσσολογία

NOAM CHOMSKY
Συντακτικές Δομές

Οι συντακτικές δομές είναι ένα κλασικό έργο που σηματοδοτεί τη στροφή της γλωσσολογίας από τις ανθρωπιστικές στις θετικές επιστήμες. Θέτουν τις βάσεις ενός γενετικού (γένεση προτάσεων) και μετασχηματιστικού (μετασχηματισμοί προτάσεων) γραμματικού προτύπου και επαναπροσδιορίζουν τους σκοπούς της γραμματικής θεωρίας.

ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΕΙΡΑ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ANDRÉ MARTINE

Θέματα λειτουργικής σύνταξης

LUIS PRIETO

Μηνύματα και σήματα

R. H. ROBINS

Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΛΑΙΡΗΣ

Θέματα γενικής γλωσσολογίας

Διεύθυνση: Φώτης Καβουκόπουλος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΕΣ: Λίγο μετά την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας το 1944 εργάτες διαδηλώνουν κρατώντας πλακάτ των Τίτο - Στάλιν, την εθνική τους σημαία και το κομμουνιστικό λάβαρο (αριστερά), ενώ σήμερα στις διαδηλώσεις κυριαρχεί η φωτογραφία του Σλ. Μιλόσεβιτς (κέντρο) ο οποίος βρίσκεται σε έντονη αντιπαράθεση με τον άλλο σέρβο εθνικιστή Β. Ντράσκοβιτς (δεξιά).

Στα πρόθυρα στρατιωτικής-κομματικής δικτατορίας βρίσκεται η γειτονική Γιουγκοσλαβία εν μέσω βαθύτατης πολιτικής και οικονομικής κρίσης που πυροδότησε ευρύτατες λαϊκές κινητοποιήσεις τις τελευταίες δύο εβδομάδες.

Η αποσύνθεση της ομοσπονδιακής δομής της Δημοκρατίας με τα 6 ομοσπονδιακά κράτη (Σερβία, Κροατία, Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Μακεδονία, Μαυροβούνιο, Σλοβενία) και τις 2 αυτόνομες περιοχές (Κόσοβο, Βοϊβοδίνα) έχει λάβει τέτοιες διαστάσεις ώστε να μπορεί κανείς με βεβαιότητα να υποστηρίξει ότι δεν θα υπάρξει επιστροφή. Επίκεντρο της κρίσης είναι η νέα πολιτική μορφή δεσμού μεταξύ των μερών της Ομοσπονδίας, η διατήρηση δηλαδή της ομοσπονδιακής πολιτικής δομής ή η δημιουργία χαλαρής Συνομοσπονδίας.

ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ: Η νύχτα τ

Μετά τις διαδηλώσεις στο Βελιγράδι και την εμφάνιση του στρατού στους δρόμους για να τις καταστείλει με τα όπλα, διαδηλώσεις που είχαν σαν κίνητρο τόσο τη χαώδη οικονομική κατάσταση (ανεργία, μη πληρωμή μισθών για 3 μήνες κ.λπ.) όσο και την πολιτική κρίση που οξύνει ο Σλόμποταν Μιλόσεβιτς πρόεδρος της Σερβίας, επακολούθησε η παραίτηση του Ομοσπονδιακού Προέδρου Γιόβιτς που είναι Σέρβος.

Κενό εξουσίας

Ο Γιόβιτς όχι μόνο αντιτίθετο στις οικονομικές μεταρρυθμίσεις της ομοσπονδιακής κυβέρνησης που αποκαλούσε «καταστροφικές», αλλά και υποστήριξε τις θέσεις του στρατού, τον οποίο και θεωρούσε ως τη μόνη ικανή δύναμη για να αποκαταστήσει τις «συνθήκες διαλό-

γου» μεταξύ των κρατών. Το τι διάλογος θα μπορούσε να διεξαχθεί υπό την απειλή των όπλων και σε συνθήκες «κατάστασης ανάγκης», στρατιωτικού δηλαδή νόμου που θα επέβαλλε ο στρατός, είναι βέβαια φανερό. Όπως φανερό είναι και το γεγονός ότι με την παραίτησή του ο Γιόβιτς θέλησε να εκδιώξει τα πράγματα δημιουργώντας κενό εξουσίας και αφήνοντας το έδαφος ελεύθερο για τις κινήσεις του Μιλόσεβιτς, του «μαύρου προβάτου» των Σλοβένων και Κροατών.

Στις 15 Μαΐου η εκ περιτροπής —για ένα έτος— προεδρία της Ομοσπονδίας περνά στα χέρια του σημερινού αντιπροέδρου Κροάτη Μέσιτς που ούτε κομμουνιστής είναι ούτε υπέρ της Ομοσπονδίας.

Η παραίτηση του Γιόβιτς δίνει την ευκαιρία στον Μιλόσεβιτς να κατηγορήσει τη συλλογική ηγεσία της Ομοσπονδίας, που απορρίπτει την επέμβαση του στρατού και τάσσεται κατά πλειοψηφία υπέρ

ν στρατηγών;

του Κ. Βασιλείου

της Συνομοσπονδίας, σαν παράνομη ενώ η ηγεσία του ομοσπονδιακού στρατού «επανεξετάζει τις νέες συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί». Σ' αυτό το κενό εξουσίας είναι άγνωστο τι θα πράξει ο απρόβλεπτος Μιλόσεβιτς κι αν ο στρατός θα κινηθεί τελικά για να επιβάλει την «τάξη».

Σύγκρουση εθνικισμών

Τα όνειρα του Μιλόσεβιτς για τη δημιουργία της Μεγάλης Σερβίας και την ένωση της χώρας υπό την ηγεσία του στηρίχτηκαν στην εκμετάλλευση του σερβικού εθνικισμού και στην πολιτική δύναμη του Κομμουνιστικού Κόμματος που έχει μετονομαστεί σε Σοσιαλιστικό.

Αλλά, παρά την αρχική του επιτυχία να αναζωπυρώσει τα εθνικιστικά αισθήματα, αντιμετωπίζει τώρα στο εσωτερικό

της Σερβίας ισχυρότατη αντιπολίτευση υπό τον Βουκ|Ντράσκοβιτς, που μολονότι δεν έχει την κοινοβουλευτική δύναμη για να ανατρέψει το καθεστώς του Μιλόσεβιτς, εν τούτοις το πολεμά με μαζικές κινητοποιήσεις και το υποχρεώνει σε παραχωρήσεις. Έτσι, ο Μιλόσεβιτς δεν έχει πλέον την αραγή πολιτική βάση που είχε στο εσωτερικό του μέτωπο για να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του.

Ο Ντράσκοβιτς είναι κι αυτός εθνικιστικής αλλά αντικομμουνιστής. Σε ηλικία 45 ετών σήμερα, ο γενειοφόρος συγγραφέας προέρχεται από τη γενιά της φοιτητικής εξέγερσης του 1968. Εντάχθηκε τότε στο ΚΚ αλλά απεχώρησε το 1981. Φαίνεται ότι ευνοεί τον δημοκρατικό διάλογο και τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και προσπαθεί να αποκτήσει συμμάχους μέσα στις άλλες ομόσπονδες πολιτείες.

Αλλά πέρα απ' αυτή την εσωτερική

σύγκρουση στη Σερβία που προφανώς δυσκολεύει τα σχέδια του Μιλόσεβιτς, η σύγκρουση των εθνικισμών είναι οξυμένη και οι πολιτικές προοπτικές των εθνικιστικών κινημάτων σε μετωπική σύγκρουση. Λόγω του μωσαϊκού των εθνότητων που κατοικούν στα διαφορα ομόσπονδα κράτη (π.χ. 11,5% του πληθυσμού της Κροατίας είναι Σέρβοι).

• Η απειλή ένοπλης εμφύλιας σύρραξης είναι υπαρκτή. Ο Μιλόσεβιτς χρησιμοποιεί τις σέρβικες μειονότητες στα ομόσπονδα κράτη σαν «στρατηγική εφεδρεία» για να αποτρέψει τις αποσχιστικές τάσεις και να επιβάλει τη δική του «τάξη».

Η απειλή των όπλων

Οι φυγόκεντρες δυνάμεις και ο διαμελισμός της Γιουγκοσλαβίας βρίσκονται λοιπόν επί θύραις αν δεν επικρατήσουν οι δημοκρατικές και μετριοπαθείς δυνάμεις που θα επιβάλουν, μέσα από διάλογο, μια νέα πολιτική δομή με τη χαλαρή μορφή της Συνομοσπονδίας.

Όμως, ο Μιλόσεβιτς δεν έχει πει ακόμα τον τελευταίο λόγο του και δεν έχει παίξει το τελευταίο του χαρτί. Κι αυτό δεν είναι άλλο από τον στρατό που έχει παραμείνει κι ο μόνος αλώβητος προς το παρόν ομοσπονδιακός θεσμός. Η ηγεσία του στρατού θεωρεί τον εαυτό της «θεματοφύλακα» της ενότητας της χώρας. Σώμα των αξιωματικών κυριαρχείται κατά 70% περίπου από Σέρβους. Ο στρατός υποστηρίζει τον Μιλόσεβιτς και χρησιμοποιείται απ' αυτόν για να καθυποτάξει τις πιο απείθαρχες Δημοκρατίες, την Κροατία και τη Σλοβενία, που έχουν ξεφύγει από τη λαβή του κομμουνιστικού συστήματος. Μολονότι οι δύο αυτές χώρες προσπαθούν να δημιουργήσουν ανεξάρτητες ένοπλες δυνάμεις (έχουν μειώσει τη συμβολή τους στον αμυντικό προϋπολογισμό της Ομοσπονδίας κατά ένα τρίτο) και φέρονται αποφασισμένες να υπερασπισθούν με τα όπλα την ανεξαρτησία τους, δεν μπορούν να αντισταθούν στην ισχύ του ομοσπονδιακού στρατού. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο εμφύλιος πόλεμος θα είναι αιματηρός.

Στο μεταίχμιο αυτό βρίσκεται σήμερα η Γιουγκοσλαβία. Κι είναι άγνωστο ακόμα, αν τελικά θα επικρατήσουν οι δυνάμεις του διαλόγου και της συνεννόησης ή αν έχει ήδη αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση για την επέμβαση του στρατού. □

Οι τελευταίες εξελίξεις στην Αλβανία αποδεικνύουν για μια ακόμη φορά ότι η γειτονική χώρα δεν έχει, πάρα πολύ μικρή, σχέση με τις υπόλοιπες τώως κομμουνιστικές χώρες της Ανατ. Ευρώπης. Σε καμιά από τις Λαϊκές Δημοκρατίες, οι πολίτες δεν έστρεψαν τόσο θεαματικά τις πλάτες τους στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες λίγες μέρες πριν τις εκλογές επιλέγοντας την φυγή. Πουθενά δεν παρατηρήθηκε τέτοια έλλειψη εμπιστοσύνης προς μια εξου-

βολίζει μόνο το κομμουνιστικό καθεστώς, αλλά το σύγχρονο αλβανικό κράτος. Έτσι η απάρνηση του Εμβέρ Χότζα δεν είναι απλώς απόρριψη του κομμουνισμού. Είναι άρνηση του αλβανικού κράτους, το οποίο θεμελίωσε ουσιαστικά ο «μεγάλος τιμονιέρης» του αλβανικού λαού.

«Δεν μπορώ να το καταλάβω, δεν μπορώ να το καταλάβω», επανειλάμβανε ο Ισμαήλ Κανταρέ, όταν σε μια τελευταία συνέντευξη τύπου¹ κλήθηκε να εξηγήσει την

Η αγωνία της Αλβανίας και το κώμα της Ελλάδας

του Στέλιου Κούλογλου

σία, η οποία έχει λόγους να υποστηρίξει ότι ήταν εκείνη που ξεκίνησε τις μεταρρυθμίσεις. Ούτε μαζική φυγή υπήρξε (στην Ανατ. Γερμανία η μετανάστευση ξεκίνησε επί Χόνεκερ και είχε διαφορετικές αιτίες) αλλά και όπου υπήρξε, δε συνοδεύθηκε ποτέ από εκδηλώσεις μίσους όχι προς το καθεστώς, αλλά προς την πατρίδα των φυγάδων. «Μόλις πέρασαν τα σύνορα και παρέδωσαν τα όπλα τους», μου έλεγε ένας έλληνας μεθοριακός φρουρός για μερικούς αλβανούς στρατιώτες που το είχαν σκάσει τον περασμένο Οκτώβριο, «γύρισαν προς το μέρος της Αλβανίας και έφτυσαν. Για πρώτη φορά είδα κάτι τέτοιο στη ζωή μου».

Οι προηγούμενες διαφορές σημαίνουν ότι και το μέλλον της «χώρας των αετών» θα είναι διαφορετικό από αυτό της υπόλοιπης Ανατ. Ευρώπης; Αν πιστέψουμε σε ορισμένες συμβολικές κινήσεις των αντικαθεστωτικών διαδηλωτών —οι συμβολικές ενέργειες επί κομμουνισμού έχουν πολύ μεγαλύτερη σημασία από αλλού—, τότε η απάντηση μάλλον είναι καταφατική. Στην Βουλγαρία, λόγου χάριν, η μούμια του ιδρυτή της σοσιαλιστικής Βουλγαρίας Δημητρώφ, αποσύρθηκε διακριτικά το προηγούμενο καλοκαίρι από το μαυσωλείο του. Το άγαλμα του Λένιν φιγουράρει ακόμη στο κέντρο της Σόφιας. Στην ΕΣΣΔ, στην Ρωσία τουλάχιστον, τα αγάλματα του Λένιν παραμένουν ακόμη και οι σοβιετικοί πολίτες συνεχίζουν να σχηματίζουν ουρές για να προσκυνήσουν την μούμια του στην Κόκκινη Πλατεία.

Όμως στην Αλβανία, το άγαλμα του Εμβέρ Χότζα γκρεμίστηκε σε μια βραδιά και ένα από τα βασικά αιτήματα των φοιτητών, ήταν το Πανεπιστήμιο των Τιράνων να πάψει να φέρει το όνομά του. Πολύ περισσότερο απ' ότι στην Ρωσία ή την Βουλγαρία, οι οποίες υπήρξαν πριν από τον Λένιν ή τον Δημητρώφ, ο Εμβέρ Χότζα δεν συμ-

συνεχιζόμενη φυγή των Αλβανών. Ως πονιέρος της αλβανικής κουλτούρας, ιδιόμορφο μέλος της νομενκλατούρας και αγιογράφος παλιότερα των «ρήξεων» του Εμβέρ Χότζα με τους Σοβιετικούς, ο διάσημος αλβανός συγγραφέας ή δεν θέλει ή δεν μπορεί να καταλάβει ότι η αγωνία των Αλβανών να αποδράσουν, οφείλεται σε δύο λόγους. Πρώτον στη συνειδητοποίηση ότι ακόμη και αν το καθεστώς αλλάξει, η Αλβανία θα χρειασθεί δεκαετίες για να ενταχθεί οικονομικά σε μια δύσκολη καπιταλιστική Ευρώπη, μέσα στην οποία ακόμη και η Ουγγαρία ή η Τσεχοσλοβακία αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Και δεύτερον στην άρνηση του κράτους τους.

Γιατί η αγωνία και η συμφορά της Αλβανίας οφείλεται ακριβώς στο ότι πρόκειται για τεχνητό κατασκευάσμα της ιταλικής προπολεμικής αποικιοκρατίας. Ένα κράτος - προτεκτοράτο που δεν μπόρεσε να επιζήσει στα 20 χρόνια της ανεξαρτησίας του πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και το οποίο κατάφερε να επανασυστήσει ο Εμβέρ Χότζα στηριγμένος σε ορισμένες παγκόσμιες πρωτοτυπίες:

● Την κατάργηση των θρησκειών, ώστε να ομογενοποιηθεί με το ζόρι ο ανομοιογενής μουσουλμανικός, ορθόδοξος και καθολικός πληθυσμός που βρέθηκε να ζει στην Αλβανία το 1945.

● Την πλήρη απομόνωση της χώρας, ώστε να αποφεύγονται όλες οι συγκρίσεις και να εμποδίζονται όλες οι πληροφορίες για το τι συμβαίνει στο εξωτερικό.

● Και τέλος, σε μια άνευ προηγούμενου τρομοκρατία².

Όλη αυτή η απόπειρα, στηρίχθηκε στο κόκκινο προπέτασμα καπνού που αποκλήθηκε «μοναδική χώρα στον κόσμο, η οποία οικοδομεί τον σοσιαλισμό». Παρασέρνοντας τον καπνό, ο άνεμος της Ανατ. Ευρώπης α-

πέδειξε πόσο γυμνή είναι η Αλβανία.

Και το μέλλον; Όπως συμβαίνει συχνά, ακόμη και σε μη «τεχνητές» χώρες, ο εμφύλιος πόλεμος στην Αλβανία δεν μπορεί να αποκλεισθεί. Αντίθετα, η επιβολή του μεταπολεμικού καθεστώτος Χότζα επετεύχθη σε μια άνευ προηγούμενου τρομοκρατία, σε ένα «σιωπηρό» εμφύλιο πόλεμο που έχει διχάσει ακόμη και οικογένειες. Ποια πολιτική εξέλιξη και ποια κυβέρνηση θα εμποδίσει τους χιλιάδες των αδικημένων και κατατρεγμένων από το να πάρουν εκδίκηση αν το ΚΚ χάσει τις εκλογές; Και ποια κυβέρνηση του Ραμίζ Αλία θα εμποδίσει τη συνέχιση και την επέκταση των ταραχών, αν το ΚΚ κερδίσει την εκλογική αναμέτρηση;

Σε κωματώδη κατάσταση, η ελληνική πλευρά αρνείται να πάρει υπόψη της τα προηγούμενα δεδομένα και να χαράξει μια αντίστοιχη πολιτική. Τις δηλώσεις του κ. Σαμαρά για την προστασία της ελληνικής μειονότητας, ακολούθησε ένας αδικαιολόγητος πανικός μπροστά στο κύμα των προσφύγων και ένα βεβιασμένο, ατελέσφορο ταξίδι του κ. Μητσοτάκη στα Τιράνα, που αγνοώντας την εξαιρετικά δύσκολη θέση του Ραμίζ Αλία, περιόρισε την ελληνική πολιτική σε ένα και μόνο θέμα: να μην έρθουν περισσότεροι πρόσφυγες στην Ελλάδα!

Πώς όμως θα συγκρατήσει κανείς το κύμα των προσφύγων, ελληνικής καταγωγής, αν σε λίγο καιρό ξεσπάσουν ένοπλες αναταραχές και συγκρούσεις στην Αλβανία; Πώς θα αντιδράσει σε ένα ενδεχόμενο πογκρόμ εναντίον της ελληνικής μειονότητας; Θα φτάσουμε να υποστηρίξουμε ένα πραξικόπημα, αν οι στρατιωτικοί αναλάβουν την εξουσία; Γιατί η ελληνική πλευρά δεν ευνοεί την ανάπτυξη «ελληνικού» κόμματος, ώστε να μπορεί να συναλλάσσεται με κάποιον όταν η κεντρική εξουσία καταρρεύσει αργά ή γρήγορα;

Με γοργούς ρυθμούς, το πρόβλημα της αναθεώρησης των μεταπολεμικών συνόρων της Ευρώπης, τίθεται ξανά επί τάπητος. Η Γιουγκοσλαβία αποτελεί το πιο χτυπητό παράδειγμα, αλλά ακόμη και η Τσεχοσλοβακία αντιμετωπίζει πλέον το ενδεχόμενο να κοπεί σε δύο κράτη. Όταν αυτά συμβαίνουν σε σχετικά ανεπτυγμένες χώρες με συγκροτημένη κρατική υπόσταση, γιατί η Ελλάδα θα πρέπει να υποστηρίξει ένα κράτος που δεν το θέλουν ούτε οι ίδιοι οι πολίτες του; □

1. Ραδιοφωνική συνέντευξη στην *France-Culture*, 7 Μαρτίου 1991.

2. Αξίζει μιας ξεχωριστής ανάλυσης, η οποία ξεφεύγει από τα όρια του παρόντος άρθρου, το γεγονός ότι το αλβανικό έθνος δεν είναι τίποτα άλλο παρά δυο νομαδικές φυλές σε συνεχή έγχθρα μεταξύ τους. Οι ίδιες ισορροπίες μέσα στο ΚΚ δεν έχουν να κάνουν με ιδεολογικές ή άλλες διαφορές, αλλά με τις αντιθέσεις των φυλών αυτών που συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Πετρελαίου το ανάγνωσμα

Το μέλλον του πετρελαίου είναι οπωσδήποτε «αόρατο», όμως στα σίγουρα συνδέεται με την περιοχή του Κόλπου. Στα 1985 μια σημαντική έκθεση για τα «βασικά δεδομένα του πετρελαίου» υπογράμμισε την άνοδο των εξακριβωμένων αποθεμάτων του, από 76 δις βαρέλια το 1950 σε 664 δις. το 1973, ενώ το ίδιο μέγεθος συνέχιζε μετά το 1975 μια ελαφρά ανοδική πορεία της τάξης του 5% το χρόνο.

Ο ορίζοντας της εποχής του πετρελαίου αποδείχτηκε επανειλημμένα «ανανεώσιμος» —διαψεύδοντας προβλέψεις που ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας αναφέρονταν στο επικείμενο τέλος! Τώρα όμως τα πράγματα φαίνονται να σκουραίνουν, καθώς οι «αδράνειες» της βιομηχανίας, των συστημάτων μεταφοράς, θέρμανσης κλπ. αποτρέπουν τη μείωση της καταπόνησης, η οποία με τη σειρά της θα έκανε τον μαύρο χρυσό «μακροβιότερο».

Σε πρόσφατη μελέτη του ο Christopher Flavin του Ινστιτούτου Worldwatch, υπογραμμίζει το μέγιστο «ατύχημα» της Δύσης να εξαρτάται από μια πρώτη ύλη, που κατά τα 2/3 της είναι «χωροθετημένη» στην πολιτικά ασταθή περιοχή του Κόλπου. Κατά την άποψή του τα τρία πετρελαϊκά σοκ της τελευταίας 18ετίας θα έπρεπε να είχαν εμβάλει σε διαφορετικές σκέψεις και προανατολισμούς τις δυτικές χώρες. Επί πλέον σε σκέψεις θα έπρεπε να είχε οδηγήσει το γεγονός ότι η καύση όλων των υπολειπομένων ορυκτών καυσίμων θα ανέβαζε τη συγκέντρωση του διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα δέκα φορές, προκαλώντας μια εκρηκτική επιτάχυνση του φαινομένου του θερμοκηπίου.

Η κλιματική αποσταθεροποίηση δεν αποτελεί εύρημα μιας οικολογίζουσας καταπολέμησης, αλλά ήδη εντάσσεται στα θέματα της ασκούμενης «ρεάλ» πολιτικής. Στα 1988, 15 χώρες έβαλαν στόχους για τη μείωση των καύσεων και των εκπομπών CO₂ μέχρι και 50% των τρεχόντων. Δύο χρόνια αργότερα, η «Παγκόσμια Κλιματική Συνδιάσκεψη της Γενεύης», όπου εκπρο-

σωπήθηκαν 137 χώρες, αποφάσισε την κατάρτιση σύμβασης μετά το 1992 με τον μετριοπαθή στόχο της επιβράδυνσης της παγκόσμιας θερμοκρασιακής ανόδου.

Ο πόλεμος στον Κόλπο οδηγεί σε αναφλέαψη του ενεργειακού προβλήματος και σε επανεξέταση όλων των παγκοσμίων μεγεθών που αφορούν την αποτελεσματικότητα και τις επιπτώσεις των υπαρκτών τεχνολογιών. Σύμφωνα με στοιχεία της BP το πετρέλαιο, ενώ αποτελούσε το 1/3 της διεθνώς καταναλισκόμενης ενέργειας, συνεισέφερε το 1/2 των «εκπομπών άνθρακα» στην ατμόσφαιρα.

Στην περίοδο 1980-88 το κόστος της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές μετρούμενο ως σεντς ανά κιλοβατώρα, είχε πέσει κατά 4 φορές (αιολική ενέργεια), περισσότερο από 11 φορές (φωτοβολταϊκά) και 3 φορές (ηλιοθερμική). Την ίδια όμως περίοδο οι ιδεολογικές και πολιτικές αδράνειες δεν άφηναν περιθώρια για ενεργειακούς αναπροανατολισμούς. Οι 21 μεγαλύτερες βιομηχανικές χώρες - μέλη της IEA (Διεθνής Ενεργειακή Επιτροπή) ξόδευαν από τα ποσά των προϋπολογισμών που αφορούν την «Έρευνα και Ανάπτυξη», μόλις τα 7% και 5%

αντίστοιχα για ανανεώσιμες μορφές και εξοικονόμηση ενέργειας, ενώ αντίθετα έδιναν 12, 15 και 47% για την ανάπτυξη της πυρηνικής ενέργειας, των ορυκτών καυσίμων και της πυρηνικήςσχάσης.

Η ενεργειακή «προκατάληψη» των μεγάλων βιομηχανικών δυνάμεων ήταν προφανής, αν μάλιστα ελάμβανε κανείς υπόψη ότι σε μια εποχή μεγάλης υποαπασχόλησης η αιολική και ηλιακή ενέργεια παρήγαγαν αντίστοιχα 5,5 και 2,5 φορές περισσότερες θέσεις εργασίας από την πυρηνική (στοιχεία του αμερικανικού υπουργείου Ενέργειας).

Μέσα στην ομοβροντία των αποσπασματικών πληροφοριών και εντυπώσεων από τον Κόλπο, η προβληματική για το μέλλον του πετρελαίου, των ενεργειακών συστημάτων και των κοινωνικών επιλογών που συνδέονται με αυτά, διέρχεται σχετικώς απαρατήρητη. Θύμα κι αυτή της διάχυτης πνευματικής οκνηρίας, που, το πολύ-πολύ, «μηρυκάξει» στοιχεία της παρεχόμενης τηλεοπτικής τροφής. Περί πετρελαίου ουδείς λόγος...

Γιάννης Σχιζας

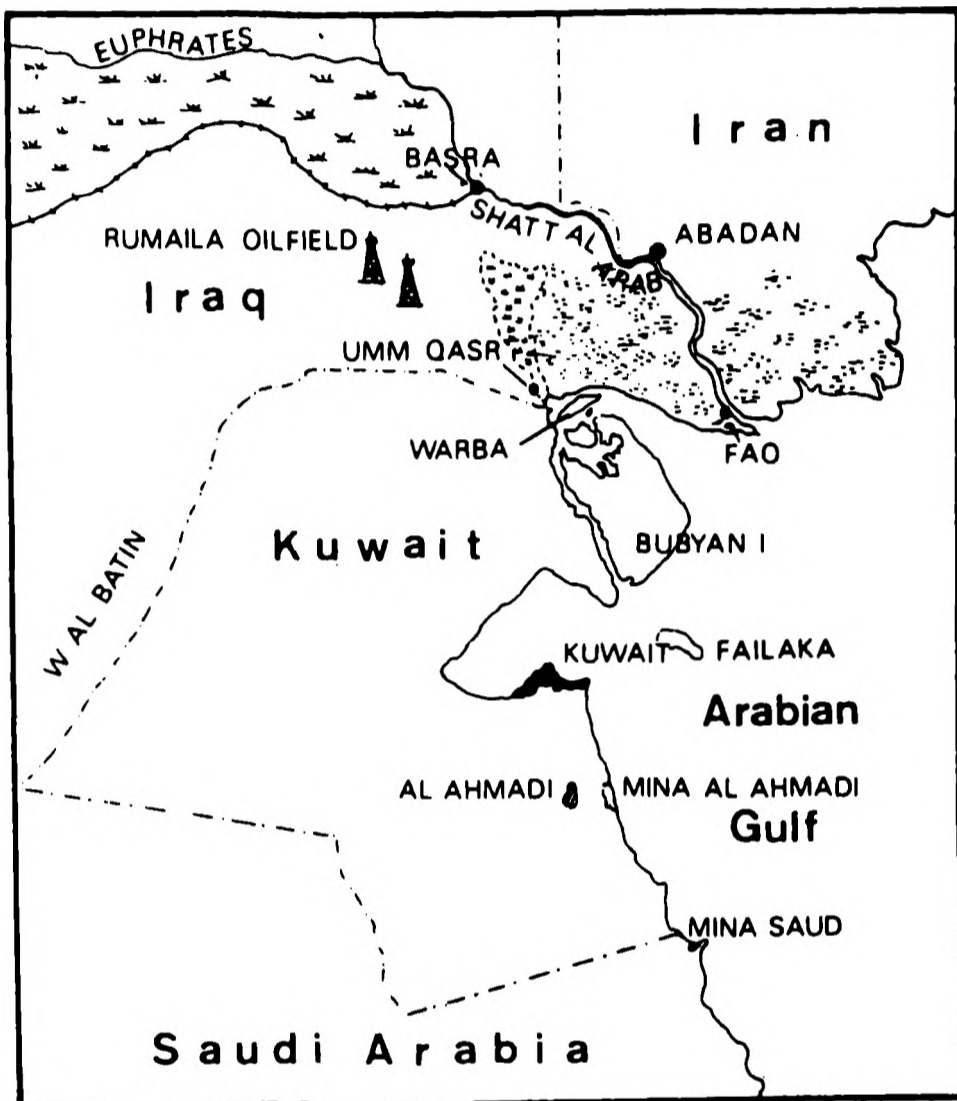
* Worldwatch Paper 100 "Beyond the petroleum age: Designing a solar Economy".

Συνοριακές διενέξεις και εδαφικές διεκδικήσεις

της Ειρήνης Χειλά

Η ίδια η ιστορία διαλύει μύθους και ψεύδη του Σαντάμ για το μικρό Κουβέιτ.

ΕΞΙ ΜΕΡΕΣ μετά την εισβολή στο Κουβέιτ, το ιρακινό επαναστατικό συμβούλιο ανακοίνωσε την προσάρτησή του στο Ιράκ «για να επαναφέρει το τμήμα Κουβέιτ στο Ιράκ σε μια περιεκτική και αιώνια συγχώνευση»¹. Σε ένα άλλο επίπεδο, διατυπώθηκε η αντίληψη ότι η εξέλιξη αυτή δεν ήταν άσχετη με μια ολόκληρη ιστορική διαδικασία, τα βασικά σημεία της οποίας ήταν τα εξής: η δυτική αποικιοκρατία ήταν αυτή που χώρισε —το 1922— το Ιράκ από το Κουβέιτ, του οποίου η ανεξαρτησία, το 1961, έγινε δυνατή μόνο με την απειλή αγγλικής στρατιωτικής επέμβασης εναντίον του Ιράκ. Το τελευταίο είχε ανα-

κηρύξει το Κουβέιτ σαν τμήμα του, αλλά αναγκάστηκε κατόπιν να το αναγνωρίσει, ενώ δεν αναγνώρισε ποτέ τα σύνορά του με το κράτος αυτό². Το θέμα των ιστορικών και εδαφικών σχέσεων Ιράκ - Κουβέιτ αποτελεί *Terra Incognita* για τους περισσότερους αναγνώστες και είναι ενδιαφέρον να εξετασθεί η ακρίβεια των ισχυρισμών αυτών.

ΤΟ ΒΑΣΙΚΟ ιρακινό επιχείρημα για τη διεκδίκηση του Κουβέιτ είναι ότι το Ιράκ διαδέχθηκε το 1921 την Οθωμανική αυτοκρατορία στην εδαφική κυριαρχία στην περιοχή, και ότι το Κουβέιτ αποτελούσε τότε τμήμα της αυτοκρατορίας. Πιο συγκεκριμένα δε, ότι το Κουβέιτ ήταν υποεπαρχία του Βιλαετίου της Βασόρας, η οποία, μαζί με τα Βιλαέτια της Βαγδάτης και της Μοσούλης, αποτέλεσαν το σημερινό Ιράκ.

ΕΙΝΑΙ αναμφισβήτητο ιστορικό γεγονός

ότι η Οθωμανική αυτοκρατορία ποτέ δεν κατέκτησε ή κατέλαβε το Κουβέιτ, και, κατά συνέπεια, δεν απέκτησε κυριαρχικό εδαφικό τίτλο επ' αυτού. Από την άλλη πλευρά, είναι εξίσου βέβαιο ότι υπήρξαν ορισμένοι δεσμοί ανάμεσα στους Οθωμανούς και το Κουβέιτ στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, που όμως δεν συνιστούσαν σχέσεις κυριαρχίας, αλλά επικυριαρχίας. Πράγματι, το Κουβέιτ είχε, ήδη από το 1716, αυτόνομη ύπαρξη και εδιοικείτο χωρίς καμιά εξάρτηση από τους Τούρκους. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε μέχρι το 1871, οπότε ο Σουλτάνος απέκτησε το δικαίωμα να διορίζει τον Σείχη του Κουβέιτ, απονέμοντάς του τον τίτλο του *Qaim Maqam*, καθώς και να εισπράττει ετήσιο φόρο υποτέλειας.

Αυτή η σχέση επικυριαρχίας ήταν φαινόμενο συνηθισμένο στην περιοχή του Κόλπου την εποχή εκείνη, αφού όλα τα «κρατίδια» της περιοχής (Μπαχρέιν, Κατάρ, Ομάν, κ.ά.) αναγκάζονταν, για να προστατευθούν από την εδαφική επιβουλή κάποιου ισχυρού γείτονα, να υπαχθούν στη λιγότερο βαρεία σχέση επικυριαρχίας με άλλον ισχυρό —λ.χ. Τουρκία, Περσία, Αραβία— πληρώνοντας γι' αυτό ένα φόρο υποτέλειας³.

ΟΜΩΣ, ήδη από το 1893, το Κουβέιτ επεδίωξε να απαλλαγεί σταδιακά από την οθωμανική επικυριαρχία, αρνούμενο να δεχθεί τον τίτλο του *Qaim Maqam* και επιβάλλοντας δασμούς 5% στις εισαγωγές τουρκικών προϊόντων. Παράλληλα, υπέγραψε το 1899 μυστική συμφωνία με τη Μ. Βρετανία, που της έδινε ορισμένα δικαιώματα όσον αφορά τις εξωτερικές σχέσεις του Κουβέιτ, αυτό δε επιβεβαιώθηκε ανοικτά το 1914, όταν το Κουβέιτ αναγνωρίστηκε από τη Μ. Βρετανία ως ανεξάρτητη κυβέρνηση υπό βρετανική προστασία. Εξάλλου, η ίδια η Τουρκία επιβεβαίωσε, με τουρκο-βρετανική συνθήκη του 1913, τη μυστική συμφωνία του 1899, αν και δεν την επικύρωσε λόγω της έναρξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Έκτοτε, και μέχρι το 1961, το Κου-

Η Ειρήνη Χειλά είναι ειδική επιστήμων του Πάντειο Πανεπιστήμιο.

βείτ υπήρξε κράτος «υπό προστασία» —δεν είχε δηλαδή ανεξαρτησία ως προς τις εξωτερικές του σχέσεις— σταδιακά όμως ανέκτησε μερικές από αυτές, υπογράφοντας διεθνείς συμβάσεις και γενόμενο συνδεδεμένο μέλος διεθνών οργανισμών (Ουνέσκο, Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας κ.ά.).

ΤΟ 1961 το Κουβέιτ απέκτησε την ανεξαρτησία του, αναγνωρίστηκε από πολλά κράτη, έγινε μέλος του Αραβικού Συνδέσμου, αλλά όχι του ΟΗΕ, λόγω του βέτο της Σοβιετικής Ένωσης. Αμέσως μετά την ανεξαρτησία, ο ιρακινός πρόεδρος πρόβαλε την απαίτηση ότι το Κουβέιτ ήταν αναπόσπαστο τμήμα του Ιράκ και ότι, υπό τον μανδύα της ανεξαρτησίας, επεδιώκετο να διατηρηθεί η ιμπεριαλιστική επιρροή και να κρατηθεί το Κουβέιτ χωριστά από το Ιράκ. Το 1963 όμως επήλθε πολιτική αλλαγή στο Ιράκ, και το νέο καθεστώς αναθεώρησε τη στάση του και αναγνώρισε, με συμφωνία με το Κουβέιτ, την ανεξαρτησία και πλήρη κυριαρχία του. Οι ιρακινές απαιτήσεις στο διάστημα 1961-63 είχαν ασφαλώς καθαρά πολιτικό χαρακτήρα, εξηγούνται δε από τις προσωπικές φιλοδοξίες του τότε ισχυρού άνδρα του ιρακινού καθεστώτος Καρίμ Κασέμ. Είναι δε ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η συμφωνία του 1963 χαρακτήριζε τις ως τότε «κηλιδωμένες» σχέσεις των δυο χωρών ως αποτέλεσμα της προσωπικής στάσης του Κασέμ απέναντι στο Κουβέιτ.

ΕΝΩ ΟΜΩΣ φαινόταν ότι η κατάσταση είχε εξομαλυνθεί οριστικά, το Ιράκ έθεσε το 1973 θέμα οριοθέτησης μιας συνοριακής περιοχής με το Κουβέιτ, οι διαπραγματεύσεις όμως που έγιναν στη συνέχεια δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα. Στην πραγματικότητα, εκείνο που επιζητούσε το Ιράκ ήταν η διεύρυνση της εξόδου του προς τον Κόλπο, προκειμένου να διευκολυνθεί η εξαγωγή των πλούσιων πετρελαϊκών κοιτασμάτων της γειτονικής περιοχής της Ρουμπίλα. Μέχρι τότε, οι εξαγωγές του διεξάγονταν από το ακατάλληλο για μεγάλη κίνηση λιμάνι του Φάο, καθώς και από το μικρό λιμάνι *Umm Qasr*, το οποίο όμως κλείνεται από τα δυο κουβεϊτιανά νησιά *Bubiyan* και *Warbah*. Τα δύο αυτά νησιά, και την απέναντί τους ηπειρωτική ακτή του Κουβέιτ, διεκδικούσε πλέον το Ιράκ, θεωρώντας ότι η συμφωνία του 1963 είναι δεσμευτική μόνο ως προς την αναγνώριση του Κουβέιτ και όχι ως προς τα σύνορά του.

ΑΥΤΟ όμως είναι εντελώς ανακριβές, αφού η συμφωνία αναφέρει ρητά ότι «Η Δημοκρατία του Ιράκ αναγνωρίζει την ανεξαρτησία και πλήρη κυριαρχία του κράτους του

Κουβέιτ με τα σύνορα που προσδιορίζονται στο γράμμα του πρωθυπουργού του Ιράκ με ημερομηνία 21.7.1932...». Αυτό δε το γράμμα αναφέρει εξίσου ρητά ότι «τα νησιά *Warbah, Bubiyan...* ανήκουν στο Κουβέιτ». Οι ισχυρισμοί λοιπόν του Ιράκ για υπαρξη συνοριακών διαφορών είναι, από νομική άποψη, παντελώς αβάσιμοι, το δε Ιράκ είχε εν πάση περιπτώσει τη δυνατότητα να φέρει το θέμα στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, όπως επεσήμανε στον Σαντάμ Χουσεΐν ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ⁴. Αυτή η στάση του Ιράκ να αποφύγει το Διεθνές Δικαστήριο και να μετέλθει διαφόρων πιέσεων προς το Κουβέιτ δεν μπορεί παρά να μας κάνει να θυμηθούμε την αντίστοιχη άρνηση της Τουρκίας σχετικά με τη διαφορά για την υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο.

Η ΠΙΕΣΤΙΚΗ ανάγκη του Ιράκ να βρει διέξοδο στον Κόλπο για διευκόλυνση των ταχέως αυξανόμενων εξαγωγών του πετρελαίου του είναι κατανοητή. Η λύση όμως δεν βρίσκεται στην παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας ενός άλλου κράτους και την εξαφάνισή του, αλλά στην προσπάθεια εξεύρεσης άλλων λύσεων, και συγκεκριμένα στην παραχώρηση από το Κουβέιτ λιμενικών διευκολύνσεων. Την ειρηνική αυτή δυνατότητα ήλθε να συντρίψει το Ιράκ με την εισβολή και προσάρτηση, δίνοντας έτσι στις ΗΠΑ την ευκαιρία επιβολής της δικιάς τους «νέας διεθνούς τάξης».

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθούν και οι ευθύνες των ΗΠΑ, οι οποίες, ενώ τόσο κόπτονται σήμερα για την εδαφική ακεραιότητα του Κουβέιτ, φαίνεται ότι έניψαν τις χείρας των όσον αφορά τη σχεδιαζόμενη από το —τότε φιλικό— Ιράκ κατάληψη των διεκδικούμενων εδαφών του Κουβέιτ. Πράγματι, είναι εξακριβωμένο ότι η Αμερικανίδα πρέσβυς στη Βαγδάτη είχε, τέσσερις μέρες πριν από την εισβολή, διαβεβαιώσει την ιρακινή κυβέρνηση ότι «Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν έχουν άποψη επί της συνοριακής διένεξης μεταξύ του Κουβέιτ και του Ιράκ»⁵, ενώ, όπως έγραφε η βρετανική εφημερίδα *INDEPENDENT*, οι ΗΠΑ γνώριζαν ήδη από τα τέλη Ιουλίου ότι σχεδιάζονταν εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ⁶.

1. Καθημερινή, 9/8/1990.

2. Ελευθεροτυπία, 23/2/1991, σ. 9.

3. Βλ. *H. Albaharna, The Arabian Gulf states. Their legal and political status and their international problems*, 1978, σ. 70-71.

4. Ποντίκι, 22/2/1991, σ. 31.

5. *Guardian*, 12/9/1990.

6. Καθημερινή, 13/9/1990.

Σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους

Λίτσα Ψαραούτη Το αυγό της έχιδνας

Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη Εμένα με νοιάζει

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΝΙΚΗΤΑΡΑ 3, 10678 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 36.38.362

Στο προεδρείο της Διάσκεψης, οι Αμπουλαρχμάν Σαμί, Χακίμ, Ταλαμπανί και άλλοι ηγέτες της ιρακινής αντιπολίτευσης.

Φλύαρος αλλά με μεγάλη καθυστέρηση εμφανίστηκε στην τηλεόραση ο δυνάστης του Ιράκ και αναφέρθηκε στην εξέγερση του ιρακινού λαού. Η περίπτωση του αποτελεί παγκόσμιο παράδοξο: ηττημένος, κρύβεται στο καταφύγιό του και από εκεί κατευθύνει τις επιχειρήσεις εξόντωσης των εξεγερμένων. Τις ώρες του πολέμου δεν κατάφερε να σηκώσει ούτε ένα αεροπλάνο για να χτυπήσει τις θέσεις των συμμάχων, τώρα όμως ρίχνει βόμβες ναπάλμ σε βορρά και νότο εναντίον του λαού του.

Τις επόμενες εβδομάδες θα παρακολουθήσουμε τον πόλεμο του Κόλπου να συνεχίζεται και να αναπτύσσεται στο εσωτερικό του Ιράκ. Η πιθανότητα να συνεχίσει ο Σαντάμ Χουσεϊν να ελέγχει την κατάσταση είναι μάλλον μικρή. Πλήρως απομονωμένος είναι αδύνατον να επαναφέρει σε κανονικούς ρυθμούς τη ζωή στη χώρα. Η εξέγερση γενικεύεται και ανεξέλεγκτες δυνάμεις αναπτύσσονται στο εσωτερικό του Ιράκ. Τις δυνάμεις αυτές προσπαθούν να ελέγξουν και να χειραγωγήσουν όσοι έχουν συμφέροντα στην περιοχή. Όμως είναι δύσκολο να χρησιμοποιήσουν για άλλη μια φορά τον Σαντάμ και προσπαθούν να βρουν εναλλακτικές λύσεις.

Αμερικανοί και Σοβιετικοί δεν ξέρουν τι να κάνουν αυτές τις μέρες. Τον πρώτο, ενθαρρυντικό προς την αντιπολίτευση, λόγο του Μπους, διαδέχθηκε μια εύγλωττη σιωπή και απουσία, για να επανεμφανιστεί σε λίγες μέρες η «ουδέτερη, τεχνική παρέμβαση» των στρατηγών του Πενταγώνου. Ο Μπέηκερ τριγύρισε παντού τις προηγούμενες ημέρες αναζητώντας τη λύση σε μια ισχυρή στρατιωτική χούντα γιατί οι Αμερικανοί φοβούνται ότι δεν μπορούν διαφορετικά να ελέγξουν την κατάσταση. Από την άλλη, οι Σοβιετικοί προσπαθούν να μην χάσουν παντελώς τον έλεγχο της περιοχής. Αυτή την ερμηνεία έδιναν στην Βηρυττό εκπρόσωποι της ιρακινής αντιπολίτευσης παρατηρώντας συγχρόνως ότι είναι γι' αυτούς μια μοναδική ευκαιρία και αποτελεί πρόκληση προς τις πολιτικές δυνάμεις του Ιράκ να αποκαταστήσουν την έννομη τάξη και να προτείνουν μια διακυβέρνηση στην χώρα τους που θα αποτελέσει πρότυπο για τους λαούς της περιοχής.

Καταδιωγμένη, διαβρωμένη, κυνηγημένη η αντιπολίτευση άρχισε να ανασυγκροτείται αμέσως μετά την τυχολιωτική επιχείρηση στο Κουβέιτ. Τον Δεκέμβρη του 1990, βρέθηκαν στη Δαμασκό εκπρόσωποι από 17 κόμματα και κινήσεις και αφού υπέγραψαν μια συμφωνία αρχών, εξέλεξαν πενταμελή εκτελεστική επιτροπή που προετοίμασε τη Διάσκεψη της Βηρυττού από τις 11 ως τις 13 αυτού του μήνα.

ΒΗΡΥΤΤΟΣ 11-13/3/91

Ο χαιρετισμός που απηύθυνε στην Διάσκεψη ο Μοχάμεντ Μαχντί Σαμσαλντίν, ηγέτης του Ανώτατου Συμβουλίου του Λιβάνου ήταν μεστός σε νόημα: «Κοιτάξτε γύρω σας τη χώρα αυτή και την πόλη αυτή. Καθένας έχει την κυβέρνησή του. Έχουμε δεκάδες διοικήσεις. Διδαχθείτε από τα λάθη μας. Το Ιράκ πρέπει να τα αποφύγει». Η επιλογή της Βηρυττού έγινε για να σηματοδοτήσει την απεξάρτηση της ιρακινής αντιπολίτευσης —αν και είναι δύσκολο να μιλά κανείς για ουδετερότητα όταν η παρουσία των Σύρων είναι τόσο έντονη, τουλάχιστον στην ζώνη του ξενοδοχείου «Μπρίστολ» που στήγασε τις εργασίες της τριήμερης Διάσκεψης. Όμως η εικόνα της κατεστραμμένης αυτής πολιτείας τόνωσε το αίσθημα ενότητας στους ηγέτες που συνέρευσαν από κάθε γωνιά για να συντονίσουν τον αγώνα τους για την ανατροπή του δυνάστη.

Η Διάσκεψη άρχισε με τόνους τελετουργικούς —μετά τον χαφίζ που απάγγειλε τραγουδιστά αποσπάσματα από το Κοράνι, το λόγο έλαβε ο εθνικός βάρδος του Ιράκ, Μαχντί Αλ Τζαουαχερί. Πρώην μέλος του ΚΚ Ιράκ και με πολύχρονη θητεία στις φυλακές, ο Τζαουαχερί μίλησε με λυρικό ύφος για την πατρίδα και το λαό που περιμένει πολλά. Τη βασική εισήγηση έκανε ο Αμπού Ισράα (βλ. και ANTI, τχ. 459). Παρά τις γενικότητες, άφησε καλές εντυπώσεις κυρίως γιατί δεν έγιναν αναφορές —από αυτόν, στέλεχος της ισλαμικής Αλ Νταούα— σε ισλαμικό κράτος αλλά αντίθετα μίλησε για δημοκρατία και ανθρώπινα δικαιώματα, ελευθερία του Τύπου, σεβασμό των διεθνών συμβάσεων και ανεξάρτητη, εθνική εξωτερική πολιτική. «Είναι θετικό, ότι οι φονταμενταλιστές χρησιμοποιούν τη λέξη δημοκρατία και την εννοούν», παρατήρησε ένας ασσύριος σύνεδρος.

Στην εισήγηση έγινε αναφορά στο Κουρδικό και ότι θα ρυθμιστεί με βάση τη συμφωνία της 11/3/70. Η συμφωνία αυτή —που δεν τηρήθηκε από τους μπααθιστές— προβλέπει μια σειρά από μέτρα που ανακηρύσσουν τους Κούρδους σε προστατευόμενη αλλά ισότιμη στην διακυβέρνηση εθνότητα στο ενιαίο κράτος του Ιράκ. Αναφορά έγινε και στην αδελφική βοήθεια προς τους Πα-

Να απομονωθεί ο Σαντάμ

λαιστίνιους, είναι όμως χαρακτηριστικό ότι ο Παλαιστίνιος που απηύθυνε χαιρετισμό έκαμε σφοδρή επίθεση στον Σαντάμ Χουσεΐν και αποδοκίμασε έντονα τον Γιασέρ Αραφάτ.

Ομάδες πίεσης

Ο Παλαιστίνιος εκπροσωπούσε μια μικρή φράξια, η παρουσία του όμως ήταν χαρακτηριστική για τις ομαδοποιήσεις που συντελούνταν στο πλαίσιο της Διάσκεψης. Η κατά μια ημέρα καθυστέρηση έναρξης των εργασιών της οφείλεται, όπως ελέχθη, όχι μόνο σε τεχνικές δυσχέρειες, την μετάβαση στην Τουρκία της κουρδικής αντιπροσωπείας αλλά και στην διεκδυστήριση των συζητήσεων για την διεύρυνση του φόρουμ: Οι «17» έπρεπε να διευρυνθούν. Επειδή οι δυο κύριες ομάδες ήταν οι Κούρδοι και οι ισλαμιστές —ομάδες δηλ. που επηρεάζονται σε κάποιο βαθμό από την Δαμασκό και την Γεχεράνη— οι Σαουδάραβες (αλλά και οι Αμερικανοί και Άγγλοι που βρίσκονται πλάι τους) επεδίωξαν να συμπεριληφθούν και ορισμένες φιλικές τους προσωπικότητες. Μεταξύ αυτών, ο στρατηγός Ναγκίμπ —ο οποίος διατηρεί σχέσεις τόσο με τους Σαουδάραβες και τους Σύρους όσο και με την PLO— και ο Σαάντ Τζαμπέρ που έχει επιχειρηματικές δεσοληψίες με την Μπέχτελ και διατηρεί μίαν εφημερίδα στο Λονδίνο. «*Ας μπουν όλοι στο φόρουμ*» μας είπε ο ηγέτης του Λαϊκού Δημοκρατικού Κόμματος Κουρδιστάν, Σαμί. Το πρόβλημα είναι να αποφομοιωθούν όλες οι αντιπολιτευόμενες ομάδες για να μην υπάρξει κανείς που να ισχυριστεί ότι κάποιος είναι αντίθετος με τη Διάσκεψη.

Η Διάσκεψη της Βηρυττού, με την πολυπληθή και αντιπροσωπευτική εκπροσώπηση —οι εξουσιοδοτημένοι σύνεδροι ήταν γύρω στους 320— αποτέλεσε ένα άτυπο εθνικό κοινοβούλιο όπου όλοι είχαν μια θέση και μια φωνή. Βέβαια φάνηκε ότι με τις διεργασίες χρόνων το ιρανικό λόμπι έχει ισχυροποιηθεί στα πλαίσια της αντιπολίτευσης. Δεν είναι μόνον οι φονταμενταλιστές και οι ισλαμιστές που επηρεάζονται από την Γεχεράνη. Και οι ισχυρές ομάδες των Κούρδων διατηρούν επίσης φιλικές σχέσεις με το Ιράν.

Στο φόρουμ έγιναν δεκτοί όλοι αν και τον τόνο δίνουν πάντα οι ισλαμιστές και οι Κούρδοι. «*Η εξασφάλιση της ενότητας του Ιράκ εξαρτάται από την πτώση του Σαντάμ*» μας είπε ο εκπρόσωπος της Αλ Νταάουα, δρ. Αλ Ρουμπάι. Όμως ήταν πολύ ανήσυχος για τα όσα επιχειρεί η Δύση. «*Ανησυχούμε γιατί οι συμμαχικές δυνάμεις επιτρέπουν την ανασύνταξη της προεδρικής φρουράς που καταπνίγει στο αίμα τον εξεγερμένο λαό. Από την άλλη, οι Αμερικανοί που διαλαλούν την πίστη τους για την δημοκρατία αλλά και οι Σοβιετικοί που αποκήρυξαν τον ολοκληρωτισμό και υιοθέτησαν τον πολυκομματισμό δεν φαίνεται να πολυενθαρρύνουν τη δημοκρατία στο Ιράκ. Όμως η απουσία της δημοκρατίας στη χώρα μας είναι πρόκληση ανασφάλειας στην περιοχή*». Αναφέρεται στην καταπιεστική φύση του καθεστώτος που έχει συνένοχους στην αστυνομία και συνεχι-

ζει: «*Πρέπει η διεθνής κοινότητα να αποσύρει την αναγνώρισή της προς τον Σαντάμ και να τον απομονώσει εντελώς. Αυτό επείγει. Και μεις εδώ, είμαστε ενωμένοι και φιλικοί. Δεν αποτελούμε μια καταστροφική αλλά αντίθετα μια δημιουργική πολιτική συσπείρωση*».

Τελικά το μήνυμα που κυριάρχησε ήταν «ενότητα» και όσο και αν δεν υπήρξαν πρακτικά αποτελέσματα (κάποιοι ήθελαν τον αμφίβολης σκοπιμότητας σχηματισμό κυβέρνησης εξορίας), η πληρεξουσιότητα που εξασφάλισε η εκτελεστική επιτροπή και η εκ των υστέρων επιβεβαίωση του κύρους και των πρωτοβουλιών της ήταν ένα κατόρθωμα. Άλλο σημαντικό βήμα ήταν η σύσταση επιτροπών για τον συντονισμό του αγώνα και το τελικό κείμενο - πλατφόρμα για ανάληψη δραστηριότητας στο εσωτερικό του Ιράκ και τον υπόλοιπο κόσμο. Το σημαντικότερο όμως ήταν το πνεύμα ενότητας: «*Είμαστε εδώ όλοι μαζί*», επαναλάμβαναν όλοι. Στο κλείσιμο, την Τετάρτη 13 Μαρτίου, όρθιοι και αγκαλιασμένοι φώναξαν: «*Σαντάμ, κάτω τα χέρια από το Ιράκ, ο λαός δεν σε θέλει πια*»

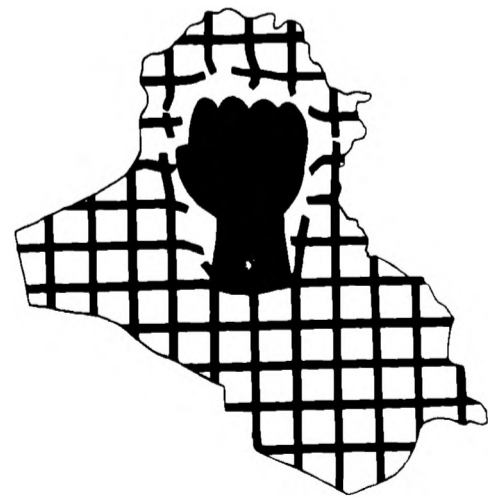
Χ.Γ.Π.

ΚΟΥΡΔΟΙ ΚΑΙ ΟΖΑΛ

Από την παραμονή της έναρξης της Διάσκεψης κυκλοφόρησε η φήμη για τη συνάντηση που ο Οζάλ ανακοίνωσε καθ' οδόν προς τη Μόσχα. Ο ηγέτης του ΡΥΚ Τζελάλ Ταλαμπανί μαζί με ανώτερο στέλεχος του ΚDPI πήγαν μετά από πρόσκληση στην Άγκυρα και συνάντησαν τον γενικό γραμματέα του υπουργείου Εξωτερικών παρουσία και στελεχών της ΜΙΤ. Σύμφωνα με τις πληροφορίες μας, οι Τούρκοι ζήτησαν από την κουρδική αντιπροσωπεία εγγυήσεις ότι δεν θα επιδιώξει τη σύσταση ανεξάρτητου κουρδικού κράτους στο Βόρειο Ιράκ αλλά θα συμβιβαστεί με την ιδέα ενός ομόσπονδου δημοκρατικού Ιράκ. (Σχετική είναι και η ανάλυση του Ταλαμπανί στην συνέντευξη που παραχώρησε στο ANTI, βλ. τχ. 460, σελ. 30-33). Προθυμοποιήθηκαν ακόμα να επιτρέψουν στους ιρακινούς πεσμεργκά —τους κούρδους αντάρτες— που βρίσκονται υπό περιορισμό στην Τουρκία να περάσουν στο Ιράκ μέσω των ιρανικών συνόρων. Υποσχέθηκαν επίσης ότι είναι έτοιμοι να μεσολαβήσουν ως γέφυρα των Κούρδων με την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Το τελευταίο έχει σημασία για τους Κούρδους γιατί οι επαφές τους με την Αμερική δεν είναι πάντοτε υψηλού επιπέδου, όπως είπε ο ηγέτης του ΡΥΚ Ταλαμπανί. Όσο για τους Κούρδους της Τουρκίας και τα μέτρα που σκέφονται να πάρουν οι Τούρκοι επίσημοι είπαν στον Ταλαμπανί: «*Οι δικοί μας Κούρδοι είναι πολύ ριζοσπαστικοί...!*».

وحدتنا ضمانة لخلاصنا من الدكتاتورية، وصيانة لوحدة
وطننا وانتصار للبطل الذي يفتخره شعبنا

OUR UNITY IS A GUARANTEE FOR OUR SALVATION
FROM DICTATORSHIP, A MAINTENANCE FOR THE
UNITY OF OUR HOMELAND AND A VICTORY FOR
THE ALTERNATIVE CHOSEN BY OUR PEOPLE.

المؤتمر العام لقوى المعارضة العراقية

General Conference of Iraqi Opposition Forces

JOINT WORK COMMITTEE
OF THE IRAQI OPPOSITION FORCES
MEET FROM 10-11 MARCH 1991

لجنة العمل المشتركة لقوى المعارضة العراقية
تجمع من 10-11 آذار 1991

Η αφίσα της Διάσκεψης.

ΝΕΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

...η χρήση του όρου «συμβαίνει» είναι περιορισμένη στην παρατήρηση.

Το πιο πάνω είναι ένα πολύ παράξενο συμπέρασμα, γιατί φαίνεται να δείχνει πως η παρατήρηση παίζει αποφασιστικό ρόλο στο γεγονός και πως η πραγματικότητα μεταβάλλεται εξαρτώμενη από το αν το παρατηρούμε ή όχι.

Βέρνερ Χάιζενμπεργκ¹

του Α.Τ. Σπανίδη

Όταν πριν από 60 περίπου χρόνια ο θεμελιωτής της θεωρίας των κβάντα διατύπωνε τις αρχές που διέπουν τα στοιχειώδη σωματίδια της ύλης, ερευνούσε ταυτόχρονα τις φιλοσοφικές συνεπαγωγές και τις κοινωνικές συνέπειες που η σύγχρονη φυσική θα προκαλούσε στην αντίληψη του ανθρώπου για το σύμπαν και για τη σχέση του μ' αυτό. Η αρχή της «απροσδιοριστίας» αμφισβητούσε το δεισμό, τη δεδομένη δηλ. απόσταση ανάμεσα στο αντικείμενο και τον παρατηρητή. Απόσταση που υπήρξε η βασική προϋπόθεση για την εξαγωγή αντικειμενικών και ασφαλών συμπερασμάτων. Η αρχή αυτή ανέτρεπε ένα αρχικό μοντέλο όχι μόνο της επιστημονικής θεωρίας αλλά και της ίδιας της δυτικής σκέψης. Τα φαινόμενα δεν μπορούν πια να εκλαμβάνονται σαν γεγονότα ανεξάρτητα από τα όργανα παρατήρησης και τον παρατηρητή.

Σήμερα, σε μια εποχή που η επιστημονική έρευνα οδηγεί σε εφαρμογές ισχυρότατα αλληλοεξαρτώμενες από την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική εξέλιξη, η υπενθύμιση της αρχής αυτής έχει ίσως τη σημασία της.

Αναλύσεις για τη δομή και τη χρήση των

ηλεκτρονικών μέσων πληροφόρησης μάλλον σπάνια απασχολούν την κοινή γνώμη της χώρας μας. Η διαδικασία του πολέμου πάλι, για δεκαετίες δεν μας αφορούσε άμεσα και όταν αυτό συνέβαινε η δραματική του φόρτιση δεν άφηνε χώρο για αναλύσεις πέρα από τις πολιτικές. Κι όμως για έξι περίπου βδομάδες τα δυο αυτά θέματα όχι μόνο παρέμειναν στο προσκήνιο της επικαιρότητας αλλά οδήγησαν ειδικούς και κοινό σε μια εσπευσμένη διατύπωση απόψεων εφ' όλης τη ύλης. Η εξήγηση για την ένταση και το αιφνίδιο του προβληματισμού φαίνεται να είναι μία με δύο σκέλη: Η τεχνική και οι τεχνολογίες τόσο των ηλεκτρονικών μέσων πληροφόρησης όσο και του πολέμου άλλαξαν και ελάχιστοι παρακολούθησαν τις αλλαγές.

Η επικαιρότητα

Αυτό μάλιστα που δυσκολεύει την προσπάθεια να κατανοήσουμε τι «συμβαίνει» είναι πως το «συμβαίνει» αυτό πρέπει να συμπεριλάβει την κοινή καταγωγή και εξέλιξη αυτών των αλλαγών που προέρχονται από ένα πεδίο αιχμής της επιστημονικής έρευνας, την ηλεκτρονική τεχνολογία.

Αυτή ακριβώς η κοινή τεχνολογική τους ποιότητα είναι ο ουσιαστικός λόγος για την διδυμη παρουσία πολέμου - τηλεόρασης στην επικαιρότητα. Η καλυμμένη αιτία για σειρά προβλημάτων που προκύπτουν στην σχέση πολιτικής - ενημέρωσης.

Η άγνοια ή η υποτίμηση της παραμέτρου αυτής οδήγησε μάλλον αναπόφευκτα σε εύκολους δεισμούς. Από τη μια το «γεγονός» (ο πόλεμος) από την άλλη το «μέσο παρατήρησης» (η τηλεόραση). Ανάλογα με τη στάση μας απέναντι στο «γεγονός» κρίθηκε και ο βαθμός αντικειμενικής αναπαράστασής του από το «μέσο».

Υπέρ της πολυεθνικής παρέμβασης —δικαιος πόλεμος— πλήρης ενημέρωση από το CNN. Κατά της εμπλοκής των δυτικών —παράλογος πόλεμος— χειραγωγημένη ενημέρωση από το CNN. Στην καλύτερη περίπτωση άλλαξαν αμοιβαία θέση οι δύο πρώτοι όροι της συνεπαγωγής αλλά όχι και η λογική της.

Οι φορείς όμως αυτής της αντίληψης αγνοούν πως οι στρατηγικές συνέπειες δεν θα προκύψουν από το συγκεκριμένο πόλεμο και την όποια τηλεοπτική καταγραφή του, αλλά από τη νέα δυναμική πραγματικότητα που διαμορφώνεται κι όπου οι έννοιες του γεγονότος και της αναπαράστασής του είναι πια μετέωρες ανάμεσα σε ένα νέο προσδιορισμό και τη σύγκλισή τους.

Στη συνέχεια του κειμένου θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε εκείνα τα στοιχεία που στη διαδικασία τόσο του πολέμου όσο και της καταγραφής του, αναγγέλλουν τη νέα αυτή πραγματικότητα.

Ο πόλεμος

Έγχυροι αναλυτές διαπιστώνουν τρεις καμπές στη στρατιωτικο-βιομηχανική εξέλιξη των δύο τελευταίων αιώνων.

Η πρώτη στρατιωτικο-βιομηχανική επανάσταση του 1870 συνέβαλε στην πρόοδο του αποικιακού επεκτατισμού της Ευρώπης μέσω της ανάπτυξης του πολεμικού ναυτικού και του σιδηροδρομικού δικτύου. Οι συνέπειες όμως της οικονομίας του πολέμου οδήγησαν τη γηραιά ήπειρο στην οικονομική κατάρρευση με τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Η δεύτερη στρατιωτικο-βιομηχανική και επιστημονική επανάσταση ακολούθησε το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και οδήγησε ταυτόχρονα στη λήξη της αποικιοκρατίας και στην οικονομική και πολιτιστική ένταξη των ευρωπαϊκών χωρών σε ζώνες ι-

Οι σκιές των αιχμαλώτων. Δεν πρόκειται για την αισθητική στην καταγραφή του πολέμου, αλλά για την ευαισθησία μπροστά στο δράμα των θυμάτων του.

[ΕΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

πιρροής των δυο υπερδυνάμεων. Η ανακάλυψη των ατομικών όπλων και των πυραυλικών συστημάτων εξασφάλισε την ειρηνική συνύπαρξη στη βάση της «αποτροπής». Κάθε πλευρά διαθέτει τη δύναμη να ανταποδώσει ένα χτύπημα που θα δεχθεί, άρα δεν προχωρά στη ρήξη. Η στρατηγική της «αποτροπής» είχε δυο βασικές συνέπειες:

α) Εμπόδισε τη μετατροπή των τοπικών συγκρούσεων σε έναν ευρύτερο πόλεμο. Ο γεωγραφικός όμως περιορισμός συνοδεύθηκε αντίστροφα από μια χρονική επέκταση της σύρραξης. Οι πόλεμοι του Βιετνάμ, του Αφγανιστάν, της Μέσης Ανατολής επαληθεύουν αυτή τη διαπίστωση.

β) Η μη χρήση των στρατηγικών πυρηνικών όπλων οδήγησε σε μια εκρηκτική ανάπτυξη νέων τεχνολογιών πολέμου και στην τελειοποίηση μικρών οπλικών συστημάτων με πρωτοφανείς δυνατότητες ως προς την ακρίβεια στόχευσης και την καταστρεπτικότητα τους. Από τις αρχές ήδη της δεκαετίας του '60 εγκαταλείπεται προοδευτικά το δόγμα των «μαζικών αντιποίνων» σε όφελος της «ευέλικτης απάντησης». Το πέρασμα αυτό, από μια ποσοτική σε μια ποιοτική στρατηγική, συνετέλεσε στην εμφάνιση ενός νέου τύπου στρατιωτικο-οικονομικού προγραμματισμού.

Η τρίτη λοιπόν στρατιωτικο-επιστημονική επανάσταση αναγγέλλει την αποτροπή σε όλα τα επίπεδα και συνίσταται «...στην πλήρη επέκταση πολεμικών συνθηκών στο σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων, στην μεταβιομηχανική προοπτική της μη ανάπτυξης (οικονομικής και κοινωνικής) των παραγωγικών δυνάμεων, στην αλλοίωση της πολιτικής σχέψης, αλλά κυρίως σε ένα επιστημονικό λόγο οριστικά δεσμευμένο στην άρνηση»². Αναφερόμαστε σε έναν ιδιότυπο ακήρυχτο πόλεμο που εγγράφεται λιγότερο στη διεξαγωγή του και περισσότερο στην προετοιμασία του. Η συνεχής εξέλιξη νέων καταστρεπτικών μέσων πέρα από την «αποτροπή» του πιθανού αντιπάλου έχει σαν βέβαιο αποτέλεσμα την υπονόμευση της ανάπτυξης και της προόδου των κοινωνιών που υποτίθεται ότι θα προστατεύσει.

Η επιλογή, λοιπόν, της αποτροπής σε όλα τα επίπεδα, δεν αφορά μόνο στις υπερδυνάμεις που επιλέγουν «την αρμονική συνύπαρξη ανάμεσα στην κολοσσιαία πολεμική μηχανή τους και τις ειρηνικές προθέσεις τους» (Πρόεδρος Αϊζενχάουερ 17/1/1961), αλλά αφορά άμεσα και στις ονομαζόμενες μεσαίες δυνάμεις που υφίσταν-

ται τη δοκιμασία μιας παρατεταμένης κρίσης.

Η σύγκριση της μεταπολεμικής οικονομικής ανάπτυξης της Ιαπωνίας κυρίως, αλλά και της Γερμανίας από τη μια πλευρά, και των δύο υπερδυνάμεων και ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών από την άλλη, επιβεβαιώνει την παραπάνω εκτίμηση. Οι χώρες με τη μικρότερη στρατιωτικο-βιομηχανική εμπλοκή αντιμετώπισαν τα λιγότερα προβλήματα στην οικονομική ύφεση.

Οι δυνατότητες της πολιτικής εξουσίας να αποφασίζει συρρικνώνονται τόσο περισσότερο όσο η παραδοσιακή αντίληψη περί εθνικής άμυνας διαχέεται στο δόγμα της συλλογικής ασφάλειας και όσο ο χρόνος κήρυξης των εχθροπραξιών εκτείνεται ανεξέλεγκτα στο παρελθόν και στο μέλλον. «Τις μεγάλες επεμβάσεις, τους πολέμους για την κατάκτηση του διαστήματος στην εποχή του επεκτατισμού των εθνικών και αποικιακών δυνάμεων διαχέεται ο αδιόρατος πόλεμος του χρόνου, της ισχυροποίησης μιας α-εθνικής δύναμης χωρίς πραγματικό πρόσωπο»³. Αυτή η εφεύρεση ενός αβέβαιου χρόνου δεν είναι μια μοιραία συνέπεια της επιστημονικής και τεχνικής προόδου. Προκύπτει από την ουσία της ανάπτυξης της αμυντικής πολιτικής.

Ιδωμένη από αυτή την πλευρά, η σύρραξη στον Περσικό κόλπο αποτέλεσε δευτερευόντως σύγκρουση των συμμαχικών δυνάμεων (εκφραστών του διεθνούς δικαίου) με τον Σαντάμ Χουσεΐν (εκδικητή των δεινών του αραβικού έθνους). Η σύγκρουση αυτή υπήρξε κυρίως σύμπτωμα έκρηξης της ίδιας

α-εθνικής απρόσωπης δύναμης σηματοδοτώντας το τέλος του διπολισμού.

Οι αλλαγές στη Σοβιετική Ένωση της οποίας ο στρατιωτικο-βιομηχανικός προγραμματισμός αποτελούσε παράγοντα αυτής της δύναμης, λειτούργησαν καταλυτικά στην πρόκληση ενός «ατυχήματος» στο εσωτερικό της διεθνούς στρατηγικής. Ας μην ξεχνάμε ότι οι προϋποθέσεις για το «ατύχημα» δημιουργήθηκαν την τελευταία δεκαετία, όταν το Ιράκ προβιβάστηκε σε τέταρτη στρατιωτική δύναμη στον κόσμο με εισαγόμενα όμως αποκλειστικά τεχνολογία. Η δύναμή του δηλ. είναι δυσανάλογη του στρατιωτικο-επιστημονικού του προγραμματισμού.

Ο πόλεμος που ξεκίνησε τη δεύτερη βδομάδα αυτού του χρόνου είναι η ορατή πλευρά ενός άλλου πολέμου. «Ο σχετικός πόλεμος αντικατέστησε τη σχετική ειρήνη που παλιότερα υπήρχε και η πραγματική πολεμική δράση εγγράφεται λιγότερο σε μια έναρξη εχθροπραξιών μεταξύ των κρατών και περισσότερο στη διεθνή ανάπτυξη των μεθόδων καταστροφής, την αυτοματοποίηση των μέσων, που αναγγέλουν την αυτοματοποίηση του τέλους. Όπου η πολεμική μηχανή θα γίνει αίφνης η μηχανή της κήρυξης του πολέμου, η μηχανή της Τελικής Κρίσης που θα δει να εξαφανίζεται και να μας ξεφεύγει, η δυνατότητα έστω, μιας οποιασδήποτε επιλογής μεταξύ πολέμου και ειρήνης»⁴.

Οι δυνατότητες λοιπόν, της πολιτικής εξουσίας να επιλέγει, περιορίζονται από τη μεγάλη διάρκεια του «σχετικού πολέμου», την έκταση δηλαδή του χρόνου. Τι συμβαίνει όμως κατά την οριακή φάση της πολεμικής σύγκρουσης; Τότε έχουμε ένα αντίστροφο φαινόμενο μιας εξαιρετικής επιτάχυνσης του χρόνου. Δεν αναφερόμαστε φυσικά στη συνολική διάρκεια της σύρραξης, αλλά στο χρόνο που λαμβάνει χώρα η επεξεργασία των δεδομένων, οι εντολές και η εκτέλεσή

Η κατάπαυση του πυρός... Τις κινήσεις απέναντι στον εχθρό διαδέχεται η ακινησία μπροστά στην κάμερα.

τους. Η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής, της πληροφορικής και κύρια ο συνδυασμός τους με την τηλεματική επιτρέπουν μια πρωτοφανή ταχύτητα και ακρίβεια στις επιθετικές ή αμυντικές κινήσεις, της πολυεθνικής τουλάχιστον δύναμης. Οι κατασκοπευτικοί δορυφόροι, τα ραντάρ και οι ανά περιοχή στρατιωτικές μονάδες συγκεντρώνουν στοιχεία που τροφοδοτούν ένα κεντρικό σύστημα πληροφοριών και διοίκησης. Αυτό με τη χρήση των υπολογιστών επεξεργάζεται τις πληροφορίες και μεταβιβάζει τις εντολές. Η εξειδίκευση αυτών των εντολών φθάνει μέχρι την καθοδότηση ενός συγκεκριμένου πυραύλου ή του στόχαστρο βομβαρδιστικών αεροπλάνων. «Με τις έρευνες στο χώρο των τηλεπικοινωνιών που αναπτύχθηκαν για την κατάκτηση του διαστήματος, η οθόνη γίνεται παγκόσμιο πεδίο συγκέντρωσης σημμάτων (τηλεματική οθόνη) κι ανοίγεται σε ένα χώρο με τον οποίο ο "θεατής-ηθοποιός" αλληλεπιδρά»⁵.

Ο στρατιωτικο-επιστημονικός προγραμματισμός όμως, κι όχι κάποια τεχνολογική νομοτέλεια μετατρέπει την οθόνη αυτή σε πεδίο δράματος. «Επικεντρώστε όλες τις επιστημονικές πληροφορίες κι εξασφαλίστε πλήρη ετοιμότητα, με τον ίδιο τρόπο που ένα οπλικό σύστημα υποτάσσεται στο ραντάρ που σαρώνει τον ορίζοντα»⁶.

Η παρομοίωση της επιστημονικής πληροφορίας με το οπλικό σύστημα έχει γίνει σε καιρό «σχετικού πολέμου». Στην περίοδο του πλήρους πολέμου απαιτείται η κυριολεξία.

Ο άνθρωπος μόνος μπροστά στην οθόνη, αδύναμος να συμβιβάσει τον πολύ μακρύ χρόνο που διαρκεί ο «σχετικός πόλεμος» και την ασύλληπτη ταχύτητα του πλήρους, απαλλάσσεται αργά-αργά από τα αισθήματά του, ακόμη κι από το αρχέγονο του φόβου.

«Δεν προφθαινουμε να φοβηθούμε, όλα συμβαίνουν σε λίγα δευτερόλεπτα. Το στόχαστρο φωτίζεται μπροστά από το παρμπρίζ, όλα είναι έτοιμα για τη δουλειά του υπολογιστή, η τελευταία λέξη του ανήκει» διηγείται Αργεντινός πιλότος για τον πόλεμο στα νησιά Φώκλαντ. Ανάλογες είναι οι μαρτυρίες των θεατών - ηθοποιών της σύρραξης στον Περσικό.

Τι θα ακολουθήσει;

Οι παρούσες τεχνικές δυνατότητες επιτρέπουν την αντιμετώπιση ενός περάσματος στην επόμενη φάση: «το ομοίωμα χώρου μέσα στο οποίο τοποθετείται ο τηλεθεατής, βγαίνει από την οθόνη και τον περιβάλλει ολοκληρωτικά»⁷.

Η προφητεία που διατυπώνεται στο τελευταίο αυτό απόσπασμα, αποκτά μια άλλη δυναμική αν επισημανθεί ότι:

α) Το ομοίωμα χώρου στο οποίο αρχικά αναφέρεται είναι προϊόν καλλιτεχνικής ανα-

ζήτησης και πνευματικής δημιουργίας (συνθετική εικόνα, ολογραφική αναπαράσταση, νέα εκπαιδευτικά συστήματα) κι όχι στρατιωτικών εφαρμογών, και

β) Στον άνθρωπο αποδίδεται κυριολεκτικά η ιδιότητα του τηλεθεατή —είμαστε «εμείς» εκεί— και όχι του χειριστή οπλικού συστήματος.

Αν, λοιπόν οι ίδιες λέξεις μπορούν να περιγράψουν δυο τόσο διαφορετικές προοπτικές για τον κάτοικο του πλανήτη, την πολιτιστική ανάπτυξη του από τη μία και τη συμβατότητά του με την πολεμική μηχανή από την άλλη, ίσως το πρόβλημα να μην βρίσκεται στις λέξεις. Η περιγραφή είναι κοινή γιατί το φαινόμενο είναι ένα: ομοίωμα χώρου που θα μας περιβάλλει. Μικροπληροφορική, τηλεματική, βιντεοεπικοινωνία, τράπεζες πληροφοριών, βιντεοκείμενο, ηλεκτρονικά παιχνίδια, ηχητικά περιβάλλοντα, τρισδιάστατες εικόνες. Αν αυτό το ομοίωμα χώρου θα ανοίξει μια νέα διάσταση στην πνευματική ανάπτυξη και στην ελευθερία της έκφρασης ή θα στοιχειώνεται από την «πλήρη επέκταση πολεμικών συνθηκών στο σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων» είναι ζητούμενο.

Η απάντηση θα προκύψει από μια σειρά πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, ακόμη και ηθικών επιλογών. Η συμμετοχή του υπεύθυνου πολίτη στη διαμόρφωση αυτών των επιλογών είναι καθήκον του. Ο βαθμός και η αποτελεσματικότητα της παρέμβασής του εξαρτάται από την πληροφόρηση, τη γνώση που τελικά αποκτά για όσα συμβαίνουν γύρω του. Από εδώ ακριβώς ξεκινά η ευθύνη των μέσων μαζικής ενημέρωσης και κύρια της τηλεόρασης που ενσαρκώνει τον πρίγκηπα - ξεναγό της παγκόσμιας σκηνης. Ευθύνη που συνεπάγεται προβληματισμό για το θετικό ή αρνητικό ρόλο της.

Έχει λοιπόν, ιδιαίτερο ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε τη στάση της τηλεόρασης απέναντι στην ενημέρωση πρώτα και τη διαδικασία του πολέμου στη συνέχεια.

Η τηλεοπτική ενημέρωση

Το αρχικό και προφανές πλεονέκτημα της τηλεόρασης σε σχέση με το γραπτό Τύπο και το ραδιόφωνο προκύπτει από την ίδια τη φύση του οπτικοακουστικού μέσου: τη συνύπαρξη λόγου και εικόνας. Οι προοπτικές για πληρότητα και συνέπεια στην πληροφόρηση φαινόταν μόνο θετικές. Τα επιχειρηματικά, όμως, συμφέροντα των καναλιών, ο ανταγωνισμός τους και η δομή του ίδιου του προγράμματος, που στο μεγαλύτερο μέρος του είναι ψυχαγωγικό, διαμόρφωσαν δύο καθοριστικά χαρακτηριστικά στη μορφή των τηλεοπτικών ειδήσεων:

α) Τη χρήση μιας αυταρχικής, εξουσια-

στικής γλώσσας κατά τη μετάδοση των ειδήσεων.

Για να γίνει σαφής η διαφοροποίηση από το ψυχαγωγικό μέρος του προγράμματος και να αναδειχθεί η βαρύτητα των μεταδιδόμενων πληροφοριών, επιβάλλεται σοβαρός τόνος. Άλλωστε αυτή ήταν η γλώσσα που γνωρίσαμε στα μαθητικά θρανία, η γλώσσα αυτών που γνωρίζουν και δουλειά τους είναι να περάσουν τη γνώση σε μας.

«Μας διαβεβαιώνουν επανειλημμένα ότι η πληροφορία που δεχόμαστε είναι «αμερόληπτη» και «ακριβής». Κι έτσι, η έννοια της «αμεροληψίας» συνδυάζεται με ένα ειδικό τόνο. Τον τόνο της αυθεντίας. Όταν μας κάνουν να παρατηρούμε τον κόσμο μέσα από έγκυρα μάτια, μας ενθαρρύνουν να πιστεύουμε αβασάνιστα ότι βλέπουμε μια εικόνα αντικειμενικής πραγματικότητας, που ταυτίζεται με την "επίσημη πραγματικότητα" της εξουσίας»⁸.

«Οι τηλεοπτικές ειδήσεις είναι ειδήσεις χωρίς στοιχεία αμφισβήτησης, αμφιβολίας ή αβεβαιότητας. Είναι ή εμφανίζονται σαν αυθεντικές ειδήσεις»⁹.

β) Τη συνεχή και γρήγορη εναλλαγή των θεμάτων που γίνονται επίκαιρα για λίγο για να χαθούν μετά, με βασικό κριτήριο επιλογής όχι πάντα το ειδικό τους βάρος, αλλά συχνά την καταλληλότητά τους να προβληθούν σαν «νέα» και «αποκλειστικά» θέματα. Στόχος, η συγκράτηση του ενδιαφέροντος του κοινού που αντιμετωπίζεται σαν ακόρεστος καταναλωτής πληροφοριών. Έγκυρες έρευνες που έχουν γίνει σε άλλες χώρες περιγράφουν «ένα κοινό με περιορισμένη μνήμη σχετικά με τις ειδήσεις του τελευταίου μήνα και περιοδικά ευάλωτη στις σημερινές. Όταν οι τηλεοπτικές ειδήσεις εστιάζουν σε ένα πρόβλημα, οι προτεραιότητες του κοινού μεταβάλλονται και ξαναμεταβάλλονται καθώς οι τηλεοπτικές ειδήσεις κινούνται σε κάτι νέο»¹⁰.

Η μορφή αυτών των ειδήσεων, παρά τα αρνητικά της χαρακτηριστικά, ή σωστότερα εξαιτίας αυτών, έδωσε στην τηλεοπτική ενημέρωση μια πρωτοφανή δυναμική που οδήγησε στην προοδευτική απομάκρυνσή της από την πολιτική εξουσία. Η απόσταση αυτή δημιούργησε τις προϋποθέσεις για να εξελιχθεί η ίδια η τηλεόραση σε μια ιδιόμορφη εξουσία. «Η τηλεόραση έγινε μια αντι-εξουσία από τη στιγμή που, σε διαφοροποίηση από τον γραπτό Τύπο, ο οποίος αρκείται συνήθως να αναπαράγει και να σχολιάζει τα γεγονότα, αυτή υποστηρίζει ότι τα δημιουργεί, τα προκαλεί. Παλιότερα, μόνο ο πολιτικός ή ο στρατιωτικός δημιουργούσαν το γεγονός, από τώρα κι ύστερα το δημιουργεί επίσης και ο δημοσιογράφος της τηλεόρασης»¹¹.

Απομάκρυνση όμως από την πολιτική εξουσία δεν σημαίνει αυτόματα και πλήρη α-

πεξάρτηση από αυτήν. Το ερώτημα λοιπόν είναι με ποιους όρους η τηλεόραση περιγράφει τα γεγονότα και ποιον ρόλο καλούνται να διαδραματίσουν οι άνθρωποι της. Αυτό που φαίνεται σίγουρο είναι πως το παράξενο συμπέρασμα του Β. Χάιζενμπεργκ, για μια πραγματικότητα που μεταβάλλεται εξαρτώμενη από τον τρόπο με τον οποίο την παρατηρούμε, βρίσκει την επαλήθευσή του και σε άλλους κόσμους, μακριά από την μικροκλίμακα της ύλης.

Ο πόλεμος στην τηλεόραση

Ο πόλεμος του Βιετνάμ είναι ο πρώτος που παρουσιάζεται στις τηλεοπτικές οθόνες. Οι τεχνικές όμως δυνατότητες της εποχής και ο σχετικά μικρός αριθμός δεκτών στην παγκόσμια αγορά περιόρισαν την τηλεόραση σε ένα ρόλο ισότιμο με του εντύπου.

Τις δυο τελευταίες δεκαετίες η ανάπτυξη της απευθείας επικοινωνίας, της δορυφορικής και του συνδυασμού τους, επιτάχυνε τη διαδικασία καταγραφής, επεξεργασίας και μετάδοσης των πληροφοριών από τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Η ελαχιστοποίηση της απόστασης όμως, ανάμεσα στο γεγονός και την πληροφορία έδωσε ένα πλεονέκτημα κι ένα μειονέκτημα στην τηλεόραση έναντι του γραπτού τύπου. Το πλεονέκτημα είναι μια σημαντική χρονική πρωτοπορία που αυτόματα καθιστά τις ειδήσεις του ανταγωνιστή «χθεςινές». Το μειονέκτημα βρίσκεται στη δυσκολία να ελεγχθούν, να επαληθευθούν και να σχολιασθούν πληροφορίες που μεταδίδονται απευθείας ή σε εξαιρετικά σύντομο χρόνο.

Η παρουσίαση από την τηλεόραση της σύγκρουσης διαδηλωτών και στρατού στην πλατεία Τιεν-αν-Μεν του Πεκίνου συνέβαλε θετικά στην πληροφόρηση της διεθνούς κοινής γνώμης και έπληξε την κατευθυνόμενη και καθυστερημένη ενημέρωση που ασκείται από την κινεζική εξουσία.

Η κάλυψη όμως, των γεγονότων της Ρουμανίας και της αλλαγής του καθεστώτος, αποτέλεσε την πρώτη μεγάλης κλίμακας εξαπάτηση με θύμα και πρωταγωνιστή την τηλεόραση. Το ίδιο ισχύει και για τα υπτόλοιπα μέσα, μόνο που συμμετέχοντας σε δεύτερους ρόλους έδειξαν λιγότερο την ανεπάρχειά τους. Μεγάλα τηλεοπτικά κανάλια αναμετέδιδαν και συχνά απευθείας την εικόνα της ρουμανικής τηλεόρασης και πληροφορούσαν εκατομμύρια τηλεθεατές για «χιλιάδες νεκρούς στην Τιμισοάρα» και «λαϊκή εξέγερση». Σκηνοθετημένες «μάχες» και «διαδηλώσεις» μπήκαν στην υπηρεσία της μεταμφίεσης του πραξικοπήματος σε επανάσταση. Αρκετές βδομάδες αργότερα, έγινε γνωστή η αλήθεια ή τουλάχιστον μεγάλο μέρος της¹².

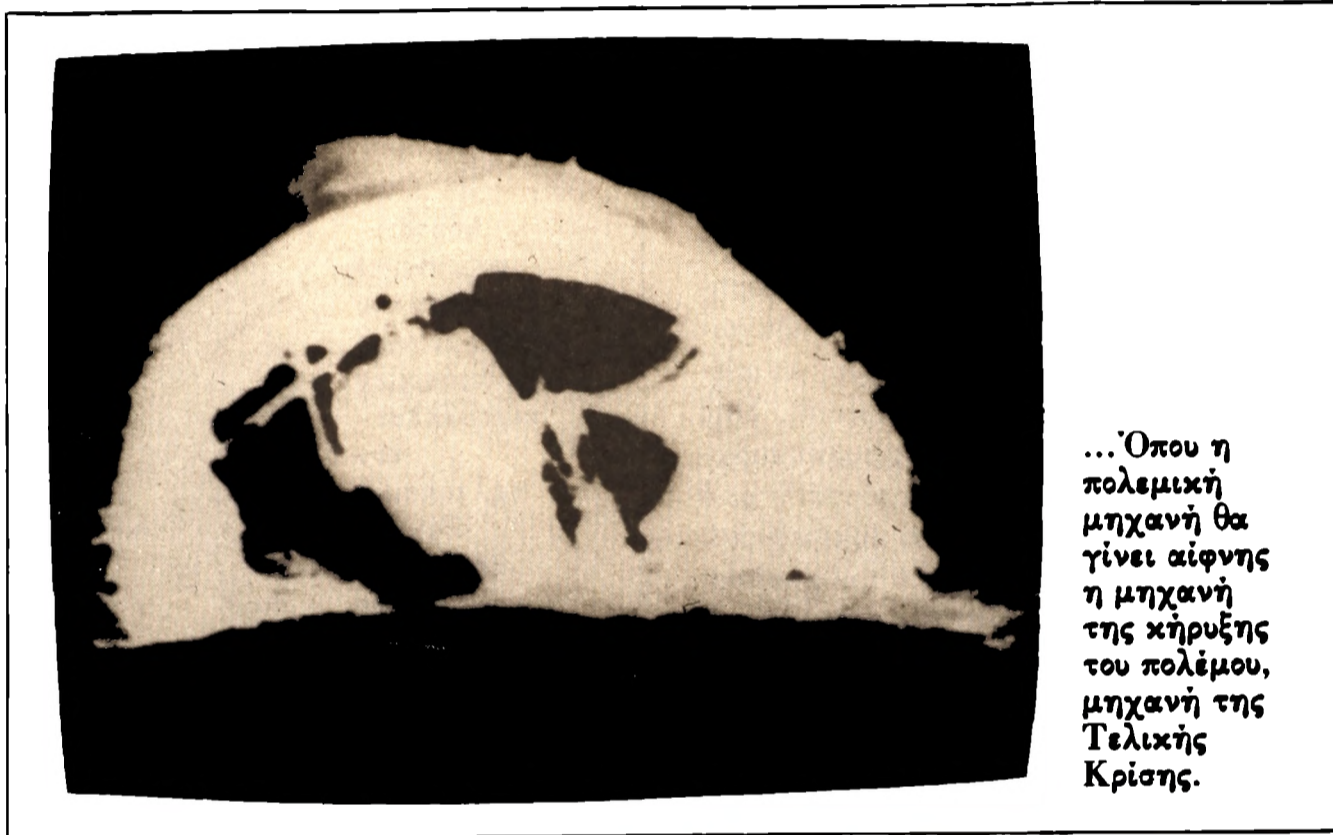
Η αυτοκριτική των ανθρώπων της τηλεό-

ρασης εντοπίσθηκε στην αδυναμία τους να ελέγχουν τη συνεχή ροή ειδήσεων από την Ρουμανία και να αξιολογούν ένα οπτικό υλικό που συχνά έβλεπαν για πρώτη φορά την ώρα της μετάδοσής του. Εκτός από τον παράγοντα του χρόνου, την ιεράρχηση μεταξύ «αποκλειστικής ειδήσεως» και «ακριβούς πληροφορίας» νόθευσε και η δεδομένη απέχθεια προς το καθεστώς Τσαουσέσκου. Η εκδοχή μιας λαϊκής εξουσίας που αντικαθιστά την τυραννία είναι πιο ελκυστική από την πραγματικότητα ενός πραξικοπήματος.

Η αρνητική εμπειρία της τηλεοπτικής ενημέρωσης για τα γεγονότα αυτά αποτέλεσε αντικείμενο περιορισμένου προβληματι-

φόρων, το τεχνολογικό επίπεδο του πολεμικού υλικού που αγοράζει μια χώρα είναι πληροφορίες που δεν αφορούν την τηλεόραση, δεν αποτελούν «ειδήσεις» γι' αυτήν. Ο πόλεμος συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της από τη στιγμή που παίρνει τη δραματική και θεαματική μορφή της σύγκρουσης.

Μια πρώτη λοιπόν διαπίστωση είναι πως η τηλεόραση φωτίζοντας την κορυφή μόνο του παγόβουνου δεν αποκαλύπτει ουσιαστικά το μέγεθός του. Εξετάζοντας όμως, την παρουσίαση της ίδιας της πολεμικής σύρραξης από τα δελτία ειδήσεων μπορούμε να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα για την ευρύτατη διάσταση του πολέμου.

... Όπου η πολεμική μηχανή θα γίνει αίφνης η μηχανή της κήρυξης του πολέμου, μηχανή της Τελικής Κρίσης.

σμού στο εξωτερικό και ανύπαρκτου στη χώρα μας. Η τηλεόραση ήθελε τη γρήγορη αποκατάσταση του κύρους της. Ο γραπτός Τύπος ανταγωνιζόμενος τον ηλεκτρονικό παρουσίασε τα ίδια συμπτώματα και στερήθηκε κριτικής επιχειρηματολογίας. Στο κοινό έτσι, έμεινε η πρώτη εντύπωση της άμεσης, ζωντανής παρουσίασης της «Ιστορίας την ώρα που γράφεται».

Αναφερόμενοι στη στάση της τηλεόρασης απέναντι στη διαδικασία του πολέμου υπενθυμίζουμε την διαπίστωση που πιο πάνω κάναμε για το «σχετικό πόλεμο» που συνίσταται στην «πλήρη επέκταση πολεμικών συνθηκών στο σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων». Η πολεμική σύρραξη αποτελεί μια μόνο φάση της μακρόχρονης αυτής διαδικασίας.

Τα κριτήρια επιλογής και η συνεχής μεταβολή της σύνθεσης των τηλεοπτικών ειδήσεων καθιστά αδύνατη την παρουσίαση του «σχετικού πολέμου». Ένα φαινόμενο σύνθετο και χρονικά εκτεινόμενο είναι δύσκολο αντικείμενο για την τηλεόραση. Το ποσοστό δανειοδότησης των πολεμικών βιομηχανιών από τις τράπεζες, ο αριθμός και οι δυνατότητες των κατασκοπευτικών δορυ-

Η σύγκρουση στον Περσικό

Υπήρξαν τρεις βασικές ιδιαιτερότητες στην τηλεοπτική κάλυψη του πολέμου στον Περσικό κόλπο.

1. Για Πρώτη φορά όλος ο κόσμος έβλεπε τις ίδιες εικόνες.

«Έχουμε να κάνουμε πια όχι με τη συνύπαρξη εθνικών παραγωγών, αλλά με κάτι σαν ένα υπερεθνικό σύστημα παραγωγής εικόνων»¹³. Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων πολέμων κάθε πλευρά έλεγχε την παραγωγή και τη διανομή των δικών της εικόνων. Σε αυτόν τον πόλεμο είτε πρόκειται για εικόνες της μιας πλευράς, είτε της άλλης, όλα τα κανάλια τις μεταδίδουν, ακόμη κι αν κάνουν κάποια επιλογή. Η πλήρης ομογενοποίηση των πληροφοριών θα μπορούσε να θεωρηθεί θετική σαν προϊόν σύγκλισης όλων των περιγραφών που αφορούν στην ίδια πραγματικότητα. Δεν πρόκειται όμως γι' αυτό, μιας και δυο άλλες αρνητικές συνθήκες εξηγούν την ομογενοποίηση αυτή σαφέστερα:

α) Τα εμπόδια που ορθώνονταν στην επί τόπου συλλογή πληροφοριών και καταγραφή των γεγονότων, επέτρεπαν σχετική ελευθερία κινήσεων σε λίγα μόνο, και μεγάλης ισχύος, τηλεοπτικά κανάλια. Από τους 360 δημοσιογράφους που βρίσκονταν στο Νταχράν της Σαουδικής Αραβίας τη δεύτερη βδομάδα του πολέμου, τριάντα μόνο πήραν άδεια από τους στρατιωτικούς να προωθηθούν στο μέτωπο: είκοσιεννέα Αμερικανοί και Άγγλοι και ένας Ιάπωνας¹⁴. Ως προς το εσωτερικό του Ιράκ είναι γνωστή η αποκλειστικότητα του CNN να μεταδίδει από τη Βαγδάτη.

β) Οι διαφορετικές εκδοχές των γεγονότων που προέρχονταν από ειδικούς απεσταλμένους μικρών καναλιών συνθλιβόνταν από την ταχύτητα με την οποία τα ισχυρά συγκροτήματα επέβαλλαν τη δική τους εικόνα.

Κατά τις πρώτες μέρες του πολέμου οι δυο αυτές συνθήκες οδήγησαν σε μια πλήρη εξάρτηση των εθνικών δικτύων πληροφόρησης από το «υπερεθνικό σύστημα παραγωγής εικόνων», ακόμη και σε χώρες με ανεπτυγμένη δημοσιογραφική παράδοση. Στις βδομάδες που ακολούθησαν ορισμένα ευρωπαϊκά κανάλια πήραν μια απόσταση από τους δυτικούς συντελεστές του «υπερεθνικού συστήματος» όχι όμως κι από τον ανατολικό. Λιγότερο CNN, πάντα όμως ιρακινή τηλεόραση. Η πρώτη αυτή ιδιαιτερότητα αποτελεί αρνητικό παράγοντα στην ενημέρωση, λόγω του μονοπωλιακού χαρακτήρα ενός τέτοιου συστήματος παραγωγής εικόνων. Ο ισχυρισμός ότι παρουσίαζε τις απόψεις και των δυο πλευρών, καθόλου δεν νομιμοποιούσε την ανάδειξη του σε αποκλειστική πηγή πληροφοριών για τη διεθνή κοινή γνώμη.

2. Ζωντανή απ' ευθείας μετάδοση πολεμικών πράξεων

Δύο είναι οι κύριες τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν για την κάλυψη αυτού του πολέμου:

α) Πλήρης οπτικοακουστική επικοινωνία.

Η τεχνική αυτή χρησιμοποιήθηκε από το CNN για τη μετάδοση των πυραυλικών επιθέσεων του Ιράκ εναντίον ισραηλινών και σαουδαραβικών στόχων. Το καινούριο βρίσκεται τόσο στη ζωντανή παρουσίαση του πολεμικού γεγονότος, όσο και στην επικοινωνία μεταξύ δημοσιογράφου βάσης και απεσταλμένου. Η ζωντανή σύνδεση υποβάλλει στο θεατή την εντύπωση του άμεσα πληροφορημένου για το δράμα που εξελίσσεται.

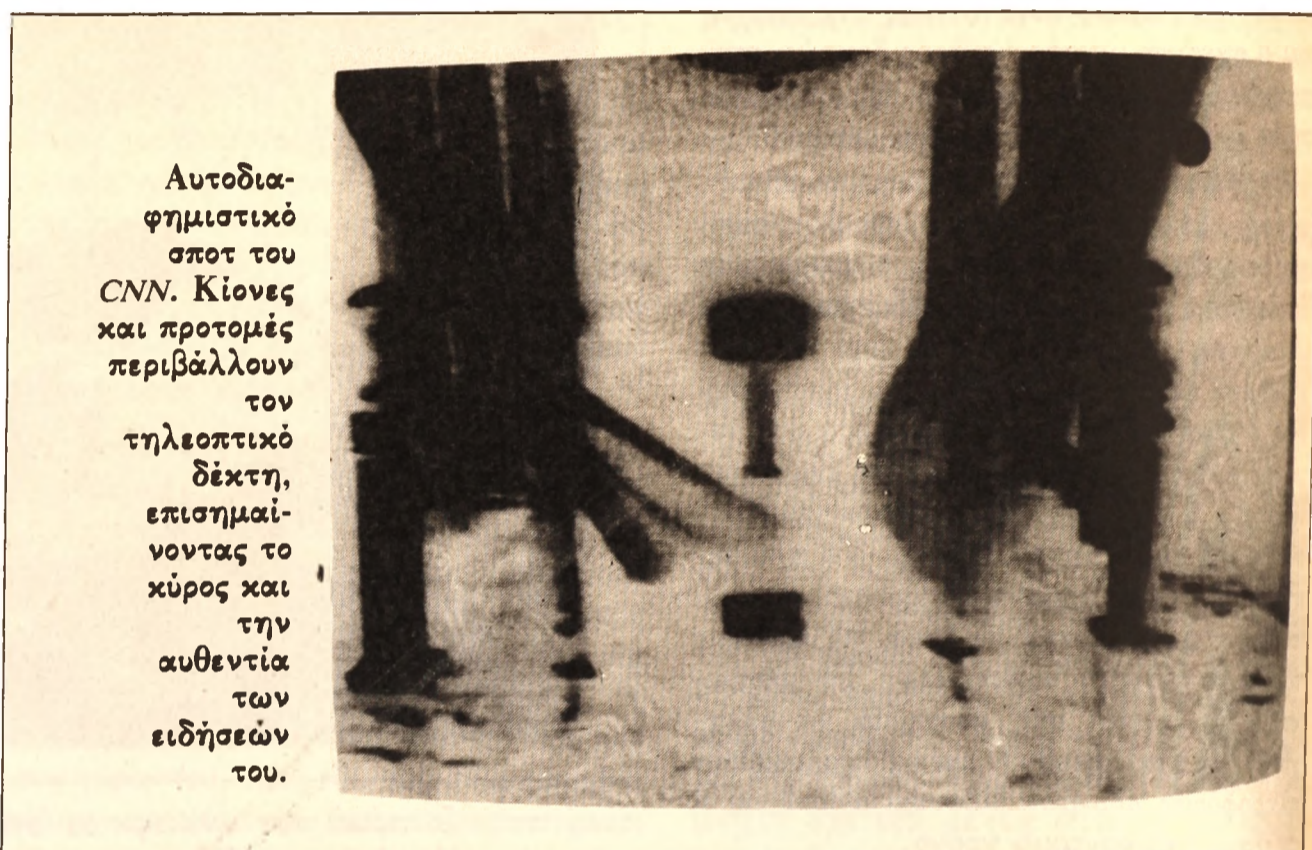
Από το ίδιο το γεγονός όμως, θα δει μόνο την αναχαιτίση ή μη του πυραύλου. Για όσα

προηγήθηκαν, τα πρόσωπα, τα λόγια, τα αισθήματα των στρατιωτών που τον εκτόξευσαν, δεν θα μάθει τίποτε και από όσα θα ακολουθήσουν ίσως δει ελάχιστα, αλλά πολύ αργότερα. Έτσι, η ανθρώπινη διάσταση περιορίζεται στο διάλογο των δύο δημοσιογράφων. Ο τηλεθεατής ταυτίζεται με το δημοσιογράφο που βρίσκεται ασφαλής στο σταθμό κι ο οποίος ρωτά ή ακόμη συμβουλεύει το συνάδελφό του, που αν και θεωρητικά ουδέτερος συμμερίζεται τους κινδύνους της χώρας στην οποία φιλοξενείται. «Μας δείχνουν τους δημοσιογράφους κατά τη διάρκεια της κάλυψης του γεγονότος, σα να μας έδειχναν το ίδιο το γεγονός»¹⁵. Η τηλεόραση αδυνατώντας να αναλύσει και να

φουν με φωτογραφίες, χάρτες, ηλεκτρονικά γραφιστικά και μαγνητοσκοπημένο τηλεοπτικό οπτικό υλικό, ανάλογα με τη φαντασία και τις οικονομικές δυνατότητές τους.

Η δυναμική της τεχνικής αυτής υπολείπεται προφανώς της οπτικοακουστικής επικοινωνίας και μεταφέρει βαρύ φορτίο στις πλάτες του δημοσιογράφου της βάσης. Ο τελευταίος αν κάνει το λάθος να προσθέσει στην ειλικρινή ενδεχομένως αγωνία του εκείνη του αόρατου συναδέλφου του, κινδυνεύει να οδηγήσει την όλη κατάσταση στη γελοιοποίηση.

Εδώ πρέπει να επιστημόνουμε ότι η τεχνική της ζωντανής μετάδοσης θέτει από μόνη της τα όριά της. Ένα τηλεοπτικό συνεργείο

Αυτοδιαφημιστικό σποτ του CNN. Κίονες και προτομές περιβάλλουν τον τηλεοπτικό δέκτη, επιστημαίνοντας το κύρος και την αυθεντία των ειδήσεών του.

σχολιάσει απευθύνεται στο θυμικό του θεατή. Παρουσιάζει το θέαμα ενός τουλάχιστον ανθρώπου που η ίδια εκθέτει στον κίνδυνο του πολέμου. Αυτό, πέρα από τις σκηνοθετικές προθέσεις, αποτελεί γεγονός και κάτι παραπάνω. Αληθινή πληροφορία τόσο για την τηλεόραση, όσο και για τον πόλεμο.

Η συνεχής τέλος ροή των ειδήσεων, η ταχύτητα της μετάδοσης με τη ζωντανή σύνδεση και οι ταχύτητες που αναπτύσσουν τα νέα όπλα επιβάλλουν μια βίαιη επιτάχυνση στη διαδικασία της αντίληψης του θεατή. Η αρνητική συνέπεια αυτού του γεγονότος γίνεται φανερή αν κάποιος που κατέγραφε σε βιντεοταινίες εικόνες του πολέμου τις ξαναδει σε αργή κίνηση. Θα δει ίσως ένα διαφορετικό πόλεμο.

β) Ηχητική μόνον επικοινωνία.

Η τεχνική αυτή χρησιμοποιήθηκε από το CNN όταν δεν του επιτράπηκε η μετάδοση εικόνας, από μεγάλο αριθμό ευρωπαϊκών δικτύων και από όλα τα ελληνικά κανάλια που είχαν ειδικούς απεσταλμένους. Θυμίζει ραδιοφωνική μετάδοση και την απουσία της ζωντανής εικόνας προσπάθησαν να καλύ-

που επικοινωνεί μέσω δορυφόρου με τη βάση του, αν μεταδώσει τις ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες του και συνδεθεί με έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή του στρατιωτικού κέντρου επιχειρήσεων μετατρέπεται σε συμβατό μέρος ενός οπλικού συστήματος. Υπάρχουν προγράμματα που μπορούν να κατευθύνουν και να διορθώσουν τη στόχευση εχθρικών στόχων με βάση την εικόνα που ζωντανά μεταδίδεται. Η έννοια λοιπόν της λογοκρισίας αποκτά ένα διαφορετικό περιεχόμενο και η αυστηρή ή όχι άσκησή της, εξαρτάται από το τεχνολογικό επίπεδο του αντιπάλου.

3. Η τηλεόραση προέκταση της πολεμικής μηχανής

Η ιδιαιτερότητα αυτή προκύπτει άμεσα απ' όσα μόλις πριν αναφέραμε και έμμεσα από τη δυνατότητά της να διαμορφώνει μέσα από τα δελτία ειδήσεων τις προτεραιότητες της κοινής γνώμης. Κι αν την τεχνική συμβατότητα της τηλεοπτικής κάμερας με

το πολεμικό όπλο την αντιμετωπίζει η στρατιωτική εξουσία, τη σύνθεση των δελτίων ειδήσεων την χρεώνονται οι άνθρωποι της τηλεόρασης.

Από την αρχή ήδη της κρίσης στον Περσικό με την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, τα κριτήρια σχετικά με την ενημέρωση τέθηκαν σε αμφισβήτηση. «Η παραγωγή εικόνων και ο ανταγωνισμός μεταξύ των καναλιών γίνονται η κινητήρια δύναμη της πληροφόρησης κι όχι το ενδιαφέρον για την πληροφόρηση αυτό καθ' αυτό»¹⁶. Η αναμετάδοση συχνά απ' ευθείας, των διαγγελλμάτων και των συνεντεύξεων του Σαντάμ Χουσεϊν κύρια από το CNN, αλλά και από άλλα αμερικανικά και ευρωπαϊκά κανάλια (CBS, TFI) από μερικούς θεωρείται μεγάλη δημοσιογραφική επιτυχία κι από άλλους ανοιχτή συμβολή στην ιρακινή προπαγάνδα. Ο Στήβ Χέϊγουορθ, διευθυντής δημοσίων σχέσεων του CNN, αναφερόμενος στην παρουσίαση του Ιρακινού προέδρου εν μέσω των βρετανών ομήρων, μίλησε για «κατάτληξη» των αρμοδίων του καναλιού. «Ήσαν πολύ αργά για να παρέμβουμε» αναγνώρισε, «αλλά για μας ήταν είδηση, προπαγάνδα αναμφίβολα, αλλά απόλυτα ειδητή»¹⁷.

Οι εμφανίσεις όμως των ομήρων, πόσο αποτελούσαν ειδήσεις και πόσο μέρος ενός σχεδίου ψυχολογικού πολέμου; «Οι εικόνες της αβεβαιότητας, της απελπισίας τους, θάνοντας σε εκατομμύρια σπίτια στη Γλασκώβη, το Σικάγο ή τη Μασσαλία είναι οι πιπλέον αποδείξεις της νίκης του Σαντάμ Χουσεϊν, μια κι αυτός ο παράξενος πόλεμος είναι πρώτα και κύρια ένας τηλεοπτικός πόλεμος»¹⁸.

Την έναρξη της επίθεσης των συμμαχιών δυνάμεων ακολούθησε η κατευθυνόμενη παραπληροφόρηση, με βασικές πηγές αυτή τη φορά το στρατηγείο στη Σαουδική Αραβία και το Πεντάγωνο. Τα κανάλια ανταγωνιζόταν για την ταχύτερη μετάδοση στρατιωτικών ανακοινωθέντων, που την αξιοπιστία τους δύσκολα μπορούσαν να εξακριβώσουν. Για τον Πωλ Αμάρ, πολιτικό σχολιαστή του γαλλικού FR3 υπάρχουν δυο σχολές: «αυτή που συνίσταται στο να βγάξει την εικόνα ακατέργαστη, χωρίς σχόλιο, όπως κάνει το CNN, κι εκείνη που έμαθα στη σχολή δημοσιογραφίας και αναφέρεται στην ανάλυση της πληροφορίας, την επαλήθευση κι την ανασύνθεσή της μέσα στο γενικότερο πλαίσιο»¹⁹.

Τα ελληνικά τηλεοπτικά κανάλια ζώντας τον «ορρό» του υπερεθνικού συστήματος παραγωγής εικόνων, ακολούθησαν αναγκαστικά και την επιλογή του, που ήταν αυτή της πρώτης σχολής. Ο προβληματισμός έπαιξε που αναπτύχθηκε τόσο στον επαγγελματικό χώρο, όσο και στο κοινό, πήρε τη στερεοτυπική μορφή μιας πόλωσης σε δυο διαφορετικές επιπέδα:

α) Κατά ή υπέρ της τηλεοπτικής μετάδοσης του πολέμου.

Οι επικριτές κάνουν αναφορά στη δεδομένη φρίκη του πολέμου και το γενικό παραλογισμό του. Επισείουν δε την απειλή μιας έρπουσας εξοικείωσης του πολίτη με τον πόλεμο. Η στάση αυτή υπαινίσσεται ότι η θέαση του πολέμου τον εξαγνίζει και ότι η γνώση απλά της ύπαρξής του αρκεί για να τον αποτρέψει. Αγνοεί όμως ότι, αν οι συνέπειες του πολέμου παραμένουν η καταστροφή και ο θάνατος, οι διαδικασίες που παράγουν τις συγκρούσεις και η μορφή που παίρνουν, αλλάζουν. Απαραίτητη, λοιπόν, προϋπόθεση για την παρέμβαση του πολίτη είναι η γνώση αυτών των αλλαγών. Στον άλλο πόλο, οι υπέρμαχοι της τηλεοπτικής μετάδοσης μαγεμένοι από τη συνεχή ροή ζωντανών ειδήσεων, ελάχιστα αποστασιοποιήθηκαν από αυτήν. Κριτήριο για την αποδοχή ή την απόρριψη των πληροφοριών δεν αποτέλεσε ο προβληματισμός για την αξιοπιστία τους, αλλά η συμφωνία ή διαφωνία με την πολιτική τους απόχρωση. Ο δέκτης έτσι της ενημέρωσης δεν διευρύνει την γνώση του, αλλά επιβεβαιώνει απλά τις ήδη διαμορφωμένες απόψεις του.

β) Σχόλιο ή εικόνα.

Η δεύτερη αυτή πόλωση αποτελεί απόρροια της πρώτης. Εκφράζεται η άποψη ότι η εικόνα από μόνη της δεν έχει νόημα, δεν είναι φορέας πληροφορίας. Αποτελεί πρόσφορο πεδίο για πρόκληση εντυπώσεων και σύγχυσης. Το σχόλιο απεναντίας αναλύει, εξηγεί και άρα ενημερώνει. Η άποψη αυτή περιέχει στοιχεία μόνον αληθείας. Η εικόνα ενός κατεστραμμένου κτιρίου πληροφορεί πράγματι ελάχιστα. Η χρήση του (νοσοκομείο, πολεμικό εργοστάσιο) και η αιτία της καταστροφής του (σεισμός, βομβαρδισμός) θα προσδώσουν καθοριστικό νόημα στην πληροφορία, και γι' αυτό απαιτείται το σχόλιο. Αυτό όμως ισχύει για τον γραπτό Τύπο που δημοσιεύει μεμονωμένες φωτογραφικές εικόνες.

Η τηλεοπτική εικόνα, στη συμβατική τουλάχιστον μορφή που παρουσιάζεται στα δελτία ειδήσεων αποτελεί σύνολο επί μέρους εικόνων. Ο θεατής «αναγνωρίζει» σε πρώτη φάση τις εικόνες που περιέχουν γνωστά σε αυτόν στοιχεία που σηματοδοτούν ισχυρότερα. Στη συνέχεια συσχετίζει αυτές τις εικόνες με εκείνες που αντιλαμβάνεται ασθενέστερα και αποκαθιστά τελικά τη νοηματική συνέχεια των δρώμενων. Η όλη διαδικασία γίνεται ασυνείδητα και με μεγάλη ταχύτητα.

Είναι εύλογο ότι ο προφορικός ή γραπτός λόγος διευκολύνουν την κατανόηση των εικονιζομένων. Αλλά, είναι εξίσου βέβαιο, ότι η αξιοπιστία της εικόνας δεν μπορεί και δεν πρέπει να εδράζεται στο λόγο, που χειραγωγείται και διαστρέφεται ευκολότερα από

την ίδια την εικόνα. Η αποδεικτική ικανότητα της εικόνας είναι αμφισβητήσιμη, η επαλήθευση ή η διάφευσή της όμως, πρέπει να προκύπτει από την παράθεση και τη σύγκριση άλλων εικόνων. Όταν τα δελτία ειδήσεων παρουσίαζαν το πρόσωπο ενός μελιχίου Σαντάμ να συνεντευξιάζεται στο όνομα της υπεράσπισης των δικαιών του αραβικού έθνους, έπρεπε ταυτόχρονα να δείχνουν και την άλλη εικόνα. Αν δεν την είχαν, έπρεπε να τη βρουν. Η μετάδοση εικόνων από την εισβολή στο Κουβέιτ θα απάλλαζε την πληροφορία από τη μονομέρεια της προπαγάνδας. «Διαφοροποιούμενη από το γραπτό Τύπο, η τηλεόραση δεν είναι πραγματικά αντικειμενική παρά μόνο όταν αντιπαράθετεί στις εικόνες άλλες εικόνες. Δεν αρκεί να λέγεται ότι έγιναν βαναυσότητες»²⁰. Αυτή η αντίληψη για την ενημέρωση, ακυρώνει την πόλωση «σχόλιο ή εικόνα» και επιδιώκει το σχόλιο μέσα από τη σύγκριση των διαφορετικών εικόνων.

Ασκήθηκε κριτική στην παρουσίαση από την τηλεόραση στρατιωτικού οπτικού υλικού, που κατέγραφε τη λειτουργία των ηλεκτρονικών συστημάτων στόχευσης των βομβαρδιστικών αεροσκαφών. Θεωρήθηκε από ορισμένους, αποστειρωμένη και τεχνοκρατική προβολή του πολέμου που τον εξομοιώνει με τα παιδικά ηλεκτρονικά παιχνίδια. Οι ίδιοι απαιτούσαν την παρουσίαση εικόνων καταστροφής και νεκρών από τη Βαγδάτη. Η υψηλή τεχνολογία όμως, που χρησιμοποιείται, το τρεμόσβημα του στόχου πάνω στην ηλεκτρονική οθόνη - στόχαστρο, πληροφορούν για τη νέα χωρική και ψυχολογική απόσταση του στρατιώτη από την πραγματικότητα και τις διαφορετικές πλευρές αυτής της σύγκρουσης. Οι εικόνες καταστροφής από τη Βαγδάτη ήταν αναγκαίες όχι για να αποδείξουν ότι αυτός ο πόλεμος είναι ίδιος με τους προηγούμενους, αλλά για να αμφισβητηθεί ο ισχυρισμός ότι η ακρίβεια των νέων όπλων ισοδυναμεί με αναίμακτο πόλεμο.

Το τηλεοπτικό λοιπόν σχόλιο είναι αναγκαίο και πρέπει να στηρίζεται στην παρουσίαση των διαφορετικών εκδοχών μέσα από διαφορετικές εικόνες, που παρατίθενται με τη μικρότερη χρονική απόσταση η μία από την άλλη. Η ενημέρωση αυτού του τύπου είναι ασυμβίβαστη με τα δεδομένα χαρακτηριστικά αυθεντίας και βεβαιότητας με τα οποία περιβάλλονται τα δελτία ειδήσεων και η κατάκτηση της διαφορετικής ποιότητας είναι ευθύνη των ανθρώπων της τηλεόρασης.

Η πληροφορία

Ο πόλεμος ήταν για άλλη μια φορά εδώ. Η τηλεόραση επιχειρήσε όπως πάντα να περιγράψει και να εξηγήσει. Ο πολίτης έχει από καιρό αποκτήσει μια γνώση και για το «γεγονός» και για το «μέσο».

Η γνώση όμως αυτή πρέπει να εξελιχθεί και να συμπεριλάβει τη σχέση που σήμερα διαμορφώνεται ανάμεσα στην πραγματικότητα και τις μεθόδους με τις οποίες την αντιλαμβανόμαστε. Ανάμεσα σε αυτό που ονομάσαμε «α-εθνική χωρίς πρόσωπο δύναμη που επεκτείνει τον πόλεμο στο σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων» και στο «υπερεθνικό σύστημα παραγωγής εικόνων» υπάρχουν σημαντικές αναλογίες που πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο πάρα πέρα ανάλυσης. Η μείωση της ανθρώπινης παρέμβασης και η «αυτοματοποίηση» εμφανίζονται τόσο στις μεθόδους καταστροφής, όσο και στην τηλεοπτική μετάδοση.

«Αλλά η πληροφορία μέσα σε όλα αυτά; Ησυχάστε, δεν πρόκειται πια για ιδέα φορτισμένη με νόημα, αλλά για τη μείωση της αβεβαιότητας»²¹.

...Πρώτη μέρα του πολέμου, κάπου στην έρημο, στα σύνορα με το Κουβέιτ. Οι στρατιώτες μιας προωθημένης γαλλικής μονάδας ανακαλύπτουν ότι ο πόλεμος άρχισε χωρίς αυτούς. Γκρο-πλαν στο πρόσωπο του στρατιώτη που εξηγεί:

— Το έμαθα σήμερα το πρωί, στις έξι από

το *Radio France Internationale*.

— Αυτό θα πει ότι δεν ειδοποιηθήκατε από τους ανωτέρους σας; ρωτά ο δημοσιογράφος Ντομινίκ Ντερτά.

— Όχι! δεν είχαμε μήνυμα από τους ανωτέρους.

— Κι αυτό πως σας φάνηκε;

Ο στρατιώτης σωπαίνει, σφίγγει τα χείλη, στρέφει το κεφάλι...

Η παραπάνω καταγραφή έχει νόημα, αποτελεί πληροφορία. Και για τον πόλεμο και για τις δυνατότητες του οπτικοακουστικού μέσου.

Αν η εικόνα της τηλεόρασης αναπαράγει απλά πολιτικο-οικονομικούς συσχετισμούς, ας μάθουμε τουλάχιστον να τη διαβάζουμε σωστά. Αν όμως, η κοινωνική διάσταση της πληροφόρησης συνίσταται στη γνωσιολογική μεταβολή που επιφέρει, τότε οι άνθρωποι της τηλεόρασης έχουν μακρύ δρόμο να διανύσουν.

(Το κείμενο αυτό αφιερώνεται στο Γάλλο στρατιώτη και το συνεργείο της *Antenne 2* που τον παρουσίασε). □

1. «Φυσική και φιλοσοφία» εκδ. Διογένης, Αθήνα 1971, σ. 70

2. Paul Virilio, "La stratégie de la tension", TRAVERSES no 25, CGP/CCI, Παρίσι 1982, σ. 33

3. Paul Virilio, "La stratégie...", σ. 24

4. Paul Virilio, "Exposer l'accident", TRAVERSES no 26, CGP/CCI, Παρίσι 1982, σ. 39

5. Alain Lelu, "Au temps de l'espace", CGP/CCI, Παρίσι 1983, σ. 128

6. J.E. Dubois, Δ/ντής Στρατιωτικών Μελετών, Γαλλία.

7. Alain Lelu, ό.π.

8. Albert Hunt, "The language of television", Methuen, Λονδίνο 1981, σ. 14

9. Shanto Iyengar & Donald R. Kinder, "News that matters", The University of Chicago Press, 1987, σ. 126

10. "News that matters", ό.π., σ. 33

11. Marc Ferro, Δ/ντής Κοινωνικών Επιστημών, Ecole des Hautes Etudes, εφ. "Le Monde" 11/2/91

12. Βλ. εκπομπή "Télé-révolution en Roumanie", του Serge Moati, FR3 17-24/9/90

13. Marc Ferro, ό.π.

14. Μαρτυρία της Lara Marlow των "Financial Times" στο Antenne 2.

15. 16. Marc Ferro, ό.π.

17. εφ. "Libération" 27/8/90

18. Bertrand Le Gendre, εφ. "Le Monde", 17/9/90

19. εφ. "Le Monde", 3/9/90

20. Bertrand Le Gendre, ό.π.

21. Pierre Lévy, "Le mythe de la société de l'information", TRAVERSES no 26, CGP/CCI, Παρίσι, σ. 138

ΤΩΡΑ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

ΑΝΤΕ ΓΕΙΑ

Το μυθιστόρημα που ενέπνευσε τον Γ. Τσεμπερόπουλο για την ταινία του « Αντε Γεια », βραβευμένη με ΠΕΝΤΕ ΚΡΑΤΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ

ΓΙΟΒΑΝΝΑ

ΓΕΝΕΘΛΙΑ

Δυο αφηγηματικοί μονόλογοι που περιγράφουν 1. τη νοοτροπία και τις επιδράσεις στη σχέση «γονείς-παιδιά», 2. το φόβο και τη μοναξιά σαν σύνδρομα της αλλοτρίωσης.

ΓΙΟΒΑΝΝΑ

ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ Τηλ.: 36 40 713, 36 29 835

και σε όλα τα βιβλιοπωλεία.

Η καθημερινότητά μας —πέρα από τα τόσα άλυτα προβλήματα, θεσμικά, πολιτικά, οικονομικά και τα όσα άλλα— γίνεται μέρα με τη μέρα αφόρητη. Η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και η καταστροφή του περιβάλλοντος έχουν λάβει δραματικές διαστάσεις μέσα στο γενικό κλίμα αδράνειας και εγκατάλειψης. Στις επόμενες σελίδες γίνεται καταγραφή μερικών από τα προβλήματα αυτά είτε για την Αθήνα πρόκειται είτε για την υπόλοιπη Ελλάδα.

ΕΛΑΙΩΝΑΣ

Ο κ. Στ. Μάνος και το σύνδρομο της καταστροφής

Η δρομολόγηση των εξελίξεων σχετικά με τον Ελαιώνα αποτελεί μια από τις ατυχέστερες πρωτοβουλίες της κυβέρνησης Μητσοτάκη. Όχι βέβαια ότι πήγε καλά σε άλλα ζητήματα, είτε για το εσωτερικό πρόκειται, είτε για τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας. Αλλά εδώ πρόκειται για τη λήψη ενός μέτρου που ήταν ώριμο, που είχε την συναίνεση της κοινής γνώμης για ύψεις κοινωνικά πρόσφορες και, το σημαντικότερο, πρόκειται για ένα μέτρο που θα βοηθούσε αποφασιστικά στη λύση των προβλημάτων της πρωτεύουσας. Η ιερή λύση του προβλήματος του Ελαιώνα είναι ένα έργο που κάθε κυβέρνηση θα ήταν υπερήφανη να το προβάλλει ως πύργό της. Εν τούτοις έγινε και εδώ, τι χειρότερο μπορούσε να συμβεί. Ο αρμόδιος υπουργός, ο κ. Στ. Μάνος, παρ' όλο που υποφιαζόταν τη σημασία του Ελαιώνα, πήρε ένα μέτρο που μόνον ο δαής θα μπορούσε να πάρει. Προώθησε προς υπογραφή ένα διάταγμα που εντάσσει το «σχέδιο πόλεως» την περιοχή, δηλ. υλοποιεί τις τιμές στην αξία γης χωρίς προηγουμένως να προνοήσει για την λήψη μέτρων που θα εξασφάλιζαν τα συμφέροντα του δημοσίου και των

πολιτών· απλά ελληνικά: δεν έκαμε τίποτε για την κτηματογράφηση της περιοχής και τη διασφάλιση μεγάλων ελεύθερων χώρων.

Λέγεται ότι η εξήγηση της συμπεριφοράς του κ. Μάνου είναι ψυχολογικής υφής μάλλον —κάτι που δεν θέλουμε να πιστέψουμε αν και είναι μια μέθοδος που εφαρμόζομενη στα πολιτικά μας πράγματα εξηγεί τις κακοδαιμονίες μας αλλά και απαλλάσσει ευθυνών τους έλληνες πολιτικούς. Δύο είναι τα δεδομένα που στοιχειοθετούν την... ψυχαναλυτική ερμηνεία:

α. Ο κ. Στ. Μάνος το έχει βάλει... μανιάτικο με τον κ. Τρίτση. Επειδή ο δήμαρχος Αθηναίων έχει τοποθετηθεί με την κοινωνικά αποδεκτή λύση για τον Ελαιώνα, ο κ. Μάνος που αισθάνεται διαρκή αντιπαλότητα με τον κ. Τρίτση τοποθετήθηκε στην αντίπερα όχθη.
β. Η άλλη εξήγηση είναι ακόμη πιο αρνητική για τον κ. Μάνο. Ο κ. υπουργός είναι ένας αποτυχημένος τεχνοκράτης: Όταν διηύθυνε την Αλατινή οδήγησε την επιχείρηση σε οικονομική καταστροφή και τότε είναι που αποφάσισε να στραφεί στην πολιτική. Την εποχή εκείνη, ο κ.

Μάνος εξομολογήθηκε στο περιβάλλον του: «Αν ήξερα ότι είναι τόσο εύκολη η πολιτική, θα είχα ασχοληθεί πιο νωρίς μ' αυτήν».

Η «εύκολη πολιτική» κέρδισε τον αποτυχημένο επιχειρηματία κ. Μάνο —αξίζει να θυμηθούμε ότι εκείνος που οργάνωσε την πρώτη προεκλογική καμπάνια του κ. Στ. Μάνου ήταν ο περιώνυμος Γ. Λούβαρης —ο οποίος έχει δυστυχώς παρανοήσει πλήρως τις έννοιες του πολεοδομικού σχεδιασμού. Η ατυχία για την Αθήνα είναι ότι ο κ. Μάνος πειραματίστηκε με εγκληματικό τρόπο στην περιοχή του Ελαιώνα και δημιούργησε —ως άλλος Αττίλας— «τετελεσμένα».

Τι πρέπει να γίνει; Νομίζουμε ότι ο μόνος τρόπος για να διορθωθεί το κακό —αν μπορεί τώρα πια να διορθωθεί— είναι να απομακρυνθεί ο κ. Μάνος όχι βέβαια για φρονηματισμό του, αλλά επειδή αντιδρά με πείσμα σε κάθε βελτίωση των μέτρων για τον Ελαιώνα. Και η τύχη της περιοχής είναι βέβαια πολύ πιο σημαντική πράγμα από την μοίρα του ανθρώπου που κάποτε ανεκάλυψε ότι η «πολιτική είναι μια εύκολη υπόθεση».

ΕΑΣ: Η προβληματική αποκρατικοποίηση...

Εδώ και δύο μήνες η κυβέρνηση επιμένει σε όλους τους τόνους ότι είναι αποφασισμένη να προχωρήσει στην ιδιωτικοποίηση της ΕΑΣ. Παρά τις αντιδράσεις των εργαζομένων και την πρόταση Τρίτση για ένα μεικτό φορέα που θα αναλάβει τις ενοποιημένες συγκοινωνίες του Λεκανοπεδίου, η επιμονή της κυβέρνησης παραμένει ίδια. Επιπλέον επιτάσσει τουριστικά πούλμαν και επιστρατεύει τους οδηγούς τους για την εξυπηρέτηση επιβατών.

Τα παράδοξα αλλά και αντιφατικά στην κρίση της ΕΑΣ είναι πολλά. Σε ολόκληρη την Ευρώπη το καθεστώς των συγκοινωνιών π.χ. διατηρείται δημόσιο. Οι συγκοινωνίες επιδοτούνται μάλιστα από το κράτος με σταθερά ποσοστά. Αυ-

τό εξασφαλίζει από τη μία πλευρά την κάλυψη ελλειμμάτων λειτουργικών εξόδων των επιχειρήσεων και από την άλλη την τήρηση ορισμένων κανόνων για την αποδοτικότητά τους.

Στην Ελλάδα μετά την κρατικοποίηση των λεωφορείων το 1977 με το νόμο 588/77 εξ αιτίας της αλλοπρόσαλης πολιτικής που ακολουθήθηκε από την πλευρά του κράτους τόσο σε ό,τι είχε να κάνει με την επιδότηση (94 δισ. δρχ.) όσο και με την τακτική των δανείων (134 δισ. δρχ.) αλλά και τη λεγόμενη «κοινωνική πολιτική» και τη διαχείριση της Επιχείρησης δημιουργήθηκε ένα τεράστιο έλλειμμα της τάξης των 145 δισ. δραχμών.

Το «έλλειμμα» προβάλλεται κατά κύριο λόγο στην περί «αποκρατικοποίησης» πολιτική από την πλευρά της κυβέρνησης. Το ίδιο όμως επέβαλε και την «κρατικοποίηση» το 1977. Τότε, το 1976, το έλλειμμα ήταν 323 εκ. ενώ οι προβλέψεις έλεγαν ότι θα έφθανε τα 530 εκ. για το '77, με την προϋπόθεση σταθερών τιμών καυσίμων και αποδοχών προσωπικού.

Συνεπώς το «έλλειμμα» στις συγκοινωνίες είναι υπαρκτό και απ' ό,τι λένε οι ειδικοί θα υπάρχει, ανεξάρτητα του αν ο φορέας των συγκοινωνιών είναι ιδιωτικός

ή δημόσιος. Άλλωστε, και τον ΟΑΣΘ που λειτουργεί με ιδιωτικό καθεστώς σε σύγκριση με την ΕΑΣ το Δημόσιο τον επιδοτεί, με μεγαλύτερο μάλιστα ποσοστό (81 δρχ. ανά επιβάτη) από ό,τι την ΕΑΣ (37 δρχ.) με βάση τα στοιχεία του 1990.

Στην τεκμηριωμένη και ενδιαφέρουσα μελέτη για την αστική συγκοινωνία που παρουσίασαν τα σωματεία εργαζομένων στην ΕΑΣ τονίζεται μάλιστα ότι αν η ΕΑΣ είχε την ίδια επιδότηση με τον ΟΑΣΘ όχι μόνο δεν θα παρουσίαζε έλλειμμα αλλά θα είχε και κέρδος 10,3 δισ. δραχ. Από αυτή την άποψη μάλιστα δικαιώνεται ο νομοθέτης του ν. 588/77 που στην εισηγητική έκθεση ανέφερε: «παρουσιάζεται συνεπώς το ανορθόδοξο φαινόμενο να έχουμε διανομή επιχειρηματικού κέρδους σε ιδιώτες και συγχρόνως κάλυψη από το Δημόσιο των ελλειμμάτων του ιδιωτικού φορέα».

Τα παράδοξα όμως δεν σταματούν εδώ. Η κυβέρνηση επιμένει στην «αποκρατικοποίηση» της ΕΑΣ χωρίς να παρουσιάσει ένα σχέδιο ή μια μελέτη για το μέλλον των συγκοινωνιών. Είναι το λιγότερο περίεργο να χαράσσεται μια πολιτική, προεξάρχοντας μάλιστα του πρωθυπουργού που εκτόξευσε μύδρους κατά των

«συντεχνιών» της ΕΑΣ, με βασική αρχή την υιοθέτηση της τακτικής να μπαίνει «το κάρο πριν από τα άλογα».

Υποτίθεται ότι έχουν δρομολογηθεί οι διαδικασίες κατασκευής του ΜΕΤΡΟ πράγμα που σημαίνει ότι θα πρέπει να αντιμετωπισθεί το συγκοινωνιακό πρόβλημα του Λεκανοπεδίου εξ ολοκλήρου κάτω από ένα νέο πρίσμα. Να αντιμετωπισθεί δηλαδή η οργάνωση και λειτουργία των συγκοινωνιών πρώτα και στη συνέχεια ή παράλληλα να συζητηθεί και ο φορέας που θα τις αναλάβει ή οι φορείς και ο χαρακτήρας τους: δημόσιος, ιδιωτικός ή μεικτός. Αντί αυτού μπαίνει μπροστά το «κάρο» (τα λεωφορεία και η ΕΑΣ) και ακολουθούν χωρίς καν να γνωρίζει κανείς πού βρίσκονται τα «άλογα» (Συγκοινωνίες, οργάνωση και λειτουργία τους στις οποίες περιλαμβάνονται το Μετρό, τα αστικά, τα τρόλεϊ, τα λεωφορεία του ΗΣΑΠ, το κυκλοφοριακό, οι δρόμοι, η πολιτική για ενίσχυση ή όχι των ατομικών μέσων μεταφοράς την Αθήνα κ.λπ.).

Ενός κενού μύρια έπονται όμως... Παρόμοια κενά υπάρχουν και στην πολιτική «αποκρατικοποίησης» της ΕΑΣ που διατυμπανίζει η κυβέρνηση. Ουδεμία μελέτη οργάνωσης, λειτουργίας και τρόπου μεταβίβασης παρουσιάστηκε. Κλήθηκαν απλώς οι οδηγοί να αγοράσουν τα λεωφορεία και εμφανίστηκε ένα προσχέδιο περί ΠΛΑΣΑ και ΚΔΑΛΣΑ(!), το οποίο κάθε σοβαρός επιχειρηματίας θα το επέστρεφε στους άγνωστους συντάκτες του ως επιεικώς απαράδεκτο.

Οι ασάφειες δεν μένουν όμως εκεί. Τα δάνεια και τα τοκοχρεωλύσια τρέχουν και πρέπει να πληρωθούν. Αν υποθέσουμε ότι βρίσκεται αγοραστής (γράφτηκαν τα ονόματα των κ.κ. Στεφανάκη και Κοπελούζου ως ενδιαφερομένων -ο δεύτερος διέψευσε όμως ότι ενδιαφέρεται) ποιος θα επιβαρυνθεί με την ξεχρέωση των υποχρεώσεων της ΕΑΣ; Και αν αυτός είναι το Δημόσιο πάλι δεν θα επιβαρυνθεί ο προϋπολογισμός; Με ποια στοιχεία το Υπ. Μεταφορών μπορεί να ισχυρισθεί ότι π.χ. στην επόμενη πενταετία το θάρος των «ελλειμμάτων» δεν θα μείνει δυσανάλογο σε σχέση με το αντίστοιχο του παρελθόντος;

Εκτός των κενών όμως υπάρχει και το ερώτημα γιατί η κυβέρνηση παρά τη διεθνή εμπειρία και παρά τις προτάσεις των εργαζομένων αλλά και του προέδρου της ΕΑΣ για «εξυγίανση της επιχείρησης» επιμένει στην ιδιωτικοποίηση των μέσων μαζικής μεταφοράς στο Λεκανοπέδιο. Η αποκρατικοποίηση ήταν στο πρόγραμμα της ΝΔ λέει η κυβέρνηση και ουδείς μπορεί να την αναγκάσει στη μη εφαρμογή του προγράμματός της. Αν κρίνουμε πάντως από τις προβληματικές ουδέν «φως», σχέδιο και πολιτική υπάρχει. Το να ξεκινήσει η ιδιωτικοποίηση από τα αστικά λεωφορεία σε μια επιχείρηση με κατεξοχήν κοινωνικό ρόλο και ιδιόμορφη στις σχέσεις της με το κράτος όπως όλες οι αντίστοιχες στην Ευρώπη λέγεται ότι δεν έχει να κάνει μόνο με την «προβληματική» ΕΑΣ, αλλά με το μελλοντικό

και νυν «παζάρι» για το όλο συγκοινωνιακό συμπεριλαμβανομένου του Μετρό...

Η αντιπαράθεση πάντως με τους εργαζόμενους στις συγκοινωνίες που επιμένουν ότι η ΕΑΣ πρέπει να εξυγιανθεί χωρίς να χάσει το δημόσιο και κοινωνικό χαρακτήρα της δεν φαίνεται να οδηγείται σε εκτόνωση. Το αντίθετο. Όσο επιμένει η κυβέρνηση στην περί «αποκρατικοποίησης» πολιτική γίνεται πλέον αντιφατική και μη πειστική η επιχειρηματολογία της και άλλο τόσο υιοθετείται ο αυταρχισμός. Η σύγκρουση στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι με «συντεχνίες», «χούντες της ασφάλτου» και «προνομιούχους» οδηγούς ή τεχνίτες. Πίσω απ' αυτές τις κραυγές βρίσκεται η πολιτική για τις συγκοινωνίες, καλύπτεται η κοινωνική διάσταση του ρόλου των μέσων μαζικής μεταφοράς για το Λεκανοπέδιο.

Δείκτης των προθέσεων της κυβέρνησης είναι η επιμονή για ιδιωτικοποίηση των μαζικών μεταφορών. Εκεί θα κριθεί τελικά και όχι στο πρόγραμμα «αποκρατικοποίησης» που ακόμα αναμένεται. Το ότι διάλεξε τα λεωφορεία να το εφαρμόσει δείχνει πώς αντιλαμβάνεται την «αποκρατικοποίηση», αλλά και τον εκσυγχρονισμό όχι μόνο του Δημόσιου τομέα αλλά και της χώρας. Αν ο Ιανουάριος ήταν ο μήνας της Παιδείας, ο Μάρτιος φαίνεται να είναι ο μήνας των μαθημάτων... Καιρός να γνωρίσουμε εκτός από τις προβληματικές και τις «προβληματικές ιδιωτικοποιήσεις»...

Γιάννης Φλώρος

βιβλία
αφισσες
περιοδικα

αιολος

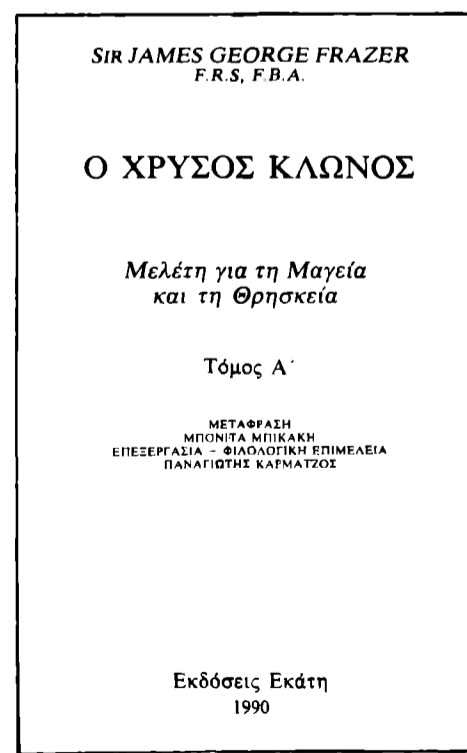
ΣΟΛΩΝΟΣ 114 - 106 81 ΑΘΗΝΑ - ☎ 363.0214.

Κυκλοφορεί

Τηλ.: 88.37.343 - 81.33.649

Κυκλοφορεί

Τηλ.: 88.37.343 - 81.33.649

Κλειδί για το περιβάλλον η λύση

Ο καθηγητής Νίκος Μαρκάτος μιλά στο ANTI για το κυκλοφοριακό πρόβλημα της Αθήνας, τα μέσα μαζικής μεταφοράς, το ΤΑΞΙ, την ποιότητα των καυσίμων και το «καθαρό» Ι.Χ.

ΕΡ: Ποια είναι η άποψή σας για τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς σε συνδυασμό με το δημόσιο και κοινωνικό χαρακτήρα τους;

ΑΠ.: Θεωρώ ότι ο δημόσιος και κοινωνικός χαρακτήρας των ΜΜΜ έχει τεράστια σημασία και θέλω να υπογραμμίσω το «δημόσιο» διότι εκφράζει την διάθεση και την ικανότητα της πολιτείας να ανταπεξέλθει στις συνταγματικές της υποχρεώσεις έναντι των πολιτών προκειμένου να τους παρέχει άνετες μεταφορές σε ένα λογικό κόστος. Από τη βελτίωσή τους θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό κι η καταπολέμηση του νέφους διότι η έλλειψη καλής υποδομής οδηγεί στην ανάγκη υπερβολικής χρήσης του Ι.Χ. το οποίο προφανώς δημιουργεί όλα αυτά τα μεγάλα προβλήματα. Το σύστημα των μαζικών μεταφορών συνιστά κλειδί στην όλη σχέση μας με το περιβάλλον και το πρόβλημα δεν θα αντιμετωπιστεί εάν δεν εφαρμοσθεί σωστά

Ο καθηγητής Νίκος Μαρκάτος είναι πρόεδρος του Τμήματος Χημικών-Μηχανικών του Ε.Μ.Π.

ένα ρυθμιστικό σχέδιο που θα προβλέπει ένα ολοκληρωμένο σύστημα μεταφορών.

Σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει σε κάθε μεγάλη πόλη του κόσμου, στην Αθήνα τα ταξί είναι ανταγωνιστικά και εκτελούν συγκοινωνίες ενώ τα λεωφορεία έχουν μετατραπεί σε ταξί. Η βελτίωσή τους σημαίνει επίσης μικρότερη ανάγκη για χώρους, για δρόμους, περισσότερο πράσινο, σημαντικά οικονομικά οφέλη και εξοικονόμηση ενέργειας. Θεωρώ λοιπόν ότι η ορθή αντιμετώπιση των ΜΜΜ συνιστά απόλυτη προτεραιότητα για την κοινωνία.

ΕΡ: Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η κύρια πηγή μόλυνσης του περιβάλλοντος στην Αθήνα;

ΑΠ: Είναι φανερό ότι το κυκλοφοριακό αποτελεί την κύρια πηγή ατμοσφαιρικής ρύπανσης και σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία για το 1990 συμμετείχε κατά 75%. Το ιδιωτικό αυτοκίνητο είναι ο κυριότερος ρυπαντής και υπεύθυνο για το σύνολο σχεδόν των εκπομπών του μονοξειδίου του άνθρακα, κατά 75% των πτητικών υδρογονανθράκων και κατά 40% των οξειδίων του αζώτου. Όσον αφορά τον καπνό τα λεωφορεία συμμετέχουν κατά 16%, τα φορτηγά-πούλμαν κατά 30% με συνολική συμμετοχή της κυκλοφορίας 68%. Η βιομηχανία συμβάλλει στο 15% και η κεντρική θέρμανση κατά 17%.

Τα στοιχεία αυτά καθώς και τα υπόλοιπα που δείχνουν όλο το φάσμα των ρύπων δεν πρέπει να μας αποτρέψουν από το να βλέπουμε την ατμοσφαιρική ρύπανση από μια γενικότερη σκοπιά. Υπάρχουν και τοπικά προβλήματα. Δηλαδή εάν σε μια περιοχή λειτουργεί μια βιομηχανία που εκπέμπει τοξικά αέρια τότε είναι προφανές ότι εκεί υπάρχει ένα ιδιαίτερο πρόβλημα. Εκτός λοιπόν από το αυτοκίνητο και τη βιομηχανία είναι σημαντική πηγή μόλυνσης και κυρίως αυτή που έχει ως αντικείμενο την παραγωγή και μετατροπή ενέργειας.

ΕΡ: Ας περάσουμε στην ποιότητα των καυσίμων. Ποια είναι η συμμετοχή τους στην ατμοσφαιρική ρύπανση μέσα στην πόλη; Απαιτείται βελτίωση των καυσίμων;

ΑΠ: Η ποιότητα των καυσίμων είναι μια σημαντική παράμετρος και οφείλω να πω ό-

τι στη δεκαετία του '80 έχουν γίνει βελτιώσεις. Επιβάλλεται, όμως, η εισαγωγή μέτρων για τη βελτίωση και τον έλεγχο των καυσίμων που παράγονται σήμερα καθώς και η ορθολογική διαφοροποίηση κατά κατηγορία χρήσης τους από ταξί, λεωφορεία, βιομηχανία κλπ. Επίσης επιβάλλεται η προσαρμογή των καυσίμων στις διεθνείς προδιαγραφές και η εισαγωγή εναλλακτικών καυσίμων. Στην Αμερική π.χ. όπου οι καταλυτικοί μετατροπείς είναι υποχρεωτικοί εδώ και 10 τουλάχιστον χρόνια οι προδιαγραφές για πιο περιβαλλοντική βενζίνη γίνονται ολοένα και πιο σκληρές, ενώ οι έρευνες συνεχίζονται ακόμη.

Μια αποτελεσματική και άμεσης ωφέλειας λύση για όλα τα αυτοκίνητα —παλιά και νέα μοντέλα— είναι η λεγόμενη αναμορφωμένη βενζίνη. Το καύσιμο αυτό έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να ελαχιστοποιεί τα ιδιαίτερα προβλήματα ρύπανσης του περιβάλλοντος με την απομάκρυνση και ελάττωση των συστατικών που οδηγούν στην μόλυνση και την προσθήκη ενός συστατικού υψηλού αριθμού οκτανίων που περιέχει οξυγόνο.

Φυσικά η εισαγωγή της δεν είναι τόσο εύκολη ειδικά για τα ελληνικά διυλιστήρια, τα οποία θα χρειαστούν τροποποιήσεις στις παραδοσιακές διαδικασίες τους. Ωστόσο τα πλεονεκτήματα είναι δύσκολο να αγνοηθούν διότι ένα τέτοιο καύσιμο ελαττώνει τους περισσότερους ρυπαντές —μονοξείδιο του άνθρακα, βενζόλιο κλπ.

ΕΡ: Σύμφωνα με τον κ. Μάνο το καθαρό αυτοκίνητο αποτελεί την πανάκεια για την καταπολέμηση του νέφους. Ασπάζεστε αυτήν τη θέση;

ΑΠ: Εάν οι καταλύτες θεωρούνται «πανάκεια» σαφώς όχι. Όμως ο ρόλος της καταλυτικής τεχνολογίας είναι θετικός εφόσον καταρχήν ο καταλυτικός μετατροπέας επιτρέπει την ταχεία μετατροπή μεγάλου ποσοστού των ρύπων που περιέχονται στα καυσαέρια σε αβλαβή αέρια. Ωστόσο η παρέμβαση που επιχειρείται σήμερα στην αγορά του αυτοκινήτου θα οδηγήσει σε εκπομπές επιπέδου κοντά στο διπλάσιο εκείνου του 1970. Για να φθάσουμε στο επίπεδο όμως του 1970 χρειάζονται άλλα μέτρα, ό-

ΤΟΥ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΥ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
'Η
ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΑ

ώς η μείωση των οχηματοχιλιομέτρων του διανύουν τα Ι.Χ. το οποίο στις σημερινές συνθήκες κυκλοφορίας είναι τεράστιο πρόβλημα. Στις αναπτυγμένες κοινωνικά και οικονομικά χώρες δεν υπάρχουν αυτοκίνητα που κινούνται με ταχύτητες 5-8 χιλιόμετρα την ώρα, όπως στο κέντρο της Αθήνας σε ώρες αιχμής με τις συνεχείς στάσεις και εκκινήσεις και την αντίστοιχη εκπομπή μονοξειδίου του άνθρακα και μονοξειδίου του αζώτου. Επιπλέον ο καταλύτης δεν είναι αποτελεσματικός στη φάση της προθέρμανσης του κινητήρα του αυτοκινήτου, αρχίζει να γερνάει από την πρώτη ημέρα και η αποτελεσματικότητά του μειώνεται συνεχώς μέχρι το θάνατό του και την αντικατάστασή του.

Συμπερασματικά, το αυτοκίνητο της νέας τεχνολογίας δεν θα εξαλείψει το νέφος, αλλά μειώσει όμως την ταχύτητα με την οποία επιδεινώνεται η κατάσταση. Απαιτείται ορισμόν υποδομή ελέγχου, κατάλληλα συνεργεία, χώροι στάθμευσης, δρόμοι, αξιόπιστα ΜΜΜ και κινητοποίηση του πολίτη.

ΕΡ: Πολλές αντιδράσεις έχουν σημειωθεί και στην πρόταση του κ. Μάνου για την τοποθέτηση καταλύτη σε αυτοκίνητα παλιάς τεχνολογίας. Ποια είναι η δική σας άποψη;

ΑΠ: Τα αυτοκίνητα από το 1987 και μετά, αυτά π.χ. που γράφουν «καίω και αμόλυ-

βδη» θα μπορούσαν να εφοδιαστούν με καταλύτη χωρίς άλλη τροποποίηση της λειτουργίας του κινητήρα, αλλά, αυτό, για τον λεγόμενο μη ρυθμιζόμενο καταλύτη. Αυτό θα κάνει τα αυτοκίνητα 50% καθαρά χωρίς ωστόσο να λύνει το πρόβλημα.

Μην ξεχνάμε ότι πάνω από 600.000 αυτοκίνητα είναι 11 ετών και εάν χρησιμοποιήσουν αμόλυβδη βενζίνη τότε η έλλειψη του μολύβδου οδηγεί στην γρήγορη καταστροφή των έρδων των βαλβίδων του κινητήρα. Κάποιος μπορεί να αντιτείνει ότι θα μπορούσαν να αντικατασταθούν αυτά τα έδρανα μόλις βάλουμε τον καταλύτη, αλλά δεν το θεωρώ δίκαιο να πληρώσει ο πολίτης 150-180 χιλιάδες δραχμές για τον εφοδιασμό του αυτοκινήτου με έναν τέτοιο καταλύτη. Φυσικά θα αρχίσουν να κυκλοφορούν στην αγορά διάφορα πρόσθετα που αντί να έχουν μολύβδο θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν π.χ. για την λίπανση των εδρών και τότε θα οδηγηθούμε σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις. Πιστεύω ότι το να βάλουμε καταλύτη στα σαραβαλάκια που κυκλοφορούν θα καταστρέψει και τον καταλύτη και το αυτοκίνητο.

Ωστόσο, άποψή μου είναι ότι προτού εφαρμοσθούν όλα αυτά θα έπρεπε μερικά αυτοκίνητα να εφοδιασθούν με καταλύτες και κατόπιν να γίνουν οι μετρήσεις, να ακολουθήσουν οι κατάλληλες μελέτες προκειμένου

να διαπιστώσουμε το κόστος σε συνάρτηση με την ωφέλεια την οποία θα έχει το περιβάλλον.

ΕΡ: Η έντονη παρουσία των ΤΑΞΙ στο κέντρο κυρίως της Αθήνας και τα «μαύρα σύννεφα» που εκπέμπουν οι εξατμίσεις τους οξύνει σε μεγάλο βαθμό το κυκλοφοριακό πρόβλημα. Παρ' όλα αυτά το ΤΑΞΙ έχει καταστεί το αναγκαιότερο μεταφορικό μέσο. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει;

ΑΠ.: Τα ΤΑΞΙ ευθύνονται σε αρκετό βαθμό για την ρύπανση στο Λεκανοπέδιο, ενώ όσο αφορά το κέντρο, όπου παρουσιάζονται οι μεγάλες τιμές ρύπανσης, διαπιστώνουμε ότι η συμμετοχή τους δεν είναι μόνον στον καπνό. Έχουν μεγάλη συμμετοχή στους υδρογονάνθρακες, στα οξειδία του αζώτου και στο διοξείδιο του θείου. Αυτό πιθανόν μπορεί να αντιμετωπισθεί με την αλλαγή του καυσίμου. Ωστόσο, πιστεύω ότι θα πρέπει να αποφύγουμε περιοριστικά μέτρα τα ο-

ποια έχουν και αμφίβολα αποτελέσματα. Θα πρέπει να αποκτήσουν το σωστό τους μεταφορικό ρόλο με παράλληλη μείωση του ρόλου τους ως ανταγωνιστικού μέσου προς τα ΜΜΜ. Επομένως βελτιώνοντας τα ΜΜΜ το ΤΑΞΙ θα βρει αυτόματα τη θέση του χωρίς άλλα περιοριστικά μέτρα.

(Τη συνέντευξη πήρε η Χαρίνη Καμπούρογλου)

ΧΙΟΣ:

Βαρβαρότητες με πρόσχημα τον τουρισμό

του Νίκου Μολυβιάτη

●
Το νησί του Ομήρου
όμηρο στα χέρια της
κρατικής αφασίας
και των τουριστικών
πρακτόρων
●

Οι σωλήνες της «Βασόρας» στο νησί του Ομήρου.

▼ **Ι**σως δεν είναι σε πολλούς γνωστό αλλά είναι γεγονός ότι η περιοχή που έχει υποστεί το μεγαλύτερο οικολογικό βιασμό την τελευταία δεκαετία είναι η Χίος. Ένα νησί που είχε την τύχη να «ανακαλυφθεί» από τους τουριστικούς πράκτορες τα τελευταία χρόνια με τη βοήθεια της τοπικής τότε ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ και μιας ομάδας επενδυτών (;) χιακής καταγωγής.

Και εν μέσω πανυγηρικών δηλώσεων και φιεστών στα αλησμόνητα νομαρχιακά συμβούλια, δηλώθηκε σε όλους τους τόνους και προς όλες τις κατευθύνσεις, ότι η μόνη πολιτική ανάπτυξης για το νησί είναι ο τουρισμός και μάλιστα ο επιλεκτικός. Δηλαδή, των υψηλών εισοδημάτων που σήμαινε μεγάλης κλίμακας επενδύσεις, άρα επιχορηγήσεις και δάνεια και ίσως... μίζες. Οι αντιστάσεις τότε ήταν έντονες και προέρχονταν κυρίως από το περιοδικό *ΣΤΙΓΜΑ* και λίγο μετά την εφημερίδα *ΑΙΗΘΕΙΑ*. Ποιος τους άκουγε όμως. Σε χρόνο ρεκόρ δόθηκαν υπέρογκα δάνεια για ξενοδοχεία μαμούθ κι αυτό που ακολούθησε μόνο σε ταινίες επιστημονικής φαντασίας συμβαίνει.

Καταστρέφονται οι παραλίες *Καρφάς*, *Αθήη*, *Κώμη*, *Κοντάρι*, *Παρπαριά* όπως οι υδροβιότοποι γύρω από το αεροδρό-

μιο και τα *Καρδάμυλα*. Η χλωρίδα από τις ανερχόμενες πυρκαγιές έχει περιοριστεί επικίνδυνα, τα λύματα των ξενοδοχείων —λόγω έλλειψης βιολογικού καθαρισμού— κατευθύνονται στις παραλίες, αρχαιολογικοί χώροι (όπως οι *Κάμπος*, *Ανάβατος*, *Μαύρα Βόλια*) κινδυνεύουν από την τουριστική «αξιοποίηση» κι ο κατάλογος είναι τέτοιας έκτασης που θα χρειάζονταν πολλές σελίδες για την πλήρη καταγραφή του. Στο σημερινό σημείωμα θα μας απασχολήσουν δυο περιπτώσεις —που είναι και οι πιο πρόσφατες— από τις οποίες μπορεί να καταλάβει κανείς το μέγεθος των όσων διαδραματίζονται στο νησί του Ομήρου (σ.σ. δεν είναι τυχαίο ότι κάτω ακριβώς από την πέτρα όπου η παράδοση λέει ότι κάθονταν ο μεγάλος ποιητής λειτουργεί δημοτική καφετέρια και πιο πάνω υπάρχει παράνομη βίλλα)

Οι περίπτωση του Νάγου

Ο νομάρχης Χίου «έταξε» σε τοπικούς παράγοντες πριν καιρό ότι θα πλημμυρίσει την πόλη της Χίου με νερό, σε μια σύσκεψη που σαν αντικείμενο είχε το πρόβλημα της λειψυδρίας στο νησί. Εκεί αποφασίστηκε η μεταφορά νερού από την πηγή του *Ναγού* στη λεκάνη της Χίου για ύδρευση. Έργο

προϋπολογισμού 200.000.000 δρχ. που χρηματοδοτείται από τα ΜΟΠ Αιγαίου. Και μέχρι εδώ καμιά ένσταση. Όμως επιλέγεται η μεταφορά του νερού σε μια απόσταση δώδεκα χιλιομέτρων με εναέριους σωλήνες ύδρευσης που προσβάλλουν βάνουσα το τοπίο μετατρέποντας την εικόνα, παρόμοια με αυτές που μας βομβάρδιζε πρόσφατα το *CNN* με τους πετρελαιοαγωγούς του Κουβέιτ. Ήδη οι ντόπιοι με χιούμορ τις αποκαλούν οι σωλήνες της *Βασόρας*. Όμως ποιος επέλεξε το συγκεκριμένο τρόπο, υπήρξε μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων όπως ορίζει η οδηγία της ΕΟΚ (Υπ. Απ. 69269/5387, αριθ. 4, ομάδα II/100), υπήρξε μελέτη σκοπιμότητας και βιωσιμότητας του συνολικού έργου; γιατί τα αποθίματα του νερού στον *Ναγό* ούτε τόσα όσα τα παρουσίασαν είναι και εξαρτώνται άμεσα από τις βροχοπτώσεις. Είναι μερικά ερωτήματα που έθεσε ο σύλλογος *Περιβάλλοντος και Οικολογίας Χίου* και απάντηση δεν έλαβε. Όμως απάντηση θα πάρει η Ομάδα Ευρωβουλευτών του ΣΥΝ με την ερώτηση που κατέθεσε ο Αλ. Παπαγιαννάκης (μα και το έργο είναι ενταγμένο στα ΜΟΠ) και ο ΣΥΝ με την ερώτηση των βουλευτών του *Λεντάκη*, *Σεβαστάκη* κ.ά.

Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, προέκυψε ύστερα από απάντηση του υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας (έγγραφο ΥΜ 4630/16-1-91), ότι η χρησιμοποίηση λιθάνθρακώπισσας στους αγωγούς πόσιμου νερού «...είναι σκόπιμο να αποφεύγεται» και εξηγούνται οι λόγοι.

Αν σκεφτούμε ότι οι συγκεκριμένοι σωλήνες είναι ακατάλληλοι για φυσιολογικές συνθήκες είναι εύκολο να υποθέσουμε τι θα γίνει όταν το καλοκαίρι θα έχουμε θερμοκρασίες μέχρι 50°C (λόγω υλικού και επειδή είναι υπέργειοι). Η ανάπτυξη των μικροβίων θα θέσει σε άμεσο κίνδυνο τους καταναλωτές και το χλώριο που αντιπροτείνεται δεν αποτελεί λύση, τη στιγμή που σε άλλες χώρες έχει απαγορευθεί κι έτσι κι αλλιώς θα επιβάρυνε την ποιότητα του νερού.

Προέκυψε και σκάνδαλο

Μέσα Φλεβάρη η αριστερή εφημερίδα ΑΙΘΕΙΑ αποκαλύπτει ύστερα από συστηματική και μακρόχρονη έρευνα (λόγω της κερνήσης των υπηρεσιών να δώσουν στοιχεία) ότι υπάρχει τουλάχιστον ένα σκάνδαλο στο όλο έργο και έχει να κάνει με υπερτιμολογήσεις της αγοράς των σωλήνων.

Η μεγάλη κλοπή —όπως την αποκαλεί η εφημερίδα— αποδεικνύεται με συγκριτική

μελέτη προσφορών για τα ίδια υλικά από διαφορετικούς προμηθευτές. Οι ίδιοι σωλήνες θα μπορούσαν να αγοραστούν 20.000.000 φτηνότερα! Όμως δεν υπήρξε ούτε διαγωνισμός ούτε συγκριτικός πίνακας από τη Νομαρχία, αλλά απευθείας αγορά και ξέρετε από πού; Από επιχείρηση που διατηρεί η σύζυγος του συμβούλου του νομάρχη κ. Γ. Παρθενίδη. Η υπόθεση έχει πάρει τη δικαστική οδό και αναμένουμε.

Η σειρά του Ανάβατου;

Ο Ανάβατος, η μεσαιωνική νεκρόπολις της Χίου κινδυνεύει σήμερα από τους αναπτυξιομανείς Χιώτες κι όσα δεν μπόρεσε να καταστρέψει ο χρόνος, ερήμην της βυζαντινής αρχαιολογίας, ανέλαβαν αυτοί που στο όνομα της «παροχής υπηρεσιών» προς τους ξένους δεν διστάζουν να κατασκευάζουν τουαλέτες για τους επισκέπτες (σ.σ. βλέπετε είναι κι αυτό ένα πρόβλημα) και να προχωρούν —τρομάρα τους— σε σύνταξη μελετών με σκοπό την αξιοποίηση του Μνημείου.

Οι καμάρες των σκεπών σιγά-σιγά αντικαθίστανται από πλάκες μπετόν αντί να αναστηλώνονται, ο εσωτερικός δρομίσκος τσιμεντοποιείται, πόρτες βερνικάρονται, βεράντες κατασκευάζονται και αρχικά ονομά-

των με μπογιά δηλώνουν την «ιδιοκτησία» των σπιτιών, μια ιδιοκτησία που μπάζει από όλες τις μεριές.

Παράλληλα η εκκλησία της Παναγίας και η καμάρα της κορφής είναι ένας σωρός από ερείπια, που αφήνουν παγερά αδιάφορους κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς.

Οι δρόμοι που διανοίχτηκαν κατέστρεψαν σε μεγάλο βαθμό το Μυστρά του Αιγαίου όπως τον αποκαλούν πολλοί φίλοι της περιοχής και στις μέρες αυτές συζητείται η διαπλάτυνση (ή η διάνοιξη) νέων δρόμων για να υπάρχει ταχύτερη και ασφαλέστερη προσπέλαση στον Ανάβατο των τουριστικών πούλμαν. Ένας χώρος προσκυνήματος που θα μπορούσε να φιλοξενήσει όλη την πολιτιστική κληρονομιά του νησιού της μαστίχας μετατρέπόμενος σε έναν «οικισμό - λαογραφικό μουσείο», όπως εύστοχα ζητά ο σύλλογος «Περιβάλλοντος και Οικολογίας», που θα συντελούσε και στην προστασία όλων εκείνων των θησαυρών που χάνονται μέρα με τη μέρα, κινδυνεύει να μετατραπεί σε τσίρκο. Ο ιερός αυτός τόπος δεν αντέχει ούτε εκσκαφές, ούτε κιτς βερνικωμένα πορτάκια, ούτε πλαστικά καθίσματα - ομπρέλες και τέντες ή άλλες παρασκευές. Όσο είναι καιρός ας βοηθήσουμε να σωθεί από τους βαρβάρους, ντόπιους και ξένους...

Δασική έκταση στο Νταού Πεντέλης οικοδομούν οι δημοσιογράφοι

Η σκανδαλώδης οικοπεδοποίηση τεράστιων δασικών εκτάσεων με τη μέθοδο των «κτηματοδικών ομολόγων» —που εισήγαγε το...επιχειρηματικό δαιμόνιο των υπουργών Μάνου - Παλαιοκρασσά— παίρνει ευρύτερες διαστάσεις, μετά την αποκάλυψη της κυριακάτικης εφημερίδας «Εποχή» ότι ανάμεσα στους ευνοημένους της σχετικής νομοθετικής ρύθμισης είναι οι δημοσιογράφοι - μέλη της ΕΣΗΕΑ.

Σύμφωνα με το δημοσίευμα, δασική έκταση 7,5 χιλιάδων στρεμμάτων στο Νταού Πεντέλης, που μέχρι πρότινος ανήκε στην εκκλησία, έχει παραχωρηθεί στον οικοδομικό συνεταιρισμό των δημοσιογράφων, έχουν μάλιστα προχωρήσει οι διαδικασίες για την κατάτμησή της και την παραχώρηση των αναλογούντων εκτάσεων στα «δικαιούμενα» μέλη της ΕΣΗΕΑ. Έναντι της εκχώρησης της έκτασης, οι δημο-

σιογράφοι θα πληρώσουν, ως «καπάρο», ποσό 100.000 δρχ.!

Το πρωτοσέλιδο δημοσίευμα σημείωνε, μεταξύ άλλων:

«Νωρίτερα, πολλοί γιατροί στην Ιπποκράτειο πολιτεία, μηχανικοί στον Κισσό Χορτιάτη Θεσσαλονίκης, οι δικαστικοί στο Σχοινιά, οι στρατιωτικοί στα Παλαιοκούντουρα, οι τοπογράφοι στην Κάρυστο, οι δημοσιογράφοι - μέλη της ΕΣΗΕΑ στη Νικήτη Σιθωνίας έχουν αξιοποιήσει τους συνεταιρισμούς τους και "προφυλάξει" τα δέντρα από τις φωτιές για την κοπή. Τώρα ετοιμάζονται και οι δημοσιογράφοι - μέλη της ΕΣΗΕΑ».

Αξιοσημείωτο είναι ότι, με εξαίρεση τη σελίδα του Τύπου της «Ελευθεροτυπίας», πουθενά αλλού δεν έγινε, έστω, μνεία του δημοσιεύματος, ενώ και η ΕΣΗΕΑ τηρεί αιδήμονα σιγή· καταπώς δείχνουν, μάλιστα,

τα πράγματα, οι άνθρωποι του Τύπου φροντίζουν να κρατηθεί το θέμα όσο γίνεται στην αφάνεια.

Πραγματικά, το δέλεαρ είναι πολύ ελκυστικό για να αναγκάσει τους δημοσιογράφους να αρθούν υπεράνω των στενών συντεχνιακών συμφερόντων τους. Μήπως, όμως, αυτή τη σιωπή επεδίωκαν οι εμπνευστές της τσιμεντοποίησης των τελευταίων δασικών πνευμόνων που απέμειναν, όταν στις προνομιούχες κοινωνικές ομάδες συμπεριλάμβαναν και τους δημοσιογράφους;

Το ερώτημα παραμένει: Η ΕΣΗΕΑ τι λέει για όλα αυτά; Δέχεται την, κατά κάποιον τρόπο, εξαγορά της υποχρέωσης των μελών της να στηλιτεύουν τα κακώς κείμενα;

Οφείλει να απαντήσει για να προστατεύσει την, από πολλούς αμφισβητούμενη, αξιοπιστία των δημοσιογράφων.

Νέα Οικολογία

Τεύχος 77, Μάρτιος 1991

Μηνιαία επιθεώρηση, Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80, τηλ. 36.19.837

Βασίλης Χαλιώτης: Το δεκαετές της ΔΕΗ: για πότε η ανανεωσιμότητα;
Μιχάλης Τζιώτης: Ατομική συνείδηση και συλλογικά προαπαιτούμενα.
Γιάννης Παρασκευόπουλος: Η Πλατεία Κοτζιά κινδυνεύει.
Σπύρος Ψύχας: Χωματερές Κρήτης: οι λύσεις μετατίθενται.

ΦΑΚΕΛΟΣ: ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
Μιχάλης Μοδινός: Το πρόπλασμα της καταστροφής.
Λεωνίδας Λουλούδης: Φιλειρηνικός και πολιτικός στρουθοκαμηλισμός.
Πάνος Πλαγιαννάκος: Η οικοτρομοκρατική διάσταση.
Στέλιος Ψωμάς: Η πυρηνική απειλή.
Μιχάλης Προμπονάς: Αντιδραστικές ισχύος στον Περισκό.

ΦΥΣΗ: Ζέφη Κόλλια: Στο Βοτανικό κήπο του Μισσούρι.
Μαξίμ Κούμιν: Προστατεύοντας την παρθένα φύση.
Γιάννης Ξηρός: Χρονικό της απελευθέρωσης μιας αρκούδας.
Αχιλλέας Δημητρόπουλος: Η οθωμανική οχιά στις Οινούσες.

Τοξική Ελλάδα

Αν κάποιος σας ρωτούσε τι μεταφέρει ένα βυτιοφόρο εκκενώσεως βόθρων που περνά από μπροστά σας, πιθανότατα θα γελούσατε με υπονοούμενα.

Και αν παρόλη τη συμπεριφορά σας επέμενε, τότε σίγουρα θα απαντούσατε εκνευρισμένοι με τη λέξη που δηλώνει το σύνθημα περιεχόμενο τέτοιων οχημάτων. Διαπράττοντας ίσως ένα ακόμα λάθος στη ζωή σας. Γιατί οι αθώοι και καθόλα χρήσιμοι «αχόρταγοι» των ελληνικών ταινιών μπορεί να μεταφέρουν, ένα θανάσιμο φορτίο. Τοξικά απόβλητα.

Η λέξη «τοξικά», έκανε την εμφάνισή της στο λεξιλόγιο της καθημερινότητας, μόλις τα τελευταία χρόνια. Αιτία στάθηκε ο θόρυβος που δημιουργήθηκε από το θάψιμο της τοξικής ουσίας κλοφέν (PCB) στον Διόνυσο. Έκτοτε ο όρος πέρασε στα σπίτια μας, δυστυχώς πολύ μετά την εμφάνιση των τοξικών αποβλήτων.

Τα τοξικά απόβλητα αποτελούν τη σκοτεινή και συνήθως ανεπιθύμητη πλευρά της παραγωγής που η φετιχοποιημένη αντίληψη απόκρυψης και ανεξέλεγκτης διαχείρισής τους, τα κάνει ακόμα πιο επικίνδυνα. Στην Ελλάδα, μάλιστα, «καταναλώνεται» με την ίδια ευκολία που απορροφάται η «νόμιμη» παραγωγή. Έμμεσα ή άμεσα. Η ελληνική επικράτεια είναι κυριολεκτικά ναρκοθετημένη από τέτοιες ουσίες και μπορεί να τις συναντήσει οπουδήποτε τις έχει επιρρίψει ο χρήστης, η αυθαιρεσία του και ο... ανύπαρκτος κρατικός έλεγχος.

Τα επικίνδυνα ή τοξικά απόβλητα που υπάρχουν στον κόσμο ανέρχονται σε εκατομμύρια τόννους. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ το 1983, μόνο στις χώρες μέλη του,

καταγράφηκαν 300 εκατομμύρια τόννοι. Από αυτά, η ΕΟΚ διαθέτει γύρω στα 30 εκατομμύρια τόννους. Λίγο βέβαια ενδιαφέρει η κατανομή τους, αφού ο πλανήτης είναι ένα κλειστό σύστημα, όπου η διεθνοποίηση δεν αφορά μόνο τα επιτεύγματα αλλά και τα κακώς κείμενα. Στην Ελλάδα σύμφωνα με επίσημες μελέτες του ΥΠΕΧΩΔΕ, που έγιναν από το γραφείο Μελετών του Ορ. Αγγελίδη τα επικίνδυνα και τοξικά απόβλητα ανέρχονται στους 579.000 τόννους και προέρχονται από 641 βιομηχανίες.

Αυτό που διαφοροποιεί την ελληνική —τριτοκοσμική στον τομέα αυτό— πραγματικότητα είναι ότι ενώ σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα είναι χιλιάδες οι μονάδες αποθήκευσης, εξουδετέρωσης ή καταστροφής των τοξικών λυμάτων, στην Ελλάδα, το ρόλο αποδέκτη παίζει η φύση. Και παρότι η συνειδητοποίηση των κινδύνων μπορεί να άργησε αλλά ήλθε τελικά, τα πρακτικά μέτρα αντιμετώπισης έχουν χαθεί στο δρόμο. Γιατί υπάρχει στα αλήθεια χαραγμένος κάποιος δρόμος καταγραφής και θεωρητικής αντιμετώπισης του θέματος. Εκτός από το γραφείο του Ορ. Αγγελίδη ιδιωτικές επιχειρήσεις —κυρίως ολλανδικές— έχουν κληθεί από το ΥΠΕΧΩΔΕ για να συντάξουν μελέτες.

Οι μελέτες στο συμπερασματικό τους τμήμα απαντούν και επιστημονικά στο ερώτημα που ήδη έχει απαντήσει η κοινή λογική. Πού πάνε τα τοξικά απόβλητα; Όπου θεωρεί ο χρήστης βολικό να τα εναποθέσει.

Πρόσφατα είναι τα δημοσιεύματα εφημερίδων («Ριζοσπάστης» 16/12/90), που αφήνουν έκθετες ακόμα και δημόσιες επιχει-

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ:

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΜΕ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΑ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ, ΖΑΠΠΕΙΟ, 6-7 ΔΕΚ. 1990

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ κ. ENRIQUE BARON CRESPO

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ: Μ. DUVERGER, Κ. ROEHLE, Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ι. ΔΡΟΣΟΣ, Φ. ROSSOLLILLO

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΟΙ ΕΥΡΩΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Ι. ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ, Κ. ΣΗΜΙΤΗΣ, Π. ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ, Μ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ, Μ. ΚΕΦΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ: Ο ΝΟΜΟΘΕΤΗΣ ΚΑΙ Η ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ Τ.Α. Θ. ΧΙΟΥ-ΜΑΝΙΑΤΟΠΟΥΛΟΥ: Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΛΔΓ ΣΤΗΝ ΕΟΚ Α. ΤΟΥΝΤΑ-ΦΕΡΓΑ-ΔΗ: ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ Ν. ΓΕΩΡΓΑΡΑΚΗΣ: ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ: ΣΟΣΙΑΛ-ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ: ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗ ΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 5-6

REVUE PARLEMENTAIRE -
PARLIAMENTARY REVIEW -
No 5-6

ήσεις (ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ, ΕΒΟ) για τη δια-
είρηση των τοξικών τους αποβλήτων. Η
ραγική ειρωνία βέβαια είναι ότι υπάρχει το
ομικό πλαίσιο (ελληνικό και ΕΟΚικό) που
ροβλέπει τα αναγκαία για τη διαχείριση
ων τοξικών λυμάτων. Έτσι αν κάποια επι-
είρηση προχωρούσε στην κατά γράμμα ε-
αρμολογία του, το κυριότερο πρόβλημά της
α ήταν το ίδιο το κράτος, που δεν έχει να ε-
ιδείξει κανένα χώρο αποθήκευσης ή κατα-
τροφής των τοξικών. Άλλωστε, συνήθως
υτό είναι και το άλλοθι για την «παραδο-
ιακή» πλέον συνταγή της απόρριψης των
ξικών στο περιβάλλον.

Άλλη λογική

Τον τελευταίο χρόνο όμως κάποιες επι-
ειρήσεις, αλλά και η ΔΕΗ, για λόγους που
έβαλε η δημοσιότητα αλλά και το σύγ-
ρονο μανάτζμεντ, έχουν εκφράσει τη διά-
ση, να δώσουν το τοξικό κλοφέν επί πλη-
ωμή σε εταιρείες του εξωτερικού για θερ-
οκαταστροφή. Το κλοφέν όμως, παρόλη
ην έκταση που πήρε σαν θέμα, δεν είναι
αρά η κορυφή του παγόβουνου. Στη βάση
ου παγόβουνου βρίσκεται η ανάγκη για μια
λλη λογική απέναντι σε ένα πρόβλημα που
εν πρόκειται να εξαλειφθεί αφού δεν είναι
υνατόν να σταματήσει η παραγωγή και κα-
χ συνέπεια η παραγωγή και τοξικών απο-
λήτων. Πολύ περισσότερο προβάλλει η α-
χγή για μια άλλη πρακτική.

Και πρακτική δεν είναι μόνον η μελέτη
α χώρους τουλάχιστον αποθήκευσης, αλ-
κ και η πλήρης οργάνωση —από τώρα—
ων αρμόδιων υπηρεσιών. Δεν μπορεί να ε-
χφίεται στη θέληση —συνήθως στην
ική— της κάθε βιομηχανίας να δηλώνει
ε απόβλητα που διαθέτει στην Νομαρχία
πως γίνεται μέχρι σήμερα. Δεν μπορούν α-
μα οι αρμόδιες υπηρεσίες των Νομαρχιών
ε επανδρώνονται από απλούς διοικητικούς
ταλλήλους (κατά το δόγμα που θέλει τους
μάρχες από επικεφαλής οργάνωσης δασο-
προσβεστών μέχρι πολιτικούς άρχοντες).
Με λίγα λόγια θέλει σοβαρότητα. Και
κι τέτοιο δεν έχει επιδειχθεί. Δεν χρειάζε-
ε να ξέρει κανείς τα κρούσματα που πα-
ουσιάζτηκαν από το κλοφέν σε τρεις εργα-
μεινους της ΔΕΗ στον Ασπρόπυργο και α-
ό τον αμιάντο στην Κοζάνη για να το κα-
ελάβει. Άλλωστε 57.200 τόνοι τοξικά α-
όβλητα είναι υπεραρκετοί για όλους μας.
Είναι τραγικό να μην είναι αρκετοί για να
κινήσει επιτέλους κάτι σοβαρό για την αν-
μετώπιση αυτού του προβλήματος.

Ω.Α.

Η Βόνιτσα «εκσυγχρονίζεται» εργολαβικά

Βόνιτσα 1991. Δίπλα στο Βενετσιάνικο
κάστρο που φθάνει μέχρι τη θάλασσα
και κατά μήκος της παραλίας, που έ-
χει χαρακτηριστεί, βάσει νομοσχεδίου, πα-
ραδοσιακή και διατηρητέα κατασκευάζεται
μαρίνα. Έργο που χρηματοδοτείται από
την ΕΟΚ μέσω των Μεσογειακών προγραμ-
μάτων. Έργο τεραστίων δαπανών και τε-
ράστιας οικολογικής καταστροφής. Από
πληροφορίες που έχουμε έχουν δαπανηθεί
περίπου 42.000.000 δρχ. μέχρι σήμερα για
να ριξουν τους ογκόλιθους στη θάλασσα κι
ακόμη το έργο βρίσκεται στην αρχή του.

Και τίθενται τα βασανιστικά ερωτήματα
προς τους αρμόδιους φορείς που είτε θωρή-
θηκαν από άλλους είτε θεωρούν οι ίδιοι τους
εαυτούς τους «υπεύθυνοι».

— Στο όνομα ποιας «ευθύνης» καταστρέ-
φεται ο Αμβρακικός και η Βόνιτσα με αυτό
το τερατούργημα;

— Στο όνομα ποιου «κοινού καλού» κατα-
σκευάζεται μια μαρίνα τεράστια, για δήθεν
ανάπτυξη του τουρισμού —βρίσκονται εύκο-
λα το άλλοθι— σε μια κωμόπολη όπου τα
καλοκαίρια οι βρύσες ανοίγουν μια ή δυο το
πρωί πριν προλάβουν οι άνθρωποι να ξυπνή-
σουν και να ικανοποιήσουν τις στοιχειώδεις
ανάγκες καθαριότητας· γιατί υπάρχει έλλει-
ψη νερού και πέρα από κάτι πρόχειρες λύ-
σεις ουσιαστικό ενδιαφέρον για το αρδευτικό
σύστημα δεν υπήρξε. Δεν φαντάζει κωμική
η ιστορία της κατασκευής αυτής της μαρίνας
για την προσέλκυση των τουριστών από την
στιγμή που στην πόλη δεν υπάρχει ίχνος
τουριστικής υποδομής; Δεν υπάρχουν πλαζ
κάτάλληλες, αν εξαιρεθούν δυο μικρές ακρο-
γιαλιές που είναι κατάμεστες το καλοκαίρι.
Ποιους χώρους αναψυχής θα επισκεφθούν οι
τουρίστες όταν η πόλη έχει πνιγεί από τα
τσιμεντένια κακόγουστα κτίρια όπου οι το-
πικές αρχές καθυστερούσαν και καθυστερούν
την εφαρμογή του σχεδίου πόλεως και εκδί-
δονται παράνομες άδειες, με αποτέλεσμα σε
χώρους που προορίζονται για παιδικές χα-
ρές να κτιζονται πολυκατοικίες; Κι εδώ το
κωμικό δίνει τη θέση του στο τραγικό, όταν
επικαλούνται διάφοροι χωρίς αιδώ την

«τουριστική ανάπτυξη» για να θαυμάσουν οι
τουρίστες δυο μονάδες εξόρυξης αμμοχαλι-
κιού (νταμάρια) που λειτουργούν εδώ και
πολλά χρόνια ανατολικά και δυτικά της πό-
λης και οι κάτοικοι κινδυνεύουν γιατί πολλά
σπίτια ραγίστηκαν, τζάμια σπάζουν, τηλεο-
ράσεις και άλλα οικιακά σκεύη πέφτουν λες
και γίνεται σεισμός 7 Ρίχτερ κάθε τόσο και
σκόνη σκεπάζει την πόλη με το φύσημα του
αέρα.

— Στο όνομα ποιας «ευθύνης» η αρμόδια
Αρχαιολογική Υπηρεσία Ιωαννίνων εισώ-
πησε τη στιγμή που μπορούσε να δράσει
—γιατί άραγε σιωπά τρία χρόνια τώρα; και
σε τωρινή επικοινωνία μαζί της μας πληρο-
φορεί ότι θα έπρεπε να έχει μια καταγγελία
των κατοίκων προκειμένου να προβεί σε ε-
νέργεια! (sic).

— Στο όνομα ποιων «συμφερόντων» οι κύ-
ριοι υπεύθυνοι των τεχνολογικών υπηρε-
σιών της Νομαρχίας Αιτωλοακαρνανίας α-
ναλαμβάνουν τέτοια έργα;

— Στο όνομα ποιας «κοινωνικής πολιτι-
κής» η υπεύθυνη πολιτεία κατασκευάζει αυ-
τό το έργο; Άραγε πληροφορηθήκε η Ευ-
ρωπαϊκή Κοινότητα ότι επιδοτεί ένα έργο,
το οποίο ως φαίνεται βασίζεται σε κατάφω-
ρες παραβιάσεις του νόμου και του χώρου,
και μάλιστα όταν ο Αμβρακικός έχει χαρα-
κτηρισθεί ως βιότοπος διεθνώς; Κι αν όλα
αυτά δεν σχεδιάστηκαν ή δεν ξεκίνησαν επί
των ημερών της σημερινής κυβέρνησης γιατί
συνεχίζονται; Άραγε θα αναθέσει το υπεύ-
θυνο υπουργείο σε αρχιτέκτονες και μελετη-
τές του χώρου, όχι απλά με διπλώματα κα-
ταλληλότητας, αλλά και με την κατάλληλη
ευαισθησία, μια μελέτη για να δουν ότι μπο-
ρεί να δημιουργηθεί μια μικρή μαρίνα, αν
θεωρείται απαραίτητη, αλλά σε άλλο χώρο
όπου δεν θα προκληθεί καταστροφή;

Το ότι σταμάτησε σήμερα το έργο, αυτό
σφειλεται απλώς στην αναμονή της νέας ε-
πιχορήγησης...

Ελένη Μουντζούρη
Βόνιτσα - 28 Φεβρουαρίου 1991

Η άγνωστη αναμέτρηση του Νέου Κόσμου

του Ρεπόρτερ

Αναστατωμένοι είναι οι κάτοικοι του Ν. Κόσμου με τη λειτουργία των τεχνικών εγκαταστάσεων (πιεστήρια) της «Ελευθεροτυπίας» και ζητούν όχι μόνο την απομάκρυνσή τους αλλά και τη διακοπή των εργασιών ανέγερσης, σε διπλανό χώρο, εξώροφου συγκροτήματος που θα στεγάσει τα γραφεία και τις υπόλοιπες εγκαταστάσεις της «Ελευθεροτυπίας». Τα πιεστήρια λειτουργούν έτσι από το 1984 οπότε κι απομακρύνθηκαν από μια άλλη εξίσου υποβαθμισμένη συνοικία της Αθήνας, τον Άγιο Δημήτριο (Μπραχάμι) μετά από διαμαρτυρίες των κατοίκων.

Για τους κατοίκους του Ν. Κόσμου στις κινητοποιήσεις των οποίων πρωτοστατεί ο πολιτιστικός σύλλογος «Ορφέας» - τα πιεστήρια που μπαίνουν σε λειτουργία γύρω στις 4.00 τα ξημερώματα, είναι εστία ρύπανσης (εκπομπές χρωστικών) αλλά και ηχορύπανσης σε ώρα κοινής ησυχίας. Επιπλέον, το υπό ανέγερσιν κτίριο θα επιβαρύνει κι άλλο τη συνοικία που βρίσκεται στα όρια του δακτυλίου και αντιμετωπίζει, καθημερινά, αυξημένη μόλυνση αλλά και μεγάλο κυκλοφοριακό πρόβλημα. Να προσθέσουμε τέλος, την παντελή έλλειψη πρασίνου ή ελεύθερων χώρων και τη λειτουργία δεκάδων συνεργείων αυτοκινήτων.

Για τον εκδότη της «Ελευθεροτυπίας» Χρ. Τεγόπουλο, το υπό ανέγερσιν κτίριο «θα αποτελέσει κόσμημα για την υποβαθμισμένη συνοικία, θα έχει πρόβλεψη για άφθονο πράσινο και ηχομονώσεις της πιο εγγυημένης τεχνολογίας» («Ελευθεροτυπία» 28/12/90) για τα πιεστήρια, τα οποία και θα μεταφερθούν από εκεί που είναι σήμερα.

Στο τέλος του Δεκέμβρη του 1989, ο τότε νομάρχης Αθηνών Κωβαίος, δίνει τριετή άδεια λειτουργίας στα πιεστήρια ενώ μέχρι τότε οι άδειες ήταν ολιγόμηνες και προσωρινές και ενώ ο Χρ. Τεγόπουλος έχει ήδη αγοράσει τους διπλανούς χώρους για την ανέγερση του συγκροτήματός του. Οι κάτοικοι πιστεύουν πως

Οι εγκαταστάσεις της «Ελευθεροτυπίας» στο Ν. Κόσμο έχουν προκαλέσει τις διαμαρτυρίες των κατοίκων αλλά το όλο θέμα δείχνει και την απουσία τολμηρής και υπεύθυνης πρωτοβουλίας από την Πολιτεία. Για άλλη μια φορά.

τέτοια άδεια δόθηκε γιατί οι πολιτικές περιστάσεις ήταν τέτοιες που κάνανε την οικουμενική κυβέρνηση Ζολώτα ευάλωτη σε πιέσεις. Κατά της απόφασης για παροχή τριετούς άδειας λειτουργίας εκκρεμεί προσφυγή του «Ορφέα» στο Συμβούλιο της Επικρατείας και έχει οριστεί δικάσιμος για την 21/5/91. Τέλος, σημαντικό είναι το γεγονός ότι στις 10/12/90 το απερχόμενο δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Αθηναίων αποφάσισε ομόφωνα τη στήριξη των κατοίκων και χαρακτήρισε τον υπο διαμάχη χώρο, «χώρο πρασίνου». Μένει μόνο η επικύρωση του Α. Τρίτση.

Το πρόβλημα δεν εξαντλείται στο επίπεδο της σύγκρουσης κατοίκων - Χρ. Τεγόπουλου. Αντίθετα, πειστικό είναι το ερώτημα γιατί η «Ελευθεροτυπία» δεν προτίμησε μια βιομηχανική ζώνη για την ανέγερση τέτοιων εγκαταστάσεων. Ας μην ξεχνάμε πως η «Ελευθεροτυπία» διοργάνωσε στις 12 και 13/12/1990 Συνέδριο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της Αθήνας όπου και τάχθηκε «υπέρ των δραστικών λύσεων που φυσικά συνεπάγονται κάποιο κόστος, οικονομικό και πολιτικό» («Ελευθεροτυπία 12/12/90).

Όμως και οι πολιτικές διαστάσεις του ζητήματος είναι σημαντικές. Οι προεκλο-

γικές υποσχέσεις του Α. Τρίτση, για συνδρομή του Δήμου στην προσπάθεια των κατοίκων, ξεχάστηκαν σε κάποια περιόδεια του στη Μέση Ανατολή. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει αναβάλει δύο φορές την εκδίκαση της υπόθεσης ενώ η «Ελευθεροτυπία», από το 1984 ως το 1989 έπαιρνε μόνο προσωρινές (!) άδειες για να επιβεβαιωθεί για άλλη μια φορά η προσφιλή τακτική της υιοθέτησης από την πολιτεία, της πολιτικής των μη αποφάσεων προκειμένου να... αποφασίσει, αφήνοντας έτσι τα γεγονότα να προχωρήσουν από μόνα τους.

Οι κάτοικοι φοβούνται πως τελικά η έκβαση της υπόθεσης θα κριθεί από το ποια πλευρά διαθέτει τη μεγαλύτερη επιρροή. Ίσως να έχει ήδη κριθεί αφού η ανέγερση των εγκαταστάσεων προχωρεί. Και δεν είναι ανάγκη να έχει κανείς ασχοληθεί με τη μελέτη του Μαργ για να κατανοήσει τη δύναμη του οικονομικού παράγοντα στην εξέλιξη της κοινωνίας. Αυτό διαισθάνονται οι κάτοικοι λέγοντας... «δεν είμαστε οικονομική δύναμη». Αλλά προχωρούν και παραπέρα. Θέτουν το θέμα της δύναμης και της επιρροής που μπορεί να αποκτήσει ένα μέσο κοινωνίας όταν λένε πως ... αν ήταν κάποιο άλλο εργοστάσιο θα είχαμε ήδη καταφέρει να το διώξουμε. Είναι ο Τύπος, όμως!

Μέχρι λοιπόν τη δικάσιμο της 21/5/91 η διαμάχη θα φουντώσει κι άλλο καθώς και οι δύο πλευρές φαίνεται πως είναι αποφασισμένες να υπερασπισθούν τα συμφέροντά τους δυναμικά.

Πίσω από τα θέματα και την επικαιρότητα που τα αθηναϊκά (και ελληνικά εν γένει) μαζικά μέσα επικοινωνίας θέλουν να προβάλλουν, υπάρχουν και κάποια άλλα, όπως το παραπάνω, που περνάνε στα «ψιλά», αλλά που σίγουρα αξίζουν μεγαλύτερης προσοχής και προβληματισμού.

Από εμάς τους αναγνώστες, ακροατές και θεατές των πάντων τελικά. Ή σχεδόν των πάντων.

ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ

● Να σπάσουμε τη σιωπή μας, να μιλήσουμε για τους Κούρδους που αγωνίζονται να αποκτήσουν πατρίδα και να τους συμπαρασταθούμε, μας καλεί κούρδος αναγνώστης μας:

Αγαπητό ANTI, στην Ελλάδα υπάρχει άγνοια για το κουρδικό ζήτημα. Αυτή η άγνοια ισχύει για το κράτος, για την Δεξιά, αλλά και για την Αριστερά.

Δεν έχουν τοποθετεί πάνω το ζήτημα αυτό. Αν τους ρωτήσεις σχεδόν όλοι θα πουν ότι *συμπαθούμε τους Κούρδους* αλλά δεν υπάρχει καμιά σοβαρή προσπάθεια συμπαράστασης στους Κούρδους.

Για το Κουρδικό τα αριστερά κόμματα έχουν μείνει στην «ι-

δια τάξη». Το ΠΑΣΟΚ είχε και έχει πολύ καλές και φιλικές σχέσεις με το αδελφικό του κόμμα «Μπάαθ». Κανένας δεν διαμαρτυρήθηκε για τα ελληνικά όπλα που πουλιόνταν στο Ιράκ. Ούτε λόγος για τις ελληνικές εταιρείες που μεσολαβούσαν στο λαθρεμπόριο όπλων προς το Ιράκ. Όλα αυτά γίνονταν και πριν και επί ΠΑΣΟΚ. Με αυτά τα ελληνικά όπλα σκοτώθηκαν και Κούρδοι. Ποτέ δεν έχουν γίνει διαμαρτυρίες για αυτό το λόγο έξω από ΠΥΡΚΑΛ ή ΕΒΟ.

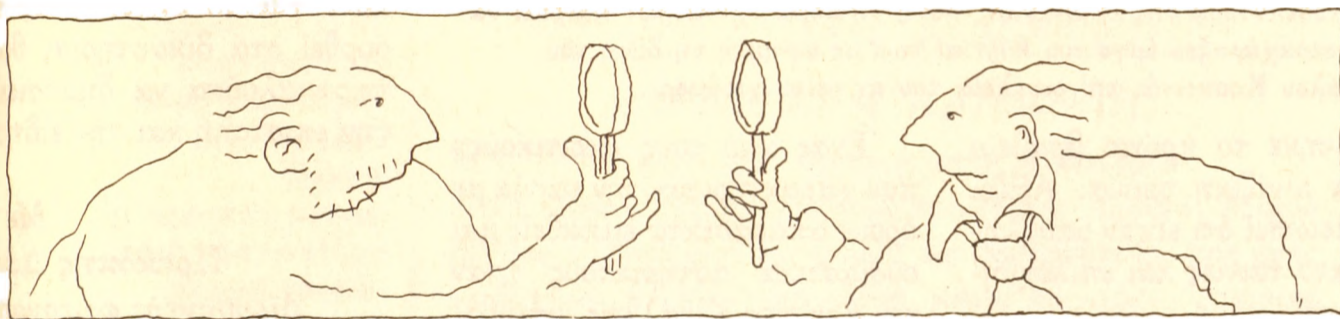
Η Ελλάδα δεν θα μπορούσε τόσο εύκολα να πουλήσει αυτά τα όπλα π.χ. στη Νότιο Αφρική, ή στο Ισραήλ. Θα γίνονταν διαδηλώσεις, δίκαια θα λέγανε ότι με αυτά τα όπλα θα σκοτώσουν τους μαύρους, τους Παλαιστίνιους. Αλλά κανένας δεν

μίλησε για σφαγή των Κούρδων. Ούτε έγιναν διαμαρτυρίες για την σφαγή 5 χιλιάδων γυναικοπαίδων με χημικά αέρια από το Ιράκ στις 16/3/1988 στο Χελεμπτσε. Τα ελληνικά αριστερά κόμματα δεν ήταν παρόντα στις μικρές διαδηλώσεις των Κούρδων που έγιναν σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη για αυτές τις σφαγές. Οι δεξιές εφημερίδες μετά την κρίση στον Περσικό Κόλπο, για να δείξουν πόσο ο Σαντάμ είναι κακός, τότε ανακάλυψαν 'σαν τα αφεντικά τους (ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία κλπ.) τις φωτογραφίες από τη χημική γενοκτονία των Κούρδων. Θυμήθηκαν ότι υπάρχουν Κούρδοι.

Μετά από την κρίση στον Περσικό Κόλπο και στη διάρκεια του πολέμου, τα αριστερά κόμματα (από ΠΑΣΟΚ μέχρι

εξωκοινοβουλευτική Αριστερά) στις ανακοινώσεις τους που αναφέρονταν σε Αμερικανούς, Ιράκ, Κουβέιτ, Παλαιστίνη, καμιά φορά την Κύπρο και το Λίβανο, δεν αναφέρθηκαν στην κατάσταση του κουρδικού λαού. Δεν τοποθετήθηκαν ότι πρέπει να φύγουν οι κατοχικές δυνάμεις και από το Κουρδιστάν και για αυτοδιάθεση στους Κούρδους. Δεν ακούστηκαν και φωνές συμπαράστασης προς τους Κούρδους στις αντιπολεμικές διαδηλώσεις, όπου πολλές φορές το δικτατορικό καθεστώς της Βαγδάτης ταυτιζόταν με τον «ιρακινό λαό». Η κουρδική κοινωνία είναι μια μεταβαλλόμενη και δυναμική κοινωνία. Σκεφτείτε ότι η ελληνική εγκυκλοπαίδεια «Νέα Δομή», που είναι πρόσφατη έκδοση, αναφέρει τον πληθυσμό 35 εκατομμυ-

**Υ γ ε ί α ν
Ε χ ο μ ε ν**

● Με την ευκαιρία της κυκλοφορίας του νέου βιβλίου του Άγγελου Ελεφάντη «Στον αστερισμό του λαϊκισμού», απευθύναμε στο συγγραφέα την εξής ερώτηση: «Κατά τη μεταπολεμική περίοδο στην Ελλάδα ο λαϊκισμός —κυρίαρχη ιδεολογία κάθε εξουσίας— καθόρισε την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας. Διαβλέπονται, άραγε, σήμερα αντίρροπες δυνάμεις που να μπορούν να αντιστρατευθούν το λαϊκισμό; Κι αν υπάρχουν, ποιες είναι αυτές;».

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΕΛΕΦΑΝΤΗ

Αν, όπως πιστεύω και προσπάθησα να δείξω, ο λαϊκισμός είναι μια πολιτική ιδεολογία εξουσίας των μικροαστών, τότε μπορούμε να είμαστε αρκούντως απαισιόδοχοι. Διότι σήμερα αντίπαλοί του είναι ή ο νεοφιλελευθερισμός της ΝΔ ή το εκσυγχρονιστικό άγχος της σοσιαλδημοκρατίας. Οι

μικροαστοί, βέβαια, και ιδιαίτερα τα ανερχόμενα τμήματα, τα πιο μορφωμένα, μπορούν θαυμάσια να ταιριάξουν και με τη μια και με την άλλη κατάσταση, αφού οι φαντασιώσεις της δεκαετίας του '70 κατέληξαν στα σκάνδαλα και τη διαχειριστική ασυναρτησία της δεκαετίας του ΠΑΣΟΚ. Γι' αυτό και τα σημερινά αδιέξοδα, αυτή η γενική καθίζηση. Έξω απ' αυτά τα

δυο βασικά ρεύματα που ασπύμε, χονδρικά, το ένα το αντιπροσωπεύει η ΝΔ και το άλλο η σύγκλιση ΠΑΣΟΚ - Συνασπισμού, δεν βλέπω να υπάρχουν αμφίρροπες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις κάποιας βαρύτητας και φερεγγυότητας. Έτσι ο λαϊκισμός που κυριάρχησε επί δεκαπέντε χρόνια και εξέθρεψε σωρεία πολιτικών και κοινωνικών φαντασιώσεων, μετασχηματίζεται χωρίς να

αναιρείται, εγκαταλείπονται κάποιες παρωχημένες του μορφές, π.χ. ο τριτοκοσμισμός, κι αρχίζει το κυνήγι μιας καινούριας χίμαιρας, με επικίνδυνες εκδηλώσεις: τον εθνικισμό για παράδειγμα, ή τον ακραίο ατομικισμό. Η Αριστερά, όπως δεν αντιστάθηκε στην άνοδο του λαϊκισμού, μάλιστα πρόσφερε και αυτή τον όβολό της στην επιτυχία του, άλλο τόσο σήμερα δεν μπορεί να ωφεληθεί από τη χρεωκοπία του. Αντίθετα μάλιστα αυτή χάνει περισσότερο.

Θέλοντας να εκσυγχρονιστεί όπως διατείνεται, απλώς σοσιαλδημοκρατικοποιείται και μπαίνει στην τροχιά του σοσιαλδημοκρατικοποιούμενου ΠΑΣΟΚ. Εξευρωπαϊζόμαστε δηλαδή. Και τα αδιέξοδα αδιέξοδα. Όπως και στην Ευρώπη. Ίσως απ' αυτά να προκύψουν οι νέες αντίρροπες δυνάμεις. Μια νέα αριστερά δηλαδή. Αλλά το μέλλον, όπως πάντα, αργεί πολύ. Ίδιως όταν λείπει η αυτογνωσία, η επίγνωση ότι περπατούσαμε σε μονοπάτια αδιέξοδα ενώ τα νομίζαμε λεωφόρους της ιστορίας.

Άγγελος Ελεφάντης

**ΕΙΜΑΙ ΜΕΣΑ ΒΛΕΠΩ ΕΞΩ
ΑΜΑ ΣΚΑΣΕΙΣ ΔΕΝ Θ'ΑΝΤΕΞΩ!**

ρίων Κούρδων ως 4-5 εκατομμύρια. Μόνο ο Οζάλ λέει ότι στην Τουρκία ζουν 12 εκατομμύρια Κούρδοι. Οι Κούρδοι δεν είναι πια όλοι νομάδες. Έχουν δημιουργηθεί στο Κουρδιστάν πόλεις μέχρι και ενός εκατομμυρίου κατοίκων. Δεν μπορούμε με τα δεδομένα 50 χρόνων πριν να βλέπουμε το σημερινό μεταβαλλόμενο και αναστατωμένο Κουρδιστάν.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Σ. Μπαπίρ

«ΤΗΣ ΔΕΚΑΡΑΣ»

● Οργή και μένος αποπνέει η επιστολή του διευθυντή φωτογραφίας Προκόπη Δάφνου. Αφορμή: η βράβευση της ταινίας «Ψύλλος» του Δ. Σπύρου σε τμήμα παιδικών ταινιών του φεστιβάλ Βερολίνου σε συνάρτηση με την αρνητική κριτική του συνεργάτη μας για θέματα κινηματογράφου, με αφορμή το προγενέστερο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης.

Κύριε Διευθυντή, προσκαλεσμένη στο επίσημο Φεστιβάλ κινηματογράφου του Βερολίνου στο τμήμα παιδικών ταινιών, «Ο Ψύλλος», η ταινία του σκηνοθέτη Δημήτρη Σπύρου, που τόσο ακραία χυδαία και προκλητικά χτυπήθηκε από την μεγαλύτερη μερίδα των κριτικών, κέρδισε ή μάλλον

Ο τακτικότερος από τους επιστολογράφους μας, ο Τάσος Γούλας που ζει στο Ντύσελντορφ της Γερμανίας, αυτή τη φορά «χτύπησε» καιρία: να πώς «παραχάραξε» έργο του Wilfried Nold με αφορμή τη δίκη του σκανδάλου Κοσκωτά, επ' ωφελεία του πηγαίου χιούμορ...

μοιράστηκε το πρώτο βραβείο με μια κινέζικη ταινία. Αξίζει να σημειωθεί ότι είχαν υποβληθεί εκατό ταινίες και επιλέχθηκαν δέκα.

Ένας από τους «κριτικούς» που χαρακτήρισαν την ταινία με όρους απαράδεκτα εμπαιθείς και ουσιαστικά αστήρικτους ήταν και ο κύριος Κανέλλης, υπεύθυ-

νος της στήλης του κινηματογράφου στο περιοδικό «ΑΝΤΙ».

Θα μπορούσε να γίνει μια ενδιαφέρουσα ανάλυση για τις 11 μικρές σειρές τις οποίες θεώρησε αρκετές ο «κριτικός» για να θάψει την ταινία. Αν μου δίνετε μια σελίδα θα το έκανα.

Το θέμα όμως δεν είναι εκεί αλλά στο εξής γεγονός.

Ο «ζεστός» Μεσογειακός, εμπαιθής, κακοπροαίρετος, αυθάδης, απαίδευτος και άσχετος «κριτικός» της δεκάρας. Δεν διαθέτει τις ψυχικές χορδές που είχαν οι ψυχροί και βόρειοι Γερμανοί για να συλλάβουν αυτό που απόπνεε η ταινία. Δηλαδή αγάπη για τη ζωή, τη γνώση —την παιδική ψυχή, τον άνθρωπο και τη Φύση. Πάθος και πόθο για δημιουργία και το κυριότερο ευαισθησία. Κάτι που λείπει από τα περισσότερα πνευματικά ρομπότ της εποχής μας που δηλώνουν «κριτικοί».

Τέλος, επικαλούμενος την δική σας ευαισθησία για την ελευθερία του Τύπου και την άρνηση συγκάλυψης ειδήσεων, κάτι για το οποίο εσείς έχετε συρθεί στα δικαστήρια, θα σας παρακαλούσα να δημοσιεύσετε την επιστολή και την είδηση.

Με τιμή
Προκόπης Δάφνης
Διευθυντής φωτογραφίας

ΠΩΣ ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ ΠΑΝΩ ΑΠΟ 1000 ΛΕΞΕΙΣ ΤΟ ΛΕΠΤΟ

Μήπως έχετε πάρα πολλά να διαβάσετε και δεν προλαβαίνετε; Προφέρετε ή «ακούτε» τις λέξεις όταν διαβάσετε; Έχετε προβλήματα αυτοσυγκέντρωσης; Δεν μπορείτε να συγκρατείτε αυτά που διαβάσετε;

Μπορείτε εύκολα να απαλλαγείτε από τέτοια προβλήματα που περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες που έχετε για αποδοτικό διάβασμα. Με 20 μόνο ώρες εξάσκηση θα μπορείτε να διαβάσετε δυο και τρεις φορές πιο γρήγορα από ό,τι σήμερα και με μεγαλύτερο βαθμό αντίληψης. Θα συγκρατείτε περισσότερα και θα αξιολογείτε πιο μεθοδικά αυτά που διαβάσετε. Με ένα πρωτότυπο σύστημα αυτοδιδασκαλίας θα μπορείτε να εφαρμόζετε αποτελεσματικά τις νέες τεχνικές διαβάσματος για μελέτη, για ενημέρωση και για ψυχαγωγία. Σύντομα θα μπορείτε κι εσείς να διαβάσετε με ρυθμό 1000 λέξεις το λεπτό.

Για τη μοναδική αυτή Μέθοδο συμπληρώστε και ταχυδρομήστε το παρακάτω Δελτίο Παραγγελίας.

Ν. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗ, Ταξιαρχών 21, 174 55 ΑΛΙΜΟΣ
Τηλ. 9840352, 9830718

Παρακαλώ στείλτε μου αντικαταβολή Δρχ. 15.800 τη Μέθοδο «ΓΡΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΔΙΑΒΑΣΜΑ» (3 κασέτες, βιβλίο, ασκήσεις).

Όνομα .....
Οδός-αρ. ....
Ταχ. Κώδικας ..... Πόλη .....
Τηλ. .... Υπογραφή .....

Το ΓΡΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΔΙΑΒΑΣΜΑ διδάσκεται επίσης σε ειδικά σεμινάρια που διοργανώνει το ΕΛΚΕΠΑ (Τηλ. 8069901) και το Κολλέγιο Αθηνών (Τηλ. 6478160).

Ο πολιτισμός δεν υποτάσσεται στη λογιστική...

της Πέγκυ Κουνενάκη

Τι είναι ο πολιτισμός; Πολιτισμός σημαίνει οργανωμένη παιδεία και γνώση, σύμφωνα με τα οριοθετημένα προγράμματα σπουδών και την αυστηρά καθορισμένη περιοχή της επιστήμης; Σ' αυτά τα ερωτήματα πρέπει να απαντήσει η κυβέρνηση, πριν αποφασίσει την κατάργηση του ΥΠΠΟ και την ένταξή του σε κάποια διεύθυνση του υπουργείου Παιδείας, όπως τουλάχιστον λένε οι φήμες, εν όψει του πολυσυζητημένου ανασχηματισμού.

Οι φήμες όσο περνούν οι μέρες γίνονται όλο και πιο έντονες. Θα καταργηθεί, λέγεται, το υπουργείο Πολιτισμού, για να ενταχθεί σε κάποια διεύθυνση του υπουργείου Παιδείας. Καθώς, μάλιστα, πλησιάζει ο πολυσυζητημένος ανασχηματισμός, αυτές οι φήμες δίνουν και παίρνουν, όσο κι αν διαφεύδονται —ευκαιρίας δοθείσης— από τα επίσημα χείλη των καθ' ύλην αρμοδίων υπουργών. Ωστόσο, χωρίς φωτιά καπνός δεν βγαίνει, σύμφωνα με τη λαϊκή ρήση, το όλο θέμα πρέπει να έχει συζητηθεί ευρύτατα στους κυβερνητικούς κύκλους, καθώς ως φαίνεται, πολλοί είναι αυτοί που αντιδρούν για το μέγεθος των κονδυλίων τα οποία διατίθενται σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Κονδύλια, τα οποία, μάλιστα, δεν αποφέρουν και τα αναμενόμενα οφέλη, σύμφωνα με την εντελώς λογιστική αντίληψη των θατσερικού τύπου τεχνοκρατών της κυβέρνησης.

Ας σημειωθεί επίσης, ότι αυτές οι φήμες έδωσαν την ευκαιρία να γραφούν κάποια άρθρα, να εμφανιστούν έρευνες στον Τύπο, να εκφράσουν κάποιοι διανοούμενοι και καλλιτέχνες τις απόψεις τους για τον Πολιτισμό, να επισημανθούν ακόμα μια φορά τόσο οι θεσμικές ελλείψεις όσο και η γραφειοκρατική δομή του ΥΠΠΟ, η οποία το διακατέχει από χουντικής γενεάς του μέχρι σήμερα. Όλα όσα, όμως, γράφτηκαν δεν απαντούν στο βασικό ερώτημα:

Τι είναι ο πολιτισμός; Κατά πόσο, αυτή η τόσο αφηρημένη έννοια —αλλά και τόσα πολλά εμπειρέχουσα— μπορεί να ενταχθεί στον τομέα της Παιδείας; Πολιτισμός μ' άλλα λόγια σημαίνει παιδεία; Μήπως ο πολιτισμός είναι κάτι εντελώς ανεξάρτητο, το οποίο διαμορφώνεται βάσει κάποιων κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών συνιστωσών, και δεν εντάσσεται σε συγκεκριμένα θεσμικά μέτρα και παγιωμένες μορφές οργάνωσης, όπως τουλάχιστον αυτά προσδιορίζονται στο χώρο της παιδείας;

θα μπορούσε να

παρατηρήσει κανείς είναι ότι ο πολιτισμός, από χρόνια, μοιάζει με μια αποσκευή, την οποία όλοι μεταφέρουν μαζί τους, μιλούν και ενδιαφέρονται γι αυτήν, αλλά κανείς δεν την ανοίγει για να διαπιστώσει τι κρύβει μέσα της. Ίσως να φαντάζει περιττό, κι όμως πρέπει ν' αναφερθεί, ότι αυτή η αποσκευή σημαίνει και εντελώς διαφορετικά

πράγματα —το 'χουμε δει και στην πράξη— για τον εκάστοτε πολιτικό φορέα ο οποίος βρίσκεται στην εξουσία.

Κρύβει λοιπόν μέσα της αυτή η αποσκευή την πολιτιστική μας κληρονομιά, την εξέλιξη των γραμμάτων και των τεχνών, την στασιμότητά τους ίσως; Και ποιο είναι το αντίκρουσμα όλων αυτών των παραμέ-

τρων στη σημερινή νεοελληνική κοινωνία και πραγματικότητα; πολιτισμός είναι μόνο οι τέχνες και τα γράμματα, τομείς που η πολιτεία έχει υποχρέωση να καλλιεργεί, και ως εκ τούτου, να επιχορηγεί με όσο το δυνατόν... μικρότερα κονδύλια κάθε χρόνο, παραβλέποντας έτσι την κοινωνική προσφορά τους, αδιαφορώντας ταυτόχρονα για την εξέλιξη και αξιοποίησή τους ακόμα και σε καθαρά οικονομικό επίπεδο... Μήπως αυτές οι σχεδόν κατεστημένες πια εκ-

φράσεις, κρύβουν μέσα τους την ανθρώπινη έκφραση, το ένστικτο και την αναζήτηση στους διάφορους τομείς της δημιουργίας; Γιατί, τότε πια μπαίνουμε σε κάποια άλλα χωράφια, πολύ πιο ευαίσθητα και αντιγραφειοκρατικά, τα οποία λειτουργούν με τους δικούς τους νόμους και κανόνες. Κι αν ο πολιτισμός σημαίνει όλα τα παραπάνω, τότε οποία η σχέση του με την οργανωμένη Παιδεία και Γνώση, με τα οριοθετημένα προγράμματα σπουδών και την αυστηρά καθορισμένη περιοχή της επιστήμης;

Κακά τα φέμματα: Παιδεία σημαίνει οργανωμένη Γνώση. Αντίθετα, ο Πολιτισμός έχει να κάνει με την ανθρώπινη έκφραση, το στοιχείο του αυθορμητισμού, τη δημιουργική αναζήτηση στις Τέχνες, την πνευματική αντιπαράθεση σε παγκόσμιο επίπεδο.

Μπορεί λοιπόν σήμερα να συνυπάρξει ο πολιτισμός με την παιδεία; Αν λάβει μάλιστα κανείς υπόψη του, ότι αυτή τη στιγμή το υπουργείο Παιδείας βρίσκεται —κατά γενική ομολογία— σε σημείο επαναπροσδιορισμού του ρόλου του, τόσο μέσα στην ελληνική πραγματικότητα όσο και την ευρωπαϊκή εν όψη του 1992, τότε θα διαπιστώσουμε ότι ο πολιτισμός δεν έχει καμιά θέση εκεί.

Μήπως θα έπρεπε, αντι να καταργηθεί το ΥΠΠΟ να μελετηθεί και ο δικός του επαναπροσδιορισμός; Γιατί, όσο περνούν τα χρόνια, τόσο πιο συχνά θα βρισκόμαστε μπροστά σε νέα αδιέξοδα, τα οποία έχουν να κάνουν αφενός με την εξελικτική πορεία της χώρας και αφετέρου με τον γενικότερο πρόχειρο και εμβλαωματικό σχεδιασμό που μαστίζει όλους τους τομείς της ελληνικής κοινωνίας. Έτσι, μόνο ως πρόχειρη και ευκαιριακή λύση της Πολιτείας, θα μπορούσε να εκληφθεί η κατάργηση του ΥΠΠΟ. Αντίθετα, αν οι αρμόδιοι έσχυζαν με περισσότερο ενδιαφέρον και ευαισθησία πάνω στα χρόνια προβλήματά του, αν το απήλασαν από τον γραφειοκρατικό χαρακτήρα του, αν έκαναν πραγματικότητα το νέο Οργανισμό, ίσως έδιναν διεξόδους σε πάμπολλες δη-

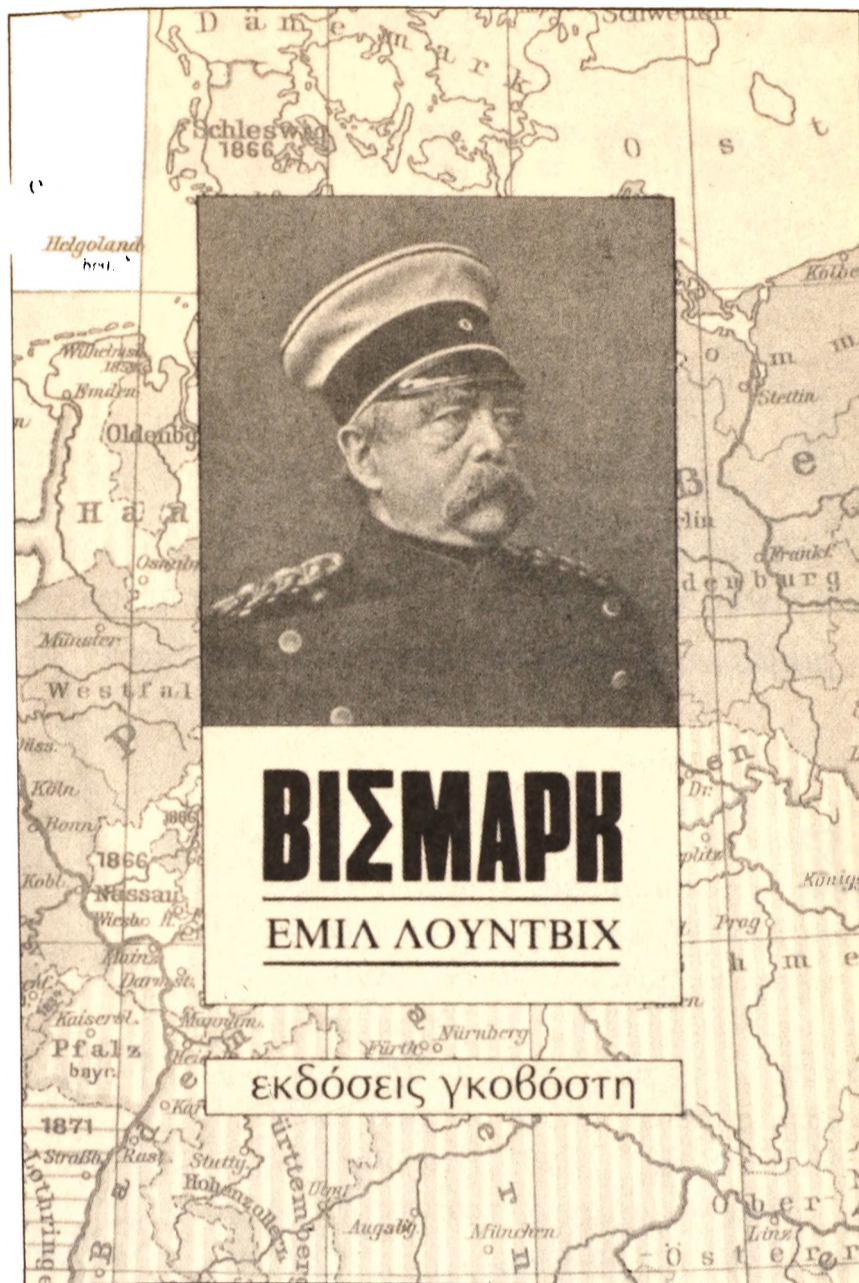
μιουργικές δυνάμεις οι οποίες συνθλίβονται κάτω από τον σημερινό καθεστώς. Το οποίο βέβαια δεν είναι καθόλου σημερινό, αλλά διαιώνιζεται από εποχής ιδρύσεως του υπουργείου. Διότι, κανένας υπουργός απ' όσους πέρασαν μέχρι σήμερα από αυτό, δεν ασχολήθηκε σε βάθος με τα προβλήματά του, οι περισσότεροι υιοθέτησαν φανφαρόνικη πολιτική, επιδιώκοντας έτσι να υποκρύψουν την έλλειψη πολιτιστικής πολιτικής, τόσο της κυβέρνησής τους όσο και του κόμματος στο οποίο ανήκαν.

Αυτή τη στιγμή το ΥΠΠΟ χαρακτηρίζεται από έλλειψη ιδεολογίας, ανυπαρξία χάραξης εθνικής πολιτιστικής πολιτικής, ελάχιστο προϋπολογισμό. Αδυνατεί ταυτόχρονα να παρακολουθήσει ό,τι νέο εμφορείται στην νεοελληνική κοινωνία, αδιαφορεί στην παγκόσμια πρόκληση. Είναι πλέον σαφές, ότι δεν μπορεί να συνεχίσει διαιώνιζοντας απλά και μόνο την διαχειριστική πολιτική την οποία ακολουθεί, σε μια χώρα μάλιστα, που θέλει να δίνει τόση σημασία στην πολιτιστική κληρονομιά της, και η οποία της δημιουργεί άπειρες υποχρεώσεις.

Μήπως θα έπρεπε αλήθεια να αναζητηθεί ένα άλλο μοντέλο, να δημιουργηθεί ένας πιο ευέλικτος φορέας, ικανός να συλλαμβάνει τα μηνύματα των καιρών, ο οποίος να δύναται από τον ίδιο τον σχεδιασμό του να προωθήσει κάποια πράγματα, στα πλαίσια μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνικής πραγματικότητας;

Το ερώτημα αν χρειάζεται υπουργείο ο Πολιτισμός, παραμένει πάντα ανοιχτό. Το σίγουρο είναι, ότι δεν μπορεί και δεν πρέπει να ενταχθεί στο υπουργείο Παιδείας, γιατί ένα τέτοιο εγχείρημα, μόνο νέα δεινά μπορεί να προκαλέσει στον ευαίσθητο χώρο του Πολιτισμού. Οι όποιες κυβερνητικές λύσεις, θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους την πολλαπλότητα έκφρασης αυτού του χώρου, τις δυνατότητές του, οι οποίες είναι κυριολεκτικά τεράστιες και εξελίσσονται εντελώς αυτόνομα από τις δομές της εξουσίας. □

Μόλις κυκλοφόρησε

Ένα επίκαιρο βιβλίο
για το δημιουργό του Α' ΡΑΪΧ
και της Ιδέας μιας
Ενωμένης Γερμανίας

Σε όλα τα βιβλιοπωλεία
και...
σου γκοβόστη

Ζωοδόχου Πηγής 21 - τηλ.: 36.15.433

Στην Ιταλία αντιστέκονται με σάτιρα

του Δημήτρη Φιλιππή

Το σατιρικό «Cuore» («Καρδιά») που έβγαινε ένθετο στην εφημερίδα του ΚΚΙ, την «L'Unità», κυκλοφορεί εδώ και μερικές εβδομάδες ως ανεξάρτητη εφημερίδα. Πράσινο (στο χρώμα, όχι από το κακό του), σαρκαστικό και δηκτικό, καίει καρδιές.

«Σήμερα, 4 Φεβρουαρίου 1991, ανοίξτε το παράθυρό σας. Κοιτάξτε τον ουρανό. Αν τυχόν δείτε έναν πύραυλο να πέφτει, μη πανικοβληθείτε. Κάντε μόνο μια ευχή...». Έτσι, πολύ παραστατικά, «χαιρέτιζε» στο κύριο άρθρο του την πρώτη ανεξάρτητη έκδοσή του το σατιρικό φύλλο του Μικέλε Σέρα «CUORE» (Καρδιά), άλλοτε «Tango» και μέχρι πρότινος ένθετο στην L'Unità της Δευτέρας.

Κατά «διαβολική» (;) σύμπτωση η πρώτη μέρα κυκλοφορίας (4/2/91) της νέας «εβδομαδιαίας έκδοσης της ανθρώπινης αντίστασης» —είναι ο υπότιτλος του φύλλου— συνέπεσε με το 20ό συνέδριο του πρώην ΚΚΙ, τώρα PDS (Δημοκρατικό Κόμμα της Αριστεράς) και τον πόλεμο στο απόγειό του. Το «Cuore» πληροφορούσε τους υποψήφιους αναγνώστες του: «Οκέτο: συμφωνούμε σε όλα, αρκεί να μη μιλάμε για πολιτική», «Οι ΗΠΑ γονάτισαν: έφτασε στην Ατλάντα ο λογαριασμός του ξενοδοχείου του Πήτερ Αρνέτ». Ήταν, χωρίς αμφιβολία, μια πετυχημένη πρώτη εμφάνιση του νέου εντύπου που ανακοίνωνε τα μεγάλα γεγονότα με «εύθυμο» τρόπο, χωρίς να θίγει τη σοβαρότητα της επικαιρότητας.

Επιδίωξη του «Cuore» όπως μας είπε χαρακτηριστικά ο Πιερτζόρτζιο Πατερλίνι, μέλος της συντακτικής επιτροπής, «δεν είναι το χιούμορ αλλά η σάτιρα», σάτιρα προς κάθε κατεύθυνση... Δεν υπάρχει αμφιβολία πως το νέο έντυπο διαθέτει αξία στε-

λέχη και γελοιογράφους πρώτης σειράς (Αλτάν, Ελεκάπα), γνωστά ονόματα των ιταλικών κόμικς, συνεργάτες οι περισσότεροι και του περιοδικού Linus, που ειδικεύεται στο είδος.

Είναι, βέβαια, νωρίς για να βγάλουμε

συμπεράσματα. Η σάτιρα αποδεικνύεται με τη διάρκεια, όταν μπορεί και διατηρεί ανέπαφες στο πέρασμα του χρόνου την αιχμή και την διεισδυτικότητά της, χωρίς να προσφεύγει ποτέ, ούτε στην χυδαιότητα του λιβέλλου, ούτε στη φτηνή ειρωνία...

Η πρώτη σελίδα του πρώτου φύλλου του «Cuore». Σάτιρα που στόχο έχει την αλλαγή του PCI. Υπερτίτλος: «Ένα μεγάλο κόμμα». Τίτλος: Οκέτο: «Συμφωνούμε σε όλα αρκεί να μη μιλάμε για πολιτική».

Το πήρατε χαμπάρι παιδιά;
Για μας ούτε κουρέντα

Ηπα, έχω τό'χω
βυμβίβει ηλέον

Μα ποιος είναι αυτός ο Σαντάμ;
Τοι έχουν αναφέρει έντεκα φορές

Δεν έχω ιδέα. Νομίζω όμως πως είναι
ένας τύπος που μ' αρέσει

Για τη νέα σατιρική εφημερίδα μιλήσαμε στο τηλέφωνο με τον Π. Πατερλίνι. Η μισητή συζήτησή μας έχει ως εξής:

● Γιατί ανεξαρτητοποιήθηκε το «Cuore» από την «L'Unità»; Υπήρχαν, μήπως εκδοτικές ή πολιτικές διαφωνίες;

— Αποφασίσαμε να κυκλοφορήσουμε ανεξάρτητα, αλλά με την έγκριση και τη συμπαράσταση της εφημερίδας. Σκοπός μας είναι να διευρύνουμε το αναγνωστικό μας κοινό, να καλύψουμε όλο το φάσμα της ιταλικής Αριστεράς και όχι μόνο. Η «L'Unità» ήταν ένας χρήσιμος, πλην όμως περιορισμένος φορέας. Όπως και να 'ναι το «Cuore» τυπώνεται στις εγκαταστάσεις της «L'Unità», η οποία διατηρεί το 33% των μετοχών. Το 50% το έχει ο Τζιανκάρλο Γκράντι, διευθυντικό στέλεχος του εκδοτικού οίκου «Μοντατόρι». Το υπόλοιπο 17% ανήκει στον εκδοτικό οίκο «Φελτρινέλι». Όπως φαίνεται κανείς δεν έχει την πλειοψηφία και αυτό μπορεί να εγγυηθεί για την ανεξαρτησία του εντύπου. Εξάλλου στη συντακτική επιτροπή του «Cuore» εκπροσωπούνται όλες οι τάσεις του νέου κόμματος.

● Ποια είναι η κυκλοφορία σας αυτή τη στιγμή σε σχέση με ό,τι συνέβαινε όταν το «Cuore» ήταν ένθετο στην «L'Unità»;

— Το ένθετο στην «L'Unità» της Δευτέρας, έδινε στην εφημερίδα γύρω στους 35.000 αναγνώστες επιπλέον, σε σύγκριση με το καθημερινό της τιράζ. Τώρα έχουμε φθάσει τα 150.000 φύλλα. Η έκδοσή μας όμως συνέπεσε με μια ευνοϊκή συγκυρία για όλο τον Τύπο (πόλεμος, συνέδριο ΚΚΙ κτλ.). Είναι νωρίς, λοιπόν, για συμπεράσματα. Θέλω όμως να σας τονίσω ότι το

«Cuore» αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη σατιρική εφημερίδα στην Ιταλία, αν εξαιρέσουμε την προσπάθεια που έκανε κάποτε το βραχύβιο «Male» (Κακό).

● Το 20ο (και τελευταίο) συνέδριο του ΡΚΙ κι ο πόλεμος στον Κόλπο ήταν τα προσφιλή θέματα του Cuore στα πρώτα του φύλλα. Να πώς συνδυάζονται και τα δύο, στο απόσπασμα από κείμενο που δημοσιεύθηκε την 4/2/91.

«Το 20ο συνέδριο ξεκαθάρισε επιτέλους ποιες είναι οι θέσεις του νεογέννητου Κόμματος της Δημοκρατικής Αριστεράς για τον Κόλπο. Κάνοντας μια σύνθεση στις θέσεις του Ναπολιτάνο («όχι μόνο δεν πρέπει να φύγουμε από τον Κόλπο, αλλά είναι ανάγκη να κάνουμε ένα συνεταιρισμό στο Κoweit City και μια επιχείρηση στο Αμμάν») και στις θέσεις Ινγκράο («πρέπει να αποχωρήσουμε πάντως από το Κουβέιτ με τα πόδια, για να μη παραβιάσουμε με τα τανκς τον κώδικα κυκλοφορίας των χωρών της Μέσης Ανατολής») κατέληξε στην ακόλουθη πρόταση: 1) Κάθε Ιταλός στρατιώτης που δεν επιθυμεί να μείνει στον Κόλπο είναι ελεύθερος να επιλέξει το μέρος όπου θα καταφύγει αρκεί να πληρώσει το φόρο της άδειας παραμονής. Υποδεικνύεται η Κύπρος για το ήπιο κλίμα της... 2) Όσοι στρατιώτες παραμείνουν στον Κόλπο θα είναι μεν οπλισμένοι, για λόγους στρατιωτικής διακόσμησης, αλλά θα πρέπει να ακολουθήσουν ανεπιφύλακτα αντιπολεμική συμπεριφορά. Παράδειγμα: προτείνεται η χρήση του όπλου για το ανακάτεμα της σούπας...».

● Ποιο είναι το χαρακτηριστικό της έκδοσης;

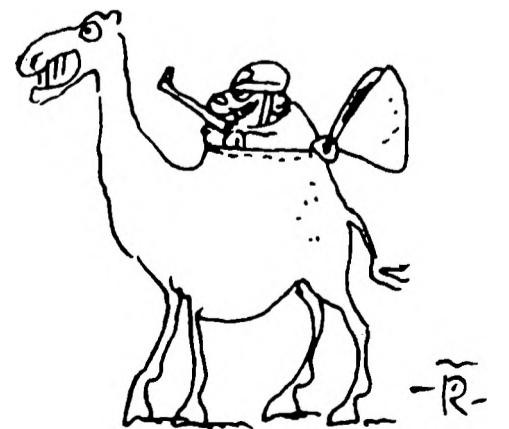
— Δεν μας ενδιαφέρει το χιούμορ αλλά η σάτιρα. Σάτιρα, ας την πούμε 360 μοιρών, σάτιρα που να βάζει στο στόχο της τους πάντες. Μας ενδιαφέρει ό,τι μπορεί να γίνει αντικείμενο σάτιρας, δηλαδή όλο το φάσμα της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής. Αυτή είναι και η βασική διαφορά με το «Tango» (παλιότερο σατιρικό ένθετο επίσης της «L'Unità») που, συνήθως περιορίζει την κριτική του στο ΚΚΙ.

● Τι υπονοεί ο υπότιτλος: «Έκδοση της ανθρώπινης αντίστασης»;

— Το «Cuore» λέει πάντα αυτό που σκέφτεται καθένας, αλλά δεν έχει το κουράγιο να το φωνάξει, να το εκφράσει. Θέλουμε να προκαλέσουμε αυτό το κλίμα της παθητικής αποδοχής, του στρουθοκαμηλισμού, της αδιαφορίας και του κυνισμού που επικρατεί...

● Ποια η άποψή σας για το «Satyrikon», το ένθετο της Κυριακάτικης «Repubblica»;

— Δεν μας αρέσει, ούτε φοβόμαστε τον ανταγωνισμό του. Είναι φτωχό σε συνεργασίες, στάσιμο, όχι ιδιαίτερα ευφυές.

του Λάκη Παπαστάθη

Είμαστε η μόνη χώρα της Ευρώπης που δεν έχει εθνικό αρχείο κινηματογραφικών ντοκουμέντων. Στις περισσότερες χώρες λειτουργούν με τις πιο σύγχρονες μεθόδους ταξινόμησης και συντήρησης του υλικού, τουλάχιστον δυο αρχεία. Το ένα συλλέγει και επεξεργάζεται τα δημόσια ντοκουμέντα· αυτά δηλαδή που έχουν κινηματογραφηθεί κατόπιν κρατικής παραγγελίας. Το δεύτερο αρχείο —που απ' όλους θεωρείται και σημαντικότερο— αποτελείται από ιδιωτικές κινηματογραφικές λήψεις: εικόνες δηλαδή που δεν εξυπηρετούν καμιά πολιτική ή ιδεολογική σκοπιμότητα.

Ο ερασιτέχνης κινηματογραφιστής συνήθως έχει πιο παρθένο μάτι και είναι περισσότερο δεμένος με την πραγματικότητα που τον περιβάλλει.

Τα τελευταία χρόνια ενισχύεται η άποψη —από ανθρωπολόγους, κοινωνιολόγους και κινηματογραφιστές— πως πρέπει να δημιουργηθούν τοπικά αρχεία ντοκουμέντων. Πολλές επαρχιακές πόλεις δημιουργούν το δικό τους αρχείο ενεργοποιώντας το ενδιαφέρον των πολιτών για τη σημασία της κινηματογραφικής καταγραφής της ζωής της πόλης τους και δίνοντας πλούσιο υλικό για επεξεργασία σε επιστήμονες και μελετητές.

Στην πάνω φωτογραφία, η πλατεία Ομονοίας στο Μεσοπόλεμο. Οι καλώνες έχουν ήδη αντικαταστήσει τους φοίνικες που στόλιζαν την πλατεία. (φωτογραφία από την εκπομπή «Αναζητώντας τη χαμένη εικόνα»).

Τον Μάρτιο του 1989, οργανώθηκε στο Βέλγιο, υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ένα συνέδριο με θέμα τα ανέκδοτα κινηματογραφικά ντοκουμέντα. Πήραν μέρος 80 εκπρόσωποι από όλα τα κράτη-μέλη: διευθυντές τηλεοράσεων, τεχνικοί, σκηνοθέτες, νομικοί σύμβουλοι, ιστορικοί, κοινωνιολόγοι. Η ελληνική συμμετοχή αποτελούνταν από δυο μέλη της ομάδας *CINETIC*.

Στο τέλος του συνεδρίου όλοι οι συνέδριοι υπογράψαμε την Ευρωπαϊκή Χάρτα των ανέκδοτων ιδιωτικών ταινιών (δημοσιεύεται σε παράπλευρη στήλη).

Η ιστορία των κινηματογραφικών ντοκουμέντων στην Ελλάδα είναι ουσιαστικά άγνωστη. Σκόρπια δημοσιεύματα σε εφημερίδες και περιοδικά, προγράμματα βαριετέ και κινηματογράφων, αλλά και προφορικές πληροφορίες, ανοίγουν ίσως ένα δρόμο για τη μακροχρόνια έρευνα που θα φέρει στο φως της προβολής τις εικόνες των ελλήνων κινηματογραφιστών.

Βέβαια οι δυσκολίες είναι μεγάλες γιατί το ίδιο το υλικό του φιλμ καταστρέφεται πολύ εύκολα και θέλει ειδικές συνθήκες για να διατηρηθεί στο χρόνο. Κατά τη διάρκεια, μάλιστα, του Μεσοπολέμου πολλοί κινηματογραφιστές πωλούσαν τις ταινίες τους σε μικρές βιοτεχνίες που έλιωναν το υλικό για να το μετατρέψουν σε ...τσατσάρες.

Πώς σβήνει η μνήμη

Αργότερα, αποθήκες ασπρόμαυρων ταινιών καταστράφηκαν προκειμένου να βγει

το ασήμι που υπάρχει σε μικρές ποσότητες στην επίστρωση του φιλμ.

Σε ολόκληρο τον κόσμο καμιά μορφή τέχνης δεν υπέστη τέτοια καταστροφή, με τόσο τεράστιες απώλειες. Αυτές οι απώλειες που οι επιπτώσεις τους στη μνήμη της ανθρωπότητας αναγνωρίζονται πλήρως σήμερα, οφείλονται αφενός μεν στη νοοτροπία που θεωρεί τον κινηματογράφο αναλώσιμο εμπορικό προϊόν, αφετέρου δε στον πρόωρο χημικό θάνατο του σελυλόιντ. Έως τις αρχές της δεκαετίας του '50 τα περισσότερα επαγγελματικά φιλμ αποτελούνταν από μίγ-

ια νιτρικής κυτταρίνης και καμφοράς (νιτροκυτταρίνη). Γερό και ανθεκτικό, εύχρηστο και εύκολο στη συγκόλληση, ικανοποιούσε τις βασικές απαιτήσεις των κινηματογραφιστών και των οπερατέρ. Είχε όμως δυο σοβαρά μειονεκτήματα: ήταν εξαιρετικά εύφλεκτο και είχε περιορισμένη διάρκεια ζωής (40 με 80 χρόνια).

Το νιτρικό φιλμ καίγεται με εκρηκτική σχεδόν δύναμη και δεν σβύνει ούτε κι αν το βουτήξουμε στο νερό· ήταν μια πραγματική χρονολογική βόμβα.

Όσο για τη βραχύβια ζωή του υλικού, συμβαίνει το εξής: η νιτροκυτταρίνη αρχίζει να αποσυντίθεται από τη στιγμή της κατασκευής της, εκλύοντας οξείδια του αζώτου. Η αποσύνθεση αυτή διαρκεί πολλά χρόνια, χωρίς να αφήνει εξωτερικά ίχνη ως τη στιγμή που τα αέρια αποχρωματίζουν τη φωτογραφική εικόνα. Το γαλάκτωμα της εικόνας γίνεται αρχικά κολλώδες, κατόπιν η κινία πηζει σαν συμπαγής μάζα και τέλος παύεται σε καφετιά σκόνη αναδίνοντας μια δυνατή οσμή.

Δυστυχώς δεν υπάρχουν οικονομικά πρακτικοί τρόποι ανακοπής της αποσύνθεσης. Ο μόνος τρόπος διάσωσης της εικόνας, είναι να γίνουν κόπιες σε σταθερά φιλμ ασφαλείας: διαδικασία λεπτή, χρονοβόρα, που απαιτεί εξειδίκευση και εμπειρία.

Εικόνες της ελληνικής διαδρομής

Η πρώτη γνωστή κινηματογράφιση που έγινε σε ελληνικό έδαφος είναι τα πλάνα που

1935 στο Στάδιο. Μετά το δημοψήφισμα για την επιστροφή του Γεωργίου του Α'.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΧΑΡΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΤΑΙΝΙΩΝ

10 Μαρτίου 1989

SPA/ΒΕΛΓΙΟ

Οι συμμετέχοντες στο συνέδριο «Εικόνες, μνήμη της Ευρώπης», θεωρώντας ότι οι κινούμενες εικόνες συνιστούν μέρος της πνευματικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, αποτελούν σπουδαία καταγραφή της συλλογικής μνήμης των εθνών και παίζουν ρόλο αναντικατάστατου μάρτυρα της ιστορίας τους, υιοθετούν την παρούσα ευρωπαϊκή Χάρτα των ανέκδοτων ταινιών:

Με τον όρο «Ανέκδοτα» πρέπει να εννοούμε τις κινούμενες εικόνες που αποτυπώνουν κάθε άποψη της ζωής των κοινωνιών μας, χθες και σήμερα, οι οποίες κινηματογραφήθηκαν με οποιοδήποτε τύπου φιλμ και οποιοδήποτε υλικό και δεν έχουν διανεμηθεί από τα επαγγελματικά δίκτυα του κινηματογράφου και των οπτικοακουστικών μέσων.

Τα ανέκδοτα πρέπει να αναζητηθούν, να αποκατασταθούν, να αρχειοθετηθούν, να συντηρηθούν, να προστατευθούν, να αξιοποιηθούν και να γίνουν προσβάσιμα στο κοινό και στους μελετητές.

Πρωτοβουλίες που σκοπεύουν να δημιουργήσουν και να αναπτύξουν κέντρα και υπεύθυνες δομές αυτών των δραστηριοτήτων πρέπει να ενθαρρύνονται σε όλες τις περιοχές της Ευρώπης.

Αυτά τα κέντρα κι αυτές οι δομές οφείλουν να πληροφορούν το κοινό και να παρακινούν τους δημιουργούς ή κατόχους ανέκδοτων ταινιών να τους τις εμπιστευθούν.

Για να επιτευχθούν καλύτερα αυτοί οι στόχοι, πρέπει να αναπτυχθεί μια διεθνής συνεργασία στα εξής κυρίως πεδία:

- Τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού και διεθνούς μητρώου ανέκδοτων ταινιών.
- Την τεχνική και μεθοδολογική συνεργασία.
- Την ανταλλαγή.
- Τη συμπαραγωγή εκπομπών βασισμένων στις ανέκδοτες εικόνες.

τράβηξε άγγλος οπερατέρ στη μεσοολυμπιάδα του 1906 στο Παναθηναϊκό στάδιο. Υπάρχουν πληροφορίες πως με την εφεύρεση σχεδόν του κινηματογράφου έγιναν λήψεις και στην Ελλάδα από οπερατέρ των Λυμιέρ στην Ολυμπιάδα του 1896, αλλά οι εικόνες δεν έχουν διασωθεί.

Οι άνθρωποι που έχουν συνδέσει το όνομά τους με την πρώτη εποχή των ελληνικών ντοκουμέντων είναι οι Χεπ, Βρατσάνος, Μαδράς, Μεραβίδης, Προκοπίου, Λόγγος, αδελφοί Γαζιάδη.

Τα ντοκουμέντα πληθαίνουν κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων και της Μικρασιατικής εκστρατείας. Συστηματικά όμως και με στόχο καθαρά προπαγανδιστικό χρησιμοποιήθηκε ο κινηματογράφος από τη δικτατορία του Μεταξά. Ο δικτάτορας —όπως και ο γερμανικός φασισμός την ίδια

εποχή— κατάλαβε τη μεγάλη δύναμη του κινηματογράφου και τη χρησιμοποίησε για την προβολή του εαυτού του και του καθεστώτος του. Ακόμη κι αυτές οι καθαρά προπαγανδιστικές εικόνες είναι σήμερα πολύτιμες, γιατί η ρευστότητά τους είναι τέτοια που παρεισφρύουν σε αυτές γεγονότα τυχαία ή απρόσμενα τα οποία δεν μπορούν απολύτως να ελεγχθούν.

Αν ανιχνεύσει π.χ. κανείς τι συμβαίνει στο φόντο μιας πανηγυρικής υποδοχής του Μεταξά, θα διακρίνει τρομαγμένους ανθρώπους που αναγκαστικά συμμετέχουν στον προσχεδιασμένο «ενθουσιασμό», αυταρχική συμπεριφορά των φρουρών του δικτάτορα, άνδρες των μυστικών υπηρεσιών —με πολιτικά— που κόβουν κίνηση κλπ. κλπ.

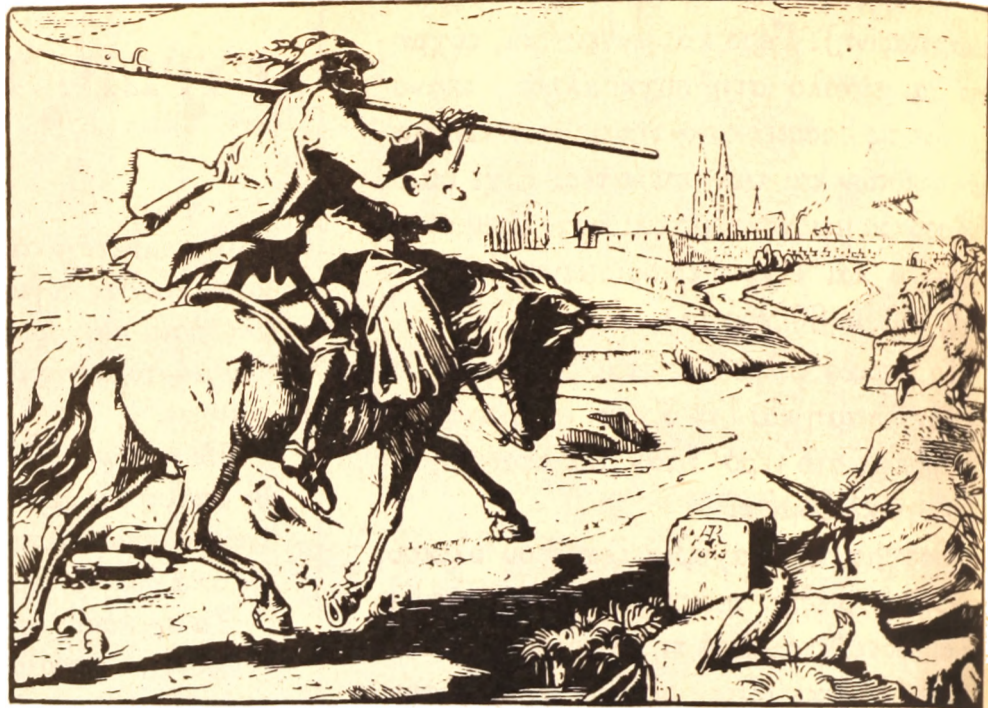
Την εποχή της γερμανικής κατοχής, εκτός από τις προπαγανδιστικές εικόνες των κατακτητών και τα ελάχιστα πλάνα της αντίστασης των Ελλήνων που έχουν διασωθεί, υπάρχουν οι ζωντανές εικόνες της καθημερινής ζωής της Αθήνας του ερασιτέχνη κινηματογραφιστή Άγγελου Παπαναστασίου που τραβήχθηκαν με κίνδυνο της ζωής του.

Από την απελευθέρωση και μετά, τα ντοκουμέντα —δημόσια και ιδιωτικά— πληθαίνουν καθώς οι μηχανές λήψης είναι πιο εύχρηστες και το φιλμ πιο προσιτό. □

Ο Λάκης Παπαστάθης είναι σκηνοθέτης (Ο καιρός των Ελλήνων, Θεόφιλος), μέλος της ομάδας Σινετίκ, παραγωγή της οποίας είναι η εκπομπή Αναζητώντας τη χαμένη εικόνα. Η εκπομπή έχει ήδη συγκεντρώσει πάνω από 10 ώρες κινηματογραφικό υλικό, που προβάλλεται σε ημίωρα προγράμματα κάθε Πέμπτη στις 6.30 από την ET-2.

Για την κριτική θεωρία, το διάλογο, τη νεωτερικότητα, την Αριστερά

Alfred Rethel: Θάνατος Καβαλάρη: από «Έναν ακόμη χορό του θανάτου», 1849 (ξυλογραφία από το Suermondt Museum του Άαχεν).

Ανάμεσα στις πολυποίκιλες εκδοτικές προσπάθειες ένα περιοδικό θεωρίας είναι σίγουρα κάτι ξεχωριστό —ιδιαίτερα όταν εκδίδεται από μια ομάδα νέων κυρίως ανθρώπων που, στην πλειοψηφία τους, δεν έχουν πανεπιστημιακές περγαμηνές και διπλώματα. Ένα τέτοιο περιοδικό είναι το «Λεβιάθαν» που έχει καταφέρει να είναι αποδεκτό, με σημαντική επιρροή στο διάλογο που διεξάγεται σχετικά με την εξέλιξη της κριτικής θεωρίας.

Ανεξάρτητο από εκδοτικούς, κομματικούς και πανεπιστημιακούς μηχανισμούς το «Λεβιάθαν» (ο τίτλος του είναι δάνειος από το γνωστό κλασικό βιβλίο του Χομπς) κυκλοφορεί ανελλιπώς κάθε τρεις μήνες τα τελευταία τρία χρόνια κι έχει καταφέρει να έχει κυκλοφορία που ξεπερνά τα 1.100 αντίτυπα (για όσους ξέρουν την κατάσταση περί τα εκδοτικά, κάτι τέτοιο, για ένα τόσο ειδικό περιοδικό, χωρίς προσβάσεις σε θεσμοποιημένα όργανα παραγωγής της γνώσης, θεωρείται άθλος).

Στο σημερινό τεύχος του το ANTI ζήτησε από την εκδοτική ομάδα να αυτοπροσδιορίσει τη δουλειά της. Μας απάντησε γραπτώς ο εκ των μελών της σύνταξης Γιώργος Μερτίκας.

Το 1991 είναι ο τρίτος χρόνος έκδοσης της τριμηνιαίας επιθεώρησης «Λεβιάθαν». Στο διάστημα αυτό έχουν κυκλοφορήσει οχτώ τεύχη τα οποία και φιλοξένησαν τις κυριότερες θεωρητικές διαμάχες σε Ευρώπη και Αμερική, παρουσίασαν κλασικά κείμενα της κριτικής θεωρίας κι έκαναν γνωστούς στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό τους σημαντικότερους στοχαστές, οι οποίοι συμμετείχαν σ' αυτές τις διαμάχες.

Κινούμενος στην ευρύτερη Αριστερά, ο «Λεβιάθαν» απέφυγε τις ιδεολογικοποιήσεις και σε

μια δύσκολη εποχή ανόδου του νεοσυντηρητισμού και του πραγματισμού ακόμη και μέσα στην αριστερά άσκησε και ασκεί

κριτική σε αυτά τα ρεύματα —κοινωνικά και θεωρητικά.

Άξονας αυτής της κριτικής υπήρξε η σύλληψη της κριτικής θεωρίας όχι ως ένα υπερϊστορικό σύμφυρμα ιδεών αλλά ως κριτική αντιπαλότητα, σε ένα κάθε φορά διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο, το οποίο και καθορίζει τις αντιθέσεις και τα αντιμαχόμενα μέρη.

★ ★ ★

Σήμερα ο «Λεβιάθαν» συνεχίζει να παραμένει η μοναδική στο είδος της προσπάθεια η οποία επιμένει να διατηρεί την ανεξαρτησία της από τους εκδοτικούς ή κομματικούς μηχανισμούς. Πρόκειται για μια επιλογή τη συντακτικής ομάδας η οποία έχει ως κύριο κορμό της τους Γ. Μερτίκας, Μ. Κοντό και Κ. Κατσουρό, άτομα με προϊστορία και συνεχείς παρεμβάσεις στις περιοδικές θεωρητικές εκδόσεις από τη μεταπολιτευση και μετά. Η έκδοση του

περιοδικού κατά τη β' περίοδο υπήρξε τομή στις αισθητικές επιλογές των θεωρητικών εκδόσεων, που καθόρισε τις επόμενες εκδοτικές πρωτοβουλίες αλλά και καταλύτης για την εκκίνηση τους. Η δημοσίευση εργασιών ελλήνων διανοητών σημαίνει για τη συντακτική ομάδα την πρόθεσή της να αναθερμάνει τη θεωρητική διαμάχη στην Ελλάδα, αλλά και να κάνει γνωστή την ελληνική θεωρητική παραγωγή στο εξωτερικό. Σήμερα, έχουν μεταφραστεί και δημοσιευθεί στην Ευρώπη και την Αμερική εργασίες των συνεργατών του «Λεβιάθαν», ενώ πρόσφατα μεταφράστηκαν δοκίμια και σε γλώσσες της ανατολικής Ευρώπης και πρόκειται να δημοσιευτούν σε αντίστοιχες εκδόσεις με τις οποίες και διατηρεί συνεργασία.

★ ★ ★

Το 9ο τεύχος, που κυκλοφορεί στις επόμενες μέρες, είναι αφιερωμένο στο θάνατο. Με κλασικά δοκίμια φιλοσοφικής και ψυχαναλυτικής προσέγγισης του θανάτου έως νεώτερες προσεγγίσεις κοινωνιολογικής, επιστημολογικής αλλά και φιλολογικής υφής προσεγγίζεται το θέμα «θάνατος και νεωτερικότητα». Η επιλογή αυτού του θέματος έγινε γιατί στην ακραία «κατάσταση» του θανάτου δοκιμάζονται όλες οι θεωρίες και οι στάσεις ζωής...

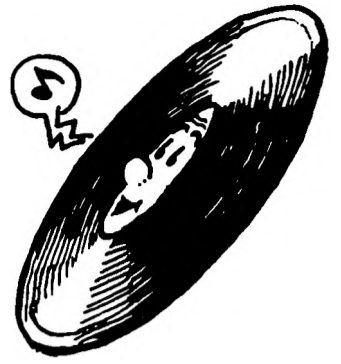
Γιώργος Μερτίκας

Η ΣΕΛΙΔΑ που αφιερώνει το ANTI, από το τεύχος 456, σε νέους καλλιτέχνες και διανοούμενους, σ' αυτό το τεύχος αλλάζει το σύνθημα ύφος, για να ασχοληθεί με μια άξια λόγου ομάδα νέων διανοουμένων, που, οι προβληματισμοί τους στη φιλοσοφία και την κριτική θεωρία τους ώθησαν να συσπειρωθούν γύρω από την εκδοτική ομάδα του περιοδικού ΛΕΒΙΑΘΑΝ. Για το περιοδικό, τους στόχους του, τους προβληματισμούς του γράφει ο Γιώργος Μερτίκας, εκπρόσωπος της συντακτικής ομάδας.

ΘΑΜΜΕΝΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ

«Κρυμμένοι» από το μεγάλο κοινό δίσκοι ανακαλύπτονται, παρουσιάζονται και —γιατί όχι— προτείνονται.

ΟΤΑΝ ΜΟΥ ΖΗΤΗΘΗΚΕ να γράψω μια σειρά από δισκογραφικές για το περιοδικό ANTI σθάνθηκα από τη μία έναν ενθουσιασμό μπροστά στην ευκαιρία να γράψω για το αγαπημένο μου αντικείμενο, τη μουσική, και από την άλλη ένωθα τον εαυτό μου σε μάλλον δύσκολη θέση δεδομένου του ότι είμαι ίδιος μουσικός και ίσως αυτό το γεγονός να με εμποδίζει στο να έχω την απαιτούμενη αντικειμενικότητα για αυτή τη δουλειά. Κατόπιν σκέφειν, αποφασίσα να ασχοληθώ όχι τόσο με την κριτική καινούριων εκδόσεων όσο με την παρουσίαση κάποιων από τους δίσκους που υπάρχουν στην ελληνική αγορά, που έχουν κατά τη γνώμη μου ιδιαίτερη αξία και ίσως να μην είναι τόσο ευρύτερα γνωστοί. Τρεις βασικοί λόγοι συνηγορούν σ' αυτή την απόφαση:

1. Τα τελευταία 10 χρόνια βλέπουμε την πλήρη αποσύνθεση της δημιουργικής ελληνικής μουσικής σκηνής να συνοδεύεται από την κυριαρχία της τάσης της μιμητικής (να μην πω κλοπή) ξένων προτύπων, την καθιέρωση του «σταρ σύστημα» και τον αυταρχικό έλεγχο που ασκείται από τις πολυεθνικές δισκογραφικές εταιρείες στην ελληνική αγορά, όλα αυτά με βασικό στόχο την εμπορική επιτυχία και την ανάδειξη της πραγματικής τέχνης. Τα ηχητικά αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας είναι, στη συντριπτική πλειοψηφία τους, τόσο χαμηλού επιπέδου ώστε να μην αξίζουν καν αναφοράς και δεν θα ήθελα να με υποχρεώσουν προσπαθώντας να ενημερώσω το κοινό γύρω από την δισκογραφία να καταλήξω σε μια τελετή θαψίματος.

2. Παρά την απελπιστική εικόνα της ελληνικής και ξένης δισκογραφίας που μόλις παρουσίασα, φαίνεται πως οι υπήρτες της αληθινής τέχνης εξακολουθούν να επιβιώνουν. Συνήθως είναι κρυμμένοι σε κάποια γωνιά όπου δουλεύουν ακούραστα πάνω στο αντικείμενο, κυρίως από μικρές εταιρείες παραγωγής που διαθέτουν περιορισμένη εμβέλεια διανομής και έτσι τα έργα τους είναι συχνά εξαιρετικά δυσεύρετα. Προσωπικά θα με ενδιέφερε πολύ να προσφέρω τη μικρή δική μου συμβολή στην προσπάθειά τους παρουσιάζοντας τη δουλειά τους και ενημερώνοντας τους αναγνώστες για το πού μπορούν να βρουν δίσκους τους.

3. Παρά το γεγονός ότι έχω αφιερώσει όλη μου τη μέχρι τώρα ζωή στην μουσική, πιστεύω ότι δεν έχω καταφέρει να αποκτήσω ολοκληρωμένες γνώσεις παρά μόνο για κάποια συγκεκριμένα είδη και έτσι δεν είμαι ο κατάλληλος και αρμόδιος να γράψω υπεύθυνα για όλα τα είδη. Η παρουσίαση δίσκων μουσικής που είναι έξω από την ειδικότητά μου είναι υπόθεση άλλων συνεργατών του περιοδικού.

«ΕΝΘΥΜΗΜΑΤΑ». Από τη μουσική παράδοση της Κρήτης 1920-1955. Έκδοση του Μουσικού Συλλόγου Χανίων «Ο ΧΑΡΧΑΛΗΣ». Διανέμεται από την εταιρεία PANIVAR.

Διπλός δίσκος, αποτελείται από μεταγραφές παλαιών κρητικών σκοπών από δίσκους 78 στροφών που φανερώνουν τη μουσική παράδοση κυρίως του δυτικού τμήματος του νησιού από το 1920 μέχρι το 1955. Όπως είναι φυσικό οι μεταγραφές από δίσκους 78 στροφών έχουν πάντα ηχητικά προβλήματα. Εδώ, όμως, η έμφαση δίνεται στην ιστορική σημασία του υλικού και όχι στην τεχνική αρτιότητα του ακούσματος που, χάρις στην ηχητική επεξεργασία του Νίκου Διονυσόπουλου και του Γιώργου Παπαδάκη, είναι

αρκετά ικανοποιητικό.

Το πρώτο πράγμα που θα προκαλέσει εντύπωση στους ακροατές αυτού του δίσκου είναι η πλήρης απουσία της κρητικής λύρας και η κυριαρχία του βιολιού στη θέση του βασικού οργάνου. Αυτή η ιδιομορφία, βέβαια, δεν είναι τυχαία, δεδομένου ότι ο μουσικός σύλλογος «Ο Χάρχαλης», που εκδίδει το δίσκο, υποστηρίζει εδώ και πολλά χρόνια την άποψη ότι ο αυθεντικός και ιδανικός εκφραστής της μουσικής της δυτικής Κρήτης, είναι το βιολί και όχι η λύρα. Αν και αυτή η άποψη σκιάζει πολλή συζήτηση και γενικώς αμφισβητείται, εδώ θα ασχοληθώ μόνο με την παρουσίαση του υλικού που περιέχει ο δίσκος.

Τα περισσότερα κομμάτια είναι παιγμένα από παλαιούς βιολιστές και λαουτιέρηδες της επαρχίας Κισσάμου και Σελίνου όπως οι Κων/νος Παπαδάκης ή «Ναύτης», Ν. Σαριδάκης ή «Μαύρος», Στρ. Γαλαθιανάκης, Γ. Κουτσουρέλης, Σταύρος Μαυροδημητράκης, Γ. Μαρνανός και Ν. Χάρχαλης που έδωσε το όνομά του στο μουσικό σύλλογο Χανίων. Ακούγονται επίσης από το Ρέθυμνο οι Στέλιος Φουσταλιεράκης με το μπουλγάρι του, η φωνή του Γιάννη Μπερνιδάκη ή «Μπαξεβάνη» καθώς και ο βιολιστής από τη Σητεία Στρ. Καλογερίδης. Για όλους τους καλλιτέχνες που ακούγονται υπάρχουν σύντομες βιογραφίες στο εσώφυλλο του δίσκου που είναι αρκετά κατατοπιστικές. Πολλοί από τους σκοπούς που βρίσκονται σ' αυτή την έκδοση υπάρχουν σε πολλές άλλες εκτελέσεις παλιές και καινούριες και ο ακροατής μπορεί συγκρίνοντας τις να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα. Προσωπικά πιστεύω ότι εδώ εκπροσωπείται μια ενδιαφέρουσα άποψη για την κρητική μουσική χωρίς όμως να είναι η τελευταία λέξη της αυθεντικότητας.

MUSIQUE TRADITIONNELLE TURQUIE. Έκδοση της εταιρείας

«OCORA» (Office de Radiodiffusion - Télévision France). Η εταιρεία «OCORA» εκπροσωπείται στην Ελλάδα και διανέμεται από το «NEODISK», Πανεπιστημίου 25 Αθήνα.

Η σειρά των δίσκων εθνικής μουσικής της γαλλικής εταιρείας OCORA είναι ίσως η πιο αξιόλογη που κυκλοφορεί σήμερα. Σ' αυτή τη σειρά εκπροσωπούνται σχεδόν όλες οι χώρες του κόσμου και από κάθε χώρα έχουν επιλεγεί οι πιο αυθεντικοί και ολοκληρωμένοι καλλιτέχνες.

Στο δίσκο «Mus. Trad. Turquie» ακούγονται αυτοσχεδιασμοί και συνθέσεις της οθωμανικής κλασικής μουσικής που ηχογραφήθηκαν το 1970.

Συμμετέχουν οι μουσικοί: Ulvi Erguner, Aka Gündüz Kuntbay, Dogan Ergin - στο πνευστό όργανο Ney, Cinucen Tanrikorur - Ούτι, Cuneyd Kosal - κανονάκι, Ahmet Hatiroglu - ταμπούρ, και Nezih Uzel - bendir.

Στην πρώτη πλευρά του δίσκου ακούγονται αυτοσχεδιασμοί —ταξίμια— στο makam (δρόμος, ήχος) Segah. Πρώτος ακούγεται ο Ulvi Erguner σε ένα εκτεταμένο και πλούσιο σε παραλλαγές ταξίμι. Ακολουθεί το λυτό και ιδιόμορφο παίξιμο του Cinucen Tanrikorur στο ούτι, και καταλήγουν οι αυτοσχεδιασμοί σε ένα σύντομο αλλά όμορφο διάλογο μεταξύ του ταμπούρ και του ney. Η πλευρά τελειώνει με τα πρώτα δυο μέρη του πολύ γνωστού Segah Pesren του μεγάλου συνθέτη του περασμένου αιώνα Neyzen Yusuf Pasa.

Η δεύτερη πλευρά αρχίζει με μια σύνθεση Pesren στο Makam-Sazkar του πρίγκηπα της Μολδοβλαχίας του 18ου αιώνα Δημήτρη Καντεμίρη. Η σύνθεση αυτή συμπεριλήφθηκε στον πρώτο δίσκο του συγκροτήματος «Βόσπορος» δεδομένης της

πιθανής ελληνικής καταγωγής του συνθέτη αλλά παιχτήκαν μόνο οι τρεις από τους τέσσερις χανιένες (μέρη) λόγω του μάκρους του κομματιού. Προσωπικά προτιμώ αυτή την παλαιότερη εκτέλεση στο δίσκο της «OCORA» και επειδή ολοκληρώνεται το κομμάτι αλλά επίσης επειδή πιστεύω ότι εδώ οι μουσικοί απέδωσαν καλύτερα την ατμόσφαιρα και το αίσθημά του. Πέρα από το δεμένο και ισορροπημένο παίξιμο των μελωδικών οργάνων ιδιαίτερη αίσθηση κάνει το λυτό και μετρημένο παίξιμο του *Nezih Uzel* στο κρουστό μπεντίρ.

Ο δίσκος ολοκληρώνεται με μια ενότητα που αποτελείται από δυο κομμάτια θεωρητικού της αρχής του 20ού αιώνα

Suphi Ezgi. Η ενότητα αυτή αρχίζει με ένα ταξιμί στο *Ney* με συνοδεία μπεντίρ στο *makam-Gerdaniye*. Αυτό το ντουέτο που είναι ίσως το ομορφότερο μέρος όλου του δίσκου ακολουθείται με ένα *Perseu* του *Suphi Ezgi* στο ίδιο *makam* και η ενότητα ολοκληρώνεται με ένα *Gerdaniye Saz Semai* πάλι του ίδιου συνθέτη.

Στο εξώφυλλο αυτού του δίσκου (όπως και σε όλους της «OCORA») υπάρχει ένα πλήρες κείμενο που αναφέρεται στην ιστορία, δομή και οργανολογία της μουσικής που ακούγεται. Σε όσους ενδιαφέρονται γι αυτή την παράδοση, που συγγενεύει αρκετά την ελληνική, συνιστώ οπωσδήποτε αυτή την έκδοση.

Ρος Νταιήλυ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ Η ΚΑΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

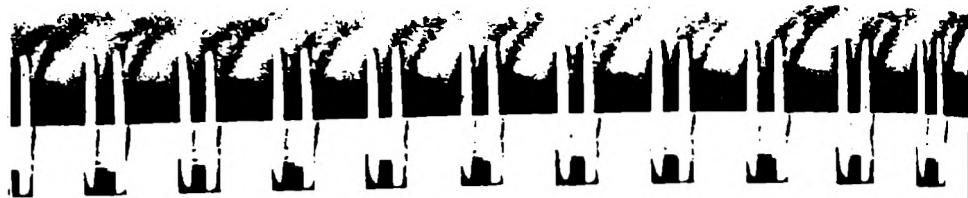
Η «καλή κατεύθυνση της αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα» είναι διατύπωση στο καταστατικό του ΣΑΔΑΣ που χρονολογείται από το 1926...

Καλύτερα να είμαι ολιγόλογη. Η διατύπωση «της καθοδήγησης στην καλή κατεύθυνση της αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα», την οποία επικαλέστηκε ο φίλος Δ. Φιλιππίδης στο προηγούμενο τεύχος του ANTI για το θέμα του Μουσείου της Ακρόπολης, δυστυχώς γι' αυτόν ανήκει στην... προϊστορία. Ανάγεται δηλαδή στην χρονολογία ίδρυσης του ΣΑΔΑΣ, που είναι το 1926, και αναγράφεται στατικού του με θέμα «σκοπός του συλλόγου». Τη φράση χρησιμοποίησε υποχρεωτικά ο νομικός σύμβουλος ο οποίος διατύπωσε το κείμενο της προσφυγής στο Συμβούλιο της Επικρατείας, προκειμένου να αιτιολογήσει τυπικά το «έννομο σύμ-

Κοντολογίς, πολλά είναι τα δεινά του συλλόγου, της αρχιτεκτονικής, των μουσείων και όσων άλλων θέλετε να προσθέσετε στην λίστα. Αλλά να μιλάμε επί της ουσίας, όπου και είμαστε υποχρεωμένοι να δεχόμαστε την πολυφωνία και το δικαίωμα της διαφορετικής φωνής και άποψης. Όπως ακριβώς και στην Αρχιτεκτονική. Δεν υπάρχει λόγος να πυροβολείται πλαγίως και μάλιστα αναιτιολόγητα —για αδικήματα που δεν διέπραξε— ένας φορέας, στον οποίον, αν μη τι άλλο, το μόνο που δεν μπορεί να προσάψει κανείς, στην μακρότατη ιστορία του, είναι η υστεροβουλία.

Έχοντας λοιπόν εκ των προτέρων εξασφαλίσει την ευγνωμοσύνη του Δ. Φιλιππίδη όπως ο ίδιος διατείνεται γραπτά στο εν λόγω άρθρο του, τον συμβουλεύω να περνάει πότε-πότε από κει και να παίρνει και κανένα τηλέφωνο στον σύλλογο, ώστε να αποκτήσει την αναγκαία πληροφόρηση που χρειάζεται να έχει κανείς, όταν αρθρογραφεί. Ο σκύλος στην πόρτα του ΣΑΔΑΣ δεν δαγκώνει.

Ράνια Κλουτσινιώτη

Σημειωματάριο

ΜΟΥΣΙΚΗ

□□□ Στέφαν Μίκους: πολυοργανίστας και συνθέτης από τη Γερμανία, μουσικός «αναζητητής της εσωτερικής αρμονίας και της απλότητας», που αυτοσχεδιάζει σε δρόμους της Ανατολής. Μπορείτε να τον ακούσετε απόψε, σε μια συναυλία του στο Ρόδον.

□□□ Ήχος πρώτος —επιτέλους— στο νεότευκτο Μέγαρο Μουσικής. Με τον φημισμένο σολίστ βιόλας Γιούρι Μπασμέτ και την ορχήστρα του, τους «Σολίστ της Μόσχας» σε ένα πρόγραμμα με έργα Μπαχ, Χοφμπίστερ, Σίνμπεργκ, Μότσαρτ, Μπετόβεν. Καλή επιτυχία.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

□□□ Στις 26 Μαρτίου εγκαινιάζεται έκθεση με έργα μεγάλων διαστάσεων και εγκατάσταση στο χώρο του Ηλία Χαρίση. Στο κέντρο σύγχρονης τέχνης Ιλεάνας Τούντα (Αρματωλών και Κλεφτών 48). Διάρκεια, ως τις 30 Απριλίου.

□□□ Έκθεση ζωγραφικής του Χρόνη Μπότσογλου λειτουργεί από την προηγούμενη Τετάρτη

στην αίθουσα τέχνης «Αστρολάβος» (Ανδρούτσου 140, Πειραιάς). Μια έκθεση με 2 θεματικές ενότητες: η πρώτη με τον τίτλο «Επαγγέλματα» είναι μια διερεύνηση του κοινωνικού υποσυνείδητο (21 ελαιογραφίες) κι η δεύτερη με τίτλο «Μικρές ιστορίες του καθημερινού καθρέφτη μου» είναι μια ανίχνευση της προσωπικής του μυθολογίας. Διάρκεια, ως τις 10 Απριλίου.

Την ομορφιά που σβήνει μας θυμίζει ο Μορφωτικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Σιάτιστας «Μαρκίδαι Πούλιου» με ημερολόγιο τοίχου γεμάτο φωτογραφίες από παλιά αρχοντικά της πόλης. Κι όπως σωστά επιστημαίνεται στον πρόλογο της έκδοσης, πρέπει πια κάτι να γίνει για να πάψει αυτή η αδιαφορία για την πολιτιστική μας κληρονομιά «για να μη γίνουν τα Αρχοντικά που ολόινα ερειπώνονται Εφιάλης της ζωής της δικής μας και των παιδιών μας». Στη φωτογραφία: Το αρχοντικό Νικολάου Λαδά, χτισμένο το 1730.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

— — — Η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία STUDIO εδώ και μερικές εβδομάδες οργανώνει προβολές κάθε Παρασκευή μετά τα μεσάνυχτα, σε μια προσπάθεια επαναλειτουργίας και στην Αθήνα

κινηματογραφικής λέσχης. Αυτή την Παρασκευή προβάλλεται η ταινία «Χάνουσεν» του Ιστβαν Ζάμπο και την επόμενη ο «Βίαιος θάνατος» του Μπ. Μπερτολούτσι.

«Ο έρωτας είναι ο θάνατος»

Μίλτος Σαχτούρης Καταβύθιση. Εκδόσεις «Κέδρος»

Οι πρώτες σαφείς αναφορές του Μίλτου Σαχτούρη στον θάνατο (σαφείς με την έννοια ότι θεματοποιούν μια απολογιστική τάξεως στάση έναντι του εταπειλούμενου τέλους) ανέκυψαν στην προτελευταία συλλογή του, που κυκλοφόρησε το 1986 με τίτλο «Εκτοπλάσματα». Ο ποιητής έδειχνε τότε μια διάθεση να περικόψει τις εξαιρετικά έντονες εικόνες του και να περιστείλει την χρωματική, εξπρεσιονιστική τους δράση: οι παράταιρες μορφές της προσωπικής του μυθολογίας, όπως και το υπερλογικό στοιχείο των ποιητικών καταστάσεων — δεδομένα που προσδιόρισαν και εν μέρει προσδιορίζουν ακόμη το έργο του — έτειναν, ως ένα σημείο τουλάχιστον, να υποτασσάσθαι από έναν κάποιο εξομολογητικό και, αυτοχρόνως, αναμνηστικό τόνο. Η τάση αυτή γίνεται πιο φανερή τώρα. Η «Καταβύθιση» μοιάζει με κθεση πεπραγμένων η οποία συντάσσεται εν όψει ενός καταλυτικού γεγονότος: συχνές παραπομπές σε παρελθόντα ποιήματα, πυκνή παράταξη των προσώπων - ηρώων που στοιχειώσαν τη συνείδηση του ποιητή και επίμονες — καλύτερα είναι να πω: έμμονες — υποστροφές θανάτου. Και ενώ έτσι ο Σαχτούρης δηλώνει ανοιχτά την πρόθεσή του να εναγκαλιστεί την ποιητική του ιστορία και προϊστορία, το ίδιο το βιβλίο περί άλλων τυρβάζει. Αν — και όσο — το καταπώς σωστά, οροθετεί μια περιοχή αποφιλωμένη από τις παλαιότερες τερατογονίες και στερημένη από την παραμορφωτική λειτουργία του χρώματος. Εκείνο που επικρατεί πλέον δεν είναι ο μεταλλαγμένος, παραβολικός κόσμος της «Λησμονημένης» ή του «Όταν σας μιλώ», αλλά η αρδή — ανυπόκριτη — μεταγχολία και απόγνωση ενός τσακισμένου, σχεδόν καυαγισμένου λυρικού: *Ο Έρωτας είναι ο θάνατος / καθώς περιμένω μέρες και μέρες για να γυρίσεις / έτσι που τριγυρίζεις τα νησιά / νησιά θανάτου καθώς περιμένω / τόσες ημέρες και ώρες θανάτου / μα να γυρίσεις / γιατί ο έρωτας είναι ο θάνατος / από του θανάτου τα νησιά / να ξαναρθείς».*

Υπάρχει, λοιπόν, μια μεταστροφή που κατά κάποιο τρόπο αντίκειται στην ποιητική που υιοθέτησε και υπερασπίστηκε με απόλυτη συνέπεια ο δημιουργός ως το «Σκευός» (τα «Χρωμοτραύματα» αποτελούν ούτως ή άλλως μεταβατικό στάδιο) ή μήπως πρόκειται για έναν ελιγμό εντός των τειχών που προπαθεί να απαλύνει τις συνέπειες μιας ορισμένης κόπωσης; Στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει ούτε το ένα ούτε το άλλο.

Ποιητές όπως ο Σαχτούρης είναι — ευτυχώς — αδικαιολογητοί να αλλάξουν στρατόπεδο και, ακόμη περισσότερο, να καταφύγουν σε εσωτερικά τεχνάσματα για να καλύψουν τις δυσκολίες που τυχόν αντιμετωπίζουν. Από αυτή την άποψη η «Καταβύθιση» παραμένει μια ειλικρινής μαρτυρία, με όλες τις αρετές και τις αδυναμίες της. Διότι μπορεί οι εικόνες να έχουν ελα-

Αθήνα 1990

φρώς θαμπώσει ή η φωνή να ακούγεται κάπως βραχνή, αλλά το φρόνημα που τροφοδότησε τις «Παραλογαίς», τον «Περίπατο» ή «Τα Στίγματα» δεν έχει αλλοιωθεί — ανιχνεύεται το ίδιο πάντα υψηλό και επίματαιώ ακμαίο σε αρκετά σημεία της συλλογής: *Ο αδύνατος ευγενικός κύριος / με το βυσσινί προσημένο πόδι / φαίνεται πολύ ευτυχισμένος / αντίθετα με το κοριτσάκι / που κλαίει διαρκώς / γιατί η μαμά του δεν του αγοράζει / το μικρό ανεμιστηράκι / κι εγώ πελιδνός ποιητής / «πράσινος ήλιος / τα δέντρα καίνε» / κάποτε θα περπατήσω / επί των υδάτων / όπως ο Ιησούς Χριστός. / Όμως επί του παρόντος / είμαι πολύ κουρασμένος / και σας Χαιρετώ / πέρα - για - πέρα / όπως ο Καραγκιόζης. Ο Σαχτούρης εγκαταλείπει τις «κόκκινες ρόδες», τα «άσπρα φαντάσματα» και τα «μαύρα κορίτσια» που επί σαράντα και πλέον χρόνια υπήρξαν τα αναγνωριστικά σήματα του έργου του όχι εξαιτίας κάποιας ολιγωρίας ή υστέρησης στο επίπεδο της φαντασίας και της ποιητικής σύνθεσης, αλλά λόγω ενός θεματικού αναπροσανατολισμού, ο οποίος σε κάποια στιγμή θα έσειε έτσι κι αλλιώς τις κεραιές του: η ιδέα ή μάλλον το προείκασμα του θανάτου στρέφουν τη βελόνα από το πεδίο της καθολικής κρίσεως (τον παραλογισμό της μεταπολεμικής κοινωνίας και ιστορίας) στον περιορισμένο, ασφυκτικά προσδιορισμένο χώρο της ατομικής υποστάσεως. Τα απογυμνωμένα μέσα των «Εκτοπλάσμάτων» και, κυρίως, της «Καταβύθισης» καλούνται να σημασιοδοτήσουν τον προσωπικό πανικό του υποκειμένου, που σιγά-σιγά αποσύρει το βλέμμα του από την παρανοϊκή οθόνη του κόσμου για να προσηλωθεί στο φαιό, άχρωμο είδωλο του βαθμιαίου, εντελώς δικού του αφανισμού.*

Αξιολογικά, πάντως οι καλύτερες ώρες του Σαχτούρη στην «Καταβύθιση» είναι ότι συνδυάζει τους δυο χρόνους της ποιητικής του περιπέτειας: *Εδώ και σαράντα χρόνια / ο θάνατος στέκεται πλάϊ μου / είναι μι' ασπροντυμένη κοπέλα / κάθε μέρα μου ζυμώνει το ψωμί / μαντάρει τις κάλτσες / πού και πού ρίχνει μια κρυφή ματιά και με κοιτάζει. / Κι εγώ γράφω κόκκινους στίχους / χτιζώ γκρεμίζω πύργους / στην Ισπανία / και περνάνε χρόνια και χρόνια / ασπρίζουν τα μαλλιά της κοπέλας / ασπρίζουν τα μαλλιά του θανάτου / κάθε μέρα μου ζυμώνει το ψωμί / μαντάρει τις κάλτσες / κι όλο ρίχνει κλεφτές ματιές / ματιές α π ο ρ η μ ε ν ε ς / σε μένα / που ατάραχος πάντα χτιζώ / γκρεμίζω πύργους / στην Ισπανία. Ιδού, λοιπόν: η παλαιά ει-κονοποιία και ρυθμική οργάνωση στην υπηρεσία μιας διαφοροποιημένης θεματολογίας. Ο ποιητής είναι υποχρεωμένος να διαγράψει κύκλο περί τον εαυτό του — έναν κύκλο από τον οποίο — ευτυχώς για όλους μας — δεν θα ξεφύγει ποτέ.*

Βαγγέλης Χατζηβασιλείου

Υπερβολή;

«Πανεπιστήμιο, το φλέγον ζήτημα» είναι το θέμα της δημόσιας συζήτησης που οργανώνει το Ινστιτούτο Γκαίτε Αθηνών στις 28 Μαρτίου (7.30 μ.μ., Ομήρου 14-16). Ο χαρτοκόπτης απορεί με τις συμμετοχές καθηγητών αποκλειστικά από τα Πανεπιστήμια Θράκης, Αθηνών και Γκίσειν. Και ανησυχεί: Τα άλλα πανεπιστήμια — γέρικες φλαμουριές και φρέσκα μανιτάρια — έχουν γίνει στάχτη;

Φωκικά Χρονικά, 2 (Αμφίσα 1990) και περιηγητισμός. Αυτή τη φορά ο Edward Dodwell έχει την τιμητική του! Μεταφράζει η Μαιρη Γιαλέσσα - Τρίγκα αποσπάσματα από το ταξίδι του στις σημαντικότερες πόλεις και χωριά της Φωκίδας: Σάλωνα, Χρισσό, Γαλαξίδι, Δελφούς και σχολιάζει ο φιλόπονος εκδότης των Φωκικών Χρονικών, Δρόσος Κραβαρτόγιαννος.

Χιακόν γλωσσάριον.

Ήτοι η εν Χίω λαλουμένη γλώσσα μετά τινων επιγραφών αρχαίων και νέων (Αθήνα 1898· ανατύπωση Διονυσίου Νότη Καραβία, 1991). Ο ιατρός και λόγιος του 19ου αιώνα Αλέξανδρος Πασπάτης, ανάμεσα σε πολλά έργα του για τα βυζαντινά και νεότερα μνημεία της Κωνσταντινούπολης, τη γλώσσα και τα έθιμα των τσιγγάνων, κ.ά., μας άφησε και ένα από τα πρώτα νεοελληνικά λεξικά, το Χιακόν γλωσσάριον. Διαβάζω.

Ψωματάρης και ο νους μου πάει στον Τίτο Πατρίκιο, Η συμμορία των δεκατριών. Ημερολόγιο του 1940 και άλλα γραφτά (εκδ. Διάττων, 1990). Θα μου πείτε, γιατί; Ψεύδεται ο μικρός δωδεκάχρονος Τίτος Πατρίκιος; Όχι, δεν είναι αυτό το ζήτημα. Αλλά πάντα η αλήθεια — αλήθεια έχει κάτι από

φέμμα— «σαν φέμμα» δε
λέμε συχνά;
Ωχ!

Αρτοκόπτης που
(ξε)φουρνίζει αντί φωμιά,
βιβλία: 1. Τηλέμαχου
Αλαβέρα, *Το ρολόγι* (εκδ.
Παρατηρητής, 1990),
2. Νίκου Αντωνάτου,
Αγρός Κεραμέως (εκδ.
Θεμέλιο, 1990),
3. Πάνου Ιωαννίδη, *Η
αβάσταχτη φιλοπατρία
του Π.Φ.Κ.* (εκδ.
Καστανιώτη, 1990),
4. Τσαν Τζιέ, *Ιστορίες
από τη χώρα των
Μανδαρινών*, (εκδ.
Οδυσσέας, 1990),
5. Γιολάντας Χατζή,
*Έλληνες ζωγράφοι - 20ος
αιώνας. Οδηγός για
παιδιά* (εκδ. Κέδρος,
1990) — (Πέντε όσα και
της αρτοκλασίας).

Βιβλιογραφική έκθεση με
θέμα την «Ιταλική
εκδοτική συμβολή στην
αρχαιολογική έρευνα
(1980-1987)»
οργανώθηκε από το
Ιταλικό Μορφωτικό
Ινστιτούτο Αθηνών σε
συνεργασία με το ελληνικό
υπουργείο Πολιτισμού
(Κτίριο Κωστή Παλαμά,
Ακαδημίας 48).
Παράλληλα λειτουργεί και
φωτογραφική
αρχαιολογική έκθεση:
«Ανατρέχοντας στο
παρελθόν· η περίπτωση
της Ρώμης». Να
περιμένουμε μήπως γίνει
κάτι και για την
«περίπτωση της Αθήνας»;

Για την ώρα ας
αρχεστούμε στα
*Λογοτεχνικά πρόσωπα
της Καβάλας*, μια πολύ
ενδιαφέρουσα συνοπτική
αλλά και συνεκτική
μελέτη της Μαίρης Μικέ,
όπου διερευνάται η
«επινοημένη πολιτεία»
μέσα από λογοτεχνικά
κείμενα, ιδιαίτερα από το
1960 και εξής. Η μελέτη
συνοδεύεται από ανθολόγιο
κειμένων (εκδ.
Εντευκτήριο, 1990).

Δέκα Σημειώματα για
την ποίηση του Σωκράτη
Σκαρτσά (εκδ.
Παρατηρητής, 1990).
«Αυτά τα σημειώματα
εκφράζουν μια άποψη νέα
και μαζί αρχέγονη, που
εκδηλώνεται στην ίδια την

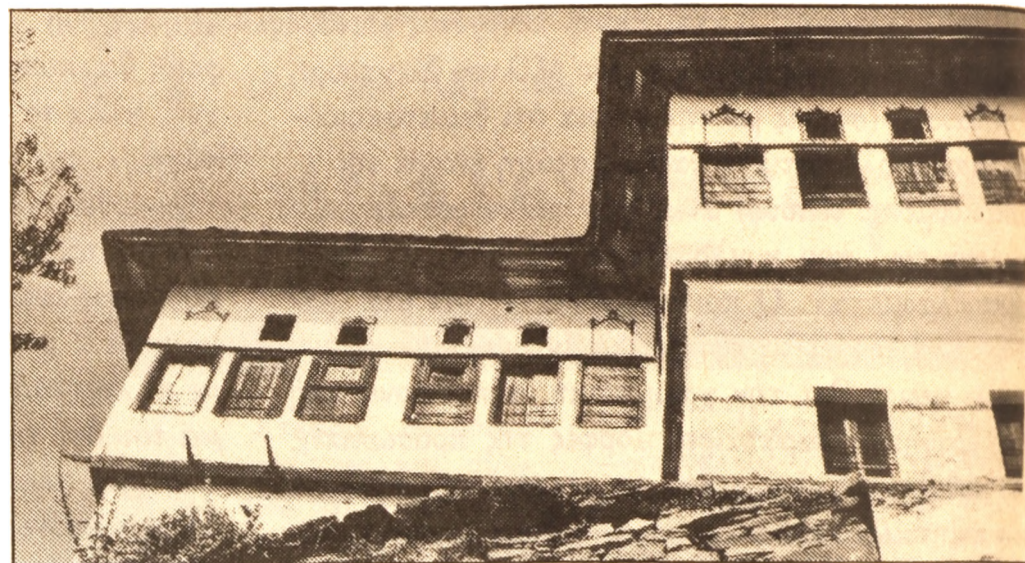
Ένα βιβλίο για λέξεις

Πέτρος Μαρτινίδης

*Οι λέξεις στην αρχιτεκτονική
και την επιστημονική σκέψη*,
Εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1990

Αρχίζοντας το τελευταίο, συμπερασματικό του κεφάλαιο, ο Π. Μαρτινίδης δηλώνει: «Από κείμενο σε κείμενο "ταξιδέψαμε" πέντε και κάτι αιώνες...». Και τι ταξίδι, θα συμπληρώναμε —τρομακτικό και επίφοβο, γεμάτο θύελλες και καταιγίδες, σε μια θάλασσα απέραντη, φουρτουνιασμένη. Ο ερεθιστικός τίτλος σ' αυτό το κλείσιμο των λογαριασμών είναι «Το σταθερώς είναι στο πολλαχώς λεγόμενο». Και το εξηγεί παρακάτω: όλα τα κείμενα της αρχιτεκτονικής έχουν πάντα την ίδια τάση, «να γεφυρώσουν την διαρκώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα και την στατικότητα των συστημάτων που προτείνουν για την κατανόησή της». Δηλαδή, ακόμα και εκεί, μέσα στο «λιμάνι» του τελικού απολογισμού, η κακοκαιρία δεν λείπει να σταματήσει με τίποτα.

Στο μεταξύ έχουν παρελάσει πέντε συνταρακτικοί αιώνες αρχιτεκτονικής θεωρίας, και μάλιστα με ανάποδη σειρά, από τις τελευταίες εξελίξεις στο «δυτικό μέτωπο» ως τρως μεγάλους θεμελιωτές της αναγέννησης, που λίγο-πολύ φταίνε για όλα όσα ήταν να επακολουθήσουν. Όπου το παρόν δεν είναι στην πραγματικότητα «παρόν» αλλά ένα κυνικό «μαστόρεμα» του μέλλοντος (τίτλος του τρίτου κεφαλαίου), μια προετοιμασία του οποιουδήποτε «παρόντος» πριν καλά καλά εμφανιστεί. *Bricolage*, λοιπόν, ανελέητο και συστηματικό κάτω από την απατηλά γαλήνια μορφή μιας σειράς «μαθημάτων» (*leçons*) —για να μην ξεχνάμε τον καθιερωμένο τρόπο σερβιρίσματος της αρχιτεκτονικής θεωρίας στους δυο τελευταίους αιώνες.

Μιλήσαμε για «ταξίδι», αλλά είναι συνάμα και ένα «παιχνίδι», εξίσου επικίνδυνο, μια και το αντικείμενο της περιπέτειας είναι (τι άλλο;) οι ίδιες οι λέξεις, που συνεχώς ξεγλιστράνε αφήνοντας πίσω τους μελάνι. Λέει κάπου: «Θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε δείχνοντας, και παίζοντας με τέτοια συναφή παραθέματα για σελίδες και σελίδες ακόμα. Λίγο σαν διάλογο κουφών, ή σαν δειγματολόγιο φιλόδοξων και ενδεχομένως αγαθών προθέσεων» (σ. 101). Και ο άθλιος το εννοεί. Παιχνίδι φονικό, όπου τίποτε δεν μένει πάνω στο βάθρο του και όλα ξηλώνονται για να μπουν κάτω από το μικροσκόπιο του Π.Μ., του ανελέητου αναλυτή. Πάρτε το καλαμπουρί ότι το μεταμοντέρνο, *à la Lévine*, είναι «μεταγλωσσική επίγνωση συν *bricolage*» (σ. 106). Πάρτε τη φαινομενική αθωότητα της επιλογής ανάμεσα στο τι μας λείπει αυτούσιο το κείμενο ενός συγγραφέα και στην εγκυρότητα που αποκτά το κείμενο μόνο μέσα από τους «συστηματικούς σχολιασμούς» της αγόρευσης (*discours*) του (σ. 59). Πάρτε, για να τελειώνουμε κάποτε με τα παραδείγματα, τον καταιγισμό από ζαλιστικές υποθέσεις: τι είναι επιτέλους οι αρχιτεκτονικές θεωρίες: «κριτικές του κτισμένου, μεθοδολογίες του σχεδιασμού ή δεοντολογίες της αισθητικής», «ένα είδος "ερευνητικών προγραμμάτων", (...) "παραδείγματα", (...) τμήματα μιας γενικότερης "épistémé" ή συγκυριακών "διανοητικών έξεων"· εί-

ναι εξειδικεύσεις ορισμένων "ιδεολογικών πρακτικών" ή είναι παρελκόμενα κάποιων "εκφυλισμένων ερευνητικών προγραμμάτων" και συμπιλήματα αγορεύσεων με επιστημονικοφανείς προθέσεις;» (σ. 32). Νά γιατί μιλάω για μεγάλες φουρτούνες...

Κανένας από τους αναγνώστες δεν μπορεί πάντως να έχει παράπονο. Από την πρώτη σελίδα του «προλογικού σημειώματος», ξεκαθαρίζονται, στο βαθμό που μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο, οι προθέσεις του συγγραφέα: «Τρία "νήματα" ξετυλιγονται περίπου παράλληλα σε αυτό το πόνημα: 1) Η ιστορία των θέσεων και του ύφους (της ιστορικής δοκιμογραφίας)· 2) η ιστορία (πολύ πιο ακροθιγής, αυτή) των ιδεών και των διατυπώσεων (της επιστημονικής δοκιμογραφίας)· και 3) ο περιοδικός συσχετισμός των δυο προηγούμενων ιστορήσεων, με την επισήμανση αλληπαλλήλων σχέσεων —επικαθορισμών ή δανεισμών, προσαρμογών, μετατροπών και μιμήσεων» (σ. α'). Βέβαια, για να γίνουν όλα αυτά θαυμαστά, όπως και ο ίδιος δηλώνει, εδώ ανακατεύονται τρεις —ο φιλόλογος, ο επιστημολόγος και ο αρχιτέκτονας, «με όποιο κόστος συνεπάγεται αυτή η ανάμιξη για τις επακριβώς εστιασμένες απαιτήσεις του αναγνώστη· "ειδικού"» (σ. α').

Πώς να μη μιλάω για θάλασσα βαθιά; Τότε, άλλωστε και ο... Μπαρτ —κάθε αντικείμενο «πλέει μέσα στη γλώσσα» (σ. β').

Θα συμπληρώνα όμως, και χωρίς σωσίβιο. Γιατί στα σίγουρα, δεν είναι σωσίβιο εκείνο που μας προτείνει ο συγγραφέας λίγο παρακάτω, πετώντας μας ως οδηγία πλεύσης τη δυνατότητα να μην ασχοληθούμε διόλου με τα ενδιαμέσα «κείμενα» που ανατέμνονται με τόσο σαδισμό σε κάθε «μάθημα», μια και μπορεί να είναι κάλλιστα παγιδευμένα. Άντε λοιπόν, με ένα «περιληψάριον» γεμάτο υπαλούς, με αμφισβητούμενη την εγκυρότητα της πυξίδας έτσι όπως μας την έμαθαν οι παπούδες μας οι θαλασσοπόροι, με εκείνο το ατερίγραπτο άνοιγμα: «Το σφάλειν είναι ανθρώπινο· πέντε αιώρες επιμονής στο ίδιο σφάλμα είναι πραγματικά διαβολικό» (σ. 1) να σε κυνηγάει όπως η φάλαινα τον καταραμένο πλοίαρχο Άχαμπ — πώς να μη ζητήσεις έλεος, μήπως και σε λυπηθεί κάποιος.

Γιατί από τον ίδιο τον Π. Μαρτινίδη, βέβαια, δεν έχεις να περιμένεις τη λύτρωση. Στο έχει ξεκαθαρίσει εξ αρχής, πως θα παίξει το ρόλο του «μεγάλου παρανοϊκού» (σ. ε'), ξεσπώντας σε σατανικά γέλια κάθε φορά που θα σε κουκουλώνει το κύμα και θα χάνεις την ανάσα σου. Αλλά εκεί βρίσκεται και η κυριότερη αντίρρηση: όταν θα σε έχει πετάξει η θύελλα έξω στην ακτή, ναυαγό, και μόλις θα έχεις αρχίσει κάπως να συνέρχεσαι, εκεί θα σου διαπεράσει το μυαλό η φρικτή σκέψη (και κυτή, μοιραία, διατυπωμένη με λέξεις) πως δεν μπορείς να παρηγορηθείς με τίποτα πια, ότι σου έχουν τελεσίδικα δηλητηριάσει τις «κρήγες» από όπου αντλούσες δύναμη και κουράγιο, στην περιπέτεια αυτή που λέγεται αρχιτεκτονική ζωή. Πως αν ως τώρα σε έβρισκε σύγχρονο κάθε φορά που κρατούσες μολύβι στο χέρι, από εδώ και εμπρός το ίδιο θα παθαίνεις αποροίγοντας στην τύχη ένα από τα «ευαγγέλια» του συναφιού μας. Γιατί να μας το κάνει αυτό, σε τι παίζαμε; Αλλά ο φοβερός αχός των κυμάτων θα σκεπάσει τις αδύναμες φωνές μας...

Δημήτρης Φιλιππίδης

Ένας ονειροπόλος ορθολογιστής

Στάνισλαβ Λεμ, Η αναζήτηση Μετάφραση: Γ. Παπαδογιάννη (εκδ. Καστανιώτη), Αθήνα 1990.

Ακόμη και το γνωστότερο μυθιστόρημα του Στ. Λεμ, το Σολάρις, στο οποίο στηρίχθηκε το σενάριο της ομώνυμης ταινίας του Ταρκόφσκι, διαφεύγει από τις κοινότοπες συμβάσεις του είδους για να επεκταθεί σε μια μεταφυσική αλληγορία πάνω στην ανακύκλωση της ζωής. Ήδη από τα πρώτα του βιβλία, ανησυχεί για τις ηθικές συνέπειες της επιστημονικής ανάπτυξης, την καταλυτική επίδραση στην κοινωνία της τεχνολογίας και τις υπερβολές του σύγχρονου πολιτισμού. Ιδιαίτερα στην δεκαετία του '60, όταν συγγράφει τα δημοφιλέστερα έργα του, διχάζεται από την αντίφαση που αναπότρεπτα εμπλέκει κάθε επιστήμονα, στο βαθμό που αρνείται να εθελοτυφλεί μέσα στην ερευνητική του απομόνωση: η επιστήμη είναι αναγκαία για την προαγωγή της ανθρώπινης γνώσης όπως και η τεχνολογία για την πρόοδο, όμως συχνά, υπακούοντας σε αλλότρια συμφέροντα, παραβλέπουν την ηθική και εκμηδενίζουν τα ανθρωπιστικά αιτήματα.

Η Αναζήτηση (1959) και τα Χειρόγραφα που βρέθηκαν σε μια μπανιέρα (1961) αποκαλύπτουν ένα διαφορετικό φιλοσοφικό προβληματισμό, βαθιά υπαρξιακό, όπου το φανταστικό στοιχείο, όταν υπεισέρχεται, χρησιμοποιείται μόνο για τη στήριξη του μύθου.

Η Αναζήτηση είναι γραμμένη

Στάνισλαβ Λεμ, Χειρόγραφα που βρέθηκαν σε μια μπανιέρα. Μετάφραση: Μ. Λιάμος (εκδ. Καστανιώτη), Αθήνα 1990.

στο πρότυπο της αστυνομικής ιστορίας. Το 1957, στην Αγγλία, ένας αστυνόμος εξερευνά την ανεξήγητη εξαφάνιση πτωμάτων από τα νεκροταφεία. Όμως, στο τέλος, απουσιάζει ο στερεότυπος θρίαμβος της ανθρώπινης λογικής που συναρμολογεί τα ίχνη για να δώσει τη λύση του μυστηρίου. Ο συγγραφέας, παραδοξολογώντας, αλλά πάντα με χιούμορ, στήνει την παρωδία μιας κοινωνίας όπου η κοινή λογική καταρρέει, αφού το τυχαίο γίνεται αποδεκτό στη θέση του φυσικού ή ανθρώπινου νόμου.

Αντίθετα τα Χειρόγραφα (...), κινούνται στο χώρο της μελλοντολογίας: 32ος αιώνας στις ΗΠΑ. Με αφηγηματική δεινότητα και λεκτική εφευρετικότητα, ο Σ.Λ. εισχωρεί σε προβλήματα γλωσσολογίας και ανθρώπινης επικοινωνίας. Επιφανειακά, πρόκειται για πολιτική σάτιρα: ο εμπαιγμός της γραφειοκρατίας των μυστικών υπηρεσιών στη σύγχρονη κωμωδία. Ωστόσο, σε ένα δεύτερο επίπεδο, υπάρχει η μοίρα του ανθρώπου σε μια κοινωνία με αδιάκοπη ροή πληροφόρησης. Ο ήρωας, άπληστος για γνώση, αναζητά την αιτία και το σκοπό της ύπαρξής του. Ερωτήματα που παραμένουν απάντητα, μιας και κάθε απόπειρα αποδεικνύεται ένας επιπλέον παραπλανητικός κώδικας.

Μάρη Θεοδοσοπούλου

ποιητική πράξη: ότι η γλώσσα δεν είναι μια νοητική σύμβαση αλλά μια ενεργή μορφή της ζωής» γράφει ο εκδότης στον πρόλόγο του. Ο χαρτοκόπτης παθαίνει αλαλία και θερμά παρακαλεί τους προλογίζοντες να προσέχουν τα λόγια τους!

Εννέα εκδοχές για την ποίηση και την ποιητική του Ανέστη Ευαγγέλου (εκδ. Παρατηρητής, 1990). Έχει, φαίνεται, γίνει της μόδας να στοχαζόμαστε

μεγαλοφώνως: «Το ποίημα αναδύεται από τα σκοτεινά νερά της ψυχής, καθώς δελφίνο λαμπερό από το πέλαγο». Αλιμόνο σου ω ποιητή, αν σου έτυχε φαγγρί, κολιός ή μαριδούλα!

Ζωγραφική γυναικών με θέμα: «Εικόνες - Μορφές - Οράματα». 4 Ελληνίδες και 3 Γερμανίδες ζωγράφοι στο Ινστιτούτο Γκαίτε (Ομήρου 14-16) - ως τις 29 Μαρτίου.

«Η Νατάσα Χατζιδάκι γεννήθηκε στην Κρήτη. Ο παππούς της (από τον πατέρα της) υπήρξε οπλαρχηγός της Κρητικής Επανάστασης. Η μητέρα της κατάγεται από την οικογένεια του Βυζαντινού Λίτινα». Νατάσα Χατζιδάκι, Άλλοι (εκδ. Κέδρος, 1990):

ο χαρτοκόπτης

...ΤΟ ΑΚΟΥΣΑ
ΣΤΟΝ SKY!

IBRIDO ATHENS

ΕΝΗΜΕΡΩΘΕΙΤΕ ΜΕ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟ*

Στο ραδιόφωνό σας θα βρείτε μέρα-νύχτα τους λόγους που έφεραν ΤΟΝ SKY 100,4 στην πρώτη θέση ακροαματικότητας.

sky
100,4
FM STEREO

Ο καθαρός ήχος